

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Frida Kahlo

AŞK VE ACI



RAUDA JAMIS



Frida Kahlo

AŞK VE ACI



RAUDA JAMIS

BİYOGRAFI



UNUTULMAYAN KADINLAR



RAUDA JAMIS

Kendisi de Meksika kökenli olan Rauda Jamis, gazetecilik ve serbest yazarlık yapmaktadır.

HÜLYA UĞUR TANRIÖVER (Tufan)

1955, İstanbul doğumlu. Galatasaray Lisesi’ni bitirdikten sonra yükseköğretim ve lisansüstü çalışmalarını, Fransa’da siyasalbilim, siyasetsosyolojisi ve sosyoloji dalında yaptı. Daha sonra Türkiye’ye dönerek, basın-yayın ve araştırma alanlarında özel sektörde çalıştı. 1996’dan bu yana Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde öğretim görevlisidir. Başta Michel Foucault, Pierre Bourdieu, gibi pek çok önemli Fransız düşünürünü Türkçe’ye ilk kez kazandıran çevirmenin, özellikle sosyal bilim alanında olan, birlikte, bazıları da edebiyat alanına giren yaklaşık yirmi kitap ve birçok makale çevirisi vardır. Ayrıca, bilimsel çalışmalarına ilişkin dört kitabı ve çok sayıda makalesi yayınlanmıştır.

Rauda Jamis

**FRIDA KAHLO:
AŞK VE ACI**



Yayın No 133

Unutulmayan Kadınlar 1

Frida Kahlo: Aşk ve Acı

Rauda Jamis

Kitabın Özgün Adı:

Frida Kahlo

Presses de la Renaissance, 1986

Yayına hazırlayan: Osman Akinhay

Fransızcadan çeviren: Hülya Uğur Tannöver (Tufan)

Kapak tasarımı: Beste Doğan

© 1985, Rauda Jamis

© 2002; bu kitabın Türkçe yayın hakları

Onk Ajans aracılığıyla Everest Yayınları'na aittir.

1-6. Basım: 2002-2013

7. Basım: Nisan 2015

ISBN: 978 - 975 - 289 - 023 - 7

Sertifika No: 10905

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık

Matbaa Sertifika No: 12088

Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa/İstanbul

Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI

Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İSTANBUL

Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76

Genel Dağıtım: Alfa, Tel: (212) 511 53 03 Faks: (212) 519 33 00

e-posta: info@everestyayinlari.com

www.everestyayinlari.com

www.twitter.com/everestkitap

facebook.com/everestyayinlari

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

Jean-Paul Chambas'a...

Bu kitabın hazırlanmasında emeği geçenlere en içten teŖekkürler. Özellikle de Elena Poniatovska, André Dautzenberg, Gisèle Freund, Carmen Gimenez, Alejandro Gomez Arias, Jean van Heijnoort, Maurice Nadeau, Dolores Olmedo, Emmanuel Pernoud, Juan Soriano, Georgette Soustelle ve Jean-François Vilar’a...

Bedenim bitkin. Ve bundan kaçmam mümkün değil. Tıpkı hayvanlar gibi kendi ölümümün gelip de yaşamımın ta içine yerleşmeye başladığını duyumsuyorum; bu öylesine güçlü bir duygu ki, tüm mücadele olanağımı yok ediyor. Herkes benim mücadele etmeme öyle alıştı ki, kimse inanmıyor bana. Yanılmış olabileceğimi düşünmeye cesaretim yok artık, bu tür parlak fikirler gitgide daha az geliyor aklıma.

Bedenim beni bırakacak. Oysa ben, hep o bedenin kurbanı olmuşumdur; biraz asi de olsa bir kurban işte. Biliyorum, aslında birbirimizi yok edeceğiz, böylece mücadele sonunda ortaya hiçbir galip çıkmayacak. Düşüncenin, sırf hasar görmemiş olmasından ötürü, tenden oluşan öteki maddeden kopabileceğini düşünmek ne hoş ve sürekli bir yanılsama.

Kaderin cilvesine bakın ki, hâlâ bu eter kokusuna, bendeki bu alkol kokusuna, kutularında istiflenen ölü parçacıklardan ibaret olan ilaçlara, odaya getirmeye çalıştıkları düzene, kül tablalarına, yıldızlara tekmeler savuracak gücümün olmasını isterdim.

Geceler uzun. Her dakika beni ayrı bir dehşete düşürüyor; her yanımda, her yanımda sancıyor. İnsanlar benim için kaygılanıyorlar. Bense bunu engellemek istiyorum. Ama insan kendi kaderini de-

giştiremezken, başkalarının kaygılanmasını nasıl engelleyebilir ki? Şafak hep çok uzaklarda. Şafağın atmasını mı arzuluyorum, yoksa asıl istediğim gecenin daha da derinine mi dalmak, bilmiyorum. Evet, belki de aslında her şeyi bitirmek istiyorum.

Yaşam, üstüme böyle varmakla gaddarlık ediyor bana. Bu oyunda kâğıtları daha iyi dağıtmalıydı. Payıma çok kötü bir el düştü. Bedenimde kara bir tarot var.

Yaşam, belleği icat etmekle gaddarlık etmiş. En eski anılarını ayrıntılarıyla içlerinde taşıyan ihtiyarlar gibi, ölümün kıysına gelmişken belleğim, güneşin çevresinde dönüyor ve neleri aydınlatmıyor ki o güneş! Her şey mevcut, hiçbir şey yitmemiş. Tıpkı, size daha da canlılık verecek, içinizi acıyla zonklatan gizli bir güç gibi: Hiçbir gelecek olmadığının kesinliği karşısında geçmiş büyüyor, kökleri genişliyor, bendeki her şey bir köktabaka halinde, renkler her tabakada saydamlaşıyor, en ufak görüntü mutlaklaşma eğiliminde, yürek kreşendo atıyor.

Ama resmetmek, tüm bunları resmetmek artık olanaksız.

Ah, Dona Magdalena Carmen Frida Kahlo de Rivera, topal majesteleri, kırk yedi yılın geçtiği bu kavurucu Meksika sıcağında, iliğine kadar yıpranmış, sancı her zamankinden bin beter kasıp kavururken, onarılması olanaksız bir durumdasınız işte!

İhtiyar Mictantecuhtli, Tanrım kurtar beni!*

* Azteklerde ölüm tanrısı. (ç.n.)

NEREDEN? WILHELM KAHLO



Amerika şimdiden kocaman. Anonim bir büyüklük, yıldızlara ulaşan bir ululuktu bu.

(Paul Morand)

Babam Guillermo Kahlo çok ilginçti, davranışları, yürüyüşü oldukça zarifti. Sakin, çalışkan, yılmak bilmez bir adamdı.

(Frida Kahlo)

Adı Wilhelm'di. 1872'de, Baden Baden'de Jakob Heinrich Kahlo ve Henriette Kaufmann Kahlo'nun oğlu olarak dünyaya gelmişti. Annesi ve babası Macar Yahudisiydi.

Bu öykü başladığında on sekiz yaşındaydı. Pek uzun boylu olmayan, sıska, daha çok çekingen karakterli ama zekâsı ve duyarlılığı kuşku götürmeyen gencecik bir delikanlıydı. Müzikten ve kitap okumaktan hoşlanması bu duyarlılığının göstergesidir. Geniş bir alnı ve kocaman açık renk gözleri vardı; hani yüzüne baktığınızda orada mı değil mi ya da başka bir yerde mi, düşe mi

dalmış yoksa melankoliye mi kapılmış, bir türlü kestiremediğiniz insanlar vardır ya, işte onlarınki gibiydi gözleri.

Ergenlik çağının sonuna geldiğinde, hangi yöne gideceğini kestiremediği bir yol ayrımının kararsızlığı içindeyken kararı kendisi yerine bir olay verdi: Annesi öldü. Aradan bir yıl geçti. Jakob Heinrich Kahlo yeniden evlendi. Ama Wilhelm üvey annesine tahümmül edemedi. Sıradan bir öykü işte.

Bir ip o anda, orada kopmaya başladı: Onu ailesine bağlayan bağ, bu ölümün acısı içinde yavaş yavaş çözülmekteydi. Ufuk çizgisinin sisleri arasında, başka renkte küçücük bir nokta vardı, kaçış noktası. İşte o noktayı yakalamak gerekiyordu.

Wilhelm babasının oturduğu salona girdiğinde duvar saati akşamın yedisini vuruyordu. Burası, sıcak, samimi bir salondur; tahta döşemeler, kadifeler, dantel örtülerle bezenmişti. Wilhelm babasına selam verdi ve pencerenin yanındaki piyanoya doğru ilerledi. Babasına bakmadan konuşmaya başladı:

“Buradan gitmek istiyorum.”

“Gitmek mi?..”

“Evet. Nürnberg’deki öğrenimimin hiçbir işe yaramadığını çok iyi biliyorsun. Hem umutlarını yitirdin, hem de boşu boşuna para harcamış oldun...”

Jakob Kahlo susuyordu. Wilhelm, parmağıyla piyanonun üzerine hayali şekiller çizmekteydi.

“Sara illeti gibi,” diye yeniden söze başladı Wilhelm, “Hiçbir şey yoluna girmedir... Bir de bu kaybımız... Yani, annem...”

“Peki, nereye gideceksin?”

“Almanya’dan uzaklara.”

“A a, yani ülkeyi de mi terk etmek istiyorsun? Kendine başka bir ülke mi seçeceksin?”

“Amerika.”

“Oğlum, orası yeterince kalabalık. Umutsuz düşler insanı öldürür.”

Wilhelm Kahlo'nun gözleri, birdenbire, sanki Avrupa'yla Atlantik ötesini ayıran tüm uzaklık içlerinde yansırmışçasına daha da büyüdü; okyanusun çalkantısı irislerini lacivert ötesine boyamış gibi koyuldu.

“Amerika büyük,” dedi Wilhelm. “Kuzeye gitmek zorunda değilim. Haritaya baktım. Güneye doğru gidebilirim, Meksika’ya.”

Jakob Kahlo pürdikkat dinliyordu.

“Düşüneceğim,” dedi sonunda. “Bizim kuyumcu dükkânının altın madeni olduğu söylenemez. Hesaplarıma göz atıp ne yapabileceğime bakacağım.”

Oturduğu koltuktan kalktı, kapiya doğru ilerledi. Sonra oğluna doğru geri geldi.

“Wilhelm, bak bakayım bana.”

Alacakaranlıkta, genç silüet yavaşça babasına döndü.

“Çok uzağa giden, bir daha asla geri dönmeme riskini göze alır, bunu hiç unutma. Ne istediğinden emin olmaya çalış. İyiye emin ol.”

“Peki.”

Baden Baden’de, on dokuz yaşında...

Wilhelm Kahlo, kendini bir kez daha Baden Baden'in bundan ibaret olduğuna ikna etmek üzere sokaklarda şöyle bir dolaşmaya çıktı: Sakin ve uslu bir kaplıca kenti, yalnızca geziler, tatil zevkleri, salt dinlenme, sağlık ve basit gevezeliklerle ilgilenen ziyaretçiler dışında herkesin gözünde durgun bir kent. Nitekim okuduğu hiçbir kitapta Baden Baden'e en ufak bir göndermeye rastlamamıştı. Dinlediği bir şarkıda bir atıf duymuş olabilirdi ama onu da pek iyi anımsamıyordu.

Amerika üzerine öyle şeyler anlatılıyordu ki... New York'ta, Hester Street'te balık istifi gibi üst üste oturan Yahudi kolonisi, Arjantin'de göz alabildiğince toprağı ne yapacağını bilemeyen

İtalyan kolonisi... Hangisi doğrudu, hangisi yanlış, insan bunu nasıl bilebilirdi?

Sonuçta, bütün bunlar Wilhelm için pek önemli değildi. Baden Baden sokakları, nasıl, nereden giderseniz gidin kapalı bir kapıya varma duygusu veriyorsa, o uzak ülke de ruhunda ışığı çağıran pencereler açmaktaydı. Her ne kadar o sırada onu aydınlatmaktan çok kör ediyorduyse da, kendini bu ışığın kısılcığında hissediyordu.

Bu göz kamaştırıcı hayal içinde “Meksika” ismi, bir parola gibi büyümlü ve kurtarıcı sıfatlarla diğerlerinden ayrılmaktaydı. Canlı renkler algılıyor, bakır renkli tenler, kaktüs dolu alanlar, gerçek dışı giysi ve müzikler, balta girmemiş ormanlar düşlüyordu. Ama hepsi bundan ibaretti. Gitme heyecanı, düşüncelerini ve edindiği birkaç bilgiyi düzene sokmasına olanak vermiyordu, ayrıca kendisini öbür kıyıda bekleyen bu parlak kargaşanın içine düzgün şekilde girebilmek için Alman kültürünün fazlasıyla etkisinde olduğunun bilincindeydi.

Aradan birkaç gün geçti. Jakob Kahlo oğlunu kuşku ve hayranlıkla karışık bir duyguyla izliyordu. Aralarında anlamlı bir sessizlik hüküm sürüyordu. Bir gece geç saatte oğlunu çağırdı ve kendisine yola çıkması için gereken parayı vereceğini bildirdi.

Hazırlıklarla dolu birkaç hafta geçti. Bu zaman zarfında, Wilhelm kendini bazen yapılması gereken en ufak bir girişim karşısında endişeli, bazen de kahramanı olduğu serüveninin büyümlünde hissetti. Aldığı karardan hiç kuşku duymadı ama birden el yordamıyla yürüdüğü duygusuna kapıldı; bu duygu hareket gününe değin sürdü.

Hamburg. Kentin hareketi. Limanın kokusu. Sandıklar. Cebinde isimlerin, adreslerin karalandığı küçük kâğıt parçaları: Komşulardan birinin bir arkadaşının, müzik öğretmeni bir hanımın yeğeninin adresleri... Rıhtım ana baba günüydü. Bir

heyecandır gidiyordu. İpler, zincirler, kasalar ve çuvallar arasına yığılan bagajların sesleri. Liman işçileri. Çığlıklar.

Engine açılmak.

Ayağını geminin merdivenine koyduğunda Wilhelm başının döndüğünü hissetti.

Çığlıklar, gözyaşları, sallanan eller ve mendillerin arasında, gemi nihayet limandan ayrıldı. Güvertede, onca gürültü arasında, Wilhelm'in tüm düşünceleri birden silindi, yolculuk öncesindeki tüm gerilim bir çırpıda yok oldu. Boşalan kafasının sisleri arasında yalnızca babasının söylediği son söz bir sancak gibi dalgalanıyordu:

*“Ich bin bei dir.”**

* (Alm.) “Yarundayım.” (ç.n.)

NEREDEN? MATILDE CALDERON



Fakat ben, ben Tanrı'yı arardım. Ve işimi Tanrı'ya bırakırdım. O Tanrı ki, büyük keşfedilmez şeyler, sayısız şaşılacak şeyler yapar.

(Kitabı Mukaddes, Eyüp'un Kitabı, V.)

Aztekler oraya Huaxyacac, yani “asmakabağının yetiştiği yer” adını vermişlerdi. İspanyollar ise daha sonra Oaxaca olarak değiştirdiler adını. Meksika'nın güneybatısında, dağların denize doğru indiği, yeşilin pembeye, pembenin mora, morun ise Pasifik mavisine kavuştuğu bir bölgedir. Kurak tepeler, hoş bir bitki örtüsüyle yan yana yer alır. Güneş bazen öyle güçlü olur ki, yüreğinizi yakacak sanırsınız.

Oaxaca'nın kadınlarının güzel olduğu söylenir.

Aynı adı taşıyan eyalet merkezinde 1876'da, İspanyol asıllı Isabe Gonzalez y Gonzalez ile yerli asıllı Antonio Calderon'un bir kızları oldu: Matilde Calderon y Gonzalez.

Oaxaca kiliselerle doludur. Bu kiliseler çoğunlukla yeşil, bazen de beyaz, toprak rengi ya da altın sarısıdır, süslü püslü ka-

bartmaları vardır. Kiliselerin içi, Meryem Ana heykelleri, taşlar, küçük bölmeler, heykelcikler, biblolar, mumlar ve dualarla dolup taşar. Barok stilinin sarhoşluğu. Tapınma araçları. İmanın saflığı.

Soledad* Merýemi kenti korur. Halbuki Oaxaca ıssız değil, tersine, oldukça hareketli bir şehirdir. Calderonların evi de asla bir yalnızlık anıtı olmamıştır: Matilde on iki çocuğun en büyüğüydü. Ailedeki yeri ona belli bir güçlülük ve tüm ev işlerinin altından kalkabilme yeteneği kazandırdı. Kıvrak zekâlıydı ama hiçbir zaman eğitim görecektik zamanı olmadı. Yalnızca Meksikalı bir genç kızın zamanı geldiğinde evlenebilmesi için gerekli olan eğitimi gördü.

Belki kültür eksikliğini gidermek için, belki de manastırda yetişmiş annesinin etkisiyle, Matilde yaşamı boyunca ateşli bir dindar olarak yaşadı. Döneminde geçerli olan ahlaksal kurallara gelince, bunları uygulamak için de uygun bir kaynağa sahipti: Annesinin babası bir İspanyol generaliydi.

Matilde dürüsttü, düşünceleri de başı gibi dimdikti.

Küçük, esmer bir kadındı; çok güzel gözleri ve ince bir ağzı vardı. Doğduğu Oaxaca'nın küçük zillerine benzerdi. Çarşıya çıktığında kemerini güzelce sıkar ve sepetini büyük bir zerafetle taşırdı. Çok sevimli, faal ve akıllıydı. Ne okuma ne yazma bilirdi; tek bildiği, para hesabıydı.

(Frida Kahlo)

Fotoğrafçı olan babası Antonio Calderon, mesleği gereği başkentte yerleşmek zorunda kalınca aile de oraya taşındı.

Böyle bir taşınma kolay değildi, neredeyse başlı başına bir keşif gezisi gibiydi. Ama kalabalık ailelerin, işlerini yürütebilmek için sahip oldukları altın bir ilke vardır: Organizasyon. İşte bu organizasyon her şeyi mümkün kılar. Calderonlarda bu kural her

* Yalnızlık. (ç.n.)

zamankinden de sıkı uygulandı. Böylece her şey gerektiği gibi ve zamanında yapıldı. Bir ay boyunca uğraşıp didinildi ama şaşkınlığa ve sinir bozukluğuna yer verilmedi. Bu da birtakım terslikleri engellemiş oldu.

Yola çıkmadan bir gün önce, annesiyle birlikte, Matilde bir kez daha Soledad Meryemi'ne dua etmeye gitti.

Kiliseye girdiler. Sağda solda diz çökmüş insanlar dertlerini ve umutlarını Meryem Ana'ya anlatıyorlardı. Matilde annesinden ayrıldı ve altının üzerindeki camekânın içinde yer alan büyük heykele yaklaştı. Bu kederli yüzlü kadın, oğlunun ölümünden sonraki yalnız ve yaşlı Meryem'di. Tepeden tırnağa karalara bürünmüştü, üzerindeki kadife zambaklar sırmayla işlenmişti, başında taç vardı, çok etkileyiciydi.

Meryem Ana'nın yüzü Matilde'ye her zamankinden daha da temiz göründü ve onun yere eğik gözleriyle, acı karşısında böylesine hüznünlü bir şekilde boyun eğişi Matilde'nin hayranlığını artırdı.

Matilde, ailesi ve kendisi için dua etti. Siyahlı kadından Oaxaca'yı terk etmenin yarattığı acı karşısında kendisine onunki gibi onurlu bir yüz bahşetmesini istedi; ağlamasına engel olmasını diledi.

Gözlerini sımsıkı kapadı, yeniden açtığında Meryem Ana'nın hafifçe hareket etmiş olduğu izlenimine kapıldı, alnının ortasındaki inci belli belirsiz sallanıyor ve yeni yaşamının yabancı yollarında kendisine rehber olması için yüreğinde taşıyacağı küçücük bir ışık gibi, yalnızca Matilde'nin görebileceği bir parlıta saçıyordu.

Matilde gözleriyle annesini aradı; ellerini göğsünün önünde birleştirip yanına diz çöktü. Ve ikisi, yan yana, ortak bir sessizlik içinde birlikte dua ettiler.

Eteklerinin hışırtısı arasında kalkarken annesi omzuna vurdu. "E, haydi gidelim."

İstavroz çıkardılar ve avluda her zamanki gibi bekleyen dilenciler, satıcılar ve çocukların arasından kendilerine bir yol bulup dışarı çıktılar. Havada tütsü ve baharat kokusu vardı.

Yürürlerken annesi, “Umarım Soledad Meryemi’ni hiç unutmazsın,” dedi.

“Hayır, unutmam.”

“Büyüyünce, insanın kendini nasıl yalnız hissettiğini göreceksin. İşte o zaman, onu düşünecek ve ta içinden onunla konuşacaksın, o da sana yardım edecektir.”

“Evet.”

“Üstelik, söylendiğine göre, kentler ne denli büyük ve kalabalık olursa, kaybolma tehlikesinin yanı sıra insan, sanılabileceğinin tersine, yalnız kalma tehlikesiyle de daha çok karşılaşmış.”

Matilde böyle şeyler işitmek istemiyordu. Karşısında çaresiz kaldığı bir tür korku duyuyordu.

“Ve günün birinde ben yanında olmazsam, bil ki o senin annen olmaya devam edecektir. İnsanın her zaman danışabileceği birisinin olması çok güzeldir.”

Matilde’nin yüzünde kocaman bir gülümseme belirdi. Yüreği ferahlamıştı.

BİR BİRLEŞME



“Yüreğindeki kaygı insanı fôkertir fakat iyi söz yüreğini sevindirir.”

(Kitabı Mukaddes,
Süleyman’ın Meselleri, 12)

Wilhelm Kahlo, yeni yüzyılın arefesinde Meksika’ya vardı ve Mexico City’ye yerleşti. Başlangıcından beri, şiddetin hep etkin olduğu bir dünyaya girdiğinden habersizdi.

Ülke on yıllar süren ulusal kurtuluş mücadeleleri yaşamıştı.

*Düşmanlarımızla savaş, durmadan, dinlenmeden,
Nefret edilesi ırklarına,
öfkeli dünyaya bir mezar
dahi bulanmayacağı güne kadar
savaş.*

(Ignacio Ramirez)

Bu ulusal kurtuluş mücadelelerini sonra, mantıksal bir biçimde, iktidar mücadeleleri izledi, bunlardan da nihayet Porfirio Diaz galip çıktı. “Az politika, güçlü yönetim”i şiar edinen diktatör, Meksika’yı bir barış ve bolluk dönemine soktu.

Göçmenler için son derece uygun olan ortamda, Wilhelm hemen iş buldu. Önce Loeb *cristaleria*’sında* kasiyerlik, sonra bir kitapçıda tezgâhtarlık yaptı.

Yavaş yavaş toplumla bütünleşiyordu. Gelenekleri, dili öğrendi. Yaşam tümüyle düzene giriyor ve zaman geçiyordu.

Adı Guillermo’ya dönüşen Wilhelm, birlikte çalıştıkları La Perla kuyumcusunda Matilde Calderon’a rastladığında, Amerika kıtasının bu bölümüne ayak basalı yedi yıl geçmişti.

1894’te bir Meksikalıyla evlenmiş olan Guillermo, aniden dul kalmıştı, karısı ikinci kızlarını dünyaya getirirken ölmüştü.

Karısının öldüğü gece, babam büyükannem Isabel’i çağırmış, o da annemle birlikte gitmiş (...) Babam anneme çok âşıkmiş ve kısa zaman sonra evlenmişler.

(Frida Kahlo)

Guillermo taze acısının yasını tutarken, Matilde de benzer bir yas içindeydi: Alman nişanlısı gözlerinin önünde intihar ederek genç kızda dövme gibi kızgın bir iz bırakmıştı.

Bir başka Alman’la, Guillermo Kahlo’yla karşılaşması, yitirdiği kişinin yerini doldurmasa da en azından acısını hafifletmiş olabilirdi. Üstelik Guillermo Kahlo iyi bir kısmetti: Uygun bir işi vardı ve Avrupa’nın Avrupa doğumlu olanlara sağladığı avantajlara sahipti ki bu, Meksika’daki değer yargıları açısından tartışılmaz bir üstünlüktü. Ama Matilde onu hiç sevdi mi? Sevebilir miydi? İlk tanıdığı erkek onun gönlünde ölmemiş ve yitiminin şiddeti, anısının daha da güçlü biçimde ta içine kazınmasına yol

* Züccaciye dükkânı (ç.n.)

açmıştı. Yitirilmiş sevgilinin kendisine yazdığı mektupları, tüm yaşamı boyunca ince deriden bir çanta içinde titizlikle sakladı.

Ama bunlar konuşulması doğru olmayan şeylerdir. Tatsız bir anıydı işte.

Guillermo ise Matilde'yi içtenlikle seviyordu. Duruşunu, zerafetini, parlak kara gözlerini ve Meksika toprağıyla güneşinin renklendirdiği tenini seviyordu. Öte yandan Matilde dürüst, sağlam karakterli bir kadındı, bu her halinden belli oluyordu. Guillermo ondan yayılan bu şehvetle karışık ciddiyet havasından hoşlanıyordu. Onun taşıdığı yaradan haberdardı ama bu kadını istiyordu.

Chapultepec ormanlarında bir yürüyüşe çıkarmak için kendisini almaya gittiği bir akşam Matilde, "Artık memleketinize hiç dönmeyecek misiniz?" diye sordu.

"Hayır. Artık hayatım burada kurulu. Kelimenin tam anlamıyla memleket değiştirdim ben."

"Peki Almanya'yı hiç mi özlemiyorsunuz?"

"Hiç düşünmüyorum. Oranın en güzel şeyleri, yani müziği ve kitapları bende yaşıyor."

"Ya diliniz? Dilinizi hiç konuşmamak size garip gelmiyor mu?"

"Kendi dilimde daha çok okuyorum. Ama arada bir Alman dostlarımla konuştuğum da oluyor."

"Diliniz kulağa ne kadar sert geliyor."

"Belki, bazen... Ama güzel ve anlamlı şeyleri söylemesini de bilir benim dilim:

*Weh spricht vergeh
Doch alle Lust will Ewigkeit
Will tiefe, tiefe Ewigkeit.**

* Friedrich Nietzsche. (ç.n.)

Guillermo durdu, gözlerini kapadı, başka dizeler de söyleyecekmiş ya da en azından konuşacakmış gibi eliyle bir hareket yaptı ama ağzından başka sözcük çıkmadı.

“Tabii, hiçbir şey anlamıyorum,” dedi Matilde, üzgün bir ifadeyle başını salladı, etrafa bir menekşe kokusu yayıldı. Topuzundan sarkan bir tutam saç yerine koyarken Guillermo devam etti:

“İyi dinleyin, bunlar sizin ve benim için yazılmış dizelerdir.”

Acılar geçicidir

Ama her sevinç, sonsuzluğa

Derin, en derin sonsuzluğa uzanır.

“Sizin ve benim için.” Matilde’nin gözleri daldı. Mutlaka ölen karısına ve kendi nişanlısına değinmek istemişti. Dizeleri kendisi de tekrar etmek istedi: *“Acılar geçicidir...”* Gerisini çıkaramadı.

“Özür dilerim, Tanrı’ya inanır mısınız?” diye sordu aniden.

“Biliyorsunuz, ben aslen Yahudiyim ama kendi inançlarım doğrultusunda ateistim. Zaman zaman romantikleştiğim olur...”

Neşeli bir havaya büründü, kendi kendine gülümsedi.

“Bu yüzden, endişelenmeyin,” dedi, “dininize saygı duyuyorum.”

“Umarım.”

Ve Matilde Calderon, Guillermo Kahlo’yla evlendi. Yıl 1898’di.

BİR EV



*Bizi bir evle, bir bahçeyle bütünleştiren
bağlar, aşk bağlarıyla aynı niteliktedir.*

(François Mauriac)

Guillermo Kahlo ikinci kez evlendiğinde, ilk evliliğinden olma iki kızını, yedi yaşındaki Maria Luisa ile üç yaşındaki Margarita'yı bir manastıra yerleştirdi.

İkinci Kahlo çiftinin de bir, sonra iki, üç, hatta dört kızı oldu. Tanrı'nın onlara bağışladığı tek oğlan, doğumda öldü.

Guillermo Kahlo ikinci evliliğinin başında, yaşamıyla birlikte işini de değiştirdi. Karısı ve kayınpederi Antonio Calderon'un etkisiyle fotoğrafçılığı öğrenmeye başladı ve bir süre sonra profesyonel fotoğrafçı oldu.

Fotoğrafçılık tekniğini zorlanmadan öğrendi. Guillermo, öğrenmesini ve uyum sağlamasını biliyordu, üstelik birkaç kez iş değiştirmişti. Bunlardan başka, Meksika'nın üzerinde yarattığı hayranlığın artırdığı, yabancılara özgü bir gözlem yetisine de sahipti. Bu ona yeni bir meşgale, başlangıçta yurdundan bunca

uzağa giderek aradığı yenilik arzusunu tatmin etme olanağı verecekti. Yavaş yavaş pek bilinmeyen mekânları, hep başını döndürmüş olan bu kültürün farklı çehrelerini keşfedecekti.

İşte bunun için Guillermo, her başkentte bulunan ve geleneksel fotoğrafçılarla mutlu ailelerin gurur kaynağı olan stüdyolardan birine kapanamadı. Bunlar, manzara ve kostümleriyle insanı kimi zaman Uzakdoğu'nun gizemlerine sürükleyen, hareket eden bulutçukları, ipek kâğıdından şemsiyeleri, yalancı dekorları, tahtıravan ve alçıdan tahtları, yapay hayvanları, kumaştan çiçekleri ve tiyatro aksesuarlarıyla dolu, Ali Baba'nın mağarasını andıran yerlerdi. Guillermo'da imgelem gücünün eksik olduğu söylenemezdi ama o bu gücü başka şeylerin, örneğin ışık ve gölge oyunlarının, bir kadrajın doğru ya da yanlış algılanmasının, yani farklı ayrıntılardan oluşan güzelliklerin hizmetine sunmayı tercih etti.

Böylece fotoğrafçı Kahlo, Meksika'ya, neredeyse yalnız Meksika'ya yöneldi.

Kayınpederi ona bir fotoğraf makinesi vermişti ve ilk yaptıkları şey ülkeyi dolaşmak oldu. Kızılderili mimarisi ve sömürgecilerin mimarisi üzerine bir fotoğraf koleksiyonu hazırladılar ve döndüklerinde ilk yazıhanelerini 16 Eylül Caddesi'nde açtılar. Bu da azımsanacak bir şey değildi!

(Frida Kahlo)

Talih Guillermo'ya gülümsüyordu. 1904'te, Meksika'nın bağımsızlığının yüzüncü yılını kutlama çalışmaları başlatılıyordu. Porfirio Diaz hükümeti, o zaman otuz iki yaşında olan fotoğrafçı Guillermo Kahlo'ya, bu olayı kutlama ve anma amacıyla hazırlanacak farklı dokümanlarda yayınlanmak üzere bir dizi belgeyi toplama görevi verdi.

Bu amaçla kendisiyle karşılaşan bir gazetecinin aktardığı gibi Guillermo iyi bir ün yapmıştı: "Sade, ılımlı bir insandı, ender

rastlanan bir meziyete, kendisinden ne beklendiğini anlama ve dinleme, böylece büyük bir ustalıkla gerçekleştirilen fotoğraflar çekerek istenene etkin biçimde karşılık verme yeteneğine sahipti.”

Aynı dönemde aile de genişlemekte olduğundan yeni bir ev aramak gerekiyordu.

Guillermo, yolculukta değilse ya güneşin altında ya da karanlık odada; Matilde ev işlerine boğulmuştu. Çiftin baş başa kalacak pek az zamanı vardı. İkisinin de pek geveze olduğu söylenemezdi ama birbirlerine iletmek istedikleri her şeyi kendi tarzlarında iletirlerdi.

“Matilde, biliyor musun, Meksika kültür mirasının resmi fotoğrafçısı olmaya başlıyorum. Sonunda bu ülkeyi bir Meksikalıdan daha iyi tanıyacağım.”

“Yabancılar çoğunlukla böyle yapar, seyahat eder. Nitekim, ülkelerini bunun için terk etmişlerdir, değil mi ya?”

Guillermo, karısının ses tonunda ince bir alay sezdi ama bunun üzerinde durmadı; polemiklere girişmek ya da tartışma yaratmak onun karakterine uygun değildi.

“Belki de haklısın,” dedi. “Tıpkı bana fotoğrafçı olmamı öğütlemekte haklı olduğun gibi...”

Kocasının sözlerinde alaycı bir ton mu vardı acaba? Matilde emin olmak istedi ve kocasını göz ucuyla süzdü. Ama hayır, adamın yüzü her zamanki gibi ciddiye.

“Taşınmaya ne zaman vakit bulacağız?”

“Önce vakit ve mekân bulmamız gerekiyor. Gerçekten de şart oldu bu.”

“Sana bir şey söyleyebilir miyim, Guillermo?”

“Bana dilediğin her şeyi söyleyebilirsin, Matilde. Ne zamandan beri konuşma yasağı kondu ki?”

“Ben Tlalpan’da oturmak istemiyorum.”

“Gerçekten mi? Halbuki kent dışında oturmak zevklidir.”

“Merkeze daha yakın bir yerde oturmak istiyorum.”

“Ama orası çok sakın değildir.”

“İyi ya işte.”

Bu sözcükler kesin bir ifade taşıyordu.

Guillermo, sırtı kendisine dönük, fırının başında eğilmiş, sol elinde bir bez tutan, sağ eliyle ateşi körükleyen Matilde’ye baktı.

Onun özellikle de kendisi yolculuğa çıktığında kendini yalnız hissedebileceğini ve daha hareketli bir semtte oturmayı tercih edebileceğini düşündü. Çok açık biçimde olmasa da, aslında evin erkeklerden çok, kadınlara ait bir mekân olduğunu görüyordu. En basitinden kendisinin hiçbir zaman yapamayacağı biçimde, fiilen evle ilgilenen kişi Matilde olduğu için burası onun mekânıydı. Nedeni tartışmasız biçimde apaçıktı.

Hacienda’nın adı El Carmen’di. Karmelitlere aitti ve Coyocan’da, şimdiki Londra ve Allende sokaklarının birleştiği köşede yer alıyordu.

Malikâne yıkılmış ve arsası elden çıkarılmıştı. Satış sırasında Guillermo Kahlo, sekiz yüz metrekairelik bir parsel edinmeyi başardı. Buraya, içinde birkaç küçük avlunun da yer aldığı dikdörtgen şeklinde bir ev yaptırdı. Burası “Mavi Ev”di. Bu, salt bir isimden çok, bir gerçeği dile getiriyordu: Evin içi de dışı da tümüyle maviye boyalıydı. Bir düş gibiydi. Neredeyse yirmi yıl sonra, evde oturan kadınlardan biri, hem kendisi hem de konuklarıyla burayı ünlendirecekti. Hatta yapımından yarım yüzyıl sonra -ve birkaç mimari değişiklikle- bu ev bir müzeye dönüşecekti.

Ama henüz oraya gelmedik.

Ah, ne çok gülmüşümdür bu olaya! İnsanlar, doğum tarihim konusunda ne yapacaklarını asla bilememişlerdir. Ne zaman doğdu bu kız? 6 Temmuz 1907’de mi? Yoksa 7 Temmuz 1910’da mı? Onların işin içinden çıkmak için gösterdikleri çaba beni pek eğlendirmiştir.

Biyografi yazarı olduklarını iddia edenler, üniversite görevlileri, gazeteciler, öğrenciler, dostlar, hepsinin kafası karıştırdı, hep-si bir kanıt bulma ihtiyacı hissederdi. Kimi zaman, ister benim ağzımdan aktarılmış olsun ister başkasının, benim yaşamımın bir fabl ya da bir söylence olduğunu düşünmek hoşlarına giderdi. Her an, edimlerimden her birinin, her olayın “Frida Kahlo adlı kahraman”ın kişiliğiyle bağlantılı olduğuna inanmaya gereksinim duyarlardı. Kimileri ise endişeye kapılır, dürüstlük anlayışlarına sağlamadığından “gerçek”e ulaşamadıkları için hayıflanırlardı. Bunlar için kesin tarih şarttı, yoksa vicdanları rahat etmezdi, ne tuhaf! Ya da bazen, sorunu çözmek için benim biraz çılgın olduğuma kanaat getirirlerdi; bunun avantajıysa kimseye zararı dokunmaksızın herkesi rahatlatmasıydı.

Bense cin gibiydim, yaramaz, afacan.

Onların hepsi bu ülke nüfusunun yarısından fazlasının doğum tarihini ya gerçekten bilmediğini ya da idari sorunlar karşısında gerektiği gibi kıvırtabilmek amacıyla bilmezlikten geldiğini nasıl da unutuyorlar... Ve tabii benim de bu ülkeden olduğumu, icabında anarşist, esrarengiz insanların, büyücülerin, meczupların, müthiş dolandırıcıların ülkesinden yani... Ben de bu insanlar gibi Mexica'ların, tonalpouhque'ların,* doğum günüyle saatini yıldızlara, kurnazlıklara, kurbanlara ve törenlere bağlayanların torunuyum.

Ayrıca, tuhaf biçimde, insanların çoğunun ismini, kafasını, hatta bedenini ve yaşamını değiştirmek istediğini nasıl da görmezlikten geliyorlar. Ben de, evet ben de doğum tarihim trampa ettim. Ama adımla, bedenimle, yaşamımla asla oynamadım; yani zaman zaman bedenimi önüme gelen her şeyle, hatta bir mısır koçasıyla bile trampa etmeyi istediğim anlar olduysa bile, bunların hiçbirisi konusunda hile yapmadım demek istiyorum.

Ben bir devrimle birlikte doğdum. Duyduk duymadık demeyin. Gün ışığını görünceye dek isyanın coşkusuyla dolup, böyle bir ateşin ortasında doğdum ben. Gün kavurucuydu ve o gün tüm yaşamım boyunca beni sarıp sarmaladı. Çocukken bir kıvılcım gibi çıtırdadım. Büyüyünce tepeden tırnağa alev kesildim. Ben bir devrimin kızıyım, buna hiç şüphe yok, bir de atalarımın taptığı ihtiyar ateş tanrısının.

1910'da doğdum. Mevsim yazdı. Kısa zaman sonra el Gran Insurrecto** Emiliano Zapata, Güney'i ayaklandıracaktı.

Evet, ben bu şansa sahip oldum işte: Benim tarihim 1910'dur.

* Eski Meksikalılarda her günün getirdiği kismetler konusunda uzmanlaşmış kişiler. (ç.n.)

** Büyük isyancı. (ç.n.)

FRIDA KAHLO'NUN ÇOCUKLUĞU



Frida'daki harf sayısı F'dekiyle (Franz) aynıdır ve aynı başharfi taşırlar.

(Franz Kafka)

1907'nin bir Temmuz (6'sı) sabahında, Magdalena Carmen Frida Kahlo y Calderon, Coyoacan'daki mavi evde doğduğunda, babaannesi ve dedesiyle, anneannesiyle dedesi hayatta değillerdi.

Anne için doğum son derece normal oldu; bebek güzel ve sağlıklıydı, Matilde Junior ile Adriana'dan sonra, Matilde ve Guillermo'nun bu üçüncü kızlarının hiçbir şeyi eksik değildi.

Yani o sırada hiçbir şey Frida'nın ileride olağandışı bir yaşamı olacağını düşündürmüyordu. Onu başkalarından farklı kılan bir tek adıydı.

Guillermo, bu çocuğunun Almanca bir adı olmasında ısrarlıydı. Ama vaftiz sırasında papaz bundan rahatsızlık duydu.

“Adını ne koymak istiyorsunuz? Fri... anlamadım, ne diyorsunuz?”

“Frieda.”

Papaz kaşlarını çattı ve düşünceli bir havaya girdi. Verebileceği en uygun yanıtı düşünüyordu. Sonunda konuştu:

“Bu isim azizler takviminde yer almıyor, üzgünüm.”

Kızının vaftiz olmaması fikri Matilde’nin tüylerini ürpertiyordu. Böyle bir şeyi düşünmek bile olanaksızdı. Şeytanlar çocuğun yaşamına yayılırlardı ve kızı cehennemden kurtulamazdı. Hayır, böyle bir şey mümkün olamazdı.

Tartışıldı, uzlaşmaya gidildi, ödünler verildi.

Guillermo üstelemişti:

“İsminin Frieda olmasını istiyorum. İsterseniz İspanyol imlasına göre yazın, ille de gerekiyorsa önüne beş tane aziz ismi ekleyin, Papaz Efendi... *Friede*, Almancada barış demektir. Çok güzel bir isimdir, biliyor musunuz? Telaffuzu güçlüdür ve kim olsa isminin böyle bir içeriğe sahip olmasını ister. Anlamalı bir isme sahip olmak iyidir. Bazı ülkeler vardır ki, nitekim kimi kitaplar da bunu yazar, isim insanın kişiliğini belirler. Bu tür inançların doğruluğunu kanıtlama olanağına şu anda sahip olmasak da hiçbir şey bunların doğru olabileceğini düşünmemizi engelleyemez, öyle değil mi?”

“O zaman, çocuğun adını, örneğin Maria Paz koymanızı da hiçbir şey engellemez,” der papaz. “Bu da kötü bir isim değil.”

Vaftiz töreni sırasında kilisede bulunan ve bebeği kucağında tutan annearne Isabel, sonunda heyecanları yatıştırmayı başarmıştı.

Çocuğun ismi Magdalena Carmen Frida olacaktı. İlk iki isim vaftiz gereğince, üçüncüsü ise yaşamı boyunca kullanılacaktı.

Frida, iki aylık ya vardı ya yoktu ki annesi yeniden hamile kaldı. Doğumundan on bir ay sonra Cristina dünyaya geliyordu.

Zavallı Frida! Ailenin en küçüğü statüsünden yararlanmaya zaman bulamadı. Aşırıya kaçan okşamalar, sevimliler, şımartılmalar, ana babanın en küçük çocuklarının yaptıkları karşısında

duyduğu hayranlııkla heyecan, en küçük çocuğun yapacağı çocuklukların hiçbirini Frida'ya nasip olmadı.

Yine de Frida bunlardan ötürü mutsuz değildi. Onu, mısır ekmeği ve sabun kokan, pek konuşmayıp memleketi Yutacan'ın türkülerini söyleyen yerli bir sütnineye emanet ettiler. Frida'nın teni ne denli beyazsa, sütnineninki o denli esmerdi. Çocuk ne denli hareketliyse, kadın o denli sakindi.

Sonra, malumdur ya, az şımartılanın gözü çabuk açılır. Çocuğun canlı, dikkatli, muzip, oldukça özerk olmasına ve daha sonraları da -dört çocuklu bir ailede ne denli mümkünse- neredeyse yalnızlıktan hoşlanmasına bakılırsa, gayet uyanık olduğu anlaşılmaktaydı.

Cristina, Frida'ya göre daha donuk bir çocuktu. Ama Frida'nın uyanıklığı ikisine de yetiyordu. Küçük kardeşine yardım ediyor, onu koruyor, eğitiyor, biraz hırpalıyor, bazen de onunla alay ediyor, ona takılıyor, ona tapıyordu.

Cristina kopuk kopuk heceler halinde konuşuyordu. Bu, Frida'nın hem canını sıkıyor hem de onun Cristi'yle ailesi arasındaki iletişimde vazgeçilmez bir konumda olmasını sağlıyordu. Küçük mırıltıları dikkatle dinliyor ve önemli bir çevirmenlik görevi yapıyordu.

Avluda, banyoda, akşam yemeğinde, iki çocuk neredeyse hep bir aradaydı. Frida her türlü şeyi Cristina'ya aşılıyordu. Cristina neşeyle Frida'ya öykünüyordu. Frida evin içinde koştuğunda, Cristina çığlıklar atarak onun peşinden koşuyordu. Frida saklandığında, Cristina da saklanıyor ve oyun yeniden başlıyordu.

"Frida'nın davranışları, adına pek uymuyor," dedi Matilde, Guillermo'ya.

Mutfakta bir sandalyede oturan Guillermo, gözlerini karısına doğru kaldırdı.

"Bu ismin, bana göre, güçlölük içerdini söylemiştim. Barış, bitkisel bir sakinlik anlamına gelmez. Belki de yoğunlaşma yeteneğidir. Sonuçta, aşırı bir canlılığın barınağıdır."

Matilde kaşlarını kaldırdı. Bu, biraz söyleneni anlamadığının, biraz da meydan okuduğunun ifadesiydi.

“Frida çok akıllı olacak, göreceksin. Şimdiden çok akıllı.”

“Ayrım yapmaktan kaçınmak gerekir, Guillermo. Tanrı önünde hepimiz eşitiz.”

“Kızlarının hepsine aynı sevgiyi besliyorum. Umarım Tanrı da aynı şeyi yapıyordur. Ama doğruyu da söylemek gerekir ve bunu söylerken son derece objektif olduğumu düşünüyorum: Frida diğerlerinden daha akıllı, gün geçtikçe de daha akıllı olacak.”

“Bir çocuğun daha hareketli olması...”

“Evet, gerçekten de... Bu, hareketlerini hangi amaçla kullanacağına, enerjisini neye yönlendireceğine bağlı.”

“Görüyorsun ya.”

“Frida gizil gücünü çok iyi kullanıyor.”

Matilde omuz silkti. Kötülükten değil, bu adamın, gerçekten de kendisine göre aşırı derecede iyi konuşmasından dolayı omuz silkiyordu. Onun sözleri hep çok etkileyici olurdu, Matilde’nin cümleleri ise hep bitmemiş izlenimi verirdi. Ama evdeki özerkliği tartışılmadıkça ve zedelenmedikçe... Bu pek de önemli değildi.

Kocasına servis yaptı. O, sıcak tavuklu *tamale*’leri* saran kâğıtları açarken, Matilde musluğun kenarına yaslanmış, onu seyrediyordu. Guillermo’nun jestleri, yemek yerken bile inanılmaz derecede ağırbaşlıydı. Evde yerleşmiş bir alışkanlık vardı: Guillermo hep yalnız yemek yer, karısı ise sessizce onu seyrederdi. Matilde, ya daha önce çocuklarla birlikte yemek yemiş olurdu ya da daha sonra yerdı. Adam, yemeği biter bitmez salona kapanır ve eski Alman yapısı bir alet üzerinde uzunca bir süre piyano çalardı. Kimi zaman eline bir kitap alarak bir kanepeye gömülür ve saatlerce okurdu. Bazen de bir iki arkadaşını ağırlar ve onlarla bitmek bilmeyen domino partileri düzenlerdi. Gecenin geç saatinde fildişinden dominoların birbirine çarparken çıkardığı ses duyulurdu.

* Mısır yaprağına sarılı, etli-baharatlı mısır ezmesi. (ç.n.)

Bu, bitmek bilmez bir can ekifmeden ibaret olan yaşamımla ilgili olarak şunu söyleyebilirim: Ben uçmak isteyip de uçamayan bir kuş gibi ydim.

Hem de çaresizliğini kabullenemeyen bir kuş gibi. Hele bir de, kuşun igdsel olarak kas ve sinir sistemine yayılan denetlenmesi olanaksız bir refleksle kanadının ucunu kaldırmaya, tüylerinin yelpazesini açmaya çalıştığı, yaşamsal atılımın orada olmasına rağmen bedeninin buna tepki göstermediği, titreyen kanatlar aılamadan ağır bir biçimde yere indiği düşünülürse...

Kanatları uçmasına değil, yalnızca yürümesi için biraz destek almasına yarayan, yere düşmüş bir kuştan (ki bu durumda kanatlar minicik ayaklarla büsbütün orantısız görünür) daha hüzünlü bir görüntü olamaz. Kısa bir süre önce alçak bulutlara karışacak kadar hafif olan kanatlar birden öylesine ağırlaşmıştır ki, kurşuni gri bir sokağın ya da bir avlunun çakıllı zemininin mıknaıısinkini andıran çekim alanına girivermiştir.

Çocukken günün birinde küçük bir uçak maketi istemiştim. Bunun yerine, kim bilir hangi azizlikle bir melek giysisine sahip oldum. (Eminim ki bu fıkır annemin aklından çıkmıştı çünkü

ÇOCUKLUKLAR



(...) beni atılımlara iten, sakinleştiremez olmamdı. Bilirsiniz, kimi çocukların sakin olduğu gözle görülür, ellerine birer şeker verilir ve mutlu olurlar. Kimimiz ise, tersine, çocukluğumuzda bile hep başka şeyler istemiştizdir: Yaşamın gerçekten bize sunduğu şeyleri.

(Louise Nevelson)

Frida ile Cristina yuvaya birlikte gittiler. Çok küçük sayılmazlardı, ilkokula hazırlık yılındaydılar.

Kahlo kardeşler ilk öğretmenlerini uzun zaman anımsadılar. Giyinişi, saç modeli, davranışları öylesine eski tarzdı ki, çocuklar işkillenir, sürekli onu süzerlerdi. Kadını “tuhaf” bulurlardı.

“Saçları takma,” derdi Frida, Cristina’ya.

“Nereden biliyorsun?”

“Takma olduğu belli de ondan.”

“Emin misin?”

“Görmüyor musun?”

“...”

“Takma, diyorum. Renginin tuhaflığına baksana.”

“Sarı mı yoksa kahverengi mi?”

“Kahverengi ve beyaz. Örgüleri hakiki gibi durmuyor.”

“Garip bir kostümü var.”

“Kostüm değil, Cristi. Bir elbise ve bir ceket.”

“Sence ne renk?”

“Hımm... Çok açık bir siyah.”

“Anneme sormamız gerekir,” derdi Cristina. “Belki de gerçek bir öğretmen değildir.”

“Başlangıçta, Tanrı gökleri ve yeri yarattı; ve yer ıssız ve boştu; ve enginin yüzü üzerinde karanlık vardı; ve Tanrı’nın ruhu suların yüzü üzerinde hareket ediyordu. Ve Tanrı dedi: Işık olsun; ve ışık oldu. Ve Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü; ve Tanrı ışığı karanlıktan ayırdı. Ve Tanrı ışığa Gündüz ve karanlığa Gece,” dedi. “Ve akşam oldu ve sabah oldu...”

Bu saatlerce sürüyordu. Öğretmen, iplik yumağı gibi bitmek bilmeyen öyküler anlatıyordu. Sesinin tonunu ciddileştiriyordu, böylece çocuklar hepsini anlamasalar bile söyleneceklerin önemli şeyler olduğunu seziyorlardı. Sınıfta sorulmamış soruların ağırlaştırdığı bir sessizlik hüküm sürüyordu; gözler irileşiyor, küçük ağızlar şaşkınlıkla açılıyordu.

“Tanrı dünyayı yarattı. Dünya bir gezegendir. Biz dünyada yaşıyoruz. Dünya bir top gibi, bir portakal gibi yuvarlaktır...”

Öğretmen, sınıfın loş olması için pencereleri yarıya kadar gazete kâğıdıyla örtmüştü.

“Şimdi anlayacaksınız,” dedi.

Gazete kâğıdını buruşturarak bir top yaptı ve bu topu tutuşturdu. Sol elinde bir portakal tutuyordu ve portakalı alevin çevresinde döndürdü. Açıklamasını böyle sürdürüyordu. Ama sesi iyice kısılmış ve gizemli bir hal almıştı. Mutlaka, unutulmaması gereken şeyler anlatıyordu.

Gündüz, gece, karanlık, dünya, gök ve ay. Ve bir sürü yıldız. Birden Frida sarardı, korkuya kapıldı. Külotu ıslandı ve aynı anda iskemlesinin altında gizlenmesi olanaksız bir göl oluştu.

Büyük zorluklarla külotunu çıkarıp Allende Sokağı'nda oturan bir kızın getirdiği temiz külotu giydirdiler. Frida direniyordu, yumruklarını sıkmış, dudakları kenetlenmişti. Öylesine utanmıştı ki, öfkesi mahcubiyetini örtmek için bedenini kaskatı yapıyordu. Azar ışıtmemişti ama arkadaşlarının önünde böylesine göze batmak dayanılası bir şey değildi.

O günden sonra Frida, Allende Sokağı'nda oturan küçük kıza karşı müthiş bir kin besledi. Bir öğleden sonra, kaldırımında o kızın önünde yürüdüğünü fark etti. Kendini tutamadı: Koştı, kızın üstüne çullandı ve boğazını sıkmaya başladı. Kızcağız haykırdı, debelendi, kıpkırmızı oldu ve kusacakmış gibi dilini kocaman dışarı çıkardı. Neyse ki mahallenin fırıncısı oradan geçiyordu da saldırganla kurbanını ayırdı.

Matilde komşularına özür dilemeye gitti ve her şey yoluna girdi.

“Ne yaptığının farkında mısın, Frida?” dedi kızına.

“O-nu sev-mi-yo-rum.”

“İyi de bu bir mazeret değil.”

“Bu bir ma-ze-ret.”

“Arkadaşın ölebilirdi ve sen cehenneme giderdin. Annen, baban, kız kardeşlerin üzüntüden ölürdü. Ne büyük acı, değil mi?”

Frida gözleri kapalı, yüzünü tavana doğru kaldırdı. Dinlemezmiş gibi yapıyordu.

“Frida, bilmem farkında mısın? Cezalandırılmak istemiyorsan çok nazik olman ve kendini affettirmek için çok çok dua etmen gerekecek...”

“O-nu sev-mi-yo-rum...”

“İnsan annesiyle böyle konuşmaz. Ne kadar tahammül edilmez bir kızsın. Böyle devam edersen, seni birisine vereceğim.”

Frida yavaşça gözlerini açtı ve annesinin ta gözlerinin içine bakarken en ciddi havasını takındı.

Başka yaramazlıkları da oldu.

Bir gün, üvey kardeşim Maria-Luisa oturağına oturmuştı. Onu ittim, oturak falan devrildi. Öyle kızmıştı ki, “Sen annemin ve babamın kızı değilsin. Seni bir çöp kutusunda bulmuşlar,” dedi. Bu söz beni öylesine etkiledi ki, tümüyle içine kapalı bir yaratık oldum.

(Frida Kahlo)

“İçine kapalı” demek biraz abartılı olabilir. Tıpkı neden-sonuç ilişkisini belirlemenin güç olacağı gibi. Kesin olan bir şey varsa, o da Frida’nın o döneme doğru, uzun süre yalnız kalmaktan hoşlanmaya başlamasıdır. Fiziksel olarak yalnız olmadığında bile kendi kendine uydurduğu öykülere, kendi kendine her gün yarattığı düşsel dünyalara dalmak için çevresinden sınırlanılabiliyordu.

Bu doğrultuda, kendisine bir kız arkadaş yaratmıştı. Ona ulaşmak için katedilmesi gereken yol ise uzundu.

Uzun, heyecanlı bir düştü bu. Önce, tıpkı Alice gibi, “aynaların öteki yanı”na geçmek gerekiyordu. Bunun için yatak odasının camına üfleme ve oluşan buğunun üzerine kimi zaman dikkdörtgen, kimi zaman yarı oval bir çıkış kapısı çizmek yeterliydi. İşte, Frida -ya da ruhu- bu kapıdan süzülüyordu. Üzerinde kocaman harflerle PINZON yazılı bakkala varana değin sokaklarda koşarken Frida’nın ayakları kanatlanıyordu. Elleriyle PINZON’un O’sunu biraz aralıyor ve kendisini arzın merkezine götürecek uzun kuyunun başından içeri süzülüyordu. Yüreğini kopartırcasına attıran korku ve başdönmesine kendini kaptırıp içeri kayması yeterliydi.

Ta en dipte, nesnelerin kenarlarını silikleştiren karanlığın ve sıcaklığın içine, ağır çekimdeki gibi düşüp onu bekleyen arkadaşının evine varıyordu. Arkadaşı dilsiz ama dışa dönüktü, sessiz

bir neşesi vardı. Frida her gün ona yaşamını ve küçük dertlerini kısa kısa anlatıyordu: Sınıfta olanları, kız kardeşlerini, annesiyle babasını, kızamık ya da suçiçeğini, afacanlıklarını, hülyalarını, kafasını kurcalayan soruları... Arkadaşı onu dikkatle dinliyordu; gözleri karanlıkta yıldızlar gibi parlıyor, hareketleri Frida'nın içini rahatlatıyordu... Sonra ikisi birlikte, bu zaman dışı yerde, sarhoş oluncaya değin dans ediyorlardı. Arkadaşı, madde dışı olduğu gibi hafifti de. Yeniden canlanarak coşan Frida, kendinden başka hiç kimsenin bilmediği bir gize sahip olmanın verdiği güç ve yüreğini boşaltıp fantezilerini azat etmenin rahatlığıyla daha da hafiflemiş olarak yeryüzüne geri dönmek istediğinde, arkadaşı hemen buharlaşırdı.

Frida, yine PINZON'un O'sundan geçiyor, bugünün içindeki kapının eşiğinden içeri atlıyor ve hemen elinin tersiyle buğuyu siliyordu.

Sırrımla birlikte neşeyle evimin avlusunun en dibine kadar koşar ve orada hep aynı köşede, sedir ağacının altında mutluluğum ve küçük kız arkadaşımın anısıyla baş başa kalmanın şaşkınlığı içinde fırlıklar atar, gülerdim.

(Frida Kahlo)

Ve yaşam, sanki hiçbir şey olmamış gibi yeniden başlardı. Yaşamla birlikte Matilde'nin yemek öncesi çocuklarını etmeye zorladığı dualar, Frida ve Cristina'nın dua eder gibi yapıp da bambaşka şeyler mırıldandıklarında sofrada önüne geçemedikleri kikirdemeleri, kilisedeki din dersi saatlerinde Coyoacan'ın bağlarının birinden çalınacak meyveleri tercih eden iki kızın kaçıışları, böceklerin gizemli dünyası, çimenler içinde atılan taklalar da yeniden devreye girerdi.

Bütün tahminlerin tersine, Kahlo ailesindeki ilk dramın müsebbibi iki en küçük kızdan biri değil, en büyük abla, hem de annesinin en çok sevdiği Matilde oldu.

Henüz on beş yaşında olmasına karşın âşık olan Matilde, Frida'ya açıldı:

“Dilini tutmasını bilir misin, Friduchita?”

“Ben aptal mıyım?”

“Öyle demek istemedim. Benim bir nişanım var ve onunla kaçmak istiyorum. Ama annemle babamın bunu duymaması gerek.”

“Nasıl olabilir? Nasıl yapacaksın?”

“Geceyarısı kaçacağım. Balkondan geçeceğim. Yalnız senin, arkamdan gürültü yapmadan camı kapaman gerekiyor.”

“Öykülerde anlatılan kötü kızların yaptığı gibi mi yapacaksın?”

“Evet. O kızların ve tüm masallardaki kız kahramanların yaptığı gibi... Frida, iyi anladın mı ne dediğimi?”

“Anlaması zor değil ki.”

“Sana bir şey sorarlarsa, ne olursa olsun bir şey söylemeyeceksin. Yemin eder misin?”

Frida birkaç saniye dalgınlaştı, sonunda başını salladı ve elini uzattı.

“Burada mutlu değil misin, Matita? Nerede oturacaksın?”

“Bu farklı bir şey. Âşığım ve başka türlü davranmam. Veracruz'a gideceğim.”

“Çıldırдың mı, orası çok uzak!”

“Büyüdüğünde sana daha iyi anlatırım.”

Söylenen yapıldı. Kızlarının kaçtığına kesinlikle kanaat getirdiklerinde Guillermo tek kelime söylemeden salona kapandı, Matilde ise öfke ve umutsuzluğun doruğunu yaşadı.

Matita dört yıl boyunca ortaya çıkmadı.

Yeniden düşündüğümde, o öğleden sonranın ne kadar korkunç olduğunu daha iyi anlıyorum.

Babam, beni Chapultepec korusunda yürüyüşe götürmüştü. Orayı, yaşlı sedir ağaçlarından ötürü özel olarak severdi. Pek çok kez olduğu gibi kol kola yürüyorduk; bana kimi yerleri, insanları, olağandışı durumları, renkleri gösteriyordu. Gözünden pek az şey kaçırdı. Onun gözlem biçiminden çok şey öğrenmişimdir. Görünüşte böylesine sakın bir adam olan babam, dışarıya çıkar çıkmaz tepeden tırnağa dikkat kesilir, neredeyse pusudaki avcılarını andırırdı.

Birdenbire, boylu boyunca yere devrildi; bedeni sarsılıyor, yüzü kızarıyor ve morarmaya başlıyordu; gözleri sabitleşmişti, dudaklarının kenarından salyalar akıyordu. Bu, benim gördüğüm ilk sara krizi değildi. Aslında alıştım (eğer her seferinde endişe veren bir şeyin üst üste görülmesine alışkanlık denebilirse tabii). İyi ki de alıştım, çünkü bir saniye bile yitirmeden tüm hareketleri koordine etmek gerekiyordu. Hemen, her zaman yanında taşıdığı küçük eter şişesini açıp koklatmak, boynundaki fotoğraf makinesini çıkarıp serbest kalan elimle sıkıca tutup çalınmasını önlemek, kaçınılmaz biçimde etrafımızda toplanan insanlara bir iki laf

etmek, sonra da, kriz geçtiğinde yavaşça kalkmasına yardım etmek, onu tutmak ve bu krizlerden her defasında çok etkilenmiş ve tükenmiş olarak çıktığından ötürü olabildiğince avutmak gibi bir sürü şey yapmalıydım. Dirilen bir ölü gibi bembeyazdı. Evet, sanırım bu gözlemim en yerinde olanı. Kendini dirilen bir ölü gibi hissediyor olmalıydı.

Aynı yürüyüş sırasında, kısa bir süre sonra, bir ağacın toprak üstünde kalan köklerine takıldım ve düşerken çok canım yandı.

Ertesi sabah, ayağa kalkmak istediğimde, sağ baldırımla bacağıma oklar batıyormuş hissine kapıldım. Korkunç bir acıydı, ayağımın üzerine basamıyordum. Bir daha hiç yürümeme korkusu o anda tüm benliğimi kapladı, çoğu zaman heyecanlarım mantığımdan daha haklı çıkmıştır. Bağırdım, annem hemen yanıma koştu.

Doktorlardan biri "iyi huylu bir ur" olduğunu söyledi. Bir diğeri ise kendinden çok emin olarak, "Çocuk felci," dedi. Aylar boyunca yatak istirahati, ceviz suyu banyoları, sıcak kompresler, biraz zayıf bir ayak, artık diğerinden daha ince ve daha kısa kalacak bir bacak ve ortopedik botlar, yani bir sürü zevkli şey beni bekliyordu.

Bir süre sonra (bir yıl mı, iki yıl mı?), tam bir tarih söylemek istemiyorum, çoğu zaman tarihleri karıştırmakta pek becerikli olduğumu söylerler, yine de bunun Trajik On Gün (bazıları o dönemi Sihirli On Gün diye adlandırırlar) sırasında olduğunu sanıyorum, Allende Sokağı'na bakan pencereden, bir isyancının bacağından kurşun yiyip yolun ortasında dizlerinin üzerine düştüğünü gördüm. Çok etkileyiciydi. Gün batıyordu ve adam beyazlar giymişti, alacakaranlıkta gayet belirgindi. Çevresine bakındı ama kaçacak yeri yoktu. İnsanlar sağa sola koşuşturuyorlardı. Beyaz kumaştan çıkıyormuş izlenimi veren kan fışkırma fışkırma yere akıyordu. Sandaletleri kana bulanmıştı. Yoksul bir adamdı. Annem ortalık biraz sakinleşince ona yardım etmeyi başardı. Bu, annemin o dönemde yardım ettiği tek adam da değildi üstelik.

Önemli olan, sırf adamın yarasına bakmakla hastalığım sırasında bacağımda hissettiğim acıyı yeniden duymamdı. Bacağı benim bacağımdı sanki ya da benim bacağım onundu. Ne hissedebileceğini en ince ayrıntısına değin biliyordum. O acı bana şiddetle birlikte gelmişti, ona da.

Chapultepec'teki düşüşümle daha sonraları yaşadıklarım arasında ne tür bir bağlantı kurulabilir, bilmiyorum. Ama kesin olan bir şey varsa, o da acının bedenime ilk kez o gün girmiş olduğudur.

ON YILLIK İSYAN VE DEVRİMLE İLGİLİ BİRKAÇ HABER



El Diario, 18 Kasım 1910, Cuma
Francisco I. Madero'nun Amerikan halkına
MANİFESTO'sundan alıntı.

“Önceki gün özgür toprağınıza ayak bastım. Kendi kaprisi dışında hiçbir yasa tanımayan bir despotun yönettiği ülkemden kaçmaktayım. Cumhuriyetçi kurumları ve demokratik idealleri itibariyle sizin kardeşiniz olan, ancak şu anda zorba bir hükümete karşı ayaklanarak bedelini pek pahalı ödediği özgürlüklerine yeniden kavuşmak için mücadele eden bir ülkeden geliyorum. Ülkemden kaçtıysam, bunun nedeni, kurtuluş hareketinin önderi ve halkın cumhurbaşkanı adayı olarak rakibim, Meksikalı despot, General Porfirio Diaz'ın nefretine ve zulmüne hedef olmamdır.”

El Diario, 19 Kasım 1910, Cumartesi
PUEBLA, DON FRANCISCO I. MADERO'YA BAĞLI BİR
GRUP PARTİZAN TARAFINDAN ÇIKARILAN KANLI
OLAYLARA SAHNE OLDU.

El Diario, 25 Kasım 1910, Cuma
KARIŞIKLIKLAR VE AYAKLANMALAR

El Imparcial, 11 Mayıs 1911, Perşembe
CIUDAD JUAREZ KAHRAMANCA BİR
DİRENİŞİN ARDINDAN
İSYANCILARIN ELİNE GEÇTİ.

El Diario, 16 Mayıs 1911, Salı
PACHUCA DÜN AKŞAM DEVRİMCİLERİN
ELİNE GEÇTİ.

El Imparcial, 18 Mayıs 1911, Perşembe
BUGÜN BEŞ GÜNLÜK BİR GENEL
ATEŞKES İMZALANIYOR.

Cumhurbaşkanı ve yardımcısının istifaları, Mayıs sonuna kadar
Meclis'e sunulacak.

El Diario, 22 Mayıs 1911, Pazartesi
İSYANCI GRUPLAR CUERNAVACA
ŞEHRİNE GİRDİLER VE HALK
TARAFINDAN HEYECANLA KARŞILANDILAR.

"Federal birlikler sabah beşte kenti boşalttılar."

"Halk on iki saatten fazla süre kolluk kuvvetlerinden yoksundu ve her yerde sükûnet ve düzen hâkimdi."

"Tüm tutuklular kaçtı."

El Tiempo, 26 Mayıs 1911, Cuma
GENERAL DIAZ İSTİFA ETTİ.

El Imparcial, 8 Haziran 1911, Perşembe
BAŞKENT DÜN YURTSEVERLİĞİN
MUTLULUĞUYLA DOLU BİR GÜN YAŞADI.

Francisco I. Madero'nun gelişi onuruna her yer bayraklar ve pankartlarla donatılmıştı.

16 Ekim 1912. General Felix Diaz Veracruz'da ayaklandı. Ayın 23'ünde tutuklandı.

9 Şubat 1913'te La Decena Trágica (On Trajik Gün) başladı.

Nuove Era, 10 Şubat 1913, Pazartesi
MEŞRUTİYETÇİ TARAFTARLARIN ALKIŞLARI
ARASINDA VE HAIN KURŞUNLARIN
YAĞMURU ALTINDA
BAŞKAN MADERO
ULUSAL SARAY'A GİTMEK ÜZERE
ELİNDE BAYRAKLA
KENTİN İÇİNDEN GEÇTİ.

El Pais, 20 Şubat 1913, Perşembe
SABIK CUMHURBAŞKANI F. MADERO
PEK YAKINDA BAŞKENTİ TERK EDECEK.

"Meclis'in, Cumhurbaşkanı Francisco Modero'nun istifasını kabul etmesinden sonra sabık başkanın ülkeyi terk etmesi kararlaştırıldı."

El Diario, 23 Şubat 1913, Pazar
MODERO VE PINO SUAREZ, DÜN GECE ASKERİ
OKULUN YAKINLARINDA ÖLDÜRÜLDÜ.

"Victoriano Huerta iktidara geçti(...) ve ülkeyi olabildiğince kötü yönettikten sonra 1914 yılının Haziran ayında kaçtı. Yerine Venustiano Carranza geçti."

"Pek çok iç çatışmasından sonra bu başkan da 1920'de kaçmaya hazırlandığı bir sırada öldürüldü."

"1920'de Alvaro Obregon cumhurbaşkanı seçildi."

PANCHO VILLA EMILIANO ZAPATA



“En önemli önderler, Kuzey’de Carranza, Villa ve Obregon, Güney’de ise Zapata’ydı. Carranza hepsine kumanda etmek istiyordu. Ama Villa da Zapata da onun emrine girmek istemedi. Daha sonra, bu dört önder, öncelikle Huerta’yı tasfiye ettikten sonra kendi aralarında kapıştılar... En son Obregon korkunç çatışmalardan sonra Villa’nın işini bitirdi. Zapata, dağlara çekilmiş olsa da yenilmezliğini koruyordu.”

(Jose Clemente Orozco)

“Yeni cumhuriyet kurulduğunda Meksika’da ordu olmayacak. Ordu zorbalığın en büyük destekçisidir. Ordu olmazsa diktatör de olmaz. Orduya işbaşı çağırısı yapacağız. Ülkenin her yanında devrimin kahramanlarından oluşan askeri koloniler kuracağız. Haftada üç gün, üstelik zor işlerde çalışacaklar çünkü namuslu bir çalışma savaştan daha önemlidir ve ancak böyle bir çalışma iyi yurttaşların oluşmasına olanak sağlar. Diğer günler, bir askeri eğitime tabi tutulacak ve öğrendiklerini halka aktararak halkın da mücadeleyi öğrenmesini sağlayacaklar. Öyle ki, bir istila anında,

Mexico City'deki Ulusal Saray'a bir telefon, tarlalarda ve fabrikalardaki, iyi silahlanmış, iyi donatılmış, iyi örgütlenmiş halkı, karılarını ve çocuklarını savunmak için savaşılmaya yarım günde hazır etmek için gerekli olacaktır. Benim en büyük emelim, son günlerini bu askeri kolonilerden birinde, benim gibi onca acı çekmiş can dostlarım arasında geçirmektir. Hükümetin deri tabaklama amacıyla bir fabrika kurmasını çok isterdim; oraya güzel semerler yapardık, bu benim iyi bildiğim bir iştir. Geri kalan zamanımda küçük çiftliğimde çalışmayı, hayvan yetiştirmeyi, mısır ekmeyi arzularım. Evet, Meksika'nın mutlu bir ülke olması için çaba göstermek harika olur." (Pancho Villa, aktaran John Reed).

Emiliano Zapata, döneminin en çok karşı çıkılan adamlarından biriydi.

Kimi zaman "hayvan insan," kimi zaman "çakal," "Güneyin Attilası," "kurtarıcı" ya da "Yeni Spartaküs" diye adlandırılan Zapata, 1909'dan itibaren, kendi köyü olan Anenecuilco'yu savunma grubunun temsilcisi oldu.

Bu dava, onu önce Morelos eyaletindeki, sonraları da başka eyaletlerdeki köylülerin haklarını savunmaya yöneltti.

Ellerinden alınan toprakları geri almaya çalışan köylülerin mücadeleleri aslında sömürge dönemine kadar uzanır.

Zapatacılık, tarım alanında vaatlerini tutmayan tüm hükümetlere karşı çıktı.

Böylece Zapata ve adamları ile onlara katılan bazı entelektüeller, sırasıyla Porfirio Diaz, Francisco Leon de la Barra, Madero, Victoriano Huerta, Francisco Carbajal ve Venustiano Carranza hükümetlerine karşı ayaklandılar.

İhanete uğrayan Emiliano Zapata, 10 Nisan 1919'da, Albay Jesus Guajardo tarafından öldürüldü.

El Universal, 11 Nisan 1919, Cuma
EMILIANO ZAPATA,
GENERAL PABLO GONZALEZ'İN
BİRLİKLERİ TARAFINDAN
BOZGUNA UĞRATILDI VE ÖLDÜRÜLDÜ.

“General Pablo Gonzalez'in birlikleri Zapata'ya karşı giriştikleri harekâta büyük bir başarı elde ettiler. Albay Jesus Guajardo'nun askerleri, düşmanı, hükümete karşı ayaklandıklarına inandırarak Emiliano Zapata'nın karargâhına kadar ilerlediler ve orada gafil avladıkları Zapata'yı bozguna uğratıp öldürdüler.”

El Democrata, 11 Nisan 1919, Cuma
EMILIANO ZAPATA
MÜCADELE SIRASINDA ÖLDÜ.

“Emiliano Zapata, cinayetleriyle Roma'yı yağmalayan Hun kralına benzeyen ‘Güneyin Attilası’, 1910’dan beri onca yuvayı yasa boğarak Morelos dağlarında cumhuriyete zarar veren eşkiya; suikastlarıyla efsanevi Attila'yı aşan Emiliano Zapata; Morelos’u yıkan, tren hırsız, altın kupalarda kan içen canavar (...)”

El Pueblo, 12 Nisan 1919, Cumartesi
ÖNDER E. ZAPATA NASIL ÖLDÜ?

“Zapata'nın göğsünde, anında ölümüne yol açan yedi kurşunun oluşturduğu yedi delik vardı.

“Yüzünde de bedeninin başka bir yerinde de hiçbir ize rastlanmaması, kurşunların resmi güçler tarafından şaşırtıcı bir serinkanlıkla yağdırıldığına işaret etmektedir.”

Excelsior, 13 Nisan 1919, Pazar
BİR KADIN, ZAPATA'YI ÖLDÜRMEK İÇİN YAPILAN
PLANLARI AZ KALSIN BOZACAKTI.

“Kadının, Güneyin Attilasına, kendisine bir tuzak kurulacağını ve onu öldürmek isteyen Albay Guarjardo’dan sakınmasını söylediği bildiriliyor.

Miliano’nun ölmediği, ‘Zapata’nın beyaz atının üzerinde kaçtığı ve Arabistan’da yaşamaya gittiği’ söylentisi dolaşmakta.”

Bir çılgınlık dönemi idi o dönem.

Her köşede güpegündüz ya da geceyarılarında cinayetler işleniyor... Her yer yağmalanıyor... Silahlı ya da silahsız soygunlar... Yollarda, kırlarda katliamlar yapılıyor... Tren istasyonları, herhangi bir askeri ya da yarı askeri sevkiyattan kaçanların can çekiştiği birer açık yara gibiydi.

İnsanlar kilise içlerinde bile kurşuna diziliyordu, ahlak kurşun yaralarıyla delik deşik olmuştu, komşular bile birbirini tanımaz hale gelmişti. İnsan insanın kurdudur, derler. Meksika’da bu, her zamankinden çok geçerliydi.

Entrikalar, kanlı hesaplaşmalar kol geziyordu, hiçbir şey affedilmiyordu, kimse güvence altında değildi. “Huerta’nın nasıl tıraş olduğunu bilip bilmediğini sordunuz,” diye yazıyordu Jack London. “Çok basit: Ayakta durur ve berbere, boğazını kesmeye yeltendiği takdirde hemen ateş edebilmek için, bir eliyle cebindeki tabancasını tutar.” Siyaset dünyası, insanların hiç çekinmeden birbirini çiğnediği, gözünü kırpmadan vahşice birbirlerini öldürdüğü, koskoca bir muhabere alanıydı. Ne iman kalmıştı ne de yasa.

“Gece, karanlık sokaklarda silah sesleri ve bu sesleri izleyen çığlıklar, yakarmalar, yakası açılmadık küfürler... Kırılan camlar, kuru sıkı sesleri, acı haykirmalar ve yeniden ateş sesleri (duyuluyordu)...”

(Jose Clemente Orozco)

LIEBE* FRIDA



“Freud’un temel ilkesi, insanın yaşamına ancak, ezici bulduğu haksızlıklara karşı cesaretle savaştığı takdirde bir anlam verebileceğidir.”

(Bruno Bettelheim)

“*Liebe Frida, liebe Frida.* Gel buraya, bunun için kaygılanmamalısın,” diyordu Guillermo, kızını sakinleştirmeye çalışarak. “Sen öyle başka şeylere sahipsin ki, biliyorsun. Yattığın sürece, seni oyalamak için öyküler anlatırdım, anımsasana. Şimdi de sana fotoğraf çekmeyi öğreteceğim, ne dersin? Yoksa benimle kırlara gezmeye çıkıp suluboya resimler yapmayı mı tercih edersin?”

Guillermo, Frida’ya çok ilgi gösteriyor, ona çok yumuşak davranıyordu. Diğer kızlarından hiçbirine yapmadığını yapıyordu.

Frida’nın o sıralar kaba saba bir hali vardı.

Annesi, “Oğlan çocuğu gibi!” diye hayıflanıyor, mahallenin kocakanlarıysa, “Pek de çirkin bir kızcağız,” diyor ve bu hislerini Frida’nın yanında bile açığa vuruyorlardı.

* (Alm.) Sevgili. (ç.n.)

Hastalığından sonra Frida, mahalle çocuklarının alay konusu olmuştu. “*Frida, pata de polo!*” diye bağırıyor, birbirlerine muzipçe bakıp bakışlarını omuzlarına gömerek kikirliyorlardı.

Frida, her seferinde yumruğunu sıkarak, “Görürsünüz siz, zavallı mahlûklar, iğrençsiniz hepiniz... Hayvansınız...” diye tehditler savuruyordu. Öfkesi yüzüne yayılıyor, suratlarına haykırarak istediği küfürleri gemlemek için altdudağını kanatana kadar ısınyordu. “Bir gün hakkınızdan geleceğim. Göreceksiniz, elimden kurtulamayacaksınız, sizi gidi...” Elleri, ayakları kasılıyordu. Alnındaki asi perçemin altında, gözlerinde şimşekler çakıyordu. Öfkesi çocukları kaçırmaya bile en azından susturuyordu.

Doktor, “Bol bol spor yapsın, sporun her türünü yapsın,” tavsiyesinde bulunmuştu.

Bedenini zorlamak, diğer çocuklarla rekabete girmek cüret işiydi. Frida, her dalda iyi olmak için iki katı çaba harcamaya kararlıydı... Ne olursa olsun, en hızlı o koşacak, yüzmede şampiyon olacak, tükenene kadar bisiklete binecekti.

Her gün bitmek bilmez şekilde uzun mu uzun ayakkabı bağcıklarını bağlamak ve çözmek büyük sabır işiydi. “Ayağın sıkı tutulması şart,” demişti doktor. Bu pabuçların sıkıcılığına bir de ayak bileğinin aşırı zayıflığını gizlemek için giydiği kat kat çorapların verdiği sıcaklık ekleniyordu.

Oysa Frida, işin en başında, hiçbir felaketin kendini etkilemeyeceğini düşünmüştü. Ama zamanla farkına vardı ki, acılar insanı çoğu zaman gafil avlıyordu; kendini çok zaman umutsuzluğun eşliğinde buluveriyordu. Nasıl unutmalı, densiz, kötücül imaların, dokundurmaların sürekli anımsattığı bir sakatlığa nasıl alışmalıydı? İnsan zaten kendi kendisinin celladiyken, başkalarının cezalarına nasıl aldırılmazlık edebilirdi ki?

Frida, omuz silkiyordu.

Üstelik her şey paraydı, hele Frida’ya uygulanan yoğun fizik tedavi... Oysa, ülkedeki ilk başkaldırıların çığlıklarıyla birlikte

* Tahta bacaklı Frida. (ç.n.)

maddi sıkıntılar Mavi Ev'in kapısını çalmaya başlamıştı. Guillermo, artık Meksika kültür hazinesinin resmi fotoğrafçısı değildi. Başka meslektaşlarına bırakmayı yeğlediği stüdyo fotoğrafçılığın-
dan kaçamaz olmuştu. Ayrıca, teknolojinin gelişmesiyle bu konu-
da da rekabet kaçınılmaz biçimde güçleşmişti. Stüdyo dekorunun
tüm inceliği, servet yapmak için yeterli olmuyordu.

Guillermo daha kaygılı, Matilde daha sinirli bir hal almışlardı. Frida, annesinin, yaptığı aşırılıklarla, yaşamındaki genel doyum-
suzluktan intikam aldığını düşünüyordu. Ortaya çıkan güçlük-
lerle birlikte Matilde, evdeki her olayı, yaşanan her şeyi en ince
ayrıntısına kadar organize etmeyi kafasına takmıştı. Oynadığı bu
oyun neredeyse bir saplantıya dönüşüyordu. O andan itibaren
Frida annesini “şef” diye çağırmaya karar verdi. Eski haline göre
daha bitkin olan ama her zamanki dinginliğinden bir şey yitirme-
yen Guillermo ise günlük piyano seanslarından vazgeçmemiştir.

Strauss'un valslerinin ritmi havada yükseliyor, sanki tüm dün-
yaya meydan okuyan ezgilere dönüşüyordu. Sonra duruluyor,
derken yavaş yavaş Beethoven herkesin ve her şeyin içine işleme-
ye başlıyordu.

Frida duvara yaslanmış, gözleri kapalı, kapının ardında çalan
babasını dinliyordu. Sesler, tıpkı renkler gibi alaca bulaca ulaşı-
yordu kulağına: Siyah, mavi, sarı... Ya da gelişigüzel nesneleri
andırıyorlardı: Ağaç, yol, ateş, salıncak. Bir de saydamlıklar vardı;
nehir suyundan şelalelere, dalgalara, yağmura. Diğerlerinden ay-
rışan tek bir nota, bazen bir gözyaşı yapısını taşıyor ya da bir kah-
kaha gibi boşanıyordu. Kimi zaman da akorlar birer okşamaya
dönüşüyor, gelip salonun önünde, üzerlerinde bol yapraklı ya da
tomurcuklu bir sürü saksı çiçeğinin, büyük bir margarit veya İs-
panyol karanfilinin bulunduğu sehpa'nın ortasında Frida'yı sar-
mıyordu. Frida uzaklara, çok uzaklara doğru sürükleniyordu.

*Bir gün tramvaydaydık, babam, “Onu asla bulama-
yacağız,” dedi. Babamı avuturken umutlarım gerçekten*

de samimiydi. Bir okul arkadaşım, “Doktorlar Sokağı’nın orada bir kadın oturuyor, sana çok benziyor. Adı Matilde Kahlo,” dediğinde on iki yaşımdaydım. Onu, bir patio’nun dibinde, uzun bir koridora açılan odaların dördüncüsünde buldum.

(Frida Kahlo)

Frida eve döndüğünde içi içine sığmıyordu.

“Anne! Anne, Matita’yı buldum! Babam döndü mü?”

“Hayır. Ne bu pabuçlarının hali, Frida? Yine nerelerde sürttün?”

Frida, inanamayan gözlerle annesini süzdü. Kadın, uzun eteğinin kırmalarını düzeltiyor, hiçbir şey olmamış gibi davranıyordu.

“Anne, ne dediğimi duymadın mı? Matita’yı buldum, diyorum sana. Bizi görmeye gelecek. Paco Hernandez diye bir adamla oturuyor, evi nerede biliyor musun?”

“Beni hiç ilgilendirmiyor, Frida. Onu görmek istemiyorum. Bunu kendisine iletirsin. Şimdi otur, derslerini yap, duşunu yemekten önce almak istiyorsan, elini çabuk tut.”

“Ama anne...” diye üsteledi Frida.

“Şşşt... Sana bu konuda bir şey duymak istemiyorum dedim.”

Frida mutfaktaki taburelerden birine yığıldı. Annesiyse bahçeye çiçekleri sulamaya çıktı.

Ertesi gün Frida, durumu anlatmak üzere Matita’ya gitti. Matita, kardeşinin umutsuz halinden her şeyi anlamıştı.

“Haydi aldırma, boş ver Friduchita!” dedi kardeşinin saçlarıyla oynayarak. “Göreceksin, annem bir gün fikrini değiştirecek ve her şey yoluna girecek... Peki, babam ne dedi?”

“Yaşadığını duyduğumuz için sevinmeliyiz. Tek önemli olan bu,” dedi. Sevinçten çıldırmadı ama memnun olduğunu sanıyorum. Aslında annemin de sevindiğini sanıyorum.”

“Haydi güzelim, biraz goyav ezmesi ye. Sizin için de bir kutu şekerleme yaptım. Giderken götürürsün.”

O günden sonra annesi ve babasıyla görüşmediği birkaç yıl boyunca Matilde, Mavi Ev’in taşlığına düzenli biçimde meyve sepetleri, peçeteye sarılı kurabiyeler, ailesi için küçük hediyeler bırakmayı âdet edindi.

ULUSAL HAZIRLIK OKULU'NA GİRİŞ



“Frida son derece meraklıydı. O dönemin ortamında pek ender rastlanan, özel bir zekâya sahipti.”

(Alejandro Gomez Arias)

Guillermo, tıpkı fizik tedavisi için en iyi spor merkezlerini seçtiği gibi Frida'nın lise sonrası gideceği üniversiteye hazırlık okulunun seçimi konusunda da cimrilik yapmaya niyetli değildi. Onun gözünde Frida kızlarının en akıllısıydı ve başka bir ailede erkek çocuğa yapılacağı gibi, ona yaşamda başarılı olmasını sağlayacak tüm olanakların verilmesi gerekirdi.

Fazla Avrupalı olarak nitelediği düşüncelere alışık olmayan Matilde bu konuda muhalif değilse bile, en azından tereddüt-lüydü.

“Evden bu denli uzak bir okula gitmesi gerçekten de şart mı, Guillermo?”

“Bu kalitedeki tek okul orası, ne yapalım?”

“Ama okul kız-erkek karışık.”

“Bunun hiç önemi yok. Hatta daha da iyi. Frida ileride, toplumda kendini daha iyi savunmasını öğrenir.”

“Dediklerine göre, beş kıza üç yüz oğlan düşüyormuş.”

“İyi de, bu Frida’nın başarılı olmasını engellemez ki. Neden çekiniyorsun?”

“Ne bileyim, onca oğlanın arasına gitmesi pek uygun değilmiş gibi geliyor bana.”

“Frida akli başında bir kız. Herhalde oğlanlarla konuşmasını yasaklayacak değilsin.”

“O okula giden kızların anneleri tam da bu dediğini yapıyorlarmış.”

“Saçma. İlerleme, diyalogun engellenmesiyle sağlanamaz.”

“Guillermo, okula gitmek için bir saat yol katetmenin ne demek olduğunu biliyor musun?”

“Böylesine kaliteli bir okul, insanın arabayla, at sırtında, hatta yürüyerek saatlerce süren yollar katetmesine değer.”

Matilde içini çekti.

“Bak Matilde, kısa zaman sonra Frida okula giriş sınavına girecek. Kazanamazsa, bütün bunları tekrar konuşuruz. Ama eğer kazanırsa, gurur duymamız gerekir.”

Matilde ellerini kavuşturdu ve dışarı çıkmak için şalına sarınırken yakındı, “Kızımız o okula giderse tamamen dinsiz olacak,” dedi.

Guillermo gülümsedi.

1922’de, Frida ciddi bir yüksek eğitim görmenin zorunlu önkoşulu olan Ulusal Hazırlık Okulu’nun sınavına girdi. Ve kazandı.

Eski ve pek saygın bir Cizvit okulu olan, kuşaklar boyu bilim adamları, üniversite hocaları, entelektüeller ve devlet büyüklerinin beşiği unvanını taşıyan Ulusal Hazırlık Okulu, 1910 sonrası bazı değişikliklere sahne olmuştu.

Porfirio Diaz’ın egemenliği döneminde kendini gösteren Avrupa etkisiyle, o zamandan beri devrimlerin getirdiği milliyetçi akımlara kucak açmıştı.

Okul, Meksika’da yurtseverlik duygusunun yeniden doğduğu yuvalardan biri haline gelmişti. Kökenlere dönüş özendiriliyor, yerli kökene ait ne varsa değer kazanıyordu. Buna koşut olarak herkesin her tür klasik yapıttan yararlanmasını sağlamayı amaçlayan siyaset sayesinde Batı mirasının da değilmesi teşvik ediliyordu. Sağda solda kütüphaneler açılıyor, büyük yazarların yapıtları, halkın yararı için geniş çapta yayınlanıyor, ücretsiz ya da çok ucuz konserler düzenleniyor, spor tesisleri halka açılıyordu. Bu dönem, aynı zamanda, ilk Meksikalı duvar ressamlarının da atılımına sahne oluyor, Jose Clemente Orozco, Diego Rivera, David Alfaro Siqueiros, ideallerin aktarım biçimi ve tarihin tanığı olarak gördükleri sanatı kitlelerin hizmetine sunmak için katkıda bulunuyorlardı. Fotoğrafçılar bile stüdyolarına tipik Meksika giysileri, aksesuarları ve görüntülerinden oluşan dekorlar koymak zorunda kalıyorlardı.

Meksika’da bir canlanma dönemi olarak yaşanan 1920’li yıllarda, tıpkı bilim gibi sanat da ilerlemenin temel dinamiği olarak ele alınıyordu.

Onlar [sanatçılar] eyleme geçme durumunda kaldıkları bu tarihsel anın, sanatlarıyla bu sanatı çevreleyen dünya ve toplum arasındaki ilişkilerin tümüyle bilincindeydiler. Hoş bir rastlantıyla, deneyimli bir grup sanatçı ile kendi paylarının ne olacağını kavrayan devrimci yöneticiler aynı eylem alanında bir araya gelmişti.

(Jose Clemente Orozco)

Genç kızlık çağındaki Frida Kahlo, Ulusal Hazırlık Okulu’na işte bu hareketli ortamda başlayacaktı.

O dönemde Frida, boylu boslu, incecik bir kızdı; zarafeti herkesin dikkatini çekerd. Çocukluktaki kâkülü artık yoktu, saçları düz bir kesimle yüzünün iki yanında sallanıyor ve ona daha ciddi bir ifade veriyordu. Güzeldi. Yaşıtı kızların çoğunun meraklı

olduğu rüküşlükten, süsten uzak, hem yabanıl hem de sade bir güzelliği vardı.

Gideceği okulda forma zorunluluğu yoktu. Frida'nın liseli Alman kızları gibi giyinmesine karar verildi: Pilili lacivert etek, beyaz gömlek ve kravat, konçlu çoraplar, botlar ve küçük kurdeleli bir şapka giyecekti.

Matilde, sonuç olarak kızının, öncülüğüyle ün salmış bu okulda okuması fikrini benimsemiş ve son hazırlıklara canı gönülden katılmıştı.

Frida'yı üstüne çıkarttığı taburenin dibine diz çökmüş, lacivert eteğin boyunu alıyordu.

“Yavaş yavaş dön de bakayım, pililer aynı boyda mı... Çok yavaş.”

“Söylesene anne, neye benzedim?”

“İyi bir öğrenciye. Düzgün bir genç kıza.”

“Eyvah! Desene yaramazlık yapmam pek kolay olmayacak.”

“Frida! Muzırlıktan ne zaman vazgeçeceksin?”

“Hımm... Belki de hiçbir zaman. Ne feci, değil mi anne?”

Frida annesine eğlenerek, şefkatle karışık bir bakış fırlattı.

“Oğlanların da olduğu bir okulda çok dikkat etmelisin.”

“Neye dikkat etmeliyim?”

“Senin yaşındaki bir genç kızın yapmaması gereken şeyler vardır. Saygı duyulan bir genç kız olmalı... ve asla Tanrı'nın kelamını unutmamalısın.”

“Söz veriyorum. Yemin ederim, İncilimi hep çantamda taşıyacağım... ‘Ve Efraim dağlığından Ramataimtsofım’den bir adam vardı; ve onun adı Elkana idi, Yeroham oğlu, Elihu oğlu, Tohu oğlu, Tsuf oğlu olup Efraimli idi...”

Matilde, Frida'nın İncil'den bir parçayı ezbere okuyuşunu izledi, kocasının haklı olduğunu düşündü: Bu kız akıllı ve tuhaftı. Sonra kendini toparladı:

“Annenle alay etme...”

“Bu benim en sevdiğim bölüm. Ne çok isim var, değil mi; bir Aztek soykütüğü kadar güzel!.. Anne, anne, bana öyle bakma, seni çılgınca sevdiğimi biliyorsun.”

“Haydi in aşağı da çıkar şu eteği... İğnelere dikkat et.”

Frida’nın yeni okuluna başlamasıyla birlikte dünyası tamamen değişecekti. Sıcak ve koruyucu aile ortamından kaçınılmaz olarak kopuyordu.

Bu bir yandan bir bilincin, bir kültürün tahmin edilemeyen yönlerinin uyanmasını sağlayan bir kopma, öte yandan da olumsuzsal bir kopuştu: Çocukluk dönemi geride kalmıştı artık.

Ergenlik çağının anahtar sözcüğü erinçti. En büyük şansımız, içinde bulunduğumuz tarihsel ortamın bizi yakından ilgilendirmesi, gençliğimizin enerjisine bir anlam kazandırmasıydı. Uğru-na mücadele etmemiz gereken ve karakterimizi güçlendiren haklı davalar vardı.

Her şeye karşı korkunç bir merak duyuyor, anlamaya, bilmeye can atıyorduk. Sürekli öğrenmek istiyorduk, açlığımız tükenmiyordu. Bütün bunlar çok güzeldi.

Hepimiz, toplumun ne denli ayrılmaz birer parçası olduğumuzu en uç derecede duyumsuyorduk. Kişisel olarak serpilip geliyor ama bunun yanı sıra tüm olanaklarımızı tüm insanlığın değilse bile en azından ülkemizin hizmetinde daha parlak bir gelecek adına birleştiriyorduk.

Biz bir devrimin çocuklarıydık ve bu devrimin bir yanı bizim omuzlarımızdan destek alarak ayakta duruyordu. Devrim bizim süt annemiz, bizleri karnında taşımış olan gerçek annemizdi. Karşı çıkılması olanaksız bir tarihsel anlam beynimizin dünü, bugünü ve yarınında titreşiyordu ve biz bunun tümüyle bilincindeydik, bununla gurur duyuyorduk.

Gençliğin kimi zaman saflığa varan -anında kapma yeteneği-doğallığına sahiptik, belli ölçüde olgunlukla birleşmişti bu doğallık. (Çünkü dünya üzerine düşüncelerimiz, hiç kuşkusuz bizi her an olgunlaştırıyordu.)

Bizden önce var olan kültürel öğeler bütününü ölçüyor ve olabildiğince daha uzak geçmişleri deşiyorduk. Kişilerin ve olayların ürünü olduğumuzu bildiğimizden, onların ağırlığı bizi kendine çeken bir güç oluşturunuyordu. Bunu görmezlikten gelmemiz zordu.

Gerçekten güzel bir dönemdi. Arkadaşlarım da güzeldi (hâlâ da güzeldirler, yaşadıklarımızın hiçbirimizi rastlantılara terk etmemiş olması da bundandır). Her birimiz sürekli hareket halinde olduğumuzdan, dokunduğumuz her şeyin bundan etkilendiğini düşünürdük.

Kimi yeniyetmelere egemen olan "Ben kimim?" sorusunun siktintisini yaşamak zorunda kalmadım. Attığım her adım bir olguydu; ben de onunla birlikte vardım.

Yaşamım öylesine kesin biçimde evrenselliğe dönüktü ki, bacağımı bile unutuyordum. Anlamsız bir küçümsemeyle ortopedik botumun sert derisine fırlatılan bir taşın tok sesini artık hiç duymaz olmuştum. Yaşamlarına bir anlam vermeyi bilmeyen ve sizinkine zarar vermeye çalışarak daha da alçalan insanların, kendilerine özgüçlerini başkalarını küçük düşürme yoluyla elde edecekleri öğrenilmiş düş gücü ve oyun fukarası çocukların bu türden kırıcı davranışları bana dokunmaz oldu... Oysa gerçek güçlülük, güçsüzlük maskesi taşır; bir rahatlık, neredeyse bir lükstür bu.

Çevrem yüce emeller besleyen kişilerle doluydu. Bunun bana da yardımı dokunduğundan eminim. Bacağım hiç kimseyi ilgilendirmiyordu, ben de bundan hoşnutluk duyuyordum.

İnanç ve umut doluyduk. Yeryüzünde değişmesi gereken her şeyi değiştirecek güce sahip olduğumuzu düşünüyorduk. Haklıydık da... Gücümüz neredeyse kendimizi aşıyordu.

Asıl önemli olan da atılımımızın yaşamsal olmasıydı. Saftık, henüz kirlenmemiştik.

ZOCALO, OKUL, “CACHUCHAS”



*Yaşa,
Ve senin yaşında,
yaşamına eşlik eden güneş,
günlerini saymasın
yalnızca aydınlatsın onları.*

(Sor Juana Ines de la Cruz)

Okul, Zocalo Mahallesi’nde, kentin merkezindeydi.

Burası aynı zamanda, ince uzun kara parçası şeritlerinin göl sularına uzanarak sürüyle piramit ve tapınağı barındırdığı eski Aztek kenti Tenochtitlan’ın da merkeziydi. İspanyolların Plaza Mayor’una (Büyük Meydan) Zocalo adı, 1843’te buraya bir Bağımsızlık Anıtı dikilmesi düşünüldüğünde verilmişti.

Önce meydanın ortasına, söz konusu anıtın üzerinde yükseleceği kaide (*zocalo*) dikilmişti. Bu kaide, çağrıştırdığı ululuğun tüm ışınlarıyla parılıyordu... Kaide, çocuklar için bir oyun yeri, yürüyüşe çıkanların “dinlenme” köşesi oldu. Kaide, geçen zamandan sıkılmaya, hâlâ onurlandırılmamış bir kaide olmaktan bıkmaya başladı. Bekleyiş her zamanki yıpratma görevini yerine

getiriyordu. Kaide parlaklığını yitirdi. Uzun süre devamını bekledi. Bir ölçüde kendisini çevreleyenlerle özdeşleşmeye başladı. Meksikalılara özgü mizah anlayışı, giderek alana, hatta tüm mahalleye Zocalo (kaide) adını vererek zavallı kaidenin hakkından geldi. Giderek küçük ya da büyük tüm Meksika şehirlerindeki meydanlara ya da merkezlere aynı ad verildi.

Zocalo Meydanı'nın çevresinde, katedral, zamanında birkaç kral naibi barındırmış eski hükümet sarayı, tam anlamıyla kale gibi olmasalar da en azından sağlam apartmanlar, bir de hareketli ve gürültülü alışveriş merkezleri niteliğindeki sokaklar vardı.

Frida burada hiç de alışık olmadığı mimari yapılar, hareketli bir trafik ve bir uğultuyla karşılaşılıyordu. Coyoacan Köyü'nden uzakta, bir toplum üzerinde düşünmeyi, toplum içinde hareket etmeyi öğreniyordu.

Yalnızca katedralin ön avlusu bile bir yığın farklı insana kucak açardı: Çoğu zaman zoraki bir saygınlık havası ve gecikmişlik korkusu taşıyan koyu renk takım elbiseli işadamları, birkaç dakikalık boşluktan yararlanan her türden devlet memuru, bilgi derecelerini taşıdıkları kitap sayısı ile sergileyen üniversite öğrencileri, bıkkın ya da mutlu görünümlü ilkökul çocukları, çıplak ayakları, kirli suratları ve ufacık boylarıyla büyük adam görünümündeki ayakkabı boyacısı ya da gazete satıcısı çocuklar, ayağa kalkacak güçleri olmadığından güneşten korunmak için ellerini kaşlarına siper ederek gelen geçenden, "Guadalupe Meryemi'nin rızası için birkaç kuruş" isteyen dilenciler, üç dört limon, bir biber, bir domates, bir avuç ayçiçeği ya da bir makara iplikle bezedikleri paçavra bezden sergilerinin ardına diz çökmüş, bir yandan şala sarılı göğüslerine yapışık bebeklerini sallayan, öte yandan mallarını övmek için müşteriye seslenen yerli kadınlar ve her türlü ıvır zıvır, saç maşası, kırılmaz tarak vb. satan çerçilerle dolup taşardı bu meydan.

Sağda solda, derme çatma kurulmuş tezgâhlarda, yoldan geçenlere sepetlerin dibinde beze sarılı duran sıcacık mısır ekmek-

leri ya da daha kaliteli olan *taco** sunulurdu. Küçük parçalar halinde tavuk, domuz, bazen de sığır etlerinin ve soğan dilimlerinin kızartıldığı, kızgın yağın kokusu yükselen dumanlara karışırdı.

Brasero'lar, mahalleden geçenler için önemli birer bağlantı yeri idi. Tıpkı seyyar -ki gerçekte bunların her birinin belli bir yeri vardı- dondurmacılar ve laternacılar gibi.

Zocalo'nun yakınında, her tür satışın, kaçakçılığın yapıldığı Mexico City'nin büyük çarşısı Merced yer almaktaydı; blok halindeki kalabalığın ve yollardaki hareketliliğin arasından yılan gibi kıvrılarak sıyrılan bir sürü küçük hırsızın üssüydü burası; talih peşinde koşanların, dikkatli gözlerle rağmen bir dalgınlık anını yakalamaya çalışanların, kayıp cüzdanların, hünerli ellerin ve küçük tehlikelerin Merced'iydi burası.

Frida, o güne kadar aklına bile getirmediği bir dünyayı keşfediyordu. İçlerinde en beğendiği Alamedalı *mariachi*'lerdi;** fistolü, fırırlı giysileri içinde çapkın kaşlı, büyüleyici müzisyenlerdi bunlar; seslerini, simsiyah kalın bıyıklarının altından aşırı titretecek çıkartırlardı. Ya gitarları! Ah o gitarları! Her boyda olanı vardı, gövdeleri genellikle kendisini tıngırdatanınkiyle ters orantılı olurdu.

Frida, Ulusal Hazırlık Okulu'na girdiğinde, en azından giymiyle, süslü küçük birer kadın kılığındaki diğer öğrencilerden taban tabana zıt bir görünümdeydi. Onları ilk gördüğü anda gülünç buldu Frida ve bu düşüncesi hiç değişmedi.

Öğrenciler arasındaki ilişki ağının nasıl kurulduğunu hemen kavradı. Okul, ideallerinin farklılığı, hatta karşıtlığına göre sayıları değişen gruplara ayrılmıştı.

Kimi gruplar, okuldaki olanaklardan yararlanarak tümüyle spor etkinliklerine yönelmişti. Bazıları dinsel sorunlarla ilgilenirken, kimileri de bunlara tamamen karşı çıkıyordu. Bazıları

* İçli mısır ekmeği. (ç.n.)

** Geleneksel. Meksika müzisyenleri. (ç.n.)

gazetecilik alanında çalışarak küçük bir gazete çıkarıyor, bazıları düşüncelerini felsefede yoğunlaştırıyor, kimileri de sanat üzerine tartışmalar yapıp ceplerinde bir sürü taslak, kurşunkalem, silgi, fırça, dörde katlanmış mürekkep lekeli kâğıt parçalarında yazılarla dolaşıyordu; sosyal ve siyasal eylemciliği savunup bu yönde örgütlenenler de vardı.

Frida, sonraları ünlü isimler yetiştirecek iki edebiyat grubu olan “Contempraneos” ile “Maistros” arasında bir süre tereddüt etti. Ama sonuç olarak, hiç pişmanlık duymaksızın, kasketlerinden ötürü “Cachuchas” adını taşıyan, daha kuraldışı, hem daha yaratıcı ve açık, daha ilginç, kışkırtıcı, küstah, cüretkâr, kafa bulandırıcı... anarşist ruhlu bir grubun üyesi oldu.

İkisi kız, dokuz kişiydiler: Alejandro Gomez Arias, Jose Gomez Robleda, Manuel Gonzalez Ramirez, Carmen Jaime, Frida Kahlo, Agustin Lira, Miguel N. Lira, Jesus Rios y Valles, Alfonso Villa. Bunların çoğu, yetişkinliklerinde Meksika’daki entelektüel ve akademik yaşamın köşe başlarını tutacaklardı. O dönemdeyse zafer, birbirinden beter şakaların ve çılgınlıkların ucundaydı. Bu konuda Frida’nın üstüne yoktu. Çocukluğundan beri doğanın bir lütfuymuşçasına ardından sürüklediği afacanlığı (ya da annesinin deyimiyle, “kötülüğü”) burada tam yerini bulmaktaydı. Frida sevinçle, her dostlukta biraz da suç ortaklığı bulunduğunu öğrendi.

Çılgınlıkları boylarını aşmış ve “komplo kurmak” en sevdikleri etkinlik olmuşsa da, “dar görüşlü” olarak nitelenen birtakım siyasi militanların kendilerini dışlaması pahasına dogmalara kapanmayı reddetmişlerse de, grup üyeleri kendilerine apolitik denmesini asla istemezlerdi. Cachucha’lar, kendini “kökenlere dönüş” yoluyla kanıtlayan bir sosyalizm anlayışını savunuyor ve hiç ayırım yapmaksızın, felsefe kitapları, yabancı ya da İspanyol-Amerikan yazını ve şiirleri, gazeteler, güncel manifestolar dahil her tür yayını okuyarak kültürlerini geliştiriyorlardı.

Herkes birbirine okuduğunu anlatır, her öykü ayrıntılı abartılar, derinlikler ya da anlatımı pekiştiren mimiklerle bir önce-

ki ya da bir sonrakiyle yarışırđı. Ve bir hafta önce kimin daha çok ve daha çabuk okuduğu konusunda ya da Bartolomé de Las Casas'ın ilerici mi hümanist mi, ikisi birden mi, yoksa antropoloji öncesi bir antropolog mu veya sadece “Batı Hint Adaları'nın yıkımı”nı tahlil ederken Hıristiyanlığın mesajını tam olarak kavramış biri mi olduğu konusunda tartışma çıkardı... Cachucha'lar düş kırıklığına uğradıklarında çığlıklar atıyor, bir düşünceye katıldıklarında şapkalarını çıkartıyor, hepsi aynı anda konuşmamak için birbirlerini itekliyor ve heyecan doruğuna vardığı zaman da bazen kahkahalar arasında birbirlerine bir iki yumruk ya da tekme patlatıyorlardı. Hegel ve Engels'ten onların ellerine doğmuş gibi, Dumas, Hugo ya da Dostoyevski'den kırk yıllık ahbablarıymış gibi söz ediyor, yeryüzünde var olan her ülkeyle ilgili binlerce soru soruyor ve günün birinde görecekları ya da belki asla gidemeyecekleri bu ülkeler hakkında doğallıkla konuşuyorlardı. Bazen de kimi şeyleri süslüyor, abartıyor, hatta uyduruyorlardı.

Bu arada Frida, her konuda kumar oynamayı ve (gerçi bu konuda kesin bir kanıt yok ama) hile yapmadan kazanmayı da öğrendi. Yine aynı dönemde, Zocalo ve çevresindeki ender park ve meydanlarda yaptığı gezintilerde kulaklarını dört açarak duyduğu argoyu da kapma fırsatını buldu. Hatta insanın düşündüğünü ifade etmesini sağlayacak sözcükler asla yeterli ya da uygun olmadığından daha ileri giderek “Fridaca” kullanıma yönelik bir kelime dağarcığı da üretti.

BİR RESSAM



El Tiempo, 22 Kasım 1910 Salı

DIEGO RIVERA'NIN RESİM SERGİSİ

“Geçtiğimiz Pazar, San Carlos Akademisi’nde Meksikalı ressam Diego Rivera’nın sergisi açıldı. Devletten aldığı bursla yıllarca belli başlı Avrupa başkentlerinde yaşayıp kendini tümüyle araştırmaya veren Diego Rivera, gelecekte umut vaat eden birisi değil, çoktan yetişmiş, olgunlaşmış ve özgün tarzını geliştirmiş bir sanatçıdır.

Tabloları görülmeye değerdir. Sanatseverlere Güzel Sanatlar Akademisi’ndeki bu sergiyi kesinlikle kaçırmamalarını tavsiye ederiz...”

1922’de Diego Rivera, uzun zamandır kendini kanıtlamış, ülkesinde ve dünyada tanınmış bir ressamdı. Kültür Bakanı tarafından Ulusal Hazırlık Okulu’nun amfisine bir duvar resmi yapmak üzere görevlendirilmişti.

Cachucha’lar onun ününe hiç aldırıyorlardı. İskele kurulurken etrafa saçılan tahta parçalarını ateşe vererek hem freskin hem

de ressamın yanmasına yol açmayı hayal ediyor ya da sanatçıyı, boya kutuları tepesinden aşağı inecek şekilde iskeleden düşürecek planlar yapıyorlardı.

Yine de içlerinde en etkini, şamatacılığın ön saflarını kimseye bırakmayan Frida oldu. Bir sabah gayet masumane bir biçimde Diego Rivera'nın içinde öğle yemeği bulunan sepetini çaldı.

Ressam, kolayca dostluk kuran birisiydi. Etkileyiciydi, konuşmayı seviyordu. İsteyen herkes çalışmasını izleyebilirdi: Zevkle gevezelik eder, şakalar yapar, ilk Meksikalılarla, İspanyol fetihçilerin serüvenleriyle, uzun zaman yaşamış olduğu Avrupa'yla ilgili nefes kesici öyküler anlatırdı. Pis bir savaşa sahne olan Fransa, Paris'teki gökyüzünün gri rengi, insanın yüreğini bile giderek kırmızıdan griye çevireceğini düşündüren o tuhaf renk, hepsi çılgın ve pırl pırl (pek çoğu da yabancı) olan ve Paris'e ışık kent adının verilmesini haklı kılan dehalaları Montparnasse'ın cafe'leri, dünyanın harikalarından biri olan Louvre, *sol y sombra* İspanyası, mutlak güzelliği simgeleyen İtalyan resmi, hepsi de karşı konulmaz ve entrikacı olan kadınlardan, kendi yaşamından söz eder, masal anlatırcasına konuşur, durmadan konuşurdu.

Görünüşü bile başlı başına bir şiiirdi. Dev gibi, şişman, patlak gözlü, gürültülü ve bulaşıcı kahkahalar atan, kocaman ağızlı bir adamdı. Giysileri, gece gündüz hiç üstünü değişmezmişçesine buruş buruştu; yüksek ve geniş kenarlı şapkası boynunu daha da uzun gösterir ve hiç yanından eksik olmazdı.

Seni o dev boyunla, hep bir karış önünden giden göbeğin, kirli pabuçların, eski ve yamru yumru şapkan ve buruşuk pantolonunla gözümün önünde canlandırıyor ve kimsenin böylesine firkin şeyleri onca asaletle taşıyamayacağımı düşünüyorum.

(Elena Poniatovska)

* Güneş ve gölge. (ç.n.)

Kazandığı parayı ne mi yapıyordu? Dostlarıyla birlikte büyük bir keyif ve afiyetle yiyordu tabii ki. Meksika güneşinin altında yalancı bir berduş gibiydi.

Onun yemeğini çalmış olmakla yetinmeyen Frida, daha da büyük bir oyuna girdi. Hiç belli etmeden ve kimseye göstermeden, yerin bir bölümünü ve merdivenleri sabunladı. Diego Rivera böyle bir paten pistinde yere serilmemezlik edemezdi.

Genç kız, bu dahiyane buluşunun yaratacağı sonucu kaçırmamak için Rivera'nın geldiği saatte bir sütunun ardına saklandı. Ama ressam, gerçekten ağır olduğundan adımları da yavaş ve dikkatliydi. Tuzağı gülümseyerek ve sendelemen atlattı, hiçbir şeyin farkına varmadı. Her zaman yaptığı gibi şapkasıyla ceketini kapalı boya kutularının üzerine koyduktan sonra çalışmaya başladı. Birkaç avanak, yakın bir yerlere oturarak onun çalışmasını seyre koyuldular. Frida sessizce küftetti ve öfkeyle uzaklaştı.

Ertesi gün, daha zayıf bir profesör sabunlu merdivenlerden kaydı.

Bir akşam ders çıkışı, Frida da ressamın çalışmasını izleme merakına kapıldı.

Eğilmiş çalışan Diego Rivera ve ona eşlik eden bir kadın dışında, amfiteatr تنها ve sessizdi. Frida ressama, bir süre yanında kalıp kalamayacağını sordu. Onayını aldıktan sonra gösterişe gerek duymadan bir köşeye oturdu.

Yüzü eline dayalı, gayet ciddi, çizgilerin duvardaki gelişimini, renklerin bütünlük içine katılımını gözlüyordu. Öyle ki, zamanı unuttu. Diego Rivera'nın yanında oturan karısı Lupe Marin, bu yabancıdan sıkılıp da genç kıza artık gitmesini önerdiğinde, Frida bir saati geçkin bir süredir ressamı seyrediyordu. Kız, değil yanıt vermek, muhatabının yüzüne bile bakmaksızın, kılını kıpırdatmadan oturdu kaldı. Lupe Marin öfkeleni. “Şuna bakın,” diye düşündü, “denilene aldırıyor bile. Bu yaşta bu ne cüret!” Frida dikkatle Diego Rivera'nın fırçasını izliyordu. Lupe Marin sinir-

leniyordu. Ressam, gözünün önünde olup biten dışında hiçbir şeyle ilgilenmiyordu. Lupe Marin üstelemeye devam etti. Frida, inatla susmayı ve oturmayı sürdürdü.

Nihayet gitmeye karar verdiğinde sessizce kalktı, eteğini düzeltti, gerindi ve ayaklarının dibinde duran ve bir bez bebek, küçük aziz bibloları, muskalar, kuru yapraklar, kabuklaşmış resim kâğıtları, pastel kalem artıkları, not defterleri, kitaplar ve yarım kalmış şiirler gibi çocukluğunun son kalıntılarıyla ergenliğinin bazı izlerini taşıyan çantasını aldı. Sırlarını sakladığı bir cep gibi olan, ağır mı ağır bu okul çantasını Frida yanından hiç ayırmazdı.

“Kız yaklaşık üç saat oturdu. Giderken yalnızca, “İyi geceler,” dedi.

(Diego Rivera)

Coyoacan’ın güneşten kavrulmuş izlenimini veren sokaklarında Frida ve arkadaşları bir dondurmacının peşinden koşuyorlardı.

“Çıngırağını duyuyor musunuz? Uzakta olmaması gerek.”
“İşte!”

Kızlar, iki tekerlekli beyaz arabaya yaklaştılar. Arabanın üzerinde “Ananas”, “Şeftali”, “Mango”, “Yeşil Limon”, “Muz” ve “Hindistancevizi” yazıları okunuyordu.

Dondurmalarını seçip parasını verdiler ve bir yandan yiyip, bir yandan da aheste aheste yürüyerek yollarına devam ettiler.

Birdenbire Frida, “Benim Diego Rivera’dan bir çocuğum olacak,” dedi. (Bunu özel bir etki yaratma amacı gütmeksizin, dondurmasını yiyerek, arkadaşlarının yüzüne bile bakmadan, gayet sakin, aldırılmaz bir tonda söyledi.)

“Çıldırдың mı kızım?”

“Pek de beyaz atlı prense benzemiyor!”

“Bir dâhi, beyaz atlı prensten daha iyidir. Üstelik hem dâhi, hem de beyaz atlı prens olmadığını nereden biliyorsunuz?”

“Sen, bir dev demek istiyorsun herhalde!”

“Bir devle beyaz atlı prens arasında pek fark yoktur. Her şey sözcüklere vermek istediğin anlama göre değişir.”

“Diego Rivera ha! Çılgının biridir. Üstelik kadınlara çok düşkün olduğu söyleniyor.”

“Daha iyi ya,” dedi Frida.

“Aptal aptal konuşma. Kadınlara aşırı derecede düşkün. Her an bir yenisini istemiş.”

“Üstelik sen hep hekim olmak istediğini söyledin, Doktor Kahlo. Sanatçılar yalnızca sanatçılardan hoşlanır... Korkarım adamın işine yaramazsın.”

“Hıh, bu hiçbir şey demek değil. Bebek için onu ikna etmem yeterli. Geriye ne kalıyor? Aşk mı? O tür şeyler gelip geçicidir, bunu herkes bilir... Bugün benimle ilgilenmiyor ama bir gün, görürsünüz...”

“Aslında doğru konuşmuş olabilirsin, bu pek de şaşırtıcı olmaz. Senin her şeye kadir olduğunu gayet iyi biliriz. İleride değişmen için bir neden de yok...”

Kızlar gülüştüler. Frida, hiç etkilenmeden, dimdik durarak dondurmasını bitirdi.

Birkaç ay sonra, 30 Kasım 1922 tarihinde *El Universal Ilustrado*'da yayınlanan şiirini Frida muhtemelen ne Diego Rivera, ne de bir başkası için yazmıştı. Bir yeniyetmenin sezgisiyle “aşka duyulan aşk” adına bir düş olarak kaleme almış olsa gerek:

Yalnızca gülümsemiştim. Ama içim, suskunluğumun derinliği aydınlık oldu.

O, beni izliyordu. Gölge gibi, dokunulmaz ve hafif.

Gecenin içinden, bir şarkı hıçkırarak ağıladı...

Köyün dar sokaklarında, kıvrım kıvrım, yerliler uzanır gibiydiler.

Meskalin içip sarape'lere sarılmış, baloya gidiyorlardı.

* Bir tür panço. (ç.n.)

Tüm müzikleri, bir arp ve bir jarana'dan, tüm neşeleri güler yüzlü esmer kızlardan ibaretti.*

Uzakta, Zocalo'nun ardında nehir ısl ıslıldı. Ve ömrümün anları gibi akıyordu.

O, beni izliyordu.

*Sonunda ağladım. Gözyaşlarımla ıslanmış bolita'dan** rebozo'ma*** sarınmış, kilise kapısının bir köşesine kıvrılmıştım.*

Frida'nın çok iyi bir öğrenci olduğu söylenemezdi. Okumaya ve öğrenmeye duyduğu açlık, pek fazla ders çalışmaksızın her derste başarılı olmasını sağlıyordu. Her şeyin, hatta kitapların bile ötesinde, Frida insanlarla ilgileniyordu, özellikle de arkadaşlarıyla.

Gözdesi, Alejandro Gomes Arias'tı. Kendinden biraz büyük olan bu zeki ve kültürlü burjuva delikanlı, özellikle iyi bir hatip olarak biliniyor, hayranlık ve saygı uyandırıyor. Yavaş yavaş Frida'nın en iyi dostu oldu. Sık sık birlikteydiler ve yaşlarından ötürü o pek gözde terimleriyle "birbirini dostça sevmek"ten çok "aşkla sevmek"le ilgilenen arkadaşlarını şaşkınlığa düşüren bu dostluklarıyla gurur duyuyorlardı.

"Saf" dostlukları dışında herhangi bir şeye değinildiğinde, sahip olduğu en derin şeye zarar verilmişçesine öfkeye kapılıyordu Frida.

Buna rağmen, bedeni kendini savunurken, aşk ansızın Alejandro'yla karşısına çıktı.

* Küçük gitar. (ç.n.)

** Pamuk ipliği. (ç.n.)

*** Etol, şal. (ç.n.)

İlk aşk kedi gibi sessizce yanaştı.

Onun gelişini ne gördüm, ne de duydum. Aşk yavaş yavaş içime yayıldı; Cupidon okunu bilincime saplamadan önce, aşkın varlığının farkına varmamdan, bu varlığı olduğu gibi çerçeveleyip kendime itiraf etmemden önce bir süre içimde öyle kaldı.

O, en iyi dostumdu.

Aşka doğru kayma, bilgim dışında gerçekleşti. Tıpkı iki fotoğraf negatifinin kazara üst üste gelmesi gibi.

Ondan başka hiçbir şey düşünemez oldum. Gündelik küçük kaygılarımdan her kurtuluşunda aklım hep ona gidiyordu.

Her şeyden önce, son derece güzeldi. Bir insanda en önemli şeyin dış görünüş olmadığını kabul ediyorum. Yine de, beni ilk etkileyenin, onun görüntüsü, yüzü, ifadesi ve davranışları olduğunu reddedemem. Bugün bile düşündüğümde yeni şeyler aklıma geliyor. Kim ne derse desin, görüntü düşünceден önce yer alıyor.

Ortaçağda, tartışmasız herkes "bir ateşin gözlerden çıkarak bakışlarla iletildiği ve yüreğe değin indiği"ni kabul ediyordu. Bunu bir yerlerde okumuştum ve doğruluğuna inanıyorum. Gözleri simsiyahtı, çok güzeldi.

Varlığı belli bir romantizmin yanı sıra, büyük bir duyarlılık ve şehveti de taşıyordu. Olağanüstü güzel konuşuyor, coşku dolu şeyler söylüyor ve bunları iletmesini biliyordu. Doğal olarak geniş bir dinleyici kitlesi vardı; gerektiğinde bu kitleyi şiddetle incitmesini de biliyordu.

Bütün bunların yanı sıra, son derece ince ve zarıftı. Evet, biraz kasıntıydı ama bu hali ona öylesine yakışıyordu ki, hiç kimse, hele ben, bu konuda onu eleştiremiyorduk. Biraz İspanyol, caballero bir yanı vardı.*

Ondan başka hiçbir şey düşünmez olmuştum.

Ona baktığımda, hele bir de o güzel bakışları bana fevrildiğinde yüreğimin göğsümden çıkacak gibi olduğunu hissediyordum. Gözbebeğinin en küçük kıvılcımında, kirpiklerinin en ufak hareketinde aşkın dilini çözmeye çalışıyordum.

Bu söylediklerim pek de doğru sayılmaz. Yüreğimin atışı, o yanımda olmadığı zaman da hızlanıyordu: Görüntüsü aklıma takıldığında, onu görme arzusu bir dalga gibi tüm bedenimi kapladığında, ona mektup yazdığım ya da ondan bir mektup beklediğimde, bana önerdiği bir kitabı okuduğum ya da sözünü ettiği bir tabloyu incelediğimde, birkaç saat önce ortaya attığı tema üzerinde yeni düşünceler geliştirmeye çalıştığımda ya da herhangi birisi onun adını andığında kalbim yerinden fırlıyordu.

Bana öyle geliyor ki aşkı bu güçlü atışlarda, tensel anlamda gerçek olan bu yürek atışlarında tanıdım.

Önceleri kendimi korumaya çalıştım. Artık yalnızca kendim için var olmadığımдан dolayı aptal olduğumu düşünüyordum. Hem yalnız değildim hem de elim kolum bağlıydı. Bu, gururum açısından inanılmaz bir şeydi. Onu bin bir yolla ruhumdan savıyor, engeller, büyüler ve dualarla dolu bir sürü iç labirentten geçerek ondan kurtulmaya çalışıyordum. Yeniden çocukluğa dönüyor ya da aldırılmaz biçimde kendimi yetişkinlik yaşamıma doğru sa-

* Süvari. (ç.n.)

liveriyordum. O andan kaçmak için çabalıyor, başaramıyordum. Varlığını tüm kişiliğim, hareketlerim ve sözcüklerimde sürdürüyordu. Kişisel bütünlüğüm çerçevesinde her şey yalnızca onun için mevcut ve yalnızca ona yönelik gibiydi: Görünürdeki amaçlarım, ne türden olurlarsa olsunlar, bana sırt çeviriyorlardı. Bir yandan kişiliksizleşiyor, öte yandan her adımda doğaüstü bir güçle donanıyordum. Bu gerçekten de bir takıntı, rahatsız edici, kapsayıcı bir hazdı. Ama aynı zamanda bir tür deri değiştirmeydi sanki. İşte, böyle bir şeydi.

ON BEŞ, ON ALTI, ON YEDİ YAŞLAR...



“Ama bir an hazzın sonsuzluğunu bulmuş olan için lanetlenmenin sonsuzluğunun ne önemi vardır ki!”

(Charles Baudelaire)

Yazın her şey farklı bir kokuya bürünür.

Mexico City’de sıcak günü kurutur, havaya ısınmış katranla karışık bir toz kokusu saçar. Çeşitli yiyecekler satan seyyar satıcılardan baharatlı kızartma ve güneşte olgunlaşan meyve kokuları yayılır. Akşam, saat beşte yağmur yağar ve her şey, gü-rültüler, kokular, hatta bahardan beri uyarılmış duygular bile düzene girer.

1923 yazında, Frida on beş yaşını bitirdi. Latin Amerika’da, kadınlar açısından hayati bir yaştır bu. Tıpkı bir vaftiz gibi dine ve yaşama girişi, “kadınlığa giriş”i kutsayan “on beş yaş şenlikleri” oldukça yaygındır.

Frida açısından on beş yaşını belirleyen, aşkın keşfiydi.

İlk heyecanlar ve bunu izleyen ilk mektuplarla birlikte, yavaş yavaş etrafına yaydığı o oğlan çocuğu havasını yitirmeye başladı.

Bu ilk deneyiminden itibaren Frida, aşk konusunda bir daha hiç vazgeçemeyeceği bir davranış edindi: Çekingenlikler ve kaprislerden uzak olacaktı. O, her hareketlerinden akan aşklarını nasıl itiraf edeceklerini bilemeyip, kızarıp bozaran küçükhanımlara hiç benzemiyordu. Olayı tanımladığı anda Frida, duygularını ve beklentilerini dile getirmek için hiçbir şeyden çekinmiyordu.

Kancasını, “Cachucha”ların en parlaklarından biri olan Alejandro Gomez Arias’a takmıştı ve yöneldiği aşk ilişkisinde kendisini engelleyecek hiçbir şey kabul etmiyordu.

Doğum tarihi konusunda dalavere yapmaya da o dönemde başladı. Alejandro kendisiyle aşağı yukarı aynı yaşta ama daha ileri bir sınıftaydı, Frida kendini gençleştirme ihtiyacını duydu. Belki entelektüel bir önlem, belki de ek bir kozdu bu. Aynı zamanda, adını da Frida biçiminde yazacağına, bir tikelliğin, bir kimliğin yeniyetmece kanıtı olarak Frieda biçiminde yazmaya başladı. Alejandro’yla ilişkisini olabildiğince az engellenerek yaşayabilmek için ailesine karşı uydurduğu binlerce küçük yalan dolan da aşkının bir sonucuydu. Bunun nedeni, Kahlo ailesinin özellikle hoşgörüsüz olması değildi, ne var ki gizli saklılığı, olası alevli fırtınalara karşı önleyici bir koruma olarak görüyordu. Üstelik bu, Frida’ya yaşadıklarını daha güçlü biçimde yaşıyormuş duygusu vermekteydi.

Böylece Alejandro’yla karşılaşmaları hep gizlilik içinde gerçekleşti; buna koşut olarak hep resimlerle süslenmiş, öpücüklerle bulanmış ya da fotoğraflarla zenginleştirilmiş mektuplarını yazmak ve yanıtları okumak için de ya gecenin gölgesini ya da halka açık yerlerin anonimliğini seçiyordu. Kimi zaman da Cristina’yi özel ulak olarak kullanıyordu ama Frida’nın iddiasına göre, küçük kız her zaman güvenilir bir elçi değildi. Ama kardeşine karşı bu güvensizliği, aslında içinde bulunduğu durumun, âşık olmasının abarttığı bir duyguuydu. Frida, yoğun bir mektup trafiği başlatmıştı, nitekim yaşamı boyunca ailesi ve dostlarıyla haberleşmek için de bu yöntemi kullanacaktı.

Alejandro'ya gönderilen mektuplar, heveslendiği mutlak aşkın izlerini taşıyordu:

Peki Alex, bana sık sık ve uzun yaz. Ne kadar uzun yazarsan o kadar iyi olur. Bu arada, tüm sevgimi iletiyorum. Frieda.

Beni sevmiyorsan, söyle Alex, ben seni, sen beni zerre kadar sevmesen bile seviyorum.

Görüşmesek bile, bana yazmayı sürdürmeni istiyorum; eğer yazmazsan, ben de sana yazmam, bana söyleyecek hiçbir şeyin yoksa bile bomboş iki sayfa yolla ya da aynı şeyi 50 kere yaz, bu en azından beni düşündüğünü gösterecektir... Peki, pek çok öpücük ve tüm aşkımla. Frieda.

Seni selamlar ve (izninle) 1000000000000 öpücük yollarım.

Bir gün, Kudas ayinine katıldıktan sonra Frida, Tann'ya gitgide daha az inanmakta olduğunu hissederek yakındı. Her halükârda çıkarması gereken günahların dev boyutlarda olduğunu itiraf etti.

Yaz, güz ve kış geçti. Üzerinden iki yıl geçti. Alejandro'yla aşkı sürüyordu.

1 Ocak 1925

<i>Bana cevap</i>	<i>Bana cevap</i>	<i>Bana cevap</i>	<i>Bana cevap</i>
<i>ver</i>	<i>ver</i>	<i>ver</i>	<i>ver</i>
α	α	α	α
α	α	α	α
α	α	α	α
α	α	α	α

Alejandro bir başkasıyla ilişkisi olduğunu söylediği anda Frida hemen söz konusu kişiyi sevdiğini söylerdi, çünkü Alejandro'yu öylesine seviyordu ki, onu sevecek kişiyi, kim olursa olsun, Frida da severdi... Alejandro'dan tek istediği, kendisini unutmamasıydı.

Bu dönemde Frida, topuz halinde toplanmış saçları, ince çorapları ve yüksek topuklu ayakkabılarıyla dişilik kanıtlarını gösteriyordu. Karakter sahibiydi, neşeli ve açıksözlüydü. Dikkat çekmemesi mümkün değildi.

Ailesi, kimi zaman çıkmasına izin vermiyor ama okuluna devam ederken, aynı zamanda para kazanması için onu yüreklendiriyordu. O da bütün iyi niyetiyle, hele bir de Alejandro'yla Kuzey Amerika'ya gitme projesi olduğundan, bu isteğe cevap veriyordu.

Ailem zengin olmadığı için bir marangozhanede çalışmak zorunda kaldım. İşim, dükkândan her gün kaç putrel çıktığını, içeri kaç putrel girdiğini, bu putrellerin rengini ve kalitesini denetlemektir. Öğleden sonraları çalışıyor, sabahları okula gidiyordum. Elime ayda altmış beş pezo geçiyordu fakat ben bunun bir kuruşuna bile dokunmuyordum.

(Frida Kahlo)

Kimi zaman babasına stüdyoda yardım ediyordu; fotoğrafları banyo etmeyi ve retuşlamayı öğrenmişti. Ama o zamanki karakterine göre fazlaca incelik ve titizlik isteyen bu tür işler için yeterli sabra sahip değildi. Dolayısıyla, Milli Eğitim Bakanlığı'nın kütüphanesinde bir iş buldu.

"Harika bir şey," dedi arkadaşlarına soluk soluğa. "İçerisi mis gibi kitap kokuyor. Duvarlar dolusu kitap var, bir sürü şey öğreneceğim... Üstelik oraya gelenler kafalı insanlar. Bu da çok hoşuma gidiyor. Daktilo bilgimi biraz geliştirmeli ve şirin görünmesini öğrenmeliyim. Bu da pek zor olmasa gerek..."

Hiç gecikmeden, bir süre önce ara verdiği daktilo kurslarına yeniden başladıysa da, şirin görünme hevesi başına kötü bir iş açtı. Kütüphanede çalışan bir kadın onu baştan çıkarmaya kalktı ve olay ailesinin kulağına gidecek denli dile düştü. Ailesi bunu bir skandal olarak kabul etti. Frida durumdan çok etkilendi, kötü bir dönem geçirdi ve işini bıraktı. Yeni bir iş aramaya koyuldu. Ama tüm bunlar Alejandro'ya olan aşkını etkilemedi.

Yeniden yaz gelmişti.

Cristina'ya, "Bana öyle geliyor ki, sıcak hava pek çok şeyi yoğunlaştırıyor ama aynı zamanda da işler karışıyor," diyordu.

"Dur, gidip bir yelpaze alayım. Bir şey içmek ister misin?"

"Hayır, teşekkür ederim."

Frida, salıncaklı iskemlesinde sallanadursun, Cristina kalktı. Frida babasının stüdyosunda, masanın üzerinde asılı duran resimdeki Arthur Schopenhauer'ın suratını düşünüyordu.

"O, her zaman benim bir numaralı düşünürüm olacaktır," demişti. Guillermo. "Schopenhauer, Nietzsche'nin dediği gibi 'Yüce' Schopenhauer... Kesinlikle tanırtanımaz olduğum söylenebilir ama bazı yapıtlar benim için Kutsal Kitap gibidir. Yol gösterir, yaşamı sürdürmeye ve ölümü kabullenmeye yardım eder, kimi edimleri yönlendirirler. İnsan, sürekli hem kendi düşüncesini hem de başkalarının düşüncelerini derinleştirmenin yollarını aramalı. Bu, yaşamı anlamının anahtarıdır. İnsan, anlamaya çalışmadan, kimi sorulara yanıt bulmak için çaba göstermeden yaşayamaz."

Guillermo çoktan eve dönmüştü, piyanoda üçüncü kez aynı parçayı çalıyordu. Yanlışlık yaptığından değil, müziği sevdiğinden tekrarlıyordu.

"Bir numaralı düşünür... Yanıt bulmak..." Akorlarla arpejler arasında bu sözcükler aklına geliyordu. Alejandro'nun yüzü de kafasının içinde dolaşıp duruyordu; gülümsemesi, kısa süre önce okuduğu Oscar Wilde'a ait bir cümle, doktor olmayı tasarladığı geleceği, yeniden Alejandro, onu görme isteği...

İskemlenin her sallanışında ve iki gıcırtı arasında, okumakta olduğu Ramon Lopez'in şiirinin dizeleri titriyor, gözlerinin önünde birbirine karşıyordu:

*İşte böyle geçiyorsun dünyadan,
kuş gibi hafif adımlarla ve
bir coşkunun saydamlığında
profilin beliriyor,
Ve: Gönül yüceliği içinde yürüyorum.
Manzaranın el değmemişliği
ve vicdanının sarhoşluğuyum, diyorsun.*

Patio'ya açılan kapının eşiğindeki Cristina, ablasına, "Aşk olsun Frida, çabuk içeri gir, yıkanmak mı istiyorsun?.. Frida, yağmur yağdığını hissetmiyor musun?" dedi.

Frida nihayet tepki gösterdi ama sırlısıklam olmuştu. Jüponuyla kitabını kuruladı.

Ilık bir sağanak indirmişti. Kurşuni gökyüzü de aşağı inmek ister gibiydi.

Elbette kazayı anımsamaktan pek hoşlanmıyorum. Belki de o zamandan beri sürekli varlığını sürdürdüğü için verdiği acının bir miktarı sonsuza değin, her geçen güne biraz bulaşıyordu. Yaşamım, onun çığ görüntüsü üzerine konmuş saydam bir kopya kâğıdı gibiydi.

Anımsamak, yeniden anımsamak... Bazı sözcükler gerçekten de anlamlarını yitiriyorlar. İnsan, neredeyse unuttuğu bir şeyi yeniden düşünme gereksinimi duyuyor. Yaşam boyu sizin içinizde olan bir şey artık bellekte değil, gündelik gerçekliğin ta ortasında yaşar. Bu anı, benim aklıma, insanın zamanını düşünmeye ve belirlemeye çalıştığı, geçmişte kalmış bir görüntü biçiminde gelmiyor. Bütün zamanlar bedenimle kaynaşmış durumda. Yine de, kuşkusuz her şeyin bir başlangıcı oldu. Parçalayan bir dalgakıran, düşün önüne geçen ve tüm düşleri tasfiye eden bir karabasandı. İmgelem ve bilinçdışı, gerçekliğin neden olduğu bu hasarın yanında devede kulak kalır. Gerçeklik, tüm düşlerimizin ve karabasanlarımızın ötesine gidebilir. Hatta sinemaskop anlayışımızda körlemesine yüzen tüm yüceliklerimiz ve süslerimizin de ötesine geçebilir.

O zaman, çevremizdeki dünya anlamsızlığın ta kendisi olur çıkar. İç dünyamız ise söylenemez hale gelir. Sessiz bir haykırış, her an bedenin duvarını yıkar. Yaşam denen başyapıt, sürekli ölüm tehlikesiyle karşı karşıyadır. Frida yaşamla ölüm arasında her yanından çekistirilmektedir. Tasarlanmamış bir Çin işkencesidir bu. Quetzalcoatl,* adağını istemekte, kurbanı asla tam anlamıyla ölmeyip hep bir miktar yaşamaktadır. Paramparçadır. Yirminci yüzyılın, kendi gereçleriyle çevrelediği kurbanıdır. Ağdını yakanlar ise ambulansların sirenleri.

Kazanın kendisi mi? Veriler, rastlantılar, belki yanlışlıklar ve bir sürü sonuç. Tutanak bir polis raporu kadar net; ardından çıldırmanın eşiğine varış. (Tıp ciddi görünmek için böyle "kullanma"nın şöyle bir riski vardır sonucuna varabildi. Ama hepsi bu. Uygulaması: Kurtarmak. Çılgık çılgıça, iliğine kadar çamura batmış da olsa: Kurtarmak, öç alırcasına.)

O andan itibaren artık kafa bedene yanıt veremiyordu. Beden beni kapladı, her lifi kendisine verilmiş işlevin sınırlarını aşarak korkunçluğun doruğuna tırmanıyordu.

Ve o zamandan beri o duyumsama, bedenimin tüm yaraları bir mıknaş gibi kendine çektiği duygusu beni hiç terk etmedi.

* En önemli Aztek tanrısı. (ç.n.)



“Belki de her şey, kireç badanalı bir duvara çivilenmiş kırmızı bir kumaş parçasıyla özetlenmektedir: Kemiklerin hapishanesi karşısında yakıcı bir kan parçası.”

(Michel Leiris)

Yaz sonuydu. Sokaklarda hoş bir aydınlık, havada tuhaf bir yumuşaklık vardı, hafif ve serin bir rüzgâr esiyordu.

17 Eylül 1925’i öğleden sonra, her zamanki gibi neşeli ve Alejandro’yla birlikte olmaktan mutlu olan Frida, “nişanlısı”yla birlikte, bir süre önce şehir trafiğinde çalışmaya başlayan otobüslerden birine bindi. Boylu boyunca, karşı karşıya iki uzun tahtadan bankı olan, yerleri, kapıları ve kumanda kutusu da tahta olan bir otobüstü bu. Dikiz aynasına asılı dini resimler, bir tesbih ve Meryem Ana’nın suretini çevreleyen bir sarmısak demeti yolcuları kazadan koruyordu. İnsanların, güneşin batmasından az önce, tam evlerine döndükleri bir saatti; otobüs tıklım tıklım dolu, Coyoacan Caddesi’nden geçiyordu. Evlerine dönmeyen önce birlikte geçirdikleri son anlardan yararlanan Frida

ile Alejandro yan yana oturmuş, tatlı tatlı şakalaşıyorlardı. Küçük Xochimilco treni, otobüsün aşmak üzere olduğu raylardan yavaş yavaş yaklaşıyordu. Küçük tren pek de hızlı gitmiyordu, otobüs geçebilirdi.

Belki de geçemezdi.

Küçük tren hızlı gitmiyordu ama fren yapamadı. Boğa gibiydi, cüssesi ve hareketi onu sürüklüyordu... Otobüse tam ortasından çarptı ve yine yavaş yavaş onu sürüklemeye başladı. Otobüsün kaportası tamamen göçmeden yavaş yavaş bükülüyordu. Bir banktaki yolcuların dizleri karşı banktakilerin dizlerine değdi. Pek de zorlanmadan bir daire yayı biçimine giren otobüsün kırılan camlarından çığlıklar fişkınyordu. Birdenbire otobüs parçalar halinde havaya uçtu ve yolcular dışarı fırladı. Küçük tren, biraz engellenmiş olmasına rağmen ilerlemeye devam etmekteydi.

Benim zamanımın otobüsleri hiç de güvenilir değildi; henüz yeni kullanıma girmişlerdi ve pek rağbet görüyorlardı; tramvaylar boşalmıştı. Alejandro Gomezz Arias'la otobüse bindim. (...) Kısa zaman sonra otobüsle Xochimilco hattının treni çarpıştı. (...) Tuhaf bir çarpışmaydı bu; şiddetli değil, ağır ve yavaştı, herkesi sarstı. Beni daha da çok sarstı. (...) Önce başka bir otobüse binmiştik. Ama küçük şemsiyemi unuttuğumu görünce aramak için indik, beni harap eden o ikinci otobüse böylece bindik. Kaza bir kavşakta oldu, San Juan çarşısının karşısında, tam karşısında (...)

İnsanın çarpışmanın farkına vardığı, ağladığı doğru değil. Gözümden tek damla yaş akmadı ve demir çubuk, kılıcın boğayı delmesi gibi beni deldi geçti.

(Frida Kahlo)

Alejandro trenin altındaydı. El yordamıyla kalktı ve Frida'ya bakındı. Otobüsün sahanlığından kalan parçanın üzerinde ya-

tıyordu. Çıplaktı, kan ve yaldızla kaplıydı. Bu sanrısız görüntü bazı kişilerin, “Balerin, balerine bakın!” demesine neden oldu.

Frida, lime lime olmuş ışıklı kostümünün yaldızıyla kana bulanmış yaralı boğa güreşçisi gibi kalkmaya çalışıyor ama başaramıyordu; hem kılıcın delip geçtiği boğa, hem de boynuz darbesi yemiş boğa güreşçisi gibiydi.

Hiçbir şey hissetmiyor ve görmüyordu; yalnızca biraz ileriye saçılmış eşyalarını almak istiyordu. Alejandro topallayarak koşuştururken, Frida’nın yığıldığını gören bir adam bağırdı:

“Bakın, bakın, sırtında bir şey var!”

“Evet, korkunç bir şey, hissediyorum...”

“Yatır onu şuraya, çabuk. Sırtındakini çıkaralım. Böyle bırakamayız. Çabuk... Yavaş, çocuğum, haydi... haydi.”

Alejandro, kahvenin birinden alelacele çıkarılmış bir bilardo masasına kadar kucağında taşıdı Frida’yı. Yeşil, kan ve yaldız... Adam, bir an bile soğukkanlılığını yitirmeksizin, bedenini delip geçen koca demiri hızlı ve vahşi bir hareketle Frida’nın sırtından çıkardı.

Adam demiri çıkardığında Frida öylesine haykırmaya başladı ki, Kızılhaç’ın ambulansı geldiğinde, sesi imdat düdüğünü bastırıyordu.

(Alejandro Gomes Arias)

Alejandro bitikti ve her yanı titriyordu. Çıgıllıkların, demir parçalarının, gürültünün, yaralıları, belki de ölüleri taşıyan sedyelerin ortasında, olayın dehşetiyle felce uğramış biçimde yapayalnız, “Ölecek... ölecek,” diye mırıldanıyordu.

Kızılhaç Hastanesi’nde Frida hemen ameliyathaneye alındı. Doktorlar harekete geçmekte tereddütlüydüler, hiç umutları yoktu. Genç kızın ameliyat masasında öleceği kesindi. Durumu had safhada umutsuzdu. Gecikmeden ailesine haber vermek gerekiyordu.

Matilde haberi gazetelerden öğrendi. İlk o geldi. Üç ay boyunca gece gündüz yanımdaydı, beni hiç bırakmadı. Olayın şoku bir ay boyunca annemin dilinin tutulmasına neden olmuştu; beni görmeye gelmedi. Haberi alınca kardeşim Adriana bayılmış. Babam öyle üzülmüş ki hastalanmış, onu ancak yirmi gün sonra görebildim.

(Frida Kahlo)

Matilde, kardeşini ziyaret ettikten sonra doktorlarla görüşmek istedi. Her bekleyenin endişeli olduğu gri ve gürültülü bir bekleme odasında oturması söylendi. Bebekler ağlıyor, yaşlı kadınlar dua ediyor, adamlar, başları öne eğik, şapkaları dizlerinin üzerinde oturuyorlardı. Bir kadın çocuğunu emziriyor, diğerleri dertlerini tarif ederek birbirleriyle konuşuyor, hemşireler arada bir yerde oynayan ya da koşturan biraz yaramaz bir çocuğa çatarak gelip gidiyorlardı.

“Elimizden geleni yaptık küçükhanım,” dedi doktor, Matilde’ye, masanın arkasına geçerek.

“Özür dilerim doktor, durumu hakkında bilgi edinmek istiyorum.”

“Aslında duruma göre oldukça iyi. Daha fazlası elimizden gelmezdi.”

“Oldukça iyi’den kastınız ne, doktor? Kardeşim kurtulacak mı?”

“Daha fazla bir şey söyleyemem, küçükhanım. Sizin gibi biz de beklemedeyiz.”

“Bilgisizliğimi bağışlayın doktor. Ama ben hekim değilim ve durumunu değerlendirme olanağım çok kısıtlı. Benimle açık konuşmanızı rica ediyorum.”

“Bakın, mevcut yaralarının çokluğu düşünülecek olursa, yaşamını sürdürmesi bir mucize. Ben şahsen, oldukça karamsarım. Gerekeni yapıyoruz ama ileriye dönük hiçbir şey söyleyemem.”

“Son sözünüz bu mu?”

“Şu anda son sözüm bu, evet.”

Matilde, kardeşinin başucuna geri dönmeden önce çıkıp biraz meyve aldı. Ailenin diğer fertleri Frida’nın yanına gelemeyecek durumda olduklarından, Matilde gerektiği sürece kardeşinin yanında kalmaya karar verdi; sabrı da, iyi niyeti de, canlılığı da yerindeydi. Bu zor anlarda varlığı, Frida için çok değerli bir destek olmaktan öte uyarıcıydı da. Matilde sıcak, neşeli, güven veren haliyle, bu olayı izleyen aylarda hiç kuşkusuz küçük kardeşinin acılarını hafifletti.

Bedeninin neredeyse tümü sarılı olan Frida sürekli, “Matita ölüyorum, sanırım ölüyorum,” diyordu.

“Frida, evet, çok zor... Ama kurtulacaksın. Bundan eminim. Sol elinin sargısı açılır açılmaz hemen el falına bakarız. Eminim, hayat çizgin burada kesilmiyordur.”

Frida gülümsedi ve mırıldandı:

“İıhhh... Gülümsemek bile canımı acıtıyor.”

“Benim güzel kızım, birazcık uf olduğunu unutma.”

“Alejando’dan ne haber?”

“Evinde. Şimdilik yürüyemiyor ama yakında düzelecek.”

“Ona ceketini vermeliyiz. Beni getirdiklerinde hemşire bir yere kaldırmıştı. Biliyor musun, ambulans geldiğinde ceketini üzerime örtmüştü...”

“Şşşt, sus! Hepsini biliyorum.”

“Suratım, herhalde bedenimde yara almayan tek yer...”

“Neyse ki,” dedi Matilde, “yoksa çeneni tutman gerekseydi ne yapardın, bilemiyorum.” Gülümseyerek, onu öpmek üzere Frida’ya eğildi.

“Ya ruhum? Ruhum da sağlam,” diye sürdürdü Frida. “Bunun pek fazla bir şey olmadığını itiraf etmek gerekir... ‘*Pata de polo*,’ derken sonunda tamamen tahtadan olacağım... O çılgınlar da ‘balerin’ diye bağırıyorlardı... Gerçekten de pek uygunsuz bir durumdu...”

“Üzerine bir paket altın tozu dökülmüş.”

“Yaa... Bir paket felaket desek daha iyi olmaz mı? Matita, gerçekten de öleceğim galiba! Öleceğim... Suç bende değil... Asla dayanamayacağım...”

Ve hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Matilda, hastane, Frida’dan haber götürüp onun için gerekli eşyaları ve kitapları aldığı annesinin evi ve üstünü alelacele değiştirip bir sefertası hazırladığı ya da kardeşiyle yemek üzere bir pasta yaptığı kendi evi arasında mekik dokuyordu.

Moralimi düzelten Matilde’ydi. Bana fıkralar, komik olaylar anlatıyordu. Şişman ve çirkinceydi ama espri yeteneği öyle güçlüydü ki, odadaki herkesi güldürüyordu. Örgü örüyor ve hastaların bakımı konusunda hemşirelere yardım ediyordu.

(Frida Kahlo)

“Cachucha”lar Frida’yı ziyarete geliyor, hediyeler, gazeteler, resimler, sevgilerini dile getiren bir sürü şey bırakıyorlardı. Coyoacan’ın birkaç yıl önce Frida’nın ardından demediklerini bırakmayan dedikoducu mahalle karıları bile onun başucundan ayrılmıyor, çiçekler, küçük armağanlar getiriyorlardı. Frida için hastanede, evde ve tabii ki kilisede dualar ediyor, mumlar yakıyor, bedeninin kazaya uğramış tüm bölümlerini tasvir eden resimler bırakıyorlardı.

Frida, hayatında bu denli şımartılmamış, sevilmemişti. Manevi açıdan bunun yararı büyüktü. Ama fiziksel olarak haftalar geçiyor ve durumunda pek bir düzelme gözlenmiyordu. Çok acı çekiyordu. Özellikle de sırtından yakınıyordu.

“Ne diyeyim Frida, bilmem ki,” diyordu Matilde. “Doktorlar ısrarla sırtında bir şey olmadığını söylüyorlar. Bana sürekli, diğer yerlerdeki sancının sırtına vurduğunu tekrarlıyorlar. Omurganda bir şey olmadığı konusunda iddialılar.”

“Yok canım, resmini mi çizeyim yani? Ben *neremin* ağrıldığını biliyorum. Sırtım ağrıyor işte. Öldüresiye ağrıyor. Doktor müsveddeleri ne olacak, zavallı adamlar... Hiçbir şeyden anladıkları yok... hiçbir şeyden...”

İlk ciddi teşhisi kazadan bir ay sonra Frida Kızılhaç Hastanesi’nden ayrılmak üzereyken, yeni gelen bir doktor koydu. “Üçüncü ve dördüncü omurga kemikleri kırılmış, kalça kemiğinde üç, sağ ayakta on bir kırık, sol dirsekte çıkık, sol kalçadan giren ve cinsel organdan çıkan bir demir çubuğunun yol açtığı derin yara, cinsel organda sol dudak yırtılması, şiddetli peritonit, birkaç gün boyunca sonda konulmasını gerektirecek bir sistit.”

Böylece hastanın dokuz ay boyunca alçıdan bir korse giymesi ve hastaneden çıkışını takiben en azından iki ay sürekli yatması kararlaştırıldı.

“Bir de benim timsah gözyaşları döktüğümü söyleme cüretini gösteriyorlar,” diye hıçkırıyordu Frida. “Asıl kendileri timsah! Duygusuz hayvanlar, iğrenç cahiller!”

Bugünleri, karabasanlarla dolu bir dönem izledi. Kırık dökük sözcükler uykumu bölüyordu.

Geriye gidin... Balerin!.. Yaklaşmayın... Kıza dikkat edin... Çabuk, çabuk... Çekilin... Çabuk... Balerin! Balerin!..

Gözkapaklarımın gerisinde belli belirsiz görüntüler, bulanık suda hareket eder gibiydiler. Ağır, kirli ve derime yapışan görüntülerdi bunlar.

Bense çarpışmanın hemen ardından uyurgezer gibi ayağa kalkıp yere doğru yıkılıyor, fırlıyor, düşüyor, tekrar fırlıyor, yine düşüyordum... Tekrar ayağa kalkmak için tüm kaslarımı geriyor, yaralılarından birine tutunmaya çalışırken geri itiliyordum... Düşerken plastik bir oyuncak gibi sıcıyor ve yusuvarlak olmuş bedenim her seferinde yere değdiğinde, tüm hücrelerime yayılan yoğun bir acı duyuyordum... Defalarca, defalarca sıcıyor ve yeniden yere düşüyordum.

Sesim Alejandro'yu çağırıyordu. Tuhaf bir manzara içinde yankılanıyordu fışlığım. Sonra birden, o karşımda belirliyordu. Hareketsiz, dilsiz. "Alejandro!" Havada asılı kalan bir hareket yapıyordum. Sonsuz önlemlere rağmen yerinden oynamayan bed-

nim, San Jeramino'daki Kızılhaç Hastanesi'nin madeni karyolasına acıyla yapışmıştı.

Düşümde kollarım, bacaklarım felç olmuştu; bu durumdan, bu soğukluktan kurtulmak isterken bir duvara çarpıyordum, duvarda bedenimin kan ve yaldıza bulanmış izi kalıyordu.

Bir karabasandan öbürüne gidiyordum. Çoğu zaman takip ediliyordum. Topallayarak koşuyor ve uzaklara kaçıyordum... Neden kaçıyordum ki? Acıdan, sedol ya da kokain iğnelerinden, adsız bir mide bulantısından herhalde. İnsanı kusturacak bir gözyaşı fırtınasına yakalanıyordum. Beyaz bir gezegendeydim; kloroform, hastane karyolasının beyaz demirleri ve ucunda hep kazayı bulduğum koridorlar midemi kaldırıyordu...

Doğrulan, düşen, sıfırayan, yeniden düşen, boşluğa tırmanan ben... Otobüsün dağılmış sahanlığından kayan... Bir sinir topu halinde, plastik bir top gibi acıdan yuvarlanan... Koşan, zavallı topal ayağımla sürekli koşan, bedenimi yaran kılıçtan kurtulmak, açık yaradan, demir ve et yığınınından kurtulmak için, kısacası ölümden kurtulmak için koşan ben.

Balerin! Evet, o feci uyku saatlerinde dönüp duruyordum. Ama dönen Nijinski, uçan "Ateş Kuşu" değil, 1919'da Granat Tiyatrosu'nda bir nisan günü, sanatını arabeskler ve olağanüstü fantezilerle ortaya koyup Mexico City'ye bir tanrıça gibi veda eden o harika Anna Pavlova da değil. Kırşınızda, yerçekiminden habersiz bir başdönmesiyle kendini yitirmiş balerin Frida Kahlo. Kloroformla kokain, kanla kan, gözyaşıyla gözyaşı arasında. Dans eden kim mi? Dans eden, yatağımin çevresinde dans eden, ölüm.

Sık sık, "Uçmak için kanatlarım varken niye yürümek için ayaklar isteyeyim ki?" demiş, hatta bunu yazmışımdır. İşte, umutsuzluğun kardeşi bir yanılgı. Artık ne kanadım ne de ayaklarım var.

Balerin ha? Şimdi buna gülebilirim. Çevremi susturan ya da rahatsız bir biçimde gülümsemelerine yol açan o kapkara çığlıksı kahkahalarımın birini atabilirim.

Ama artık bu karabasanlardan söz etmek istemiyorum. Bıktım.

AYNADAKİ GÖRÜNTÜ



13 Ekim 1925, Salı

Biricik Alex'im, bu korkunç hastanede kendimi ne denli hüznü hissetmiş olduğumu sen herkesten iyi bilirsin, üstelik arkadaşlar da bunu aktarmışlardır sana. Gerçi herkes bana umutsuz olmamamı öğütlüyor ama ömrü boyunca bir numaralı sokak kuşu olan benim için üç ay yatalaklığın -bu süre zarfında yatmam gerek- ne anlama geldiğinden habersizler. Ama ne yapalım, ölüm beni alıp götürmedi. Ne dersin? (...)

Friducha,

SANA TAPIYORUM

9 Kasım 1925

Gelmemenin nedeni, beni artık hiç sevmemen, değil mi? Bu arada yaz bana ve sana tapan kardeşinin sevgisini kabul et.

Frieda.

5 Aralık 1925

Başıma gelen en iyi şey, acı çekmeye alışmaya başlamam.

17 Ekim 1925'te Frida evine çıkarıldı. İstese de istemese de yalnızca yatmaya değil, kıpırdamadan sırtüstü yatmaya mahkûmdu artık. Zaman zaman, büyük bir titizlikle sırtına bir iki yastık koyuyorlardı, böylece biraz doğrulmuş gibi oluyordu. Her halükârda oturma pozisyonu kesinlikle yasaktı. İçgüdüsel olarak doğrulmaya çalışıyor ama sancı bu hareketini hemen engelliyor ve hıçkırıklara boğulmasına neden oluyordu. Onun pek kolay ağladığı, sulugöz olduğu söylenirdi, bu durum o dönemde her zamankinden daha doğrudu.

1925 güzünde, hâlâ Alejandro'ya yazmaya devam ediyordu:

“Ne denli acı çektiğimi düşünemezsin. Her sancıyla birlikte gözlerimden yaşlar boşanıyor.”

Doktorlar, aynı belirti karşısında “farklı yorumlar yapmaya” devam ediyorlardı. Önerilen tedaviler de genelde oldukça ilkel: Banyolar, kompresler, masaj ve pek şiddetli sancıları yatıştırmak için birkaç iğne. Pek kesin olmayan teşhisler. O dönemde zaruret içindeki bir ailenin olanakları karşısında zaten tedavinin daha karmaşık olması olasılık dışıydı. Herkes, Frida'nın gitgide iyileşmekte olduğu konusunda ağız birliği yapıyordu.

Kızılhaç Hastanesi'nden eve çıkışı, Ulusal Hazırlık Okulu'ndan arkadaşlarının onu ziyarete gelmemelerine neden oldu. Coyoacan, okulun ve gençlerin çoğunun evlerinin pek uzağındaydı. Üstelik, Frida öyle acınacak bir durumdaydı ki...

Bir gün bir “cachucha” ziyaretine geldi ama ailesi, Frida'nın çok kötü olduğu kanısıyla onu içeri almadı. Bir gün aynı terslik iyileşmiş olan Alejandro'nun da başına geldi; ev sahipleri “Frida'nın evde olmadığı” gibi saçma bir nedenle delikanlıyı geri çevirdiler. O zaman, Frida sinirinden ağladı.

Doktorlardan biri, ailesine, “Havaya ve güneşe ihtiyacı var,” demişti. Yatağa mahkûm birisine en zor götürebilecek şeylerdi bunlar. Üstelik o dönemde, biraz da ailesine dile gelmesi zor kaygılar yaşatan (anne Matilde endişenin doruğundaydı ve akıl almaz derecede sinirliydi; Guillermo asla bozmadığı bir suskunluğa dalıp gitmişti, kız kardeşler sürekli gerilim halindeydiler) Frida’dan ötürü, Mavi Ev insanı çıldırtacak derecede sıkıcıydı. Yazar Henry James’in kendi eviyle ilgili olarak dediği gibi, “bir mezar kadar neşeliydi” ev.

Frida yatağında, acılar içinde, kafasını toparlamaya çalışıyordu. Kesin olan bir şey varsa, o da ilk üzerine sünger çekmesi gereken şeyin tıp eğitimi, hatta kısacası eğitimi olduğuydu. Pek kısıtlı da olsa, tümüyle tedaviye harcanan maddi olanakların Ulusal Hazırlık Okulu’na yeni bir kayıt ve bunun getireceği okul masraflarını karşılaması söz konusu olamazdı. Üstelik, bu aylar süren hareketsizlik sonrası, ne ölçüde sağlam kalacağı belli değildi. Kası koptuğu için kollarından birini açamayacağı varsayımından söz ediliyordu. En çok yara alan bacak, kasık, sırt konusunda ise hiçbir kehanette bulunulamıyordu. Frida, yazgısının önemli bölümünün çizildiği bu kararsızlık ve acı saatlerini bitirmek için tükenmek bilmez ayları sayıp durmaktaydı. Zaman zaman, yakında yok olabileceği düşüncesine kapılıyordu. Özellikle de kendini ya da ailesini avutmak, dış dünyaya ilişkin haberlerle ilgilenmek, kitap okumak ya da şakalaşmak kendisini tutsak alan acı karşısında olanaksızlaştığında, bu düşünce geliyordu aklına. Alejandro’nun Fernandez adlı bir çocukla birkaç ay önce ilişkisi olduğunu -ona böyle söylemişlerdi- bahane ederek kendinden uzaklaştığını hissettiğinde de aynı düşünceye kapılıyordu. Böyle uzaktan uzağa derdini ona nasıl anlatabilirdi, kendisi hakkındaki dedikoduları ciddiye almamasını ondan nasıl isteyebilir, ona olan aşkını nasıl anlatabilir, onu nasıl elinde tutabilirdi ki?

Umutsuzca Alejandro'ya yazmaya devam ediyor, ona olan bağılılığının her şeye rağmen, o kendisini istemese de, hiç önemsemeyip reddetse de, sonsuza değin süreceğini temin ediyordu. Hatta arzu ederse, kendisini yeniden sevebilmesi için değişmeye, karakterini farklılaştırmaya hazır olduğunu söylüyordu.

Alejandro bir süre daha yanıt vermedi. Frida hüzünlüydü.

Tüm umutsuzluğa karşın iyileşti. Aslında ölümden döndü, yaşamını sürdürdü demek belki daha doğru olur. Aralık ayının ortasında, Matilde gazetelerin birinde Kahlo ailesi adına, kızlarını kurtardıkları için Kızılhaç Hastanesi çalışanlarına teşekkür eden bir ilan yayınlattı.

“Tanrı'ya şükür, mutlu bir Noel geçireceğiz,” diyordu Matilde, Cristina'ya. “Onu kurtardığı için Tanrı'ya ne kadar şükretsek azdır. Bir ömür yetmez şükretmeye.” Ve kızlarını bol bol, uzun uzun dua etmeye özendiriyordu.

Tam olarak ayın on sekizinde Frida ilk gezintisini yaptı. Bedeninin sağı solu hâlâ sarılı bir halde, atletik yapısına rağmen oldukça güçsüz, şehir merkezine giden bir otobüsün geçtiği durağa gitti. Öne oturdu ve insanları biraz sarsan her frende, yüreği hızla çarpmaya, kendini kaybetmekten korkmaya başladı. Bayılmaktan korkuyor ama bu aşırı heyecana dayanmak için de çaba gösteriyordu, çünkü en dayanılmaz olanı atlattığını, artık gündelik yaşama yeniden alışmanın bir formaliteden başka bir şey olmadığını düşünüyordu.

Zocalo Meydanı'nda ve çevresindeki sokaklarda biraz yürüdü. Düşmekten korkuyormuş gibi ağır ağır yürüyordu. Birkaç gün önce, evde ve bahçede birkaç adım atmıştı ama kollarını, bacaklarını tam olarak ancak orada, Mexico City'nin merkezinde duyumsadı. Gerilen her kasını, oynayan her eklemine hissediyor, bu hareketlerin her birini, bedeninin oluşturduğu makinenin çalışmasının bir sonucu olarak görüyordu. Bedeni sihirli bir makine olarak algılıyordu. Mucizeler yaşamış olanların da kıyametten

sonra yeniden doğuş, tufanın öldürücü selinden kurtuluş olarak aynen böyle bir hafiflik duyacaklarını düşünerek uçuyordu sanki.

Frida mutluydu. Zocalo'nun bildik kokularını içine çekiyor, seyyar satıcıların yerlerini ya da çeşitlerini değiştirip değiştirmediklerine bakıyordu. Yeşil satenden yırtık eteğiyle dindarlık tepesinde dilenen kör kadın, aletinın manivelasını yuvarlak kafasını sallayarak, kapalı gözlerle çeviren laternacı ve yelekli takım elbisesi, ufak ufak kesilip üzerlerine *chile** konmuş meyveler satan ve Frida'yı hep "*bonita*"** diye çağırarak kaç para vereceğini asla sözle değil, eliyle göstererek belirten satıcı kadın hiç değişmemişlerdi.

Gökyüzü gri ve parlıtıszdı ama Frida, o gün hiçbir zaman olmadığı kadar yaşama sevinciyle doluydu. Katedralin kapısından mercimek tanesi büyüklüğünde metal bir kalp aldı. İçeriye girince bu kalbi Guadelup Meryemi'nin heykelinin yanındaki yassı kadife yastığa tutuşturarak kendisi ve Alejandro için dilekte bulundu. Sonra altı tane mum yaktı: Kendisi, kız kardeşleri, annesi ve babası için. Dışarı çıkınca bir küçük kalp daha aldı.

"Bunu bir mektup içinde ona yollarım," diye düşündü. "Ama önce San Rafael'e kadar uzanarak evde olup olmadığını göreyim... Her halükârda, şef öğle yemeğine dönmeyeceğimi, yemeği Agustina Reyna'yla yiyeceğimi biliyor..."

19 Aralık 1925

Alex, dün biraz yürümek için tek başıma Mexico City'ye gittim; ilk yaptığım şey sana uğramak oldu (bunun iyi mi yoksa kötü mü olduğunu bilmiyorum), bunu gerçekten de seni görmek istediğim için yaptım, saat ondu, evde yoktun, saat biri çeyrek geçeye değin kütüphanede bekledim, öğleden sonra saat dört civarı yeniden uğradım, hâlâ dönmemiştin, nerede olabileceğini bilemiyordum, amcan hâlâ hasta mı? (...)

* Biber. (ç.n.)

** Güzel. (ç.n.)

Aynı gün öğleden sonra, arkadaşı Agustina, Frida'ya beş para etmediğini ve onunla görüşmemeyi tercih ettiğini ima etti. O da kendisinin beş paradan çok daha fazla değerli olduğunu ve eski dostları, karanlık ve anlamsız nedenlerden ötürü kendisiyle görüşmek istemiyorlarsa, kendi düzeyinde yeni dostlar bulacağı karşılığını verdi.

Ama gerçekte kırılmıştı. Ve onu üzen, muhtemelen Alejandro'nun başının altından çıkan dedikodulardan ziyade, onun aşkını yitirme korkusuydu.

Böylece mektup üzerine mektup yazıyor, ona kendisini nedeni ne olursa olsun asla terk etmemesi için yalvarıyor, ona karşı zamanın yıpratamayacağı bir sevgi beslediğini tekrarlayarak buna inanmasını istiyor ve hiçbirine gelmemesine rağmen her gün ona randevular veriyordu. 27 Aralık'ta şöyle yazdı:

Her ne pahasına olursa olsun seninle görüşmekten vazgeçemem. Nişanlın olmasam da, sen beni yanıtlamasan da, ben seninle konuşmaya devam edeceğim. (...) Çünkü beni terk ettiğin şu anda, seni her zamankinden çok seviyorum...

Yeni yıl geldi ama kaçan sevgiliyi geri getirmedi. Bahar adım adım yaklaştı ama hiçbir rüzgâr Alejandro'yu döndürmedi. Her gece, karabasanlarında yeniden yaşadığı kazanın nekahat devresinde olan Frida, "aşk hastalığı"nın acısını taşıyordu. Ama boyun eğmezdi. Aşkını savunuyor, süslüyor, ona bağlanıyor, bitmez tükenmez uzunlukta mektuplarda dile getiriyor, umut besliyor, hiçbir şeyin peşini bırakmaksızın her şeyini ona sunuyordu.

Acıya, zedelenmiş bedenine rağmen, tepeden tırnağa gözyaşı değil, tepeden tırnağa güçtü, kuvvetti. Bir yandan formda olmak için tüm enerji hazinelerini, öte yandan da sevilme için tüm şefkat hazinelerini tüketiyordu.

Guillermo, kendi kendine sürekli, kızının olağandışı bir canlılığa sahip olduğunu tekrarlıyordu. Bunu ta doğumunda, adını seçerken söylemiş; ailesi, öğretmenleri, hatta komşuları çocuğu aşırı hareketli bulduklarında hep tekrarlamıştı. Onu gözlüyor ve güven duyuyordu; bir arada var olan güç ve bu zekâ onun her zorluğun altından kalkmasını sağlayacaktı. Yine de, kızının hem sağlık hem de eğitim masraflarını karşılayacak parayı bulamayacağı gerçeğini kabullenmek zorundaydı. Hiç tartışmasız, sağlık diğer şeylerin önüne geçecekti. Frida'nın, işin içinden nasıl sıyrılacağını bilmese de, babasının gurur duyacağı bir yaşam süreceğine inanıyordu: "O diğerleri gibi değil, en büyük kozu bu. Bu kızıdan yararlanmasını bilecektir."

Bir sabah, gün doğarken Frida uyandı. Evde daha hiç kimse gözünü açmamıştı. O ise uyuyamıyordu, belki de sürekli unutmaya çalıştığı ama uyandığında insanın bedeninde inanılmaz bir yorgunluk duygusu uyandıran o düşlerden birini görmüştü yine.

Pikesini kaldırdı ve sessizce kalktı. Basma geceliği buruşmuş, çıplak ayaklarıyla yumrukları sıkılı uyuyan Cristina'nın yanından geçti, patio'ya açılan kapıyı itti ve henüz serin olan sabah havasını derin derin soludu. Sonra basamakları indi ve çocukluğunun dostu sedir ağacının dibine oturdu.

Toprak nemliydi, alaca aydınlıkta, şafağın sessizliğinde birkaç kuş şakıyordu. Frida, sırtını ağacın kabuklu gövdesine yasladı. Ürperdi, biraz daha büzüldü. Ağlamak istiyordu. Alejandro ona *lagrimilla** derdi. "Belki sulugözüm," diye düşündü, "ama göz yaşlarımın hep haklı bir nedeni vardır! Eğer ağlamaya da gücüm olmasaydı, herhalde ölürdüm. İşte böyle, yine ağlamak istiyorum. Sevinçten mi, hüzünden mi, ben de bilmiyorum..."

Yavaş yavaş engelleyemediği bir endişe içine yayılmaktaydı. Frida yere, kuru toprağın üzerine parmağıyla geometrik şekiller

* Küçük gözyaşı. (ç.n.)

çiziyordu. Sonra birdenbire kafasında bir şimşek çaktı: “Çocuk!” Artık herhalde çocuk sahibi olamayacaktı. Kimse bu konuya değinmemişti ya da en azından onun yanındayken böyle bir şey konuşulmamıştı. Herkes bacağından, sırtından, kolundan, ayak parmaklarından, idrar yollarındaki bir sorundan, öğreniminin son bulduğundan söz ediyordu. Ya yırtılan rahmi, paramparça olan kalça kemikleri. Sözü edilmeye değmeyecek önemsiz şeyler miydi bunlar, yoksa tam tersi mi? Gerçi kaza sonucu bekâretini yitirdiğini söylemişler, hemen ardından da kazanın vahimliğine değinerek onu teselli etmişlerdi.

Peki, ya çocuk? Bir çocuk yapabilecek, onu karnında taşıyabilecek miydi? Karnının altı parçalanmışken bu mümkün olabilecek miydi? İşte bu, tabu niteliğinde bir konuydu.

Frida’yı efkâr bastı. Hayır, çocuk sahibi olamayacaktı. Lagrimilla terimi doğruydı. Sonra henüz hiçbir şeyin kanıtlanmamış olduğunu, doktorların anlattıkları şeyleri asla bilmediklerini, böyle önceden üzülmenin anlamsız olduğunu ve en kötü ihtimalle, küçük yerli çocuklarını evlat edinebileceğini düşünerek kendini toparladı. Quintana Roo’da cangılın içinde yitik bir köye ya da Pasifik kıyısında Oaxaca bölgesine giderek, tuz ve açık deniz rüzgânı kokan, örneğin Escondido doğumlu çocuklar, melek gibi çocuklar bulurdu.

Hiçbir şey belli olmadığına göre kötü sürprizlerden sakınmak için en kötü ihtimali göz önünde bulundurmalıydı. “Hiçbir zaman çocuğun olmayacağını kafana sok, haydi, böylesi senin için daha iyi.”

Güneş yavaş yavaş toprağın temasıyla ürpermiş bacaklarını ısıtıyordu. Kalktı, gerindi ve eve girdi. Salonda Guillermo’ya ait kemik rengi bir kart ile bir dolmakalem buldu. Mutfak masasına oturdu ve kaligrafik, pırlıl pırlıl, inci gibi bir yazıyla şu satırları yazdı:

LEONARDO
KIZILHAÇ'TA 1925 YILININ EYLÜL'ÜNDE DOĞDU
VE BİR SONRAKİ YIL COYOACAN ŞEHRİNDE
VAFTİZ EDİLDİ
ANNESİ
FRIDA KAHLO
VAFTİZ BABALARI
ISABEL CAMPOS
VE ALEJANDRO GOMEZ ARIAS

Neden yazdığını ve yollayıp yollamayacağını bilmeksizin kartı bir zarfa koydu. Kafasındaki görüntüler bulanıyordu: Kızılhaç Hastanesi ve kaza, düş ürünü bir doğum, doğabilecek ya da doğamayacak bir çocuk, Matilde'nin diyeceği bir vaftiz elbisesi, tören sonrası kucaklaşmalar, dostların kutlamaları ve çocuğun babasını öğrenmek için duydukları merak. "Sır," diyordu kendi kendine Frida, "Sır."

Matilde, kızını mutfak masasının başında, düşüncelere dalmış buldu.

"Ne yapıyorsun burda?" diye sordu.

"Hiç, su içmeye geldim."

Matilde, kuşkuyla baktı kızına:

"Sabahlığını giyebilirdin."

"Hımm... Tamam, gidiyorum, giyineceğim."

"Kendini kötü hissetmiyorsun, değil mi? Bir yerin ağrıyormu ya?"

"Aslını istersen, her yanımda ağrıyor."

"Frida yapma, böyle şeylerle şaka olmaz. Belli bir yerin ağrıyor mu?"

"Belli bir yerim mi? Dur bakayım... Ağrıyan en belli yerim... Yüreğim olabilir. Yürek hüznü dolu... Belki beden de."

"Ne söylüyorsun sen?"

"Fransız şiirinde böyle bir şey var."

“Ben sana ciddi bir şey söylüyorum, sen şiirden söz ediyorsun.”

“Gidip giyineyim... Biraz Almanca çalışacağım... Ve Proust’un kitaplarını okuyacağım. Yıllar önce Alejandro’dan almıştım.”

Giyinirken, Frida gerçekten de Proust okumaya başlamayı düşünüyordu. Alejandro’ya söyleyecekti. Artık ona aşktan değil, sevdiği şeylerden, İtalyan Rönesansı’ndan, o ünlü Fransızlardan, Rus yazarlardan söz edecekti...

Yatağın üzerinde uyumakta olan Cristina’nın yanına gitti, yanına diz çöktü ve şarkı söylemeye başladı:

*Una paloma cantando pasa
Upa mi negro que el sol abrasa
Una paloma cantando pasa
Upa mi negro que el sol abrasa...**

Cristina gözlerini araladı, gülümseyerek ovuşturup yeniden kapadı. Frida devam etti:

*Ya nadie duerme ni hasta en su casa
Ni el cocodrilo ni la yaguasa
Ni la culebra ni la torcaza
Coco cacao...***

Sonunda tamamen uyanan Cristina, yatağında doğruldu. Frida panjurları açıp aynanın önüne geçti.

“Şu kravatı bağlamayı asla öğrenemeyeceğim galiba,” dedi.

“Erkek gibi giyinmek de çok akıl kârı ya!”

“Öyle romantik oluyor ki... Bu takımı harika bulmuyor musun? Şu duble paçalı pantolona, minik yeleğe bak... Dur, daha

* Beyaz bir güvercin şakıyarak geçiyor/Kalk Karam, güneş yakıyor... (ç.n.)

** Artık uyuyan kalmadı/Ne yuvasındaki timsah, ne yaban ördeği/Ne engerek yılanı ne de beyaz güvercin/Koko, kakao... (ç.n.)

ceketi eksik. Saçlarımı müthiş bir topuz yapacağım ve iş bitecek... Cristina, doğru söyle, güzel olmadı mı?”

“Tabii ki çok yakışıyor... Yine milleti arkandan konuşturacak ve annemi bas bas bağtırtacaksın.”

“Ne yapalım, kızı birkaç nazına katlanılmasını affettirecek denli acı çekiyor... Ne dersin, Alejandro’ya babamın çektiği resmimizi yollayayım mı, hani üzerimde bu kıyafet, elimde de bastonla?”

“Sen de öyle sorular soruyorsun ki...”

Ağzında firketeler, saçlarını topuz halinde toplarken Frida, komodinin üzerindeki resmin yanına gitmişti.

“Ben bu resmi çok seviyorum. Adri, ideal kız; Cristi, perçemleri ve yürek yakan bakışlarıyla tam bir koket; hep biraz mahcup kuzenimiz Carmen ve bunca kızın arasında bu fotoğrafta ne işi olduğunu düşünen küçük Carlos...”

“Bakayım,” dedi Cristina. “Sen en güzel kızın kendin olduğun sonucuna varmadan bir göz atayım.”

Frida gülmeye başladı.

“Olabilir,” dedi Frida, “ama yalnızca görünüşte en güzel.”

Birkaç gün sonra, Frida yeniden kötüledi. 1926 yazının sonuydu. Kazadan neredeyse günü gününe bir yıl sonra yeniden kalıp gibi yatağa düştü. Üç omurgasının yerinden oynadığını, sağ bacağına bazı komplikasyonlar olduğunu saptadılar. Birkaç ay boyunca taşınması gereken alçıdan bir korse ve sağ bacağı için bir protez aleti verildi.

Ağlamalar, inlemeler yeniden başladı ve ilk haftalarda evde yine genel bir telaş havası esti. Matilde sinirliydi. Guillermo susuyor, Frida tecrit edilmiş olmaktan yakınıyordu. Cristina çok etkilendi. Adriana ve Matilde ellerinden geleni yapıyorlardı. Ama acının dayattıkları, niyetlerin en iyisini bile aşacak düzeydeydi.

Frida giderek sakinleşti ve yatalak olmasına karşın yaşamdan tat almaya başladı. Kitap okuyor, arkadaşlarına mektup yazıyor, yaşamından sahneleri, isteklerini, heyecanlarını temsil eden kü-

çük resimler çizerek sayfalar dolduruyor ve bunları çoğu zaman yazdığı mektupların içine koyuyordu. Kız kardeşleriyle şakalaş-
yor, hırsız olarak nitelediği doktorlara lanetler yağıdırıyordu.

Başdöndürücü umutsuzluk anları da, bu anları engelleyen, tanımlanması zor yaşama sevinci atılımları kadar güçlü oluyordu.

Kendi kendine vaat ettiği gibi Proust okuyordu Frida; korseli sırtı birkaç yastıkla olabildiğince desteklenmiş biçimde okumaya dalıyor, yaşadığı tüm rahatsızlıklara rağmen okuduğuna yoğun-
laşmaya çalışıyordu:

*Aynı yüze uyabilecek yüz maske hazırlama olanağına sahip olmasam da... Albertine ile ilişkim, bana dışarda değil, kendi içimizde temsilin gerekliliğini anlatmaya ye-
tiyordu.*

*Ona, yalnızca gözlerin sözcüsü olmayan, sıkıntılı ve do-
nakalmış tüm duyumların asılı olduğu bir bakışla baktığı
bedene dokunmak, onu esir alıp ruhuyla birlikte götürmek
isteyen gözlerle bakıyordum.*

Cümlelerin, sayfaların, ciltlerin arasında Frida düşünüyordu; anlamaya, bu yazını bilebileceği bir şeylerle karşılaştırmaya çalışı-
yordu. Bu kitaplar ona her şeyden önce bitmek bilmeyen, kesin, kuşbakışı bir fotoğraf gibi görünüyordu. Bunu Alejandro'ya ya-
zacak ya da çizecekti.

Tüm ailenin bir araya toplandığı o uzun pazar günlerin-
den birinde Matilde, Guillermo, amcası ve Adriana'yla birlikte Frida'nın odasına girdi. Yanlarında bir alet edevat kutusu ve ko-
caman tahtalar vardı. Fikir Matilde'den çıkmıştı, Frida'nın sıra-
dan yatağı çok daha şık bir yatağı, krallarınki gibi sütunlu bir
yatağı dönüşecekti. Hastayı yerinden kaldırdılar ve herkes hızla
çalışmaya başladı. Aynı gün yeni yatak bitti. En büyük sürpriz de
yatağın tavanına asılan bir aynaydı. "Böylece, en azından kendini
seyredebilirsin," dedi, girişiminden hoşnut olan Matilde.

Frida aynada yüzünü görür görmez gözlerini yumdu, yüzü-koyun dönemeyeceği ve aynadaki aksinden kaçamayacağı için korkmuştu. Neyle karşılaşmak zorunda kalacaktı? Kuru görüntü-sü, her sabah topuzunun yeniden yapılışı, defterlerin, kâğıtların, kalemlerin, kitapların çok sevdiği bez bebeğinin karmakarışık durduğu yatağının dağınıklığıyla mı? Yoksa korsenin kısıpaca aldığı bedeni, acıyı saklayan, hıçkırıklara boğulmamak için taşlaşan yüzünün ciddiyetiyle mi? Sureti karşısında yalnızlığını daha mı az hissedecekti?

Birdenbire, büsbütün kendi kendine terk edildiği duygusuna kapıldı. Hiçbir kaçamak yol mümkün değildi. Frida, gözlerini kaldırdığı anda Frida'ya bakıyordu; sessiz mutsuzluğunu gözlüyor, üzerine kapanıyordu. Frida gülümsediğinde aynadaki Frida da gülümsüyordu. Frida, böyle özürlü olmaktan dolayı kendisinden nefret ederken aynadaki Frida'nın gözü hoşgörüsüz, sert bir ifadeye bürünüyordu. Frida Alejandro'yu düşünürken aynadaki Frida mutsuzlaşıyor ve sararıyordu. Frida omzunun üstünden her şeyi okuyordu. Kaçınılmaz ayna, röntgenci bir yoldaştı. Oradaydı, vardı, reddedilemezdi. Onunla birlikte yaşamak için tek çözüm, bir şekilde onu benimsemek, sevmek ve ondan olabildiğince yararlanmaktı. Kafayı çatlatmak pahasına da olsa onunla birlikte yaşamanın çaresini bulmak gerekiyordu.

Ayna! Günlerimin, gecelerimin celladı ayna. Üzüntülerim kadar acı verici görüntü. Her an, parmakla gösterilme duygusu. "Frida, gör kendini." "Frida, kendine baksana." Gizlenilecek gerçek bir gölgelik, saklanılacak kuytu bir yer yok artık, acıya teslim olup derim üzerimde iz bırakmadan sessizce ağlamak için. Her gözyaşımın genç ve pürüzsüz de olsa yüzümde derin bir iz bıraktığını açıkça gördüm. Her gözyaşı yaşamın parçalanışı.

Yüzümü, en ufak hareketimi, çarşafın kıvrımını, yükseltisini, perspektifini, yatağında beni çevreleyen dağınık eşyaları yokluyordum. Saatler boyu, gözlendiğimi hissediyordum. Kendimi görüyordum. İçerdeki Frida, dışardaki Frida, her yerde, sonsuza değin Frida vardı.

Bu, annemin kötü bir şakası değildi. Aksine, ona göre incelikli, gerekli bir fıkirdi. Onu suçlama cesaretini gösteremiyordum. Artık şiddetli mutsuzluğumu susturmak için yutkunarak, onunla birlikte yaşamam gerekiyordu.

Uzun zamandır, mektuplarımda gündelik yaşamımdan sahneleri, dileklerimi resmetme gibi bir alışkanlık edinmiştim. Arkadaşlarım, henüz okuldayken bile hep, "Yine fiziktiriyorsun," der-

lerdi. Resim mi yapıyordum, hayır pek sayılmaz, bunlar gerçekten de karalamalardı.

Ama bu üzerime gelen aynanın altında, birden şiddetli bir resmetme arzusu uyandı bende. Artık sadece çizgiler çizmek için değil, bu çizgilere bir anlam, biçim ve içerik vermek için de bol bol zamanım vardı; onlardan bir anlam çıkartmak, onları yaratmak, işlemek, sıkıştırmak, birbirlerinden ayırmak, birbirlerine bağlamak, içlerini doldurmak için bol bol zaman... Klasik biçimde, öğrenmek için bir modelden yararlandım. Bu model bendim. Kolay değildi, insan kendisinin en bariz modeli olsa bile aynı zamanda da en zor modelidir. Yüzünüzün her bölümünü, her çizgisini, her ifadesini bildiğinizi sanırsınız ama her şey sürekli oyununuzu bozar. İnsan hem kendisi hem de bir başkasıdır; kendimizi tepeden tırnağa bildiğimizi sanırız, sonra birden bakarız ki, kılıfımız sıyrılır, içini doldurandan tamamen yabancı bir hale gelir. Tam kendine bakmaktan bıktığını sandığı bir anda, insan karşısındaki görüntünün kendisi olmadığını görür.

Otoportre konusundaki ısrarım hakkında bana çok soru soruldu. Bir defa, seçme şansım yoktu ve zannedersen, yapıtımda bu özne-ben'in sürekliliğinin temel nedeni budur. Bir an kendinizi benim yerime koyun. Tam kafanızın üzerinde kendi görüntünüz, özellikle de bedeniniz çoğu zaman çarşafların, yorganların altında olduğundan, yüzünüz. Yani, salt yüzünüz. Takılmamak elde değil, neredeyse çıldırtıcı bir şey bu. Ya bu takıntı sizi yutar ya da siz onun karşısına dikilirsiniz. Ondan daha güçlü olmak, sizi yutmasını engellemek gerekir. Bu iş kuvvet ister, cesaret ister.

En akademik biçimde, kendi kendinin modeli, eğitim nesnesi oldum. Titizlikle çalıştım.

Babam bana boya tüpleri getirdi ve yavaş yavaş renk denemelerine başladım. Renk benim açımdan vazgeçilmez oldu. Yaşamımın, kendine bir yol bulmak için çabalayan küçük bir ateşböceğini andıran yaşamımın içinde bulunduğu karanlıkta, rengin bu vazgeçilmez niteliği belki de simgeseldi. Dünya aydınlanıyordu.

Zamanım başka bir boyut kazanıyordu. Sanatın zamana ihtiyacı vardır: Kimse bunun tersini söyleyemez. Düşünmek, çalışmak, derinleştirmek için zaman gerekir. Dolayısıyla ben -kazanın bir armağanı olarak- vazgeçilmez olmasa da en azından çok değerli olan bu etkene sahiptim: Keyfime göre, ritmime göre çalışabiliyordum.

O ana kadar resim yapma arzusu duyduğumu anımsamıyorum. Ben doktor olmak istiyordum. Resimle yalnızca tüm "Cachucha"lar gibi ilgileniyordum; özümseme arzusunda olduğumuz kültürel bir evrenin parçasıydı resim. Ama örneğin Diego'yu Ulusal Hazırlık Okulu'nun duvarına resim yaparken seyrettiğimde büyük bir zevk almıştım. Göz kamaştırıcı, harika bir şeydi. Yine de bundan hareketle resme başlayacağımı düşünmezdim.

O dönemde Proust okumayı kafama koymuştum. Botticelli'nin Sistina Şapeli'nde resmettiği Jetro'nun kızı Zephora'dan söz etme biçimi beni çok etkilemişti. Bu freskin resmini kitaplarda arayıp bulmuş, hafifçe yana eğik ve etkileyici güzellikteki bu yüzü uzun uzun incelemiştim. Yazar, resimdeki yüz ile sevilen kadının yüzü arasındaki koşutluğa değiniyordu. Bir yüzün ne kadar önemli olabileceğini o zaman anladım, hem de nasıl... Daha önce hiç düşünmediğim kadar... Yüz bir anahtardır. Yüz her şeyi dile getirir. Bu benim için bir vahiy oldu; evet, sanırım vahiy bu durumu en iyi ifade eden terimdir. Fransız yazarın o satırlarına, Botticelli'nin resmettiği o yüze çok şey borçluyum. Onlar, aynadaki görüntümün içine kutsal öğeler kattılar. Bir şeyi doğruladılar. Karar verilmişti.

İlk tablom, doğal olarak, Alejandro için yapıldı.

Bu tabloda ince, kibar, sakin ve durgunum, yüzüm ve göğsüm görülüyor. Zarif ve dinginim; gürültücü, hareketli Frida'dan eser yok. Seyirciye, yani Alejandro'ya bakıyorum. Onu bekliyorum. Tuvalin arkasına şunları yazdım:

*Frida Kahlo 17 yaşında,
Eylül 1926 Coyoacan.
Heute ist Immer Noch.**

Resme ilıstırdığım bir notta, ona “Boticelli”sini yolladığımı belirttim. Tuale özen göstermesini, onu uygun bir yere koyup seyretilmesini söyledim. Onun gibi bir estete kendimi anımsatmanın akıllıca bir yoluydu bu.

Sonuçta, ilk bakışta bana işkence çektiren aynayı kırmadım. Yoksa kendi bütünlüğüm de parçalanabilirdi. Hatta analizi daha da ileri götürürsek, görüntümü resme dökerken onu yansıtmakla kalmadım, bedenimin gerçeği olan gerçekten parçalanmış öteki görüntünün parçalarını da bir araya getirdim.

Bana eziyet edip her an beni sorgulayarak az kalsın kimliğimi elimden alacak olan aynadan görüntüyü çaldım.

* (Alm.) Bugün hâlâ. (ç.n.)

AVRUPA, UZAK BİR DÜŞ



“Ve aslında pek de önem vermeksizin, resim yapmaya başladım.”

(Frida Kahlo)

Frida, Alejandro’ya aşkının bir armağanı olarak sunduğu ilk tablosunu yaptığında on dokuz yaşındadır.

Dolayısıyla, resim onda “erken bir yönelim” olarak adlandırılan biçimde doğmaz. Çifte bir baskı sonucu tomurcuklanır. Başının üzerinde, onu sarsan aynanın ve su yüzüne çıkan acı dolu kendi derinliğinin baskısıdır bu. Aynı anda var olan temel iki öge sonucu resim ortaya çıkar. Titizlikle, yavaş yavaş bir düzlem kazanır.

Matilde’nin girişimi mükemmelleştirilir. İplerle yatağın tavanına asılan bir tür resim tahtası, aynanın kullanımını tamamlayıcı olarak yerini alır. Hareketleri kısıtlı, doktorların emriyle neredeyse inmeli bir halde ve korseler içindeki Frida, işte bu cüretkâr fikir sayesinde tablosunu geliştirir.

Titizlikle yapılan bu ilk portre, onu mükemmel bir kadın biçiminde temsil etmektedir. Güzel, ulaşılmaz ama mevcut, üze-

rinde şarap rengi, şal modeli yakası işlemeli bir elbise, kendisini seyredeceklerle doğrudan yöneltmiş düzgün bir bakış vardır. Tablonun önünde, ileri doğru uzanmış, ince, uzun sağ eli, fildişi gibi pürüzsüzdür. Frida elini onu tutmak isteyene uzatır gibidir. Alejandro'ya bir çağrı gibidir bu.

Tablonun Alejandro'nun sanatçı duyarlılığını etkilememesi mümkün değildir. Beklenen gerçekleşir. Bir günde gölgelerin arasından çıkıveren yapıt, bir elmas parçası gibi kişisel, nadide, beklenmedik bir ışıkla parlamaktır. Belki de yalnızca yüzeysel olmakla birlikte uzun süredir mevcut olan aleni bir aldırmaçlık döneminden sonra Frida'nın resmi, genç kızın yitip gitmesine dayanamadığı bir ilişkiyi yeniden harekete geçirecektir. Alejandro, bu olağandışı armağana, bu topyekûn sunağa bakar, tablodan etkilenir, onu benimser.

Uzatılan el, yöneldiği kişi tarafından kabul görmüştür.

Bununla birlikte Frida yatağından kıpırdayacak durumda değildir, Alejandro ise coğrafi olarak uzakta, işinde gücündedir. Ama bir dönem gevşeyen bu bağ, uzaktan uzağa da olsa, karşı durulmaz biçimde onları birbirine bağlar.

1926 yılının son üç ayı böyle geçer. Frida yatağına kısıtlanmış durumdadır, Alejandro ise ona göre en azından simgesel olarak daha yoğun biçimde mevcuttur. Frida, mektupları, bekleyiş saatleri, umutları, acıları ve sancıları dindirme çabasındaki aşırı neşe tezahürleri, dikkat, sevgi ve güçle yaratılan tablolarıyla yaşamaktadır... Geleceğe ilişkin hiçbir proje yapma cesareti göstermeksizin, yaşam günü gününe sürer gider.

Noel'den kısa bir süre önce, öğle yemeği vaktinde, yatağında daha iyi yerleşmeye çalıştığı bir anda Frida telaşlandı:

“Anne! Anne! Hiçbir şey hissetmiyorum...”

“Nasıl yani? Ne diyorsun?”

“Kolum, bacağım, bedenim, hiçbir şey hissetmiyor...”

“Karıncalanıyor mu?”

“Hayır, hiç... Hiçbir şey hissetmiyorum, tüm duygularım ölüyor, eminim.”

“Frida, haydi biraz mantıklı ol... Hemen geliyorum.”

Matilde sırtına bir hırka geçirdi ve komşuya giderek doktoru çağırmasını istedi. Gözleri yaşla dolmuştu, konuşurken ellerini ovuşturuyordu, üzüntüden yıkılmıştı.

Doktor hemen geldi. Hastanın sağ tarafı tamamen uyuşmuştu. Hiçbir tepki göstermiyordu. Doktor masaj ve iğne yaptı. Bir saat, bir buçuk saat geçti, zaman bir türlü geçmek bilmiyordu. Birdenbire bir karıncalanma duygusu Frida’nın tüm bedenini kapladı. Doktor yeniden masaj yaptı, korsesi ve bacağına ortopedik bir alet olduğundan bu hiç de kolay olmuyordu.

“Tanrım, iğneler nasıl da batıyor,” dedi Frida.

“Görüyor musunuz, her şeyde hayat vardır, hiçbir şey öyle hemen ölmez,” dedi doktor.

“Peki ama neden böyle bir şey oldu?”

“Aslında bedeniniz bunca zamandır hareketsiz kaldığından bu biraz da normal.”

“Peki, sık sık olacak mı bu?”

“Bilemiyorum... Böyle bir şeyi kestirmek zordur.”

Aynı şey bir daha olmadı.

1927 yılı, Alejandro’nun Oaxaco’ya yaptığı bir yolculukla başladı. Frida ona şu satırları yazmıştı:

8 Ocak 1927

Zahmet olmazsa, bana Oaxaco’dan bir tarak getir, hani şu tahta taraklardan, olur mu? Hep bir şeyler istediğimi düşüneceksin, öyle değil mi?

Bu yolculuk dönüşünde, Alejandro hiç beklemeden Avrupa’ya hareket etti. Bu uzun süreli gidiş, Alejandro’nun annesiyle babası tarafından kararlaştırılmıştı. Yolculuğun açık nedeni, Alejandro’nun orada öğrenimine devam etmesi, gizli nedeni de,

kendilerine göre fazla değişik, üstelik de sakat olan Frida'dan uzaklaşmasıydı.

Hareket edemeyen, tepki gösteremeyen Frida, yalnızca ağlayarak bu şoku da atlattı. Üstelik öylesine güçlü bir gururu vardı ki, bu onun ilk şiddetli umutsuzluk anlarını geçirir geçirmez tamamen aklı başında bir ifadeye kavuşmasını sağlıyordu. Oysa hep Alejandro'yla Amerika'ya, hatta belki de başka yerlere gitmenin hayalini kurmuştu. Alejandro'nun tek başına gidişiyile birlikte yeniyetmelik düşlerinin büyük bir bölümü yıkıldı.

Alejandro Veracruz'dan gemiye bindi.

Frida hemen ona kendi varlığını, yaşadığını anımsatan uzun mu uzun mektuplar yazmaya başladı:

10 Ocak 1927

Her zamanki gibi kötüyüm. Görüyorsun ya, tüm bunlar ne denli can sıkıcı, ne yapacağımı bilemiyorum, bir yılı aşkın bir zamandır bu durumdayım ve canıma tak etti artık, ihtiyar bir kadın gibi bir sürü sakatlığı bir arada yaşamaktan bıktım, kim bilir otuz yaşına geldiğimde nasıl olacağım, bir gün sana söylemiştim ya, korkarım beni pamuklara sarılı bir durumda taşımak zorunda kalacaksın, çünkü ne yazık ki bir çantanın içine zorlayarak da olsa girecek durumda değilim. Buten buten sıkılıyorum!!!!!! (...) Yatak odası olarak kullandığım bu oda her gece düşüme giriyor ve ne denli uğraşırsam uğraşayım, hayalini kafamdan atamıyorum (üstelik bu hayal gitgide daha dağınık bir hal alıyor). Peki, ne yapalım, bekleyelim. (...) Ben ki hep bir gemici, bir gezgin olmak istemişimdir! Patino olsa, bunun kaderin ona cilvesi olduğunu söylerdi. Ahhh (gülme)! Neyse, sonuçta Çin'i, Hindistan'ı ve diğer ülkeleri görmek benim için ikinci derecede önemli, birinci derecede önemli olan*

* Çok, son derece. (ç.n.)

ise... Ne zaman geliyorsun? Umarım bunun için sana can çektiğim haberini veren bir telgraf yollamam gerekmez, değil mi? (...)

10 Nisan 1927

Bana acı veren bunca şeyin yanı sıra şimdi de annem hasta, babamın parası yok, ne yalan söyleyeyim, Cristina bile benimle ilgilenmiyor, acı çekiyorum. (...)

25 Nisan 1927

Dün kendimi çok kötü ve mutsuz hissettim, bu hastalıkla insan nasıl umutsuzluğa kapılıyor bilemezsin, ifade edemeyeceğim kadar korkunç bir rahatsızlık hissediyorum, kimi zaman bunun yanı sıra bir de hiçbir şeyin dindiremediği acılar çekiyorum. Bugün bana alçıdan korse takacaklardı ama iş salı ya da çarşambaya ertelendi çünkü bu alet 60 pesos ve babamın durumu uygun değil. Aslında bu pek de maddi bir sorun değil, para bulabilirlerdi ama asıl sorun, evde hiç kimsenin benim gerçekten hasta olduğuma inanmaması ve benim bunun sözünü bile edememem, çünkü durumumdan biraz etkilenen tek kişi olan annem, yakındığım zaman hasta oluyor ve suçu bana atıyor (...)
Dolayısıyla tek başıma acı çekiyor, tek başıma umutsuzluğa kapılıyor ve her şeye tek başıma katlanıyorum. Pek fazla yazamıyorum çünkü öne doğru çok zor eğilebiliyorum, bacağım feci canımı acıttığı için yürüyemiyorum, okumaktan yoruldum -okuyacak doğru dürüst bir şeylerim de yok-, yani senin anlayacağın, ağlamaktan başka hiçbir şey yapamıyorum, hatta bazen ağlayamıyorum bile. (...)

Bir korse çıkıyor, yerine yenisi takılıyordu. En sonuncusu Dames Françaises Hastanesi'nde takıldı. Takılma işlemi dört saat sürdü. Sırtının gergin durması için başından askıya asıldı, öyle ki

ancak ayak parmaklarının ucunda durabiliyordu, korsenin takılması Frida için gerçek bir işkenceydi. Nemli alçı doğrudan tenine sarıldı, gürültülü mekanik bir alet alçının kuruması için hava üflüyordu.

Acı dolu dört saat geçirdi, hiçbir yakınının yanında olmasına izin verilmemişti. Frida gözlerini kapıyor, altdudağını kanatınca-ya kadar ısıyor, bedeninin bir eşya gibi kırılacağını, kendisinden kala kala döşemenin üzerinde alçıyla karışmış et parçalarının kalacağını düşünüyordu.

Öğleden sonra saat birde Dames Françaises Hastanesi'nden çıktı. Kardeşi Adriana onu eve götürdü. Alçı hâlâ nemliydi.

Onca zaman beklediği bu yeni korse, başlangıçta Frida'ya öncekilerden daha da çok acı verdi. Yalnızca canı yanmakla kalmıyordu, ciğerleri öyle sıkışmıştı ki, soluk alamayacağı duygusuna da kapılıyordu. Sağ bacağına dokunamıyor, yürüyemiyor, uyuyamıyordu.

Umutsuzluğa kapılıyor, gözle görünür biçimde zayıflıyordu.

Hane halkı hiç de neşeli sayılmazdı. Guillermo sara krizleri geçiriyordu. Matilde de belirtileri kocasının hastalığına benzeyen “krizler”e tutulmaya başladı. Maddi durumları her zamankinden beterdi. O cıvı cıvı Mavi Ev'den eser yoktu.

Frida öylesine bıkkınlık içindeydi ki, kendisine kulak veren herkese, eğer korsenin çıkarılması gerektiğinde de aynı derecede acı çekmesi söz konusu olursa öleceğini tekrarlayıp duruyordu.

Yine de, bütün çektiklerine rağmen Alejandro'ya mektup yazmaktan vazgeçmedi. Bir anlamda Alejandro onu yaşama bağlıyor, varlığı umut ve cesaret veriyordu. Ona her hafta, bazen her gün yazıyordu. Okuduğu şeylerden (Jules Renard, Henri Barbusse), biraz daha hareket edebilir, oturabilir, yatağından kalkabilir hale geldiğinde yeniden başlayacağı resim projelerinden söz ediyor, yatağını “şu kasa”, “şu tabut” ya da “üzerine çakılı kaldığı kapalı evren” olarak ifade ediyordu. Guillermo bir akşam iş

dönüşü, her zaman olduğu gibi yemeğini yiyip piyano çaldıktan sonra kızının odasına girdi.

Frida elindeki kitabı yanına bıraktı ve babasına baktı.

“Ee, işler nasıl büyük adam?”

Guillermo, eliyle boş ver dercesine bir hareket yaptı. Yatağa oturdu.

“Kızım, iyileşir iyileşmez seni bir yolculuğa çıkaracağıma söz veriyorum. Sonra da geleceğinle ilgileniriz.”

Frida’nın gözleri parladı.

“Bunu hangi parayla yapacağız acaba?”

“Sen iyileşince bazı masraflar tahtadan silinecek. Benim hesabım bunu gösteriyor.”

“Ben bu hapishaneden kurtulmaktan başka ne isteyebilirim ki... Peki, nereye gideceğiz?”

“Meksika içinde nereye istersen oraya.”

Guillermo yerinden kalktı ve yatağın yanındaki bir iskemlede duran henüz boyaları kurumamış bir delikanlı portresine yaklaştı.

“Bu arkadaşım Chon Lee’nin portresi,” dedi Frida.

Guillermo dikkatle resme baktı.

“Ne diyorsun?” diye sordu Frida.

“Sana fotoğrafçılığı öğrettiğim günleri düşünüyordum. Hiç sabrın yoktu, oysa şimdi resim yaparken sabırlısın.”

Frida gülümsedi, bir yanıt aradı.

“Çünkü fotoğrafta renk eksikti. Halbuki resim yaparken, ne yalan söyleyeyim, büyük keyif alıyorum.”

Guillermo yeniden yatağa oturdu.

“Evet, anlaşılır bir yanıt ama doğru mu bilmem.”

“Doğru olduğunu varsayalım.”

“Öyle olsun.”

Bir an sessizlik oldu. Sonra Frida yeniden konuştu.

“Geleceğim konusunda pek endişelenmemelisin. Artık resimden başka ne yapabilirim, bilmiyorum.”

“Yaa, öyle mi?” dedi Guillermo, alaycı bir edayla.

“Sanatçı olurum...”

“İyi de, ne yer ne içersin? Kobalt mavisi ve kanarya sarısı mı? Sağdan soldan edinilen renkler, bu *liebe* Frida’ya vitamin açısından yeterli olurlar mı?”

“Başımın çaresine bakarım baba, sana şeref sözü veriyorum.”

Guillermo konuşmayı sürdürmedi. Frida’ya gece için bir şey isteyip istemediğini sordu, istemediğini öğrenince onu öptü ve uzaklaştı.

Yolculuğa çıkmak, hasta odasından uzaklaşmak, ne hoş bir düştü bu! Frida’nın canı sevinçten zıplamak, koşarak bu haberi duyurmak istiyordu. Ama bunu istemek bile rahatsızlık veriyordu. Heyecan bile yasaktı. Frida konsantre oldu, heyecanlarını korsesinden taşırmamaya çalıştı. Derin derin ve düzenli soluk alarak bedenini gevşetti. İşte, böylece kafası çalışmaya başladı.

Nereye gidecekti? Uzak bir ülkeye gitme duygusunu tadabilmek için deniz kenarına doğru gitmeliydi. Yani bir liman görmeliydi. Pasifik tarafına mı? Hayır, günün birinde Japonya’ya doğru yola çıkma olasılığı pek azdı. Veracruz’a gitmeliydi. Avrupa’yı, birbirinden farklı ülkelerin, farklı zenginliklerin o karmaşasını uzun uzun düşünmek, Almanya’dan geldiğinde babasının neler duyduğunu keşfetmeye çalışmak, birkaç ay önce Alejandro’nun duyduklarını ve kendisinin de günün birinde duyacaklarını yaşamak için oraya gitmeliydi.

Frida kitabını kapadı, ışığını söndürdü, gecenin ilerleyen saatlerine değin uyanık bir biçimde düş kurmaya devam etti.

Artık öleceğimi düşünmüyordum. Ya da daha doğrusu, ölümü birkaç ay öncesindeki gibi somut biçimde gözümde canlandırmıyordum. Ölüm artık günlerimin akışını belirleliyordu; çektiğim acıda, hareketlerimde özgür olmamanın, istediğim gibi hareket edememe, sokağa çıkamama ve bir yakınımın yardımı olmaksızın neredeyse hiçbir şey yapamamamın bana verdiği sıkıntıda ermişti. Başkalarına bağımlılık dayanılmazdı ve beni sürekli tüketiyordu: Kendi kendime yük olmuştum. Ölümün paniğe dönüşen korkusu ikinci plana atılmıştı ama sürekli bir tükenme durumundaydım. İşte böyle anlarda gerçekten arzulamak farklıdır, kafamızdaki görüntü tepetaklak olur. Birincisinde insan engeller oluşturur, diğerindeyse paravana kendiliğinden düşer... Ne bileyim, bu sorunlar üzerine ne denli yazsam sonu gelmez...

İnancımı yitirdiğimde gök yeniden aydınlanıyor, her şeyin mümkün olduğunu düşündüğümde, ufuk feci bir fırtına gelecekmiş gibi kararıyordu. Işıktan kurşun ağırlığına, kurşun ağırlığından ışığa gidip geliyordum. Tam bir dengesizlik içindeydim, ya da belki de asıl denge buydu.

Tüm bu dönem boyunca, Alejandro gerçekte beni yaşama bağlayan tek öge gibiydi. Ama uzaktaydı. Uzaklığını düşündükçe

ona daha da güçlü biçimde bağlanıyordum. Uzaktaydı. Tıpkı bir hırsız gibi sessizce -ya da iç parçalayıcı, dayanılmaz bir ayrılık sahnesi yaşamamızı engellemek için (haydi, bunu korkunç kuşkuyla maskeleyelim)- hiçbir şey söylemeden çekip gitmişti. Gidişini öylesine bir sabah Cristina'nın gayet sakin masama bıraktığı mektubundan öğrenmiştim. Ahh! Tek tepki bu olabilirdi: Ahh! Her şey sonsuza değin haykırmak istediğim bu ünlemde özetleniyordu: Ahhh! Aaaaaaaaaaaaaah! Sinirliydim, Oaxaca'ya yaptığı yolculuktan dönmesini bekliyordum ki, Avrupa'ya gittiğini öğrendim. Aaaaaaaaaah, sesimi duyana, nerede olursa olsun duyana kadar aaaaaaaaaahhh!

Birlikte yaptığımız yolculuk projelerinin günün birinde gerçekleşmesi konusunda kuşku duyduğum olmuştu ama Alejandro'nun çekip gideceği aklıma bile gelmemişti. Ya da belki, ölümden döndüğüm için gözlerim kör olmuştu: Alejandro benim için öylesine yaşamsaldı ki, uzaklaşacağını düşünemezdim.

Mektubunda yalnızca dört aylığına gittiğini söylüyordu ama daha da fazla acı çekmemem için yalan söylüyor olmasından korkuyordum. Sonuçta bana yalan söylemişti işte, onun için sözlerinden kuşkulanmam gayet normaldi.

Her neyse, insan yine de, biraz kendine rağmen bile olsa, düş kurmaya devam ediyor, bu cankurtaran simidini de düşsel kaçıışı yakalıyor. Boğulmak üzeresiniz ama suyun yüzünde bir şey parıltıyor, sizi su üstünde tutuyor. Mektuplarımda bana Ren Nehri'nin nasıl olduğunu, rengini, genişliğini, kıyısında hayaletli şatolar olup olmadığını, Köln Katedrali'nin nasıl olduğunu, Dürer'in ve Cranach'ın tablolarının yakından neye benzediğini anlatmasını istiyordum. Leonardo da Vinci ve Michelangelo'nun İtalyası'nı ziyaret etmeye niyeti olup olmadığını, Paris'e gidip Louvre Müzesi'nde gözlerini tüketme, Notre Dame'ın önünde Esmeralda'yı düşleme, Versailles'da dans etme ve Côte d'Azur'da tembellik etme gibi eğilimler taşıyıp taşımadığını soruyordum. Bana Mona Lisa'yı ayrintılı biçimde betimlemesini, tuvalde gördüğü her şeyi yazmasını

talep ediyordum. Bronzino diye adlandırılan Agnolo Allori'nin harikulade resmettiği Toledolu Eleanor ve oğlu Giovanni'den söz etmesini diliyorum.

Her projesini coşkuyla karşılıyorum. Bu belki de uzaklığı en aza indirgemenin, kendimi onun yanında sanmanın, yaşamını paylaşmanın bir yoluydu. Basit bir gemi yolculuğu yüzünden onun evreninden dışlanmayı engellemenin bir yolu. Kimi zaman ona çok fazla, çok sık yazdığım, âdeta onu esir aldığım duygusuna kapılsam da, onu gerçek anlamda esir almadığımı düşünerek kendi gözümde temize çıkıyordum.

Uzaklık her şeyi hayali kılıyor... Evet... Yo, hayır... Bir şey ne denli uzaklaşırsa, aynı zamanda artık yalnızca kendisine, kendi dünyasına ait olduğundan, o denli de yakınlaşıyor.

Attığı her adımda, yüreğim daha da hafifleyerek onunla birlikte oluyordu. Ve onunla benim aramda okyanus değil, kafamda gitgide biçimlenen tablolarım vardı. Ona küçük Botticelli'si olduğumu söylememiş miydim?

ZAMANIN DIŞINDA, YİRMİNCİ YAŞ



“Ama Bergstein’in düzeyine geldiğimde, uzak geleceğimin düşüncesi yeniden ortaya çıktı. Bu hırdavatçı dükkânından alınmış bedenle geleceğimi nasıl yükleyecektim?”

(Franz Kafka)

Aylar geçtikçe, Frida’nın ressam olacağı daha da kesinlik kazanıyordu.

Ve bu durum, Frida’nın böyle bir geleceğın sorunlarını ya da olası bir başarıyı düşünmesine fırsat bırakmadan oluşuyordu. Resim onun ta içinden geliyordu. Aklının sularından, belleğinden, içindeki imgelemden, tarihinin özömsediğı dış görüntülerden akıyordu. Bedeninden, açık yaralarından, Frida’nın ta içinden resim fıskınıyordu.

Genç kadın en başından beri, zorunluluk sonucu ortaya çıkan sanatçı takımına uyuyordu. Böylece güçlü ve kişisel bir çalışma yürütmek için elinde önemli bir koz vardı. İçinde bulunduğu durumdan ancak kendinde cevherler arayarak, resim dilini seçerek kurtulabilecekti.

İlk otoportresinden sonra çevresindekilerin, dostlarının portrelerini yapmaya başladı. Frida ne zaman biraz güç bulsa, titizlikle tabloları üzerinde çalışıyordu. Kimi zaman, memnun olmadığı yapıtlarını yırtacak ya da yıkacak denli kuşkucuydu. Yavaş yavaş ilerliyor, küçük dozlar ve küçük boyutlarda, sağlığının izin verdiği ölçüde ilerliyordu. Oturma konumuna geçebilmesi ya da yalnızca yatar durumda olabilmesi, bedeninin bir bölümünü ya da tümünü kıpırdatabilmesi ölçüsünde yeni çalışmaları ilerliyor ya da frenleniyordu.

Buna koşut olarak kendi kaynaklarının dışında resim üzerine olabildiğince bilgi topluyor, okuyor, kültürünü geliştiriyor ve her şeyi merak etmeye devam ediyordu.

Her deneyimi, her ruh hali, düşünceleri, acıları ve az da olsa umutları hakkında mektuplarıyla Alejandro'yu bilgilendiriyordu. Ona sürekli zaafılarını ya da cesaretini aktarıyor ve kendisine yazmasını, kendisini sevmesini istiyordu. Alejandro'yu görme arzusuyla, içinde bulunduğu bu durumda kendisine katlanamayacağı korkusu arasında gidip geliyordu.

Ama yine de şu anda, tam da sen uzaktayken hasta olmam daha iyi...

(Mayıs 1927)

Herkes sağlığının iyiye gideceğini söylerken, o sağlığını, kendisinde bile acıma duygusu uyandıracak biçimde aktarıyordu:

(...) kendimi her gün daha kötü hissediyorum ve hiçbir iyileşme umudum yok, çünkü iyileşmem için gereken en önemli şey, yani para eksik. Siyatik sinirim, ayrıca üreme organlarıyla bağıntılı adını anımsadığım başka bir sinir incinmiş, iki omur bilmem ne durumda ve hiçbir şey anlamadığım için sana anlatamayacağım daha pek çok şey de hasara uğramış...

(Mayıs 1927)

Haziran ayında, Dames Françaises Hastanesi'nde takılan korsesi çıkarıldı. Onun yerine Frida'nın "kalın bir zarf gibi" diye tanımladığı başka bir korse takıldı. İkinci korse takılırken acı çekmiş olmasına karşın, yeni korse takılana değin geçirdiği zaman Frida için daha da büyük bir işkence oldu.

Bir zürafa kadın gibi sırtı hep gergin bir durumda kaldıktan sonra birden destek çekilince, Frida tüm bedeninin dikey bırakılıp kıvrımları birbirinin üzerine gelerek kapanan bir akordeon gibi büküleceği duyusuna kapıldı.

Doğal olarak ağladı, düşeceğini sanarak yardım istedi. Baş dönüyor, zayıf bedeninde kendisini tutan ellerin temasını hissediyor, kulağına zorlukla duyduğu avuntu sözcükleri geliyordu.

Frida korkudan titriyordu. Çok zayıflamıştı; teninin beyazlığı, derisinin üzerindeki yara izlerini daha da belirginleştirmekteydi. Bacaklarının da, yalnızca sakat olanın değil, her iki bacağının da ağrıdığını söylüyordu. Her şey çivisinden çıkmış gibiydi, gözleri bile sanki bakmıyor, çılgık atıyorlardı.

Bir daha hiç korse takmamayı düşlemişti, oysa şimdi her şey tersine dönmüştü ve tek istediği, korsenin takılmasıydı.

Diğerlerinden daha kalın olan bu üçüncü korseyle doktorlar ameliyatı engellemek ya da en azından tarihini geciktirmek istiyorlardı. Her doktor ziyareti, Frida'nın artık hiç inanmadığı vaatlerle doluydu; doktorların tümünün kendi durumuyla hiç mi hiç ilgilenmeyen birer hırsız olduğu kanısındaydı.

Her tür bakım yeni bir masraf kapısıydı, oysa Kahloların, kızları için şart olan bir röntgeni çektirmeye bile paraları yoktu. Guillermo'ya göre Frida'nın sağlığı için gözden çıkarılan her şey, mali durumlarının zaten çok kötü olduğu bir dönemde gitmişti; Coyoacan'daki ev bir süre önce ipotek edilmiş, salondaki Fransız mobilyaları, hatta sehpa ve büfedeki porselen ve kristaller bile Bolivar Sokağı'ndaki bir antikacıya satılmıştı. Ama tüm bunlar işleri halletmeye yetmiyordu.

Frida, doktorlara karşı beslediği kuşku, gerektiği biçimde tedavi görmesi için ellerinden geleni yapmamakla suçladığı ana ba-

basına karşı elinde olmadan duyduğu kızgınlık ve ailesi için bir yük olmanın doğurduğu suçluluk duygusu arasında gidip geliyordu. Bundan dolayı babasıyla bitmez tükenmez tartışmalara giriyor, ona mümkün olur olmaz iş aramak için harekete geçeceğini, büyük ölçüde kendisinden kaynaklanan mali zorlukların aşılması için gerekirse birkaç iş birden yapacağını söylüyordu.

Bu arada üçüncü korsesi Frida'yı yeniden hareketsiz biçimde yatağa mahkûm etmişti; öyle ki, iki ay sonra, gerekli olan omurga röntgeninin odasında, yatağından çıkmadan alınmasına karar verildi.

Frida, o yaz elinde olmayan nedenlerle resme haftalarca ara vererek, bol bol okuyarak, pek az mektup yazarak ve -pek inanamasa bile- doktorların habire tekrarladıkları iyileşme vaatlerine dört elle sarılarak yirmi yaşını doldurdu. Evin sorunları öyle ağır basıyordu ki, bu yaşgününün neredeyse ayırına bile varılmadı.

Matilde, Tanrı'ya kızını kurtardığı için bir kez daha şükrederek onu sağlığına kavuşturması, düzgün bir gelecek ve iyi bir koca vermesi için dualar etti. Dualarında, evin bereketine yeniden kavuşmasına da yer verdi. Guillermo kızına tek bir söz söylemeden ve hediye paketi yapmadan, Goethe'nin *Torquato Tasso*'sunun sayfaları biraz sararmış, gotik baskılı, Almanca, deri ciltli bir baskısını hediye etti. Sayfalardan biri bir parça kâğıtla işaretlenmiş ve bir dizenin yanına kurşunkalemle bir çarpı işareti konmuştu. Frida okudu:

*Und wenn der Mensch in seiner Qual verstummt, Gab mir ein Gott, zu sagen, wie ich leide.**

“Babam hep aynı. Hep Almanya, şairler, filozoflar. Ne kadar az konuşur, ama onu öyle çok seviyorum ki... Bunu bir gün söy-

* (Alm.) “Ve insanın acısıyla sesini yitirdiği yerde / Bir Tanrı bana çektiklerimi anlatmamı söyledi.” (ç.n.)

leyeceğim. Tıpkı, tanıştıklarında anneme söylediği Nietzsche'nin dizeleri gibi. İnsan bunların babama hitaben yazılıp yazılmadığını düşünüyor... Ama yo, belki de bu dizeleri okurken yalnızca beni düşünmüştür..." diye düşündü gülümseyerek.

Işığı pırıl pırıl kendine çeken Fransız mobilyalarının yaldızları olmayınca Coyoacan'daki Mavi Ev'in salonu pek hüzünlü görünüyordu. Yalnızca piyano, notalar ve Guillermo'nun kütüphanesi, haraç mezat satılmaktan kurtulmuştu.

"Cachucha"lar, bir ağustos günü öğleden sonra, evde piyano olduğu için arkadaşlarından biri için parti düzenlemeyi düşündüler. Hüzünlü görüntüsüyle salon bir an için yeniden sıcak ve neşeli bir atmosfere kavuştu. Piyano eşliğinde şarkılar söylendi, danslar edildi, şiirler okundu, tartışıldı. Bu eğlence aşkına Frida, istisnai biçimde tekerlekli iskemleyle taşındı. Şölene etkin biçimde katılamayacağından, gözlem yapmak ve dinlemekle yetindi. Ama yaşıtları arasında, yakasına yapışan sakatlığı her zamankinden daha güçlü biçimde hissedip yazgısına ağlamadan da edemedi. Günün birinde yeniden normal yaşama katılabilecek miydi? O anda ve orada, bu soru yüreğini yakıyordu. Odasına, yatak niyetine kullandığı kasaya dönmek, çarşaflarının arasına gömülmek ve onların gölgesine, sıcaklığına sığınmak istiyordu. Hiçbir şey düşünmemek, ağlamak, yalnızca ağlamak, tükenene değin ağlamak, bir de Alejandro'nun umduğu gibi dört ayın sonunda dönmediğini unutmak istiyordu. Onun dönüşünü kafasında geciktirmek, yeniden adım adım bekleyişin tüm evrelerini yaşamak anlamına geliyordu. Frida buna katlanacak gücü olup olmadığından emin değildi.

Herkes gittikten sonra boş salonda bir an yalnız başına kaldı. Guillermo gelmişti. Frida odasına götürülmeden önce ondan piyanoda bir parça çalmasını, Mavi Tuna valsini çalmasını istedi. Guillermo piyanonun önüne dimdik oturdu ve gözleri kapalı çaldı. İlk notalardan sonra Frida melodiyi söylemeye başladı.

Bittiğinde, "Bir kere daha çalar mısın?" dedi.

Guillermo valsi yeniden çalmaya başladı. Sonra Frida'nın yanına gitti ve ellerini tuttu.

"Haydi, ağlama artık kızım."

"Peki ne yapayım?" dedi Frida, burnunu çekerek.

"Dünyada yapacak öyle çok şey var ki Frida, biliyorsun. Ama iki günde bir umutsuzluğa kapılmaktan vazgeçmelisin. Bunun hiçbir işe yaramadığını biliyorsun."

"Evet ama örneğin hiçbir zaman Viyana'ya gidemeyeceğim. Ben ki hep yolculuğa çıkmak istemişimdir... Artık yalnızca başkalarının yolculuklarını dinlemekle yetineceğim."

"Habire kehanette bulunmak da hiçbir işe yaramaz."

"Buldum, ben de manzara resmi yapacağım, bu bir çözüm olabilir... Uzak yerler bir anda elimin altında olacak, insan bundan iyisini düşleyebilir mi?"

"Söylediklerin hiç de komik değil. Kendi kendine acı çektiyorsun."

"Evet ama ben zaten acı çekiyorum. Kimse inanmıyor. Aslında benim deli olduğumu sanıyorsunuz. Kimsenin umurunda değil. Doktorlar on ayrı teşhis koyuyorlar... Bu da ciddiye alınmamı engelliyor. Herkes işine geldiği gibi düşünüyor."

"Karamsarsın, öyle karamsarsın ki, karamsarlığın her şeyi daha da zorlaştırıyor."

"Başka türlü düşünmem mümkün değil ki... Bir an mutlu oluyorum, bir dakika sonraysa..."

"Yaşam, en beklenmedik anda şaşırtıcı, güzel sürprizler hazırlar insana. Sana her dakika kehanette bulunmamı söylüyorum sadece..."

"Akıllı selim mi bu?"

"Ya da öznellik. Yanılabileceğine inanma alçakgönüllülüğünü gösterebilir."

"Henüz acılarım bitmedi."

"Kızım, senden rica ediyorum, ağlama artık."

"Bilmem, becerebilir miyim?"

Frida akşam yemek yemek istemedi. Onu odasına götürdüler ve ilk kez erkenden uyudu.

9 Eylül'de Alejandro'ya şöyle yazıyordu:

Coyoacan'da her şey aynı, özellikle de geceleri saydamlaşan gök. Venüs ve Arthur, Venüs ve Venüs. Ayın 17'sinde trajedimizin ikinci yılı dolacak, özellikle de ben, aptalca da olsa bunu hep anımsayacağım. Yeni resim yapmadım... sen geri gelene değin... Artık eylüldeyiz, öğleden sonraları gri ve hüzünlü.

Ve 17 Eylül'de:

Hâlâ hastayım ve neredeyse umutsuz bir durumdayım. Her zaman olduğu gibi kimse buna inanmıyor. Bugün 17 Eylül ve işin en acısı, yalnızım. Geri döndüğünde, sana arzuladığım hiçbir şeyi veremeyeceğim. Bunların tümü beni sürekli mutsuz kılıyor. Bütün yaşam seninle birlikte, bense ona sahip olamayacağım. Gayet sade bir insanım ve hak etmediğim bir şey için acı çekiyorum. Çok gencim ve iyileşmem olası. Yalnız buna inanamıyorum; inanmam gerek, değil mi? Belki kasımda inanırım.

YENİ BİR YAŞAMIN BAŞLANGICI



"(...) aramızda, Frida'yla benim aramda, hiçbir zaman sıradan biçimde ayrılık olarak adlandırabilecek bir şey olmadı (...) dostluğumuzu hep koruduk."

(Alejandro Gomez Arias)

Alejandro 1927'nin Kasım ayında Avrupa'dan döndüğünde, aşağı yukarı iyileşmiş bir Frida'yla karşılaştı. Frida yataktan kurtulmuş, iş arıyordu. Tüm bedeninde büyük bir yorgunluk hissetmesine karşın ağrılarının azaldığını kabul ediyordu. Hareket ediyor, bir yerden bir yere gidip geliyor, bir büroda, bir kütüphanede ya da anatomik resimlerin çiziminde çalışabilmek için koşturup duruyordu. Tüm enerjisini iş aramaya harcıyor ve büyük bir canlılık sergiliyordu. Yeniden neşelenmişti.

Aylar geçtikçe Alejandro'yla ilişkisi eski derinliğine kavuştu: Yılların ve yaşamın yalancı çıkarmayacağı olağanüstü bir dostluk kurmuşlardı. Avrupa dönüşü Alejandro yükseköğrenimine başladı ve Öğrenciler Konfederasyonu'nun ateşli bir militanı oldu. Frida ise 1928 yılı başında Meksika sanat çevreleriyle görüşmeye

başladı; görüştüğü kişilerin çoğu az ya da çok komünist mücadelenin içindeydi.

Yine de Alejandro ortak arkadaşlarından birine, Esperanza Ordonez'e âşık olduğunda, Frida ona inanmadığını, kendisini artık sevmemesinin mümkün olmadığını, çünkü "ikisinin tek bir insan" olduğunu yazdı. Bu, Frida'nın çocukluk aşkının son sıçrayışıydı.

Frida, gençlik hareketinin önde gelenlerinden biri olan sevgili dostu German del Campo aracılığıyla sürgündeki ünlü Kübalı komünist militan Julio Antonio Mella'yla tanıştı. Yayıncı, gazeteci ve inançlı bir devrimci olan Mella, güzel Tina Modotti'yle birlikte yaşıyordu.

İtalyan kökenli olan Tina, Meksika'ya birkaç yıl önce, o zamanki arkadaşı Amerikalı fotoğrafçı Edward Weston'la birlikte gelmişti. Kendisi de fotoğrafçılığa başlayan Tina, sanatçıların ve militanların oluşturduğu, bohem yaşama alışkanlıklarıyla, her konudaki liberal görüşleriyle ve rastlantılarla kurulup bozulan beraberlikleriyle skandallar yaratan bir çevrede ilerleme kaydetmişti.

İki genç kadın -hangisinin daha güzel olduğu bilinmiyordu- kısa zamanda birbirlerine sempati duydular. Tina arkadaşını siyasal toplantılara, Meksika'nın başkentinde sanatçıların sağda solda düzenledikleri eğlencelere götürüyordu.

Ülke o dönemde tam cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası havasındaydı; 1928'in ilk aylarında Cumhurbaşkanı Alvaro Obregon öldürülmüştü, iktidar için Jose Vasconcelos ile Pascual Ortiz Rubio arasında çekişme vardı. Rubio, bir zamanların Porfirio Diaz'ı gibi, hem yolsuzluklara karışan hem de onun kadar diktatör olan Calles'ten daha iyi olmadığı gerekçesiyle libarallerce eleştirilmekteydi. Öte yandan, öğrenciler de üniversite özerkliği için mücadele veriyorlardı. Bu özerkliği 1929'da elde edeceklerdi.

Frida pek çok arkadaşının militanlığını yaptığı Komünist Parti'ye katıldı.

Akşamlar çoğu zaman hareketli geçiyordu. Ya bir gösteri ya da kaçınılmaması gereken tartışmalar oluyordu. Bazen de birinin

evinde ülkenin durumu, militanlığın anlamı, yapılması gereken eylemler ya da genel olarak düşünceler ve sanat üzerine tartışmaların yapıldığı yemekler düzenleniyordu.

Frida yaşamının temel erkeği olacak kişiyle, Diego Rivera'yla işte bu akşamların kalabalık, gürültülü, müzik ve duman dolu sıcak havasında tanıştı.

Yaz ortasının yapışkan sıcaklığında, gecenin yarısında, Tina Modotti'nin salon kapısından içeri girdiğinde tüm gözler ona çevrildi. Elinde bir tabanca vardı; tabancayı pikaba doğrulttu, tetiği çektiğinde dans edenlerden birkaçı durdu. Kurşun yavaşlayarak bir iki kez daha dönen alele saplandı, inilti ya da homurtuya benzer bir ses duyuldu. Sonra heyecan dolu çılgınlık, tezahürat ve alkışlar arasında pikap tamamen durdu. Diego aldırılmaz bir tavırla hâlâ sıcak olan namluyu üfledi, tabancayı yerine, kemerinin içine soktu ve dev bedenini bir koltuğa yığıp, çevresini insanlar almadan önce son bir kez gülümsedi.

Salondaki insanlar bu olayın cazibesine hemen kapılırken, Frida hafif bir şaşkınlık geçirdi. Diego hiç kuşkusuz etkileyici fiziği ve ölçsüz hareketleriyle ünlü biriydi. Ondaki her şeyde, hatta bir süre sonra kendisini ağzı açık dinleyenlere anlattığı öykülerde bile bir aşırılık vardı. Bizzat gittiği ve bu tür gecelerin yaşanmayacağı hüznü bir kent olarak nitelediği Londra'dan söz ediyor, İngilizleri, sokakları, pudingleri ve aristokratları taklit ediyordu. Sonra gürültülü bir kahkaha patlatınca herkes ona katılıyordu. Arada bir minnacık bir bardakla birkaç yudum tekila ya da mezca içmek ve çevresindekilerin dikkatinden emin olmak için ara veriyor, sonra Brugge'nin melankolik havasından söz etmeye başlıyor ya da Paris'te duygularını açığa vurmamasına karşın keskin bakışıyla olup biten hiçbir şeyi kaçırmayan Picasso'nun önünde Modigliani'yle nasıl kavga ettiğini anlatmaya koyuluyor, daldan dala atlıyordu. O ne unutulmaz bakış, diyordu, eşi olmayan; böylesini başka hiç kimsede görmemişti. Sonra tekrar, her şeye

karşın kendisinin harika bir portresini yapmış olan Modigliani'ye dönüyordu. Madrid'deki yaşamını, Velasquez ya da Zurbaran'ı, El Greco'yu, Goya'yı nasıl yakından incelemeye çalıştığını anlatıyordu. Sonra, bir şair ve olağanüstü bir kişi olduğundan dolayı ölmeyi hak etmemiş olan dostu Guillaume Apollinaire'den söz ederken sesi tekrar ciddileşiyordu; sözcükleri telaffuz edebilmek için dudaklarını ileri doğru çıkarmasına neden olan tuhaf bir ak-sanla, onun şiirlerini ezbere ve Fransızca okuyordu:

*J'étais au bord du Rhin quand tu partis pour le Mexique
Ta voix me parvient malgré l'énorme distance
Gens de mauvaise mine sur le quai à la Vera Cruz'*

Ya da:

*C'était un temps béni nous étions sur les plages
Va-t'en de bon matin pieds nus et sans chapeau
Et vite comme va la langue d'un crapaud
L'amour blessait au coeur les fous comme les sages (...)***

Kadının biri alkışlar arasında, “Bir tane daha,” diyordu, Diego düşünüyor ve devam ediyordu:

*Vous êtes un mec à la mie de pain
Cette dame a le nez comme un ver salitaire...****

-
- * (Fr.) Ren kıyısında'yım sen Meksika'ya gittiğinde/Sesin bana ulaşıyor engin uzaklığa karşın/Sağlıksız yüzlü insanlar Vera Cruz rıhtımında. (ç.n.)
 - ** (Fr.) Çok güzel bir havaydı, kumsaldaydık/Al başını git, sabah erkenden yalın ayak, başı kabak/Ve bir kurbağanın dili kadar hızlı/Aşk yüreğinden vuruyordu delileri de bilgiler kadar. (ç.n.)
 - *** (Fr.) Beş para etmez bir adamsınız/Bir tenya gibi burna sahip bu bayan. (ç.n.)

Bu arada hem kendi bozuk aksanıyla hem de Apollinaire'nin dizeleriyle dalga geçerek attığı kahkahalar diğerlerinin gülüşünü bastırıyordu.

Frida, bu yeni çevrede gördüklerinden hiçbirini kaçırmamak için insanların davranışlarını, giyimlerini, ateşli söylevlerini, yani etrafında olup biten her şeyi gözlüyordu. O akşam erkek kostümünü giymiş ve yakasına pembe bir karanfil takmıştı. Pantolon, felçli bacağına gizliyordu, pek de hareket etmediğinden sakatlığı kolayca anlaşılmıyordu. Çizgidişi olmakla ünlü bu insanlar arasında giyimi kimseyi şaşırtmıyordu. Hatta iltifatlar aldığı bile oluyordu. İlgili gözüküyor, uyum sağlamaya çalışıyordu. Kendine güvenini artırmak ve belli bir hava edinmek için sigara içmeye başladı, hatta puroların tadına bakacak denli ileri gitti. Neşeli ve canlıydı, çekici olduğunun bilincindeydi. Bundan yararlanmasını biliyor, herkesin hoşuna gidiyordu.

Pek çok kadın Diego Rivera'nın etrafında dönüyordu. Halbuki adam çirkindi. Uzun boylu, şişmandı; oturduğunda fazlasıyla gösterişli göbeğini ne yapacağını bilmez görünüyordu. Yüz hatları da bedeninin geri kalanı gibiydi. Patlak gözleri, biraz yavantlı bir burnu, kalın dudakları ve bozuk dişleri vardı. Her şeyi kabaydı ama bir sanatçı halesiyle ışıldıyordu. Göklere çıkarılıyor, tartışılıyor, ünüyle, düşünceleriyle, yarattığı polemiklerle her yerde ön plana çıkıyordu.

Durmadan konuşuyordu. Onunla ilgilenmemeye çalıştığınızda da kendini anımsatıyordu. Öyle ki, varlığını görmezlikten gelme olanağı yoktu. Frida, Diego'nun konuştuğu gruba yaklaştı.

Birkaç aylığına oturmak ve çalışmak üzere resmi bir davetle gittiği Sovyetler Birliği'nden yeni dönmüştü. Ancak yünden bir zırh ve kalkanla karşı konulabilen soğuk ve Rusçayı rahat konuşamaması dışında, sosyalist deneyimden çok iyi izlenimler edindiğini söylüyordu. Orada Ekim Devrimi'nin onuncu yıl törenlerine katılmış, bu amaçla Moskova'da bir fresk yapmış ve grafikçi olarak birçok yayına katkıda bulunmuştu. Diego, Sovyet halkından heyecan ve hayranlıkla söz etmekteydi.

“Ne yazık ki biraz alelacele dönmek zorunda kaldım.”

“Ne zaman döndün?”

“Mayıs’ta... Meksikalı yoldaşlardan, Vasconcelos’un cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası için dönme emrini aldım.”

“Haydi canım, bırak alçakgönüllülüğü, durumun belli, cumhurbaşkanlığına aday olman önerildiği için geri döndüğünü söyleyebilirsin.”

“Tabii,” dedi sakın bir sesle Diego, “doğru ama ben bunu reddettim. Gerekçesi de güvenlik sorunu. Ben bir ressamım, buna rağmen zaten silahlı dolaşıyordum. Düşünsenize, cumhurbaşkanı olsam, ancak bir ordu eşliğinde ortada dolaşabileceğim... Üstelik böyle yapsam bile geleneği bozmamak için yine de öldürülürüm. Bilmem anlıyor musunuz ama kendi kendime bütün bunlara değip değmeyeceğini sordum...”

Tabii herkes güldü.

“Daha kırkındasın canım, önünde koca bir ömür var! Fikir değiştirmen için yeterince zamana sahipsin!”

“Ressam bir cumhurbaşkanı, itiraf et ki böyle bir şey dünyada ilk kez olacaktır.”

“Eğer olursa hak yerini bulmuş olur, yoldaşlar, çünkü yalnızca sanat her tür toplumsal değişimin öncüsüdür...”

“Yalnızca sanat öz olarak devrimcidir,” dedi militan bir kız, büyük havalarla.

“İşte, gelmiş geçmiş en sıradan ve en güzel edepsizlik örneği,” diye yanıtladılar. Haklı davalarımıza dönmeden önce birisi bir *corrido** söylese ya!

“Bu lafının ardında, müziğin haklı bir dava olmadığı mı gizli acaba? Söylediğine dikkat et, dostum.”

“Sadede gelelim,” dedi Diego, teatral bir Fransızcayla. Şu *corrido*’yu kim söyleyecekse söylesin. Beethoven, müzik seven bir insanın asla tam anlamıyla kötü olamayacağını söylerdi. Madem öyle, biz de iyi birer insan olalım... *Musica, maestro!*”

* Geleneksel Meksika şarkısı. (ç.n.)

Corrido nağmeleri söylemek isteyen sesler birbirine karıştı. Diego hoşnutlukla gülümsüyordu. Kadehler neşeyle tokuşuyordu.

Tina gelip Frida'nın yanına oturdu.

"Diego'yu daha önce tanıımıyordun, değil mi?"

"Hem tanıyor, hem tanıımıyordum... Aslında onu senden önce tanıdım herhalde. Liseye gittiğim dönemlerde okulun bir duvarına resim yapıyordu. Başına bela olmuşum."

"Öyle mi, anlatsana."

"Yürürken düşsün diye yerleri sabunluyor, sefertasını araklıyordum. En komiği de, bir modelle, yani potansiyel bir sevgiliyle çalıştığında, bir sütunun arkasında, 'Dikkat Diego, Lupe geliyor,' diye bağırmandı. Bir sürü çocukluk işte, ama çılgınca eğleniyordum."

"Tahmin ediyorum," dedi Tina, gözlerini kocaman açarak.

"İnsan herkesin gözünde alenen zampara olarak bilinirse, sürekli suçüstü yakalanma tehlikesiyle karşı karşıyadır, tıpkı bulvar tiyatrosunda olduğu gibi. Bunlar küçük aksiliklerdir ama insan ne denli açık görüşlü olursa olsun, ölümcül engeller oluşturlar. Sen de onun sevgilisiydin, değil mi?"

"Tabii ki."

Bunun üzerine Tina, ağzından bu denli hızlı çıkan yanıtına kendisi gülmeye başladı.

Frida gayet sakin gülümsedi.

"Her sevgili bir model ve her model bir sevgilidir... Hep aynı şema."

"Ne demek istiyorsun?"

"Yani işin pek karmaşık olmadığını söylüyorum. Ne olursa olsun, olan aynı şey."

"Yine de onun çok ilginç olduğunu reddedemezsin herhalde."

"İnsana çağrıştırdığı şeyleri düşündüğünde çok ilginç olduğu muhakkak."

Herkesin dikkati yeniden Sovyetler Birliği'nden dönerken uğradığı Berlin'i anlatan Diego'ya yönelmişti.

Frida da can kulağıyla dinliyordu. Berlin Almanya demekti, yani babası, kökeni, iyi bildiği bir dil, kendisinin sayılabilecek bir kültür. Diego, Berlin’de kültürel ve siyasal anlamda eşi görülmemiş bir hareketlilik olduğunu söylüyordu. Entelektüellerle işçiler arasında örnek alınması gereken dayanışmadan, eşsiz bir buluşma yeri ve fikir üretme beşiği oluşturan kahvelerden, kentteki çok sık ve inanılmaz bir kararlılıkla yapılan siyasal gösterilerden, Alman olsun ya da olmasın, ender bir zekâ ve yaratıcılığa sahip tüm sanatçı ve aydınlardan, her konuda taşı gedğine oturtan Bertolt Brecht’ten dem vuruyordu.

Frida, Alejandro’nun, Diego’nun anlattığı Berlin yaşamını paylaşamayacak kadar genç olmasından, Almanya’nın bu yüzünü görüp kendisine mektuplarında anlatmamış olmasından dolayı üzüntü duyuyordu. Kendisinin de oralara gidemeyişine hayıflanıyordu; birden boğazına bir şeyler tıkanmış olduğunu, kazadan önce hep içinde taşıdığı seyahat etme arzusunun su yüzüne çıktığını hissetti. Ama bu kez iyileşmesi önceki dönemlere göre daha barizdi, o yüzden belki de tüm şansını yitirmemiş olduğunu düşündü. Avrupa’yı düşlemeye başladı ve hastalıklar yakasını bırakmasa bile oraya gideceğine dair kendi kendine söz verdi.

Diego hâlâ konuşuyordu. Anlattığı her şeyin taklidini yapıyor, coşuyor, ağzının içine bakan dinleyici kitlesini bir mıknaş gibi kendine çekiyordu.

Hiç yolunu şaşırmaksızın Meksika’dan Almanya’ya, Sovyetler Birliği’nden Berlin’e, oradan da Aztek piramitlerine gidip geliyordu.

Gecenin sonunda yine Berlin’den söz ederken, bir kahvede geçmiş bir olaya değindi. Prag’dan ya da Viyana’dan gelmiş, Lotte Schwartz adında birkaç doktora sahibi genç bir kadın, kendisini uzun uzun dinledikten sonra gülümseyerek, “Diego Rivera, siz tanıdığım en büyük, en olağanüstü konuşmacısınız ama insanın sizinle evlenmesi için çılgın olması gerek,” demişti. Kadına bir resim armağan ettiğini, onun da kendisi üzerine küçük bir inceleme yapıp yollama sözü verdiğini ekledi.

O dönemde Diego'nun Milli Eğitim Bakanlığı'nın duvarlarına freskler yaptığını biliyordum. Yanılmıyorsam iş bitmek üzereydi, birkaç rötuş kalmıştı.

O, benim gözümde bir devdi. Sözcüğün hem kutsal hem de gerçek anlamında. Her şeyi dev boyutlardaydı. Üretkendi, canlıydı; yaşam, enerji, söz, hareket, dinginlik, fikir ve resim doluydu. O güne kadarki çalışmalarını yüzlerce kilometre kare olarak ifade etmek mümkündü. Bunun, bir yeteneği kanıtlamak için olmasa bile; bir çalışma gücünü hiç tartışmasız gözler önüne serme açısından önemli olduğunu düşünüyordum. Onu bir tür Meksikalı Michelangelo olarak tanımlayabilirdim. Etkileyiciydi.

Diego Rivera'yı herkes tanıyordu. Övgülere olduğu kadar sövgülere de maruz kalıyordu. Duvar resmi yapanlara karşı provokatör oldukları yönünde devamlı kampanyalar sürdürülmekteydi. Resimlerinin üzerine yazılar, sloganlar yazıldığı oluyordu. Gayet kaba bir güldürü olan bir oyunun şu dizelerini anımsarım:

*“Las muchachas de la Lerdo
toman bano de regadera*

pa'que non parezcan
monos de Diego Rivera.”*

Diego'ya karşı olanlar, onun kahramanlarından açıkça “maymunlar” diye söz etmeye başlamışlardı. “Maymun,” “yerli” anlamında kullanıldığından bunlar ırkçı sözlerdi. Burjuvazi, Diego'nun halkı ve Meksikalı kökenlerini savunmasına tahammül edemiyordu. Yerli kadınları alımlı, egemen sınıfları ise küçültücü biçimde çizmesine dayanamıyordu. Kavgalar, çok doğal olarak devrimci duyguları daha da güçlendirmekteydi.

Her neyse, koltuğumun altında çalışmalarımın birkaçı onu görmeye gittiğimde, Milli Eğitim Bakanlığı'nda bir iskelenin en tepesinde çalışıyordu. Ona çeşitli defalar sağda solda, kimi akşam toplantılarında rastlamıştım tabii ama doğrudan bir ilişkim olmamıştı. O gün öylesine aklıma esmişti, biraz da gözükara olduğumdan kalkıp onu görmeye gitmiştim.

Ağzında sönmüş bir sigara, resim yapıyordu. “Hey Diego, biraz aşağı insenize,” diye seslendim. Bana baktı, gülümsedi ama işine devam etti. Üstelemek zorunda kaldım. “Haydi, inin aşağıya.” Bu kez gerçekten durdu ve indi. “Bakın,” dedim, “iltifat duymaya değil, yaptığım şeyler hakkında içten ve ciddi olarak görüşünüzü almaya geldim.”

Küçük yapıtlarımı dikkatle inceledi ve sonunda, “Devam edin. İradenizin sizi özgün ifadenize doğru götürmesi gerekir,” dedi. Yüzüme baktı ve ekledi: “Başka çalışmalarımız da var mı?” “Evet, efendim. Ama onları getirmem çok zor oluyor. Coyoacan'da, Londra Sokağı, 127 numarada oturuyorum. Önümüzdeki pazar, siz bana gelebilir misiniz?” Mutlaka geleceğini söyledi.

Ve o pazar, eve geldi.

Bir portakal ağacının tepesine tünemiştım, geldiğini görünce çok sevindim. Şapkası, elinde bir puro, belinde iki fişeklik ve iki

* “Lerdolu kızlar/Diego Rivera'nın/maymunlarına benzemek için/duş alıyorlar.” (ç.n.)

yanında iki tabanca ortaya çıktığında çok güldüm. Beni dalların arasında, yolunu gözlerken görmek onu hem şaşırtmış hem de eğlendirmişti. Aşağı inmeme yardım ettiğini anımsıyorum. “Asıl maymun benim,” dedim, bu lafım onu güldürdü.

Neşe saçıyordu, ailem ne çlgünlükleri ne de bu denli ünlü olması karşısında şaşırdı. Diego, görüştüğü kişileri tavlamasını hep bilmıştır. Ayrıca annemle babam, bu denli ünlü bir kişinin kızlarıyla ilgilenmesinden herhalde gurur duymuşlardı.

Hemen dost olduk. Daha sonra da birçok pazar eve geldi. Ona, “şışman,” diyor ve suratının bir kurbağaya benzediğini söylüyordum. Gerçekten de yüzü kurbağaya benziyordu.

İşte böyle. Sonra her şey tahmin edilen seyrini izledi. Bana kur yaptı, ben ona takıldım, oldukça yakınlaştık, birbirimizin cazibesine kapıldık, birbirimizi baştan çıkardık. Dev ile Coyoacanlı küçükhanım...

Kısa zaman sonra kendi çalışmaları hakkında fikrimi sordu. Beni ilahi bir dikkatle dinliyordu. İnsan, klasik bir temel dışında, resimlerimizin çok farklı yerlerde olduğunu düşününce garipsiyor. Diego, kendi boyutlarında dev yapıtlar verdi; bense kendime uygun, küçük boyutlarda çalışmalar yaptım. O daha çok dışa, toplumsal olana açıktı; bense içe, insanın mahremiyetine dönüktüm. Ayrı türden bu yakınlığın, birbirimizin çalışmasına yönelttiğimiz bu bakışın ve bu konudaki eleştiri duygumuzun yaşamımdaki en güzel şeylerden olduğunu düşünüyorum. İlişkimizin en güzel yönlerinden biri de buydu.

Bir olaya daha değineyim. Bir gün babam Diego’ya yaklaşıyor ve “Görüyorum ki kızıma ilgi duyuyorsunuz,” diyor. Diego babamın bu sözlerini nasıl yorumlayacağını kestiremeyip kekeliyor. “Neden?.. Ee.. evet. Evet. Tabii, yoksa onu görmeye gelmek için bu kadar yolu katetmezdim.” “O zaman, beyefendi,” diyor babam, “sizi uyarayım. Frida akıllı bir kızdır ama gizli bir şeytandır aynı zamanda. Şeytanın biridir.” “Biliyorum,” diyor Diego. Babam da, “İyi öyleyse, ben görevimi yaptım, sizi uyardım,” diye sözlerine son veriyor.



*“Engel boyun eğdirtmez bana: Kararlılık yıkar onu...
Direten karanlık, hedefli kararlılık.”*

(Leonardo da Vinci)

Diego Rivera, yirminci yüzyılın tartışmasız en ünlü Meksikalı ressamıdır.

8 Aralık 1886’da Guanajuato kentinde doğdu, her zaman keyifle belirttiği gibi kendisi İspanyol, Alman, Portekiz, İtalyan, Rus ve Yahudi asıllıydı. İki yaşındayken ölen bir ikiz kardeşi vardı.

Oldukça açık görüşlü olarak tanınan bir aileden gelen Diego’nun babası ilkokul öğretmeni idi. Çocukluğunda afacan bir yapısı vardı. Ve annesinin bütün ısrarlarına karşın, küçük yaşlardan itibaren iflah olmaz bir ateizm eğilimi göstererek onu düş kırıklığına uğrattı. Hem ana babası, hem de teyzeleri, evin içinde gezinip duran, kitap ve kural tanımaz gerçek bir şeytanın aleni varlığından dolayı yakınıyorlardı.

Babası, ailedeki geleneğe uyarak onu askeri bir geleceğe yönlendirmek istiyordu. Ama Diego tamamen farklı bir istikamete

yönelerek bunu ısrarla reddetti. Sürekli resim yapıyordu. Tamamen benimsediği bu bilinçli kararlılığı karşısında ailesi, çocuğun henüz on yaşındayken Mexico City’de gündüzleri normal orta-öğrenimini, geceleri de yaklaşık otuz yıl sonra müdürü olacağı San Carlos Güzel Sanatlar Okulu’nda sanat eğitimini sürdürmesine karar verdiler.

İnsanın ressam olabilmesi için resim eğitimi görmesi ve iyi hocalara sahip olmasının tek başına yeterli olmayacağı malumdur. Ama Diego, sanatçı olması için temel değilse bile elzem olan bu ek şeye, yaratıcılığa da sahipti. Tuhaf bir içgüdü gibi sahip olduğu yetenek, dikkatleri üzerine çekti.

On altı yaşında ortaöğrenimini bitirdi ve dört yıl boyunca Meksika’yı bir uçtan bir uca dolaşarak ülkesinin resmini yaptı, daha sonra da genç bir ressamın düşleyebileceği en büyük düşü gerçekleştirerek Avrupa’ya gitti. Talih yüzüne 1906’da güldü. Yirmi yaşındayken Madrid Güzel Sanatlar Akademisi’nde okumak üzere bir burs kazandı. Orada coşkuyla, soluksuz çalıştı, öte yandan tuhaf karakteri ve tabii, fiziğiyle de dikkatleri çekti.

1910’ların başında Diego, İspanya’dan ayrılarak kültürel açıdan herkesi etkilemesi gerektiği söylenen Avrupa’yı biraz gezmek üzere yollara düştü. Böylece Hollanda’ya, Belçika’ya, İngiltere’ye ve Fransa’ya gitti. İlginç bir biçimde, başlangıçta resim geleneği kendisini derin biçimde etkilemesine rağmen İtalya’ya gitmedi. O dönemde Diaghilev’den Picasso’ya, farklı ufuklardan gelme nice sanatçının, geleneklerini ve dillerini birbirine katarak sanat aşkı için omuz omuza yaşadıkları Paris’e yerleşmeye karar verdi. Diego, orada Madrid’de olduğundan daha da fazla çalıştı.

Vollard Galerisi’nde Cézanne’ı gördüğünde şiddetli bir şoka girerek hastalandığı ve ateşinin günlerce kırk dereceden aşağı inmediği söylenir. Breughel’in ya da Goya’nın kalem ya da fırçalarına nasıl hâkim olabildiklerini bir türlü anlayamamanın üzüntüsüyle kendi çalışmaları karşısında öfke krizleri geçirdiği de

söylenmiştir. Henri Rousseau'ya da sınırsız bir hayranlık besliyor ve Picasso'nun bir dâhi olduğunu düşünüyordu.

1911'den itibaren Salon d'Automme'de kübizmden esinlenmiş tablolarını sergilemeye başladı ama Diego Rivera'nın "göz ardı edilmemesi gereken bir sanatçı" olduğunu söyleyen Guillaume Apollinaire gibi kimi tek tük yükselen sesler dışında bu çalışmaları pek büyük bir övgü kazanmadı. Buna karşın 1913'te Salon des Indépendants'da iki tablosu, *Enginarlı Kız* ve *Yelpazeli Kız* dikkatleri üzerine çekti. Dönemin etkin eleştirmenlerinden biri, bu tablolarda "fresklerdeki sadelik ve çekicilik"ın varlığına değindi. 1914'te Victor Masset Sokağı'nın 26 numarasında ilk kişisel sergisini açtı. Yirmi beş tablonun yer aldığı bu sergi hiç kimse tarafından dikkate alınmadı.

Sonra, yavaş yavaş kübizmden uzaklaşarak kendi yoluna yöneldi.

"Meksika kovboyu" lakabıyla tanınan ressam, ara vermeden çalışıyordu. Satıcı Léonce Rosenberg, ilgilendiği ressamlar arasında en üretken kişinin o olduğunu söylüyordu.

Siyasal yaşam Diego'nun sürekli ilgisini çeken bir konuydu. Hem coğrafi hem de tarihi olarak, 1910'da başlayan Meksika Devrimi'nden Rusya'daki 1917 Ekim Devrimi'ne ve Fransa'daki 1914 Savaşı'na giden bir eksenin tam merkezinde yer alıyordu. Böylece sanatın, yani kendi kişisel uğraşının dünyayı daha güzel ve daha insancıl kılma çabalarına katkıda bulunabileceği düşüncesini benimsedi ve yaşamı boyunca bu inancını hiç yitirmedi.

Diego, Paris'te on yıl yaşadı. Büyük umutlarla dolu bu bohem yaşamdan önemli deneyimler kazandı. Zaten her biri bir diğerinden daha olağanüstü olan tüm o insanlarla dirsek teması içinde olup da zenginleşmemek mümkün olabilir miydi ki? Kavgalar bile, ister sanatsal ister kişisel olsun, onlara bir şeyler kazandırıyor. Rivera'nın yakın dostu olan tarihçi ve sanat eleştirmeni Elie Faure, "toplumsal uyum olmadıkça anıtsal mimar-

rinin olmayacağı”nı ve insanlar çoğulluğa, halka döndüğünde, Antik Roma’dan Rönesans’a değin İtalyanların ve kendi uygarlıkları çerçevesinde Azteklerin yapmış olduğu gibi, sanat anıtları bütünselleştiğinde, bireyciliğin sona ereceğini kabullenmesine yardım etti.

Diego sonunda İtalya’yı ziyaret etmeye karar verdi ve orada Pompei’den Venedik’e, Floransa’dan Verona’ya değin resim ve freskleri inceleyerek bir buçuk yıl geçirdi. Bu yolculuğun sonunda, dostlarından birinin de yüreklendirmesiyle, gördüklerinin kendisine kazandırdığı zenginliklerle dolu olarak Meksika’ya döndü. Avrupa’da elde ettiklerini ne yapıp edip tümüyle Meksika’ya mal edecekti.

Avrupa’da on dört yıl kalmıştı. Meksika’ya döndüğünde babasının ölümüyle karşılaştı.

Ülkede Meksika Devrimi olmuştu ve herkesi heyecanlandıran, insanları yeni bir vatanın güçlenmekte olduğu düşüncesine inandıran yepyeni bir rüzgâr esmekteydi. Toplumsal bir süreç başlamıştı, Diego çok kısa bir zamanda bu süreç içindeki yerini alacaktı.

Fransa’da pek ün kazanmamış olmasına karşın, Elie Faure’un 11 Ocak 1922 tarihli mektubundaki şu bölümden anlaşılacağı üzere, yine de kendisinden söz ettiriyordu: “Sen gideli beri, doğaüstü bir dünyaya ait söylenceler kaynağının yok olduğunu düşünüyorum; dünyanın gereksindiği bu yeni mitologya yitip gitmekte; şiir, fantezi, duyumsal zekâ ve tinin dinamizmi öldü. Görüyorsun ya... sen gideli beri, efkârlıyım.”

Diego’nun dikkat çekmemesi asla mümkün değildi. Diego her geçtiği yerde iz bırakacaktı.

Jose Clemente Orozco, David Alfaro Siquieros ve Diego Rivera; üçü de yurtdışından dönen bu sanatçılar, yirmili yıllarda Meksika’nın resmi duvar sanatını paylaştılar. Diego’nun işi hiç de az değildi ve sanatın o yıllarda hükümet tarafından özendiril-

mesinden yakındığı söylenemezdi. Diego 1923'te, "Burjuvalar için resim yapmaktan bıkmıştım," diyordu. Çalışmalarıyla birkaç yüzyıl önce Maya ya da Aztek atalarının verdiği yapıtın benzerini vermeyi umut ediyordu. Meksika Devrimi'nin özendirdiği kökenlere dönüş fikrini herkesten çok Diego savunmaktaydı. Model olarak benimsediği Kolomb-öncesi uygarlığa duyduğu coşkuya koşut olarak 1922'de Komünist Partisi'ne girdi. Üye kartının numarası 992'ydi.

1923'te sanatçı, partinin yürütme komitesine seçildi: Diego Rivera, Xavier Guerrero ve David Alfaro Siquieros. Kısa zaman sonra işçileri, teknisyenleri ve plastik sanatlarla uğraşanları bir araya getirme amacını güden bir birlik oluşturdular. Bu birliği tanıtmak için de *El Machete* adında bir gazete yayınladılar. Hümanist, devrimci ve halkçı yaklaşımına karşın *El Machete* pahalı bir gazeteydi ve biçimi dolayısıyla emekçi kitlelere kapalı kaldı. Yine 1923'te Diego en önemli yapıtlarından birini, tamamlanması yaklaşık dört yıl sürecek olan Milli Eğitim Bakanlığı'nın 180 freskini yapmaya başladı.

Diego 1927'de, Lunaçarski'den Kızıl Ordu Binası'nın duvarlarına bir fresk yapmak üzere resmi bir çağrı aldı. Ama işleri tahmin ettiği gibi iyi yürümedi. Bir yandan Moskova'da onun konulara yaklaşımını fazla modern bulan eski ekol yanlılarıyla cebelleşmek zorunda kaldı, öte yandan da soğuktan dolayı hastalandı. Freske başladı ama tamamlayamadı, buna karşılık ünlü *Krasnaia Niva* dergisine çizimler hazırladı ve Moskova Güzel Sanatlar Okulu'nda hocalık yaptı. Meksika'daki yakınları, ideallerinin ülkesi Sovyetler Birliği'nde yaşayacağını düşünerek onun dönüşünden umudu kestiler.

Ama o, 1928 yılının Mayıs ayında geri döndü.

Diego Paris'te on yıl boyunca, kendisi de ressam olan bir Rus kadınla, Angelina Beloff'la birlikte yaşamıştı. Meksika'ya döndüğünde ondan uzaklaşmakla kalmadı, onu terk etti. Ülkesinde Jalisco'lu bir Meksikalıyla, Guadalupe Marin'le tanıştı ve aşağı

yukarı Sovyetler Birliği'ne gidişine değin, yani yaklaşık yedi yıl boyunca onunla birlikte yaşadı, hatta çiftin iki kızı oldu.

Angelina ne denli yumuşak, sakın ve sarışınsa, Lupe de o derece esmer, coşkulu ve taşkındı. Diego'nun Angelina'yla ilişkisine dinginliğin oldukça geniş çapta damgasını vurduğu söylenirken, Lupe'yle ilişkisi de aleni şehveti ve herkesin içindeki taşkın tezahürleriyle ün salmıştı.

Diego asla sadık bir erkek olmadı. Paris'teyken Angelina'yla birlikte yaşadığı sıralar aynı zamanda bir başka Rus kadınla, Marienva Vorobiev'le de birlikte olmuştu ve ondan Marika adlı bir kızı oldu. Meksika'daysa kendine modellik eden herkesle ilişkiye girmesiyle ünlenmişti. Nahui Olin, Tina Modotti ve bir sürü başka kadın, yaşamına bu yolla girmişti.

İşte bu adamdı Frida'nın yaşamına rengârenk bir anafor gibi sürprizlerle dolu olarak giren. Meksika toplumu içinde, özellikle de entelektüellerin ve sanatçıların dünyasında kendine sağlam bir yer edinmiş olan bu etkileyici, skandal meraklısı, Elie Faure'un deyişiyle, "Efsanevi ya da efsane yaratma hastası," çirkin, zampara adam.

BİR EVLİLİĞİN ÇEVRESİNDE



“Tıpkı Anahuac Vadisi’ndeki Popocatepetl ve Iztaccinuatl gibi, Diego ve Frida da Meksika’nın tinsel görünümünün birer parçasıydılar.”

(Luis Cardoza y Aragon)

23 Ağustos’ta, Mexico City’de *La Prensa* gazetesinde aşağıdaki ilan yayınlandı:

“Geçtiğimiz çarşamba günü, tartışmalara yol açan ressam Diego Rivera, Coyoacan’a yakın bir semtte, müritlerinden biri olan Bayan Frida Kahlo’yla evlendi. Gelin, (resimde) görüldüğü gibi gayet sade gündüz giysileri, ressam Rivera’ysa yeleksiz bir ceket giymişti. Tören çok samimi ve sade bir ortamda, hiçbir süsleme ve seremoni olmaksızın, gösterişsiz biçimde yapıldı. Yeni evliler, düğün sonrası yakınları tarafından sıcak biçimde kutlandılar.”

Aynı gün *New York Times*’ta şu haber yer alıyordu:

DIEGO RIVERA MARRIED
Noted Mexican Painter and Labor Leader
Weds Frida Kahlo

*Mexico City, Aug. 23 (AP). Announcement was made today that Diego Rivera, internationally known painter and labor leader, was married Wednesday to Frida Kahlo in Coyoacan, a suburb of Mexico City.**

Frida, Kahlo ailesinin kızları arasında en son evlenen olmuştu. Onun evlenmesi büyük olasılıkla annesini rahatlatmıştı. Çünkü hem o dönemde evde kalmış bir kız olmak pek iyi gözle görülüyordu, hem de Frida'nın tıbbi masraflarını ömür boyu tek başlarına karşılamaktan korkuyorlardı. Tüm bunlara rağmen Matilde, kızının müstakbel kocasının kendisinden çok yaşlı, şişman, çirkin, sanatçı, bohem, komünist, ateist, eleştirilen ve ehlikeyif biri olmasından dolayı üzgündü. Guillermo ise olayları neredeyse tartışmasız biçimde kabullendi.

Diego'ya aşık oldum ama ailem bundan hiç hoşlanmadı, çünkü Diego komünistti ve bizimkiler onu çok, çok, çok şişman bir Breughel'e benzetiyordu. Bunun bir fille beyaz bir güvercinin evliliğini andırdığını söylüyorlardı.

Her şeye rağmen, 21 Ağustos 1929'da evlendik. (...)

Diego'ya: "Kızımın hasta olduğunu ve yaşamı boyunca sağlık sorunları olacağını unutmayın. Akıllıdır ama güzel değildir. Bunu da aklınızdan çıkarmayın. (...) Her şeye rağmen onunla evlenmek istiyorsanız, rıza gösteriyorum," diyen babam dışında düğüne hiç kimse gelmedi.

(Frida Kahlo)

* Diego Rivera Evlendi: Ünlü Meksikalı ressam ve İşçi Partisi önderi, Frida Kahlo'yla evlendi. Mexico City, 23 Ağustos (AP). Bugün aldığımız bir habere göre uluslararası üne sahip ressam ve İşçi Partisi önderi Diego Rivera, çarşamba günü Mexico City'nin banliyölerinden Coyoacan'da Frida Kahlo'yla evlenmiştir. (ç.n.)

Angelina'yla evlenmemiş, Lupe'yle ise -Meksika'da geçerli olmayan- yalnızca dini nikâh yapmış olan Diego, Frida'yla Co-yoacan Belediyesi'nde resmen evlendi.

Resimlere bakılırsa yeni evliler gerçekten de çok sade, en azından onların düzeyindeki kişilere göre pek uygun olmayan biçimde giyinmişlerdi: Diego bir takım elbise giymiş ve ütüsüz bir gömleğin üzerine kravat takmıştı, belinde geniş bir kemer, elinde ise vazgeçemediği şapkası vardı. Frida'nın üzerinde işlemeli, volanlı uzun bir elbise vardı, saçlarını bir eşarpıla toplamıştı, bir etolü, boynunda, hemen boğazının hizasında bir kolyesi vardı, elinde de bir sigara tutuyordu ki bu ayrıntı pek çok kişinin şaşkınlık çığlıkları atmasına neden olmuştu.

İkisinin arasındaki kontrast çarpıcıydı. Diego'nun yanındaki Frida, fotoğrafçıların objektifine de tıpkı tablolarını seyredenlere olduğu gibi gözünü kırpmadan küstahça ve dik dik bakan gözleriyle bir çocuğu andırıyordu. Frida'nın yanındaki Diego ise olduğundan da yaşlı görünüyordu, çizgileri ağır, belirgindi. Frida incecikti, Diego gerçekten de dev gibiydi. Matilde haklıydı: Beyaz bir güvercinle fili andırıyorlardı.

Böylece Magdalena Carmen Frida Kahlo, resmi bir nikâhla Diego Maria de la Concepcion Juan, Nepomuceno Estanislao de la Rivera y Barrientos Acosta y Rodriguez'le evlendi. Yirmi iki yaşındaydı, kocası ise kırk üçünü dolduracaktı.

Bu, her biri kendi çapında iki dev, iki yaratıcı, iki çekici, iki tutkulu insanın evlenmesiydi. Karı-kocanın ikisini de etkisi altına alabilecek, çocukça, salt güdüsel duyguların yönettiği bir delilik gibi görünen ama en azından sıkıntının kışkacından oldukça uzak kalacağı kesin bir evlilikti bu.

Diego Avrupa'dan döndüğünde, bir yandan Avrupa'yla dolup taşarken bir yandan da oradan tiksiniş durumdaydı. Özellikle de Paris'ten tiksinişti. Bu kentin savaş görüntüsünün griliği ve hüznünü unutmak istiyordu. Meksika kendisini bekliyordu, Diego da ülkesinin mücadeleleri, görüntüleri, mito-

logya, gizem, sanat ve dehşet dolu Kolomb-öncesi geçmişiyile, halkının gelenekleri ve renkleriyle mest olmaya hazırды. Tabii kadınlarıyla da. “Avrupalı kadınların beyazlığı”ndan bıkmıştı; tatlı, sadık Angelina çekiciliğini işte bu nedenle yitirmişti. Milliyetçi bir dürtüyle tüm görkemi içinde “Meksikalı kadın”ı arıyordu; curcunası ve yabanıl güzelliğiyle Lupe Marin bu talebi hiç tartışmasız karşılamıştı.

Böylece Frida, Diego’ya rastayınca erkek elbiselerinden, bahçıvan pantolonlarından, işçi önlüklerinden, oğlan çocuğu havasından vazgeçerek jüponlar, dantelli uzun etek ve renkli elbiseler giyen, saçlarına kurdeleler, ağır takılar takan ve omzuna mutlaka bir *rebozo* alan bir kadına dönüştü. Diego’nun hoşuna gitmek istiyordu ve gittikçe Meksikalılardan daha Meksikalı oldu, üstelik de yarı yarıya Orta Avrupalı, biraz da İspanyol olmasına, Mexico City’nin en şık ve ünlü lisesinde öğrenim görmesine, anadili gibi Almanca konuşmasına ve Batı kültürünü özümsemiş olmasına rağmen. Herkesin dikkatini çekmek pahasına da olsa Frida aşırı bir Meksikacılığa yöneldi ve argo konuşan bir Aztek prensesi görünümüne büründü. (Ayrıca uzun etekler ve Tehuantepec Yarımadası’nın *huipil*’ini* giyen yalnız o değildi. Çevresindeki Meksikalı ya da yabancı kadınlar arasında da bu moda hüküm sürmeye başlamıştı.)

Diego Rivera’nın karısı, babasının söylediğinin tersine, güzeldi ve dikkatleri üzerine çekiyordu.

Evlenmelerinden kısa bir süre sonra Diego ve Frida, Tina Modotti’nin evinde bir parti düzenlediler. Tüm dostları bir araya toplanmıştı ve önemli bir toplantı havası esiyordu: Uzun tartışmalar yapılıyor, *pulque*** ve tekila su gibi akıyor, müzik ve neşeli çığlıklar birbirine karışıyor. Lupe Mardin de oradaydı, neşeli ve samimiydi. Ama en beklenmedik anda, gecenin kraliçesine, Frida’ya doğru yaklaştı.

* Biçimi pañçoya benzeyen ama yanları dikişli gömlek. (ç.n.)

** Meksika içkisi. (ç.n.)

Yanına geldiğinde gülümseyerek, “Bir dakikanızı rica ediyorum!” dedi.

Frida, biraz şaşkın ama güvenerek kadına bakıyordu. Gürültü kesildi, herkes Lupe’ye döndü. Herkes içlerinden birinin çılgınlığına, provokasyonlara, büyük ifşaatlara, sulu şakalara alıştı.

“İyice bakın!”

Birden Frida’nın eteğini yakaladı ve dizlerinin üzerine kadar kaldırdı. Frida öylesine şaşırmişti ki, hiçbir tepki gösteremedi.

“Bakın! Diego, benim bacaklarımın yerine şimdi bu iki değneğe sahip oldu.”

Eteği sert biçimde bıraktı, etrafın şaşkın bakışları ve bir iki kahkaha arasında, kendinden emin, odadan çıktı.

Frida hiçbir şey söylemedi, birkaç dakika sonra o da çıktı. Evin üst katındaki terasa gitti, asılı çamaşırların arasından geçerek korkuluğa dayandı. Gece aydınlıktı, aşağıda gürültü yeniden başlamıştı ama sesler uzaktan geliyordu. Derin derin soludu ve Diego’nun evinin bulunduğu yöne, Reforma Caddesi’nin 104 numarasına doğru baktı. Eve dönmek istiyordu.

Bir sesin kendisini çağırdığını duydu.

“Frida! Frida! Orada mısınız?”

“Buradayım,” dedi, yorgun bir sesle.

“Çarşaplardan hiçbir şey göremiyorum... Frida, gelmen gerek. Diego ortalığı dağıtıyor.”

“Nasıl yani? Ne oluyor?”

“Gidişat kötü... Onca tekilayı içtikten sonra... Belki onu sen engelleyebilirsiniz.”

Frida gölgelerin arasından çıktı ve arkadaşının ardından gitti. Terasta uzun süre kalmış olmalıydı. Diego zil zurna sarhoştur ama iş işten geçmişti. Tabancasını çıkarmış, şakayla karışık bir saldırganlıkla ateş ediyordu. Bir abajur patlayarak kırıldı, kurşunlar birçok başka eşyayı kırdı ya da deldi. Bir kurşun birisinin elini sıyırarak serçe parmağını yaraladı.

Bir panik havası esiyordu. Diego küfürler savuruyor, kavgaya giriyordu.

“Çıldırılmış!” diye bağırdı Frida, ona yaklaşıırken. “Diego, canım, yeter, haydi gidelim!”

Ama Diego hiçbir şey işitmiyordu, ona da küfretmeye başladı.

“Boyumun ölçüsünü aldım... Bu düğünü hiç unutmayacağım. Biri eteğimin altına bakar, öbürü yakında masaların altına yıkılacak halde...”

“İsyankârı mı oynuyorsun?”

“Ben sana hiçbir şey yapmadım, Diego. Ama sen buna karşılık çok içtin. Devam etmek istiyorsan sen kalabilirsin, ben gidiyorum.”

Ses tonu gitgide yükseliyordu, gayet anlamsız bir kavgaydı. Kimse kavganın nasıl başladığını bilmiyordu. Frida nihayet oradan kurtulmayı başardı ve Coyoacan’a geri döndü.

Diego’nun süklüm püklüm onu almaya gelmesi için aradan iki üç gün geçmesi gerekti. Frida gayet sakin biçimde bekliyordu. Onu kınadığını partiyi terk ederek ifade etmişti, ayrıca gururluydu, her şey olup bittikten sonra sitemde bulunmanın güçsüzlük olduğunu biliyordu. Gerekirse özeleştirisini yapmak Diego’ya düşerdi.

Kol kola evlerine döndüler.

Ama Mavi Ev’e geri dönmekte gecikmediler. Bir süre sonra Matilde ve Guillermo’nun içinde bulundukları parasızlık ve Londra Sokağı’ndaki evde bol bol yer olduğu düşünülerek, Rivera çiftinin oraya yerleşmesinin uygun olacağına karar verildi.

Diego’nun çok işi vardı: Eğitim Bakanlığı’nın duvar resimlerini bitirmekte ve Sağlık Bakanlığı’nın duvarlarıyla ilgilenmeye başlamakta idi. Bir zaman sonra, hükümetin talebi üzerine Ulusal Saray’ın* bir bölümünü de dekore edecekti. Yıl sonunda Mexico City yakınında Cuernavaca kentinde bulunan Hernan Cor-

* Hükümet sarayı. (ç.n.)

tes Sarayı'nın duvarlarını resimlemek üzere Amerikan konsolosu Dwight W. Morrow tarafından çağrıldı. Diego'nun başarısı gün geçtikçe artıyordu.

Bununla birlikte, hükümetle dostluğu ve yakınlığı dolayısıyla kendisini suçlayan Komünist Partisi'nin eleştirilerine hedef oluyordu. Partiden ihraç edildiği gün, yoldaşlarının karşısında "Meksika'nın küçük burjuva hükümetiyle işbirliğine girerek" davasına ihanet ettiğinden ötürü kendi kendisini suçladı. "Özeleştirir" sine Diego Rivera'nın partiden ihraç edildiğini açıklayarak son verdi. Sonra bir tabanca çıkardı, birkaç dakika elinde tuttu ve seyircilerin hayretli bakışları altında sert bir hareketle tabancayı kırdı: Tabanca alçıdandı.

Cuernavaca'da yaşam gayet keyifli bir biçimde sürüp gidiyordu. Frida kocasına eşlik etmişti ve o duvarını resmederken kendisi tembellik yapıyordu. Sağlığı yerindeydi, az çalışıyordu, o sıralarda hamile kaldı.

Bir gün öğle üzeri, iskelesinde çalışan Diego'nun yanına giderek mutlu haberi verdi:

"Diego, in aşağı. Harika bir haberim var."

Diego aşağı indi.

"Ama..." dedi, duvar resmini göstererek, "bu at ne böyle?"

"Frida, aşk olsun! Zapata'nın atı."

"Görüyorum da... Çıldırdın mı sen?"

"Fazla gösterişli mi buldun?"

"Diego, aşkım, beyaz bir at yapmışsın. Oysa Zapata'nın atı siyahtı! Gece gibi, gözleri gibi, sonsuzluk gibi kapkaraydı."

"Peki, düzeltirim. Senin isteklerin benim için emirdir, yavru-cuğum... Bırak da biraz düşüneyim."

"Ama bu benim isteğim değil ki Diego, gerçeğin ta kendisi."

"Hımmm... Galiba atı beyaz bırakacağım. Çünkü ben onu kafamda beyaz olarak canlandırdım."

"Mutluluk nedir, biliyor musun?" diye sordu Frida, muzip bir bakışla.

“Sosyalizm olabilir ya da belki nirvana.”

“Hayır, öyle değil, şu an mutluluk nedir?”

“Sıcacık öğle yemeğini getirdiğin çiçekli küçük sepet.”

“Bak Diego, yine bulamadın. Şu an mutluluk, bu söylediğinin biraz daha ötesinde bir şey. Ben hamileyim... Duyuyor musun? Kurbağayla beyaz güvercin karması minik bir bebeğim olacak.”

Ama yazgının kararı farklıydı. Üç ay sonra, Lupe’nin kardeşi Doktor Marin, Frida’nın leğen kemiğinde doğuştan bir kusur bulunduğunu, bunun gebeliğini tamamlamasını engelleyeceğini söyleyerek bebeği aldı.

Frida ölesiye ağladı. Kaza döneminin karabasanları, bir süre odasının kapısını çalar oldu. Diego yanındaydı ve onu olabildiğince avutuyordu ama yine de kendini yalnız hissetmekteydi. Yanıt bulamadığı bir soru, takıntı haline dönüştü: Günün birinde bir çocuğu olacak mıydı, yoksa çocuğu tramvay raylarında, bir daha geri gelmemecesine ölmüş müydü?

Kafaları karıştıran bir birlikteliktir bu. Dalga dalga eleştirilere, kışkırtıcı heyecanlara, dedikodulara, meraklara neden oluyordu. Hep kuşku uyandıran bir birliktelik. Birilerinin kafasında mutlaka şu tür bir soruya yol açan: "Bunlar birbirlerini nasıl seviyorlar?" Yani, aslında, "Bunlar birbirlerini nasıl sevebilirler? Aralarında ne tür bir ilişki olabilir? Kim kimi seviyor? Acaba birbirlerini seviyorlar mı?" Hatta: Kadın adamın annesi, adam kadının babası, ikisi birbirinin çocuğu, adam kadının ağabeyi, kadın adamın sevgilisi, adam kadının vazgeçemediği aşığı, birbirlerinin aşığı değiller, bunlar iki dost, iki yoldaş, ilişkilerinde sapkın bir yan olmalı, ilişkilerinin erotizmle hiçbir ilgisi olamaz, birbirlerine ihtiyaçları var, her biri kendi kendine yetiyor, eşitsiz bir ilişki, bunaltıcı olsa gerek, aralarındaki yirmi yaş fark bir köprü mü oluşturuyor yoksa bir engel mi? Bu işte şike var, birbirlerine iliklerine kadar bağlılar, dramatik bir şey mi bu? Harikulade!

Evet, kafalar bu sorularla kurcalanıp duruyordu.

Sanatçılara ait magazin haberlerini besliyor, hatta daha da ötesine gidiyorduk.

Evet, tüm bunlar bir aradaydı. Aşk mıydı? Bilmiyorum. Eğer aşk her şeyi kapsıyorsa, çelişkileri ve taşkınlıkları, aşırılıkları ve söylenemeyenleri, evet, o zaman buna aşk diyebiliriz. Ama aksi takdirde, hayır, aşk değildi bu.

Evliliğimiz küçük bir skandal yaratmıştı. Herkes karışıyor, birimize ya da diğerimize öğüt veriyordu. Örneğin, bir sonbahar günü Lupe'den bir mektup aldım. "Frida, sana yazmak zoruma gidiyor ama ne senin, ne annenin ne de babanın, Diego'ya ait şeyler üzerinde herhangi bir hakka sahip olduğunuzu bilmeni isterim. Diego yalnızca, bugüne değin bir kuruş dahi yollamadığı Marika da dahil olmak üzere, çocuklarına bakmak zorundadır." Bu belki de Mavi Ev'de oturma kararını almamıza ilişkin kötü bir imaydı... Bense bu tür polemiklere girmeme kararı almıştım. Yanıt olarak, birkaç yıl sonra Lupe'nin portresini yaptım.

Tina, yolda birlikte yürüdükleri bir sırada öldürülen dostu, sevgilisi Juan Antonio Mella'nın katili olmakla suçlanarak iftiraya uğradı. Zavalıcık. Her zaman güzel ve sakin olmasını bildi, cesaret örneği verdi. Sürdürdüğümüz yaşam zordu: Yaşam, aşk, dostluk, siyaset, hepsi sürekli birbirine karışıyordu. Diego partiyi (Diego'nun "ailesi," Tina'nın "vatanı") terk ettiğinde onunla konuşmama kararı almış olan Tina, bu partiden ayrılmamış olduğum halde hincını benden alırcasına, "Frida, bir devrimci gibi giyinmiyorsun," dedi. Bakışları güzel, yüzü etkileyiciydi. Buna karşı "siyasal" gerekçe olarak içimdeki Meksikalıya sahip çıktığımı ileri sürdüm. Ruhumda mevcut olan ve dile getirmediğim tek nedeniyse, erkeğimin beni böyle beğenmesi ve bunun çok güzel olmasıydı.

Zaman zaman şaşkına döndüğümü hissediyordum. Diego'nun Ulusal Hazırlık Okulu'nun duvarlarını resimlediği, benim uzun kurdelaları sırtıma sarkan hasır şapkam ve kolejli küçük Alman kızı üniformamla onu seyretmeye gittiğim günler aklıma geliyor-du. O sanatsal ve siyasal hareketlilik, gerçek ya da yalancı tüm çatışmaların içinde yeniyetmeliğimin saflığını düşünüyor, onu yitirmemek için dua ediyordum. Aslında bunun derin bir soluk, bir

tür temiz hava olduğunu biliyordum. Bu yanıma yitirmediğimi sanıyorum.

Belki de yalnızca, her birimizin içinde var olan geveze duyarlılığı açısından bir anlam taşıyan bütün o gereksiz sözler; Diego onu etkileyecek, Diego onu ezecek, ressam olan Frida özgünlüğünü yitirecek, Frida dokunulmazlığını koruyacak kadar kişilikli vb. Diego evliliğimizin başında beni etkilemiş olabilir; bunu düşünmeye çalışıyor ama bilemiyorum. Her halukârda o dönemde pek az resim yaptım. Yeni yaşamıma alışıyordum. Biraz boşveriyordum, bir çocuğum olsun istiyordum. Otobüs ve Küçük Kız tablolarımda Diego'nun bazı izleri olduğunu sanıyorum. Konularımı biraz fazla didaktik bir kaygıyla temsil etmiştim. Ama ikinci otoportremde, en tepesinde bir çalar saat bulunan kitap yığınıyla birlikte bir balkonun önünde görüldüğüm, tepede uzaklarda bir uçak olan tabloda, daha önceki birkaç yapıtımın çizgisini yeniden ele aldığım kanısındayım; bu tabloda hüznün biraz zayıf olsa da kendi yolumu açmaya başlamıştım.

Tuhaf değil mi, acılarımın daha az olduğu o dönemlerde, daha az resim yapmışım. Eyyvah! Acının, sanatın belirleyici öğesi olduğuna ilişkin savları doğrulayacağım galiba... Fakat bu konuda söyleyecek çok şey var. Bu konuya ileride değineceğim.

Yani belki canavarca ama kesinlikle kutsal olan birlikteliğimiz konusuna geri dönecek olursak, şunu söylemek isterim ki, bu bir aşk beraberliğiydi. Bize uygun, taşkın bir akarsu gibi delişmen, Nikaragua şelalesi ya da Iguazu çarpanları gibi coşkulu, denizlerin dibi gibi derin ve gizemli, Odysseus'un Akdeniz'i gibi fırtınalı, Patzcuaro gölleri gibi uysal ve Aztek chinampa'ları gibi verimli, çöller gibi yorucu ve altın gibi pırıltılı, yırtıcı hayvanlar gibi ürkünç, yaşayan evren gibi rengârenk...

* Eski Meksika'daki yüzen bahçeler. (ç.n.)

AMERİKA



“Evleri, akşamları herkese açık olurdu; isteyen giderdi. İnsanlarla ilişkilerinde çok samimiydiler. Diego’nun ki gibi bir ev görmedim. Orada, prensesler, kraliçeler, Karun kadar zengin bir kadın, işçiler, emekçiler görebilirdiniz. Hiçbir ayırım yapmazlardı. (...)

“Frieda harikaydı. (...) Çalışması gerçeküstüydü. (...) Ama Frieda’nın ifade ettiği biçimiyle gerçeküstüçülük, Meksika’yla müthiş bir uyum içindeydi.”

(Louise Nevelson)

Diego Rivera, Meksika basınının birkaç ay önce “sanatçıların Mussolinisi” diye adlandırdığı adam, 1930 sonbaharında bir dizi duvar resmi yapmak üzere Amerika’ya davet edildi. San Francisco Art Institute’a ve San Francisco Stock Exchange Luncheon Club’e çağrıldı.

Sağlam ve skandallarla çevrili bir ün salmış olduğu ABD’de gayet iyi tanınmaktaydı. Amerikalılar onu davet etmekle ne denli liberal olduklarını kanıtlamak istiyorlardı. Buna karşılık

Meksika’da eleştiriler yağıyor, Diego ise kapitalist ülkede duvar resimleri yapmakla Amerikan toplumuyla açık mücadeleye gireceği ve bu ülkenin halkını etkileyeceği gerekçesini öne sürüyordu.

Zaten karalayıcı sözlerden etkilenme gibi bir alışkanlığı yoktu. Avrupa ve Sovyetler Birliği’ndeki deneyimlerinden sonra, üstelik yeni olan her şeye karşı beslediği dinmek bilmez merakının da etkisiyle Diego, Frida’yla birlikte 10 Kasım’da ABD’ye hareket etti.

Bu, Frida’nın onca düştten sonra yapacağı ilk uzun yolculuktu!

Amerika’ya neşe içinde vardılar ve San Francisco’da, 716 Montgomery Street’te, heykeltıraş Ralph Stackpole’ün evine yerleştiler. Diego çalışmaya hemen başlamadı ve yıl sonuna kadar serbest olmalarından yararlanarak San Francisco’yu gezdiler.

Sonra Diego iskelesinin üzerine çıktı. Frida ise kenti keşfetme gezilerini tek başına sürdürdü. Çok keyifliydi. Yorulmak bilmeksizin sokaklarda dolaşıyor, evlerin güzelliği karşısında coşku duyuyor, dostlarıyla bir arada İngilizce öğreniyordu. Sabahtan akşama kadar dışardaydı, yoldan geçenler ona bakmamazlık edemiyorlardı: San Francisco’da da, her yerde olduğu gibi, jüponlar, fırfırlı elbiseler, işlemeli bluzlar, uygun renkli *rebozo*’lar giyiyor, yeşimlerin, lapislerin, fruzelerin süslediği altın ve gümüş takılar takıyordu. Çağrılı oldukları toplantılarda Frida neşesiyle, kötü İngilizcesiyle, anlattığı öykülerle, esprileriyle, sevimliliğiyle, yemek bittiğinde söylediği Meksika şarkılarıyla kısa zamanda ilgilerin odağını oluşturuyordu. Tina’nın eski sevgilisi Edward Weston onu bir taş bebeğe benzetiyordu. “Tabii yalnızca dış görünüşü açısından, çünkü başka konularda güçlüydü ve çok güzeldi,” diye yazıyordu.

Frida’nın çekiciliği, Diego’nun Amerikalı modelleriyle günlerce ortadan yok olmasını engellemiyordu. Bu dönemlerde Frida da sevdiği bölge olan Chinatown’da saatlerce gezme fırsatı

buluyordu. Vitrinler olağandışı şeylerle doluydu. Frida, o mağazalarda mutlaka yeni bir takı ya da bir etek dikebileceği ipekli kumaşlar buluyordu.

Ama sağ bacağı yeniden sancımaya başlayarak kendini hissettirdi. Lifler kasılıyordu ve sağ ayağı biraz daha uyuştu. Zorlukla yürüyordu. San Francisco General Hospital'ın başhekimisi olan Leo Eloesser'dan randevu aldı. Eloesser sanat âşığı, siyasetle ilgili, uzun yolculukları seven, ilginç bir adamdı. Frida'ya sırtıyla ilgili olarak yeni şeyler söyledi: Önemli bir omurga kayması vardı, omurga kemiklerinden biri yerinden oynamıştı.

Doktor Eloesser, Frida'nın "benimsediği" ve güvendiği ilk hekim oldu. Şükranının kanıtı olarak, birkaç ay sonra evine giderek onun portresini yaptı:

"For Dr. Leo Eloesser with all love, Frida Kahlo. San Francisco. Cal. 1931."

3 Mayıs 1931'de Frida çocukluk arkadaşı Isabel Campos'a şöyle yazıyordu:

(...) gringuerio'yu hiç sevmiyorum, çok sıkıcı insanlar, hepsinin de yüzü (özellikle de yaşlı kadınların) tam pişmiş keklere benziyor (...) İngilizcemin sözünü bile etmiyorum, geri zekâlı izlenimi veriyorum. Temel şeyleri söylüyorum ama iyi konuşmakta zorlanacak gibiyim. Her şeye rağmen kötü niyetli bakkallar bile ne dediğimi anlıyorlar.

Pek kadın arkadaşım yok. Bir iki kişi var ama onlara da dost denemez. Dolayısıyla günlerimi resim yaparak geçiriyorum. Eylül'de New York'ta bir sergi (ilk sergimi) açacağım. Burada sergi açmaya vakit bulamadım, ancak birkaç tablo satabildim. Ama her halükârda buraya gelmem çok yararlı oldu çünkü gözüm açıldı, bir çok yeni ve hoş şey keşfettim.

* Meksika ağzında Amerikalı anlamına gelen "gringo"dan gelmektedir. (ç.n.)

Ağrıyla bacağıyla hareketsiz kaldığı bu yeni dönemde Frida yeniden düzenli bir biçimde resim yapmaya başladı. Dr. Eloesser'den başka birçok kişinin daha portresini yaptı ve Meksika'dayken resmi üzerinde etkisini gösteren Diego'nun tarzından kurtuldu. Yeni portreleri, üzerinde daha çok çalışılmış, daha yaratıcı, daha şiirsel resimlerdi.

Kendisini Diego'yla birlikte temsil eden bir resme başlarken mutluydu. Bu resimde ikisi de ayakta ve el ele tutuşmuşlardı. Diego öbür elinde bir paket tutuyordu; ressam oydu. Frida ise ancak omzuna geldiği bu kocaman adama doğru başını sevgiyle eğmişti. Diego'nun ayakları o kadar kocamandı ki, Frida'nınkiler zor görülüyordu. Weston'ın dediği gibi, Frida bir oyuncak bebeğe benziyordu.

Frida kendilerini temsil eden bu resmi seviyordu. Birlikteliklerini vurguluyor, aşklarını ya da en azından onun Diego'ya olan aşkını ve onun karşısında ne denli alçakgönüllü bir konumda olduğunu kanıtlıyordu bu resim: Sevecen, gösterişsiz bir Meksikalı kadındı. Dini geleneklere bağlı olarak, başlarının üzerinde pembe bir şeritin içinde bir yazı vardı:

Burada, ben Frida Kahlo'yu, sevgili kocam Diego Rivera'nın yanında görüyorsunuz; bu portreleri dostumuz Albert Bender için Nisan-Mayıs 1931'de, Kaliforniya'da, güzel San Francisco şehrinde yaptım.

Ama haziran ayında, Diego, Meksika hükümeti tarafından geri çağırıldı; Ulusal Saray'da yapması gereken çalışmaları yarım bırakmıştı. Böylece Rivera çifti, Diego'nun daha sonra Detroit'te bir duvar resmi yapması için kendisine verilen bir davet mektubuyla geri döndü.

Önceki aylarda kazanılan dolarlarla Diego, San Angel Mahallesi'nde, Altavista Caddesi ile Palmas Caddesi arasında kaktüslerle çevrili yeni bir evin yapımını başlatırken geçici olarak Mavi Ev'e yerleştiler.

Günleri çok doluydu. Diego her zamanki gibi dalgacıydı ve yorulmak nedir bilmiyordu. Frida da dinamik ve neşeliydi. Sonra projeleri, yeni evleri -bu ev birbirine köprüyle bağlanan iki bölümden oluşacaktı- ve dostları vardı. Bu dostlara bir yenisi eklenmişti: *Que Viva Mexico*'nun çekimi için Meksika'ya gelen Sergey Eisenstein!

“Bir film için bundan güzel bir isim olamazdı, Bay Eisenstein,” dedi Frida, konuklarını Mavi Ev’de karşıladığında.

“Bundan güzel bir konu da olamazdı,” diye ekledi Diego.

Eisenstein sakın, gülümsüyordu. Diego ve Frida çevresinde pervane olmuşlardı. Filmle ilgili her şeyi bilmek istiyorlardı. Her zamanki gibi şeytani bir merak sergiliyor, sürekli konuşuyor, önerilerde bulunuyor, vatanlarının büyüklüğünü övüyorlardı. Daha sonra içkilerini içerken Frida yönetmene birkaç tablosunu gösterdi, bunlar orada bulunan tabloları: Bir otoportre, Cristina’nın bir portresi, Adriana’nın bir portresi, *Küçük Kız*, *Otobüs*. Ayrıca Amerika’da kalan tablolarının fotoğraflarını gösterdi.

Eisenstein dikkatle bakıyordu. Frida söze karıştı:

“Gözlerinizi yormayın efendim, bunlar pek de değerli şeyler değildir...”

“Her halukârda, sizde bir fotoğrafçı gözü var, izninizle bunu anlayabilecek konumdayım. Ayrıca siz kuşku duysanız bile, aynı zamanda ressamısınız... Bir gün Sovyetler Birliği’ne gitmelisiniz. Eminim ki, bizdeki ikona sanatı sizin çok ilginizi çekecektir. Resminizde bu tür bir içe dönüklük hissediyorum. Aynı türde bir içe dönüklük.”

“Beni pek fazla onurlandırınıyorsunuz!” dedi Frida, konuyu bir el hareketiyle uzaklaştırarak. (İki dakika düşünceye daldı, sonra yeniden konuştu.) “İkonalar, kutsal alana girmek demektir. Siz de bu alandасınız. Bunun yanında, ben neredeyim ki? Sadece çalışıyorum. Gördüğünüz benim kendi evrenim... Şimdi benimle gelin, haydi. Patio’da birlikte bir fotoğrafımızı çekelim.”

Frida büyük bir şefkatle konuğunun koluna girdi ve dışarı çıktılar. Taşlığa vardıklarında, parmağını uzatarak neşeyle seslendi:

“Bakın orada gördüğünüz ağaç, benim çocukken dibinde düş kurduğum ağaçtır. Ben de kendi sinemamı yapıyordum. *Que Viva Mexico*, değil mi?”

Diego sürekli, Amerika’daki yaşamını özlediğini söylüyordu. Frida’ysa asıl özlediğinin dolarlar ve şöhret olup olmadığını sorarak ona takılıyordu. Kendisi yavaş yavaş, pek de özlem duy-maksızın Meksika’daki dünyasına dalmıştı yeniden; dili, ailesi ve dostları oradaydı.

Oysa yaşam Diego’nun arzularını boşa çıkarmayacaktı; Amerika, Rockefeller’ın sanat danışmanı Frances Flynn Payne’in ağzından onları yeniden davet ediyordu. Matisse’ten sonra bu onura layık görülen ikinci ressam olan Diego, New York Modern Sanatlar Müzesi’nde sanatının bir retrospektif sergisini açmaya çağ-ılmıştı.

Böylece valizlerini hazırladılar ve kasım ayında Doğu sahiline gitmek üzere yola çıktılar. Yolculuk, Diego’nun olağanüstü öykü-leri, tabanca oyunları ve dünyanın geleceğine ilişkin söylevleriyle şenlendi. Frida’ysa Mısır denizinde Kleopatra misali, süslü ve hayranlık uyandıran tavrıyla *corrido*’lar söylüyor, tüm cazibesini ve yumuşaklığını, zekâsının inceliğini sergiliyor, yalnızca erkek-lere değil, kadınlara da cömert gülücüklerinden paylar dağıtıyor-du. Diego’ya yanaşan kadınları uzaklaştırmanın en emin yolunun tüm bakışları kendi üzerine çekmek olduğunu kavramıştı.

Gemi ancak Manhattan koyuna girdiğinde sakinleşti. Ses-sizlik hüküm sürüyordu, yolcular gözlerini dört açmıştı. Frida Hamburg’dan gelip Veracruz’a varan babasını düşündü, daha da heyecanlandı. Kapitalist Yeni Dünya -suda parlayan ışık ve parlaltı dolu bu peri masalı- karşısındaydı.

Parıltıları ve gizlilikleriyle kendisini küçülten bu kentli cana-varın karşısında zevkten ve korkudan ürperdi. “Kim bilir kaç kişi bu olağanüstü anı yaşamıştır,” diye düşünüyordu. “Ve daha kaç kişi aynı anı yaşama ayrıcalığına sahip olacak? Acaba kaç kişi ağ-

ladı! Kaç kişi heyecandan öldü! İnsanlığın eli, Tanrı'nın yarattığı insanın elinden çok daha güçlü, canım anneciğim...”

İskelede, onları karşılamak için bekleyen küçük bir grup vardı. Birkaç dost ve bizzat gelmiş olan Modern Sanatlar Müzesi Müdürü A. Conger Goodyear, hoş geldiniz deyip yolcuları Hotel Barbizon Plaza'ya yerleştirdiler.

Diego ile Frida, ayaklarının tozuyla monden yaşamın başdöndürücü programının içine sürüklendiler. Frida arada bir dünyanın yoksulluğunu bilmezlikten gelirmiş gibi görünen tüm bu şöenlere karşı duyduğu tiksintiyi yüksek sesle ifade etse de, aslında kendini biraz da zevk alarak bu sürüklenişe bırakıyordu. John Rockefeller Junior ve eşi Abby'nin arkadaşları onlara belli bir hoşgörüyüyle yaklaşıyordu. Oysa Frida palaslara, hizmetçilere, şöörlere, konforun getirdiği kolaylıklara alıştıkça daha kıskırtıcı davranıyordu. Yanızca doğal muzipliğini sergilemekle kalmıyordu, monden partilerde hedefe ok atmada da beceri kazandı. Ama o hem sanatçı, hem de sanatçı karısıydı ve bu durum, başka tür kişilere asla tanınmayacak bazı özgürlüklerden yararlanmasını sağlıyordu. Frida çevresini eğlendiriyordu.

Modern Sanatlar Müzesi'ndeki sergi Diego için dev bir işti; yaklaşık 150 çalışması sergilenecekti, bunların içinde en basit eskizden duvar resmi parçasına kadar pek çok yapıt vardı. Yemek davetleri dışında Diego, tartışılmaz şöhretinin yarattığı sarhoşluğun da etkisiyle tümüyle işine yoğunlaşıyordu. Noel'den üç gün önce, o buz gibi New York akşamında, insanlar serginin açılışına gitmek için birbirlerini eziyordu. Kapitalizmin en üst düzey temsilcileri ile komünizmi savunanların yan yana yer aldığı müzede ilginç bir hava esmekteydi. Ama bu biraz da hoş bir havaydı. Kapitalistler kendilerini daha liberal hissediyor, diğerleri de mücadelelerinin birkaç puan ilerlediği duygusunu taşıyorlardı. Bir gece için Kuzey ile Güney birleşmişti.

Rakamlara bakılacak olursa, sergi çok başarılıydı: Bir ayda yaklaşık 60 bin ziyaretçi kaydedildi.

Diego herkesi şaşırtıyordu. Kendisiyle aynı niteliğe sahip olan New York'u seviyordu. New York onun boyutlarına uygun bir kentti. Avizelerden gelen ışıkların ve fotoğrafçıların patlayan flaşlarının altında kendini rahat hissediyordu. Partilerde, tüm curly haired kadınlar çevresinde pervane oluyorlardı. Hatta koca purosunun dumanını samur kürklerinin üzerine üflediğinde bile hayranlıklarını yitirmiyor, üstelik onu daha da charming, çekici buluyorlardı. Oh Diego, you are a genius! What a wonderful man, really!** Bazıları komik derecede yapışkandı. Benim Diego'cuğum daha da çirkin olsa, daha fazla seveceklerdi. Karşıtlıklar sanatını, sonunda hep işin içinden sıyrılarak Diego kadar güzel evirip çeviren ikinci bir kişi tanımadım. Sanatsal olarak da, siyasal olarak da, gündelik yaşamda da, her zaman her işin içinden sıyrılmasını biliyordu. Fırdöndü man'di Diego...*

*And what about me?*** Sanki dört bir yana çekiştirilip duruyordum. Çoğu zaman şampanya kadehleri arasında midem bu-*

* Kıvrıcık saçlı. (ç.n.)

** Diego, sen bir dâhisin! Gerçekten de harika bir adam! (ç.n.)

*** Peki, ya ben? (ç.n.)

lanıyordu. Ama şampanya yüzünden değil de köpüğün sesinden; inci kolyelerin görüntüsünden değil de Amerikanca ahkâm kesen lady'lerin o kolyeleri çekştirerek çıkardıkları sestem midem bulanıyordu. Hele Paris'ten getirdikleri parfümlerin, beylerin puro kokusuna karışması. Merced'in kokularını, Zocalo'daki tortilla'ların kokularını özlüyordum. Mutlaka Fransızca söylenmesi gereken bir gratin dauphinois ya da crème à l'anglaise görünce, anneciğimin pişirdiği birenchilada," birguacomole,"" kaşık kaşık cajeta"" yemek ve koca bir bardak pulque"" içmek için dayanılmaz bir arzu duyuyordum.

Topluluktan birisi, Fransa'dan gelen şarap şişelerinden birinin yapım tarihini fark ettiğinde hayranlık nidaları yükseliyordu; bense ülkemde birkaç damla mikroplu su içtikleri için her gün onlarca insanın zehirlendiğini düşünüyorum... Elimde bir petit four, Amerika'daki yoksulluk üzerine gördüğüm korkunç resimleri anımsıyorum. İşte o zamanlar, daha da ufalmak ve inanılmaz derecede yumuşak bu kadife koltukların, entelektüel uyutmaya yönelik olarak yapılan o koltukların içine daha da gömülmek istiyordum. Ve kendi kendime, bize beyaz eldivenleriyle servis yapan garsonun, Barbizon Plaza Oteli'ndeki uşağın, o saatlerde kışın ortasında Bowery fevresinde küçük yaşamlarını sürdüren dilenci ve berduşların nasıl bir varlıkları olduğunu düşünüyordum. Altına Hücum, Meksika Devrimi, geçmişte olan ya da yolumuzu gözleyen tüm savaşlar gözüümün önünden gelip geçiyordu.

Kendi kendime dürüst olup olmadığımı soruyordum. Burjuva salonlarında bulunmamdan dolayı değil, inandığım şeylerin belki de yitirilmiş birer dava olmasından dolayı... Ve belki de, en azından aldığım eğitimden ötürü geçmişte de, halen de iktidar-

* Mısır unundan yapılmış yufka ekmeği. (ç.n.)

** Soslu taco. (ç.n.)

*** Avocado püresi (ç.n.)

**** Keçi sütüyle yapılan pasta. (ç.n.)

***** Meksika'ya özgü alkollü içecek. (ç.n.)

dan yana olduğum için. Diego'nunsa böyle kuşklar duyduğunu hiç zannetmiyorum; rahatlıkla fikir değiştirmek, kuşku duymak anlamına gelmez. Belki de ben sonuç olarak ondan daha fazla bir bütünselliğe sahibim. Dosdoğru yürümeme yardım eden bir tür çocuksuluk belki. Belki de sadece bir gösteriş...

Hep astarlı zarflarda yollanan iki davetiye arasında, yine de New York'tan kâm ve ilham alıyordum. Oturduğumuz yer olan Central Park'ın güney kesiminden çarşıya doğru yürümeyi çok seviyordum. Benim alanım Little Italy ile Hester Street arasındaydı. New York'taki Çin Mahallesi'nde Frisco'dakinden daha az geziyordum. McDougal Street çevresinde oturmayı tercih ederdim. Bunu Diego'ya söylediğimde, "Belki ilerde," yanıtını alıyordum. Oteldeki yapmacık davranışlar arasında rahat edemiyordum. Yerlere eğilmeler, uzun reveranslar asla benim tarzıma uymamıştır.

Birkaç dostum yok değildi. Özellikle Suzanne ve Lucienne Bloch. Hele duvar resimleri konusunda Diego'ya asistanlık eden ve daha sonra bir başka asistanla, Stephen Dimitroff'la evlenen Lucienne'i çok seviyordum. İleride ondan daha fazla söz edeceğim. Her yürüyüşe çıktığımda ufak tefek bir şeyler, iki metre kurdele, bir İtalyan şalı ya da kolye yapmak için tahta boncuklar aldığım için Lucienne hep bana takılırdı. Değerli ya da değersiz dağınık şeyleri birleştirecek bir şeyler yaratmaya benim kadar yetenekli hiçbir kadın görmediğini söylerdi. Zevkin, zarafetin, kuşkusuz bu yaratma sanatında yattığına dikkat çekerdi. Bu iltifatlardan çok hoşlanırdım.

Şıklığımda yaşadığım parçalanmayla bağıntılıydı. Vicdanımın savunduğu soylu davaları unutmamaya çalışıyordum ve bu her aklıma geldiğinde, gözümün önünden bir sürü görüntü geçiyordu. Aynı zamanda New York sefalarına katılmaktan da geri kalmıyordum.

Ama çoğu zaman utanıyordum. Üstelik yalnızca kendimden değil.

Meksika'ya özlüyor ve yeterince resim yapmıyordum.

MEKSİKA İLE AMERİKA SINIRINDA



“Bu kent (Detroit) zavallı, köhne bir köye benziyor. Hiç sevmiyorum ama Diego bu arada hararetle çalıştığı için mutluyum (...) Sanayi merkezi Detroit’in gerçekten en ilginç yeri, geri kalanı, Amerika’daki her yer gibi çirkin ve anlamsız.”

(Frida Kahlo)

Detroit’te bir duvar resmi için 25 bin dolar... Amerikan sanayii her türlü imkânı sağlıyordu. Resmin temasıysa sanayi olacaktı. Resim yapılacak yüzey gerçekte devasaydı ama kimi zaman ona yakıştırdıkları isimle “yeni Michelangelo,” için pek de ürkütücü değildi. Yeri ise, Detroit Arts Company’nin işlettiği Detroit Institute of Arts’tı -ki Detroit Arts Company de, Ford Motor Company’nin başkanı olan Edsel Ford’un sorumluluğundaydı.

1932 Nisan’ında Diego ile Frida Detroit’e vardılar. Diego bu arada New York’tan, apartmanlarından birine bir duvar resmi yapması için Rockefeller’lardan bir öneri aldı.

Diego haftalarca Detroit’teki fabrikaları gezdi, not defterlerini mekânların ve kullanılan malzemelerin krokileriyle doldurdu.

Bir yerden bir yere koşuyor, büyük bir merak ve heyecan sergiliyordu. Tüm bedeni ve ruhuyla kendini bu yeni işine vermişti. Frida, en azından gün boyu sakindi: Yine hamileydi. Üstelik kenti hiç sevmiyordu. Detroit bir çalışma kentidir, korkunç derecede tutucudur. San Francisco ya da New York'tan çok daha ağır bir havası vardır, Frida kendini orada daha az özgür hissediyordu.

Rivera çiftinin taşkınlıkları Detroit'te başka bir boyut kazanıyordu, üstelik bu kentte kendilerini kısıtılmış hissettiklerinden, içgüdüsel olarak daha saldırgan davranıyorlardı. Etraflarındaki kimseyi eğlendirmiyorlardı, herkes onları tuhaf birer yaratık olarak görüyordu. Bununla birlikte, yakalarını monden davetlere çağılmaktan da kurtaramıyorlardı.

Henry Ford'ların evindeki bir davette Frida, ev sahibiyle dans ederken, kavalyesi, "Sevgili Frida, elbiseniz ne kadar güzel," dedi.

"Bence de çok güzel, efendim. Sizce komünistlerin kötü giyinmesi mi gerekir?"

"Öyle söylemek istemedim," dedi Ford, Frida'yı müziğin ritmiyle döndürürken.

"Bize kentin en iyi otelinde kaldığınızı söylediler..."

"Evet, gerçekten de öyle."

Frida kavalyesine meydan okurcasına keskin bakışlar fırlatıyordu. Dansa devam ediyorlardı, konuşmayı sürdürdü:

"Neden kentin en iyi oteli olduğunu da söylediler."

Henry Ford sevimli bir şekilde gülümsedi.

"Çünkü otele Yahudiler kabul edilmiyormuş," dedi Frida, sözlerinin yarattığı etkiyi görmek için biraz geri çekilerek.

Ford cevap vermedi. Sonra, "Biliyor musunuz, sağda solda söylenenler..." diye başladı.

"Onu bilmem ama bildiğim bir şey varsa, o da hem Diego'nun hem de benim kanımızda Yahudilik olduğu. Ve şu anda siz benimle dans ediyorsunuz."

Frida, Ford’u incelikle kışkırtıyordu. Ford’un Yahudi düşmanlığı olduğu söylenirdi. Ford tepki göstermiyordu, bu tür şeylere alıştı. Ama Frida’yı biraz daha تنها bir yere götürmek için dans eden çiftler arasından sıyrılmaya çalışırken Frida birdenbire, “Peki ya siz Bay Ford, siz de Yahudi misiniz?” dediğinde adam yerinden sıçradı.

Frida bir yanıt beklemiyordu. Nasıl olsa yanıt alamayacaktı. Bir divana oturup eteğinin altından sağ bacağını ovuşturmaya başladı; ortopedik alet canını acıtıyordu. Gebeliğinden ötürü sürekli midesi bulanıyordu ve dans ederken fır dönmüş olması her şeyi daha da beter etmişti. Bahçeye çıktı ve sürekli kustu. Sürekli kusuyor, hiçbir şey yemiyordu.

Davetten ayrıldıklarında, şoförlü bir araba onları beklemekteydi. Henry Ford taşıla çıkıp yanlarına geldi.

“Bu Frida için küçük bir armağan.”

Frida şaşkına döndü.

“Ama ben araba kullanmasını bilmem ki.”

“Şoför emrinizde kalacak.”

Frida kanama geçirmeye başladı ama Doktor Pratt içini rahatlatı. Bebek tehlikede olmasa da Frida’nın kesinlikle daha az hareket etmesi gerekiyordu. Söylenene uydu, özellikle de kafasını toparlamaya çalıştı. Gündelik yaşamında endişeli, dağınık olduğu kanısındaydı. Diego bundan rahatsızlık duyuyor ve kendileriyle birlikte oturan Lucienne Bloch’a bu konuyu açıyordu.

“Frida’ya nasıl davranacağımı bilmiyorum... Durumu iyi değil. Ne yapacağımı bilmiyorum! Yeterince çalışmıyor.”

Frida da aynı şeyi söylüyordu. Bir an için Detroit’i biraz unutmaması, kendisine gereksinim duymadığı anlaşılan Diego’yu daha az düşünmesi, New York’u daha az kurması ve Meksika’yı daha az özlemesi gerekiyordu. İçindeki tüm düşünce akımlarını yönlendirmenin tek yolu yeniden çalışmaya koyulmasıydı.

Ve kendisini Meksika-Amerika sınırında temsil eden bir oto-portre yapmaya başladı. Üzerinde ayakta durduğu kaidede, “Carmen Rivera, 1932 yılında portresini yaptı” yazılıydı.

Diego neredeyse hiç evde olmuyor, böylece Frida çalışmaya bol bol zaman buluyordu. Gün ışığında tablo biçimleniyor, o dönemdeki dünyasını gözler önüne sererken aynı zamanda da bu dünyayı düzene sokuyordu. Sol yanında Amerika, belki de yalnızca Detroit vardı: Borular, üzerinde FORD yazan bacalarıyla bir fabrika, fabrikanın bir bulut oluşturan dumanı ve büyük binalar. Sağ yanında bir Aztek tapınağı, Kolomb-öncesinden kalma tarihi yapıtlar, gökyüzünde güneş ve ay, bir de özellikle kökleri bir kupa biçiminde resmedilmiş bitki ve çiçekler. Birbirinin böylesine karşıtı bu iki dünya, köklerinin bulunduğu dünyayla bu dünyaya yalnızca bir elektrik temasıyla bağlı ikinci dünya arasında, uzun pembe bir elbise giymiş ve bir davete gitmek üzere yola çıkmışçasına eldivenler takmış Frida vardı, her zamanki gibi ciddi idi. Kuş kanatları gibi alnında birleşen kalın, kara kaşları Frida’nın yüzünün simgesiydi ama bu kaşlar aynı zamanda da gitme isteğini, yürüyemese bile uçuşma isteğini, özetle düşsel kaçışlarını da simgeliyordu.

Frida kendini daha dingin hissediyordu. Rengi yavaş yavaş yayan fırçası kaygılarını yatıştırıyordu. Bu kaygılar bir tuvalde ifade buluyor, yanı başındaki boya tüpleri Frida’ya güven veriyordu. Akşamları fırçasını ve paletini temizliyor, her yeri siliyor, her şeyi ertesi gün yeniden kullanmaya hazır biçimde yerli yerine koyuyordu. Gün bitiminde kendisini hoşnut kılan, tuhaf bir yoğunluğun içine yayıldığını duyumsuyordu. Diego’suz saatler daha çabuk geçiyordu.

Haziran’da birden sıcaklar bastırdı. Hâlâ kanamaları ve mide bulantıları vardı ama resim yaparak her şeyle mücadele etmeye çalışıyordu. Yine de çocuğun varlığına ilişkin kaygısı sürüyordu. Doktorlar annenin yaşamının tehlikede olmadığını söylerlerken Diego bundan kuşku duyuyordu; aslında içinde artık çocuk sa-

hibi olma arzusu kalmamıştı. Yine de Frida'ya nasıl isterse öyle yapmasını söylüyordu. Frida için hedef çok büyüktü. Bedeninin işlevlerini normal bir biçimde yerine getirmesi ona ummadığı bir mutluluk veriyordu: Öte yandan Diego'nun olumsuz bir tepki göstermesi riski, çocuğu reddetmesi düşüncesi, ilişkilerinin kurulmuş olduğu düzen çerçevesinde son bulması olasılığı Frida'yı allak bullak ediyor, umutsuzluğa düşürüyordu. Tuvalinin önünde, içindeki Meksika-Amerika sınırını resmederken, bütün bunlar kafasına üşüşüp duruyor, huzur bulmak için Meksika'ya olan bağını ve Amerika'da asla kabul edemeyeceği şeyleri resmediyordu.

Temmuz geldi. Açık pencereden içeriye beton ve toz kokan bir kokuyla karışık sıcak hava girmekteydi. Frida zaman zaman çalışma iskemlesinden kalkıp pencereden birinin perdesini açıyordu. Meksika'da yaz akşamları kopan fırtınaları özlüyordu. Korkunç bir sıcak vardı. Hafif tahtadan paletiyle yelpazeleniyor, bir an için terebantın kokusu dışarıdan gelen kokuyu bastırıyordu.

Karnına dokundu ve yakınındaki bir takvime baktı. Yakında gebeliği iki ayını dolduracaktı.

Çocuk sahibi olma konusu Diego'yla aramızda hep sorun yaratmıştır. Ben bir çocuğumun olması için her şeyimi verebilirdim, oysa Diego hiç de aynı kanıda değildi. Resim onun için her şeyden önce gelir, bu da normal bir şeydir. Üstelik onun zaten Marika'sı ve Lupe'den olma kızları vardı.

İkinci kez Amerika'da hamile kaldığımda, Diego sağlığımdan endişelendiğini söyledi. Doktorların bu konuda ne düşündüğünü bilmek istiyordu. Doktor Pratt, o ilk feci gebeliğin tersine, gebeliğim süresince uslu durduğum takdirde ve doğum sezaryenla olursa, çocuğun doğabileceğini savunuyordu. Fikrini almak üzere Doktor Eloesser'e mektup yazdım, o da meslektaşıyla aynı kanıda olduğunu belirtti. İçine dalacağım dikenli ruhsal ortama gelince, sonuçta bu konuda karar verecek olan tek kişi bendim.

Bana öyle geliyor ki, Diego'daki ilgi eksikliği, benim sağlığım konusunda duyduğu kaygıdan çok, belki de tamamen resmin kendi yaşamındaki öneminden kaynaklanıyordu. Onu gayet iyi anlıyordum ve boyun eğerek çocuğu aldirtmaya hazırdım. Doktorlar geleceğim konusunda bana güvence verirken aslında hayati bir tercih yapacağım ortamı hazırlıyorlardı.

Çocuk, bağımızı güçlendirecek miydi, yoksa tersine, koparacak mıydı? Kendi kendime sorular sorarak, olabilecek her şeyi düşünerek saatler geçirdim. Zihin yorgunluğu ve gözyaşları hiçbir işe yaramıyordu, karar veremiyordum. Olumlu ve olumsuz yanları tartıp bir dizi sonuç çıkarmam hiçbir sonuç vermiyordu. Her seferinde kendimi işin en başında buluveriyordum.

Henüz iki aylık hamileydim. Her şey mümkündü.

İyi uyuyamıyordum. Konuyu Diego'yla tartışmaya çalışıyor, sonra bu kısır döngü içinde dolanıp duruyordum. Ama yavaş yavaş, son ve en doğal yöntem olarak, istek kendini gösterdi. Çocuğu, bebeğimi istiyordum. Ona sahip olma arzum, sahip olmama gerekçelerinden çok daha güçlüydü. Tıpkı, eskimiş, artık size ait olmayan bir şeyden sıyrılırmışçasına, içimdeki endişenin uçup gittiğini fark ettim. Tatlı uykularıma yeniden kavuştum.

Bir buçuk ay sonra, yazgım beni bir lokmada yuttu gitti. Yazgının dişleri köpekbalığınıninki gibidir. Bir gecede her şeyi yitirdim. Ağlamamın, inlememin ve çığlıklarımın duvarların ötesinden duyulduğu söyleniyor. Sabah yalnızca, mutsuz ifadesiyle bir Diego ve bozulmuş saç örgüleri yaşlardan sırlıklam olmuş, bir ambulans sireni gibi çığlığı tükenmiş bir Frida kalmıştı. Bugünse yazmış olduğum şu sayfalar da var:

Ufsuz bucaksız bir su, altın ve kan yağmuruydu. Sonra hiçbir şey görmez oldum, yer ayağımın altında kayganlaşıyor, şimşek parçaları bedenimi parçalıyor, mutlak bir üzüntü benliğimi kavırıyor, bedenim sınılaşıyor, yitireceği önceden belli bir mücadele veriyordu, birdenbire ellerim ve ayaklarım kaskatı kesildi, bir bütün parçalara ayrıldı; bir beden açılmış canını veriyor, içinden ölüm fırlatıyor, kendi ölümünü doğuruyordu.

Çıldırırtıcı bir kederdi.

Panik gibi bir korkuydu. Dehşet. Bir sıkıntı, ter ve kan, dayanıp güç alacağım hiçbir sağlam şey yoktu; duvarlar tozdan yapılmış gibiydi, eşyalar oynuyordu. Elle tutulur hiçbir şey bulamazken

tüm görüntüler bulanıktı. Gökyüzünün maviliğine hançer darbeleri vuruluyordu. Yaşamın yolunda kapkara kurumdan çatlaklar açılıyordu. Ufuk çizgisi dayanılmaz bir solgunluktaydı. Vahim bir öykü.

Bunu istememiştim. Her şeyi isteyebilirdim ama bunu değil. Beni dolduran şeyin onmaz yitimini, yaşamımın sakatlanmasını, benliğimin böyle şiddetli biçimde bozulmasını istememiştim. Delilik o denli uzak değil. Delilik bir adım ötede. Delilik, acının tümel olduğu, yaşamın her parçasına çarptığı, ışığı boğduğu, her hareketi düğümlediği, her tür kurtulma çabasını yerle bir ettiği, her hava kabarcığını yutmaya çalıştığı, güçleri parçalamaya sebat ettiği bu yere dokunuyor ya da kapsıyor.

Atlattığımda kırgındım.

“Kırgınım” denemez, “bir parçalanma yaşıyorum” da denemez; hiçbir şeyi atlatmadım henüz, yaşama kavuşmadım. Düşlemsel de olsa, henüz mevcut değilim. Patlamalar, kırılmalar, parçalanma, gözyaşı tufanı ve bu isimsiz boşluğu dolduran hiçbir şey olmaması: Bu, ben miyim? Güçlü, çarpıcı bir tuhaflık yayıldı içime; beni etkisi altında tutuyor, umutlara karşı dilsiz kılıyor, bir yaşam boşluğu. Anlamından sıyırılmış, öylesine büyük bir sevgiyle sahip olduğu şeyden yoksun bırakılmış bir beden. Düzensizlik, dağınıklık. Sarhoş bir gemi, enginlerin sarhoşu bir gemi gibi, içi boş bir sandal gibi dalgalar arasında sallanıp duruyorum. Yara-
lıyım, hiç bu denli yara almamıştım.

Çocuğum, sana karşı suçluyum. Kendimi ne denli suçlu hissettiğimi bilsen. Seni sıcacık bağrımda tutmak, korumak için her şeyi yaptım. Sevdim, sevdim, görmeden, tanımadan, anlamadan çok önce sevdim seni. Ama bu yetmedi. Bir şeyler eksik kaldı, bir parçan eksik kaldı. Belki de, babanın “mevcut değil” hanesine çarpı koyduğu mekândı bu. Gerçekte sen onun eksikliğini duydun, ben de senin, benden gelmeyen, noksan kalarak eksikli olmana yol açan o parçanı doldurmak için yeterli güce sahip olamadım. Onun bendeki eksikliğini doldurmaya da gücüm yetmedi.

Sen ve ben, bu zaman zarfında birleştik, aynı yazgıyla bağlandık, aynı şeylere tosladık, aynı noksanların acısını çektik. Bunun ayıbı bana ait, yalnızca bana. Seni iki kişilik sevmeme, kendimizi iki kişilik sevmeme, seni aksiliklerden koruma gücüne sahip olmalıydım. Her tür acıyı çekmeni engelleyecek, yitip gitmenin önüne geçebilecek, birlikte yıkılmamızın önüne geçebilecek denli güçlü olmalıydım. Senden af diliyorum, sonsuza kadar...

Senin duyumunu bir daha asla bulamayacağım. O gece kanatlarını açan, sıcaklığıma bir kıvılcım yağmuru gibi, el ve ayaklarımın hazzına giriftilmekler gibi dolan bu istek geri gelmez artık. O bana ulaşmaya çalışırken ben hazzımın tüm gücüyle onu ağırlamaya, içimde kök salman için ona sahip olmaya çalışıyordum. Ve tanıdık bir toprakmışçasına, yerinin orası olduğunu her zaman bilmişçesine karnımın içine yuvalandın. Gerindin, karanlık ve nemli yuvanı oraya yaptın.

Kabahatliyim, daha güçlü olmalıydım, bin kez daha güçlü olmalı, sana gelecek her tehlikeyi engellemeli, bedenim ve ruhunla seni içimde tutabilmeliydim. Her şey yıkıldı, içimde ve çevremde bir uçurum açıldı: Sen yoksun artık ve yitimine yaklaşan, parçalanan kendi bedenim. Hiçbir umuda yer yok artık.

Yok oldum. Tıpkı üzerime bir granit parçası düşmüş gibi. Onu engellemeye, ondan kaçmaya çalıştım. Ama gücüm o an beni felce uğratarak, elimdeki her şeyi alarak, beni bir hiçliğe teslim ederek, uçtu gitti. Yok oldum. Ne düşünecek kafam, ne bedenim, ne de cinsiyetim kaldı. Ben seninle dopdoluydum. Senin yitmen, birdenbire her şeyimi aldı götürdü. Bana getireceğin gelişmeden, aydınlanmadan yoksun kaldım. Varlığının bana getirdiğinden böyle şiddetle kopmak ölçülebilir bir şey değil: Ayrımsız, her şeyi yitiriyorum. Hiçliğe gidiyorum.

Gün ışığını göremeyen yavrum, kendimi kaybediyorum.

Birbirimize bu denli yakinken nasıl terk edebildin beni? Sana nasıl izin verdim? Birbirimize mahkûmduk, hâlâ da öyleyiz. Her gittiğim yere seni de götürüyordum. Şimdiyse sen beni gittiğin yere

götürüyorsun. İnanmıştım, umudumu yitiriyorum. Sana bağlı olarak vardım, bana bağlı olarak vardın. Dahası, birlikteydik, ikimiz tectik. İsyen etmek isterdim ama yıkım öyle yoğun ki edemiyorum. Bu yıkım, hırçın kum dalgaları arasında boğulan biri gibi beni alıp götürüyor.

Ne yaptım da bizi bu hallere düşürdüm, söylesene? Senin imdadına yetişemedim, sen de benim imdadıma yetişemedin, kimse bizim imdadımıza yetişemedi.

Artık söyleyecek hiçbir şey yok: Söz dağarcığım da üzüntüm gibi yoksul.

Yavrum, senin pahan biçilemezdi: Sen benim gözümdede pahası olan her şeyi kendinde birleştirmiştin: Diego'yu, aşkı, yaşamı, iletişimi, insanın kendini feda etmesini. İnsan sevdiklerini korumalı, her şeye karşı, her şeye rağmen koruması gerektiğini bilmeli.

Çıldırııcı bir keder.

Artık seni yaralı bir giz gibi içimde taşıyorum. Çevreme bakıyorum: Sessizlik yutuyor beni, eşyalar siliniyor, bacaklarım hal-siz. Hiçbir mihenk taşı yok, hiçbir mekân yok. Ben işte bu dağınık maddeyim ve içim sessizlik dolu. Çevremdeyse eter kokusu yayan, bozulmuş bir evreni kapsayan dört beyaz duvar var. Beklemek...

BİR BEBEĞİN ÖLÜMÜ ÜZERİNE, BİR ANNENİN ÖLÜMÜ ÜZERİNE



“Şeyleri, yaşamı, insanları çok seviyorum. İnsanların ölmesini istemiyorum. Ölümden korkmuyorum fakat yaşamak istiyorum. Ama acıya gelince, hayır, acıya dayanamıyorum.”

(Frida Kahlo)

4 Temmuz 1932’de artık bebek yoktu. Gece yarısı, bir düşük onu götürmüştü. Frida, saatler boyu sancıdan kıvranmış, sonra görmek, dokunmak, resmini yapmak, bir biçimde saklamak için fetüsü kendisine vermelerini istemişti. Yakarışları boşunaydı. Bir ambulans geldi ve onu Henry Ford Hospital’a götürdü. Vücundaki bütün kan boşalıyordu adeta.

Sonraki günlerde bir deli gibi, ölen çocuğunu istemeye devam etti. Sonra doktorlardan durumunu resme dökebilmesi için gerek duyduğu anatomi resimlerini bulabileceği tıp kitaplarını vermelerini istedi. Doktorların bu talebini geri çevirmesi üzerine Diego, o denli istediği kitabı getirdi Frida’ya.

İki hafta hastanede kaldı. Aşırı bir umutsuzluk içinde eskiz üzerine eskiz yapmaya girişti. Kimi zaman, döktüğü gözyaşlarından eridiği için kâğıtların tümünü yırtmak zorunda kalıyordu. Az konuşuyor, sürekli ağlıyordu. Çok solgun, zayıf ve bitikti; yaşama kendisine acı çektiren şeyin resmini yaparak sarılıyordu.

Nemli bakışının tül perdesinin ardından, titreyen parmaklarına rağmen görüntüler belirliyordu.

Kendisi ayaktadır, çıplaktır, boynunda bir kolye, gözlerinde iri yaşlar vardır. Karnında bir fetüs, karnının dışında göbek bağıyla kendisine bağlı, ikinci, daha iri bir fetüs, bir oğlan vardır. Cinsel organından, bir bacağından aşağı kanı akmakta, toprağa süzülerek beslemekte, kökler ve bitkiler doğurmaktadır: Yaşam yeniden doğmaktadır. Gökyüzünde hilal şeklinde bir ay, Frida'ya bakarak ağlamaktadır.

Diego endişeliydi. Yalnızca resmin onu kurtaracağını biliyor, onu özendiriyordu. Lucienne'den, Frida hastaneden çıkar çıkmaz onu bir litografi atölyesine götüreceğine dair söz aldı.

"Evet," dedi Frida, tereddütsüz. "Son günlerin resimlerini taşa kazıyacağım."

"Litografi çok zevkli bir iştir," dedi Lucienne. "Birlikte gideriz. Seveceğini sanıyorum."

"Biliyorum Lucienne, artık ya çalışacağım ya da umutsuzluğa kapılacağım."

Frida gözyaşlarını tutmaya çalışıyordu ama hıçkırıklarla sarsılıyor, durmadan burnunu çekiyordu. Lucienne yanına yaklaşıp Frida'yı kollarına aldı. Frida başını arkadaşının omzuna yasladı ve mırıldandı:

"Esas, Diego'nun canını sıkmamak gerekir. Sağlığım kötülediğinde kendisini sevmediğimi söylüyor. Bunun doğru olmadığını biliyorsun, değil mi Lucienne? Bana katı davranıyor... Müşkülpesent olan sanat aslında."

"Diego, Chicago'dan bir mektup aldı: World's Fair'de bir duvar resmi yapması için davet ediyorlar."

Frida kafasını kaldırdı, gözyaşlarını sildi.

“Öyle mi? Peki ya Detroit?”

“Fiili çalışma ancak 25 Temmuz’da başlayacak. Buna rağmen eleştiri yağmaya başladı.”

17 Temmuz’da Frida, Henry Ford Hospital’dan çıktı. Aşırı derecede zayıftı ama hiç zaman yitirmeden çalışmaya koyuldu. Yarıda kalan gebeliğini konu alan eskiz dizisini sürdürdü ve sonunda metal bir levha üzerine yağlıboyayla yapılan *Henry Ford Hastanesi* adlı tablosunu bitirdi.

Bu tabloda, parmaklıkları bir yatakta yatmaktadır. Yatakta hastanenin adı ve resmin yapıldığı tarih yazılıdır. Frida çıplaktır, karını yuvarlak, saçları dağınıktır. Gözünden yine yaşlar akmaktadır; yatağın çarşafında kan lekesi vardır. Bir elinde, onu altı dağınık nesneye bağlayan altı ip tutmaktadır; bir salyangoz, bir erkek fetüs, bedeninin karın hizasından profili, tuhaf madeni bir makine, bir orkide ve leğen kemikleri. Ufuk çizgisindeyse bir sanayi kenti.

Hareket edecek duruma gelir gelmez Lucienne’le birlikte litografi atölyesine gitti. Gerektiği biçimde, aynı işi tekrar tekrar yapıyordu. Sessizce ve inatla, yarıda kalan gebeliğini çizip duruyordu. Lucienne onu gözlüyor, yardım ediyordu. Frida son derece sinirli olmasına karşın işine ilgi gösteriyordu. Ancak sonuçtan memnun değildi. Yine de her şeye rağmen, atölyeden geçen ve çalışmasını gören insanların burun kıvrmasına, bunaltıcı sığa rağmen inatla çalışıyordu.

“Nasıl olsa umutsuz olacaksam, hiç olmazsa üretken olayım,” diyordu Lucienne’e. “Hiç olmazsa, saf ve katıksız öz-yıpranmadan, bu kadarını kurtarmış olurum.”

Lucienne, Frida’nın koluna girdi, gülümseyerek dışarıya doğru ilerledi.

“Diego birazdan müzeden döner, haydi gidelim.”

3 Eylül’de Mexico City’den bir telgraf geldi. Kansere yakalanan Matilde’nin durumunun kritik olduğu haberini veriyordu.

Frida yıkıldı. Amerika'yla Meksika arasında telefon bağlantısı olanaksızdı. Telgraf şebekesinde sorun olduğunu söylediler. Frida gecikmeden uçak bulmak istedi ama Detroit-Meksika arasında uçak seferi yoktu.

“Tüm bu fabrikaları yapmak neye yarar, hangi akla hizmet!” diye bağırıyordu. “Tüm bu ilerleme hiçbir işe yaramıyor.”

Tek çözüm vardı: Tren ve otobüs. Binlerce kilometre... Peki, Frida kendinde onca yolu katedecek gücü buluyor muydu?

“Her şeyi yapabilirim, anlıyor musunuz? Mexico City'ye gidiyorum işte, gerekirse kamyonetle giderim.”

Diego, Lucienne'den karısına eşlik etmesini istedi. Kendisi işini bırakamıyordu. 4 Eylül'de iki kadın trene bindiler. Frida tek kelime etmiyor, bir çocuk gibi ağlıyordu. Saatlerce, kıpkırmızı gözlerle dışarıdan akıp giden manzarayı seyretti. Gece, trenin gürültüsüne rağmen Lucienne onun karanlıkta hıçkırıldığını duyuyordu. Kanaması yeniden başladı. Amerika'nın güneyinde aşırı yağmur sonucu Rio Grande taşmıştı ve raylar sular altında kaldığından tren ilerleyebilmek için yavaşladı. Yeni Meksika'ya geldiklerinde, yollarına otobüsle devam etmeye karar verdiler.

Frida'nın yürüyecek hali yoktu. Lucienne'e, “Bir kiliseye gidip dua etmezsem, oraya canlı varmam olanaksız... Lucienne, bütün kanım boşalıyor... Otobüsten korkuyorum,” dedi.

Lucienne onu sakinleştirmeye çalışıyordu.

“Tanrı'ya ne yaptım ki bana bu talihsizliği reva gördü, söylesene.”

Lucienne, Frida'nın umutsuzluğunun, onu avutmak için söyleyeceği tüm sözcüklerden daha güçlü olduğunu hissediyordu.

Sınıra yaklaştıklarında, Teksas eyaletinde, Laredo'da kısa bir mola verdiler. Otogar gürültülü ve hareketliydi. Birkaç Amerikalı da vardı ama otogar asıl *chicano*larla doluydu. Bekleme salonu hüzünlü, karanlık ve pisti. İlerlemiş saate rağmen yolcular itiş-

* ABD'ye göçen Meksikalılara verilen ad. (ç.n.)

yorlardı. Bankların üzerinde insanlar, dizlerinin üzerinde ya da ayaklarının dibindeki bagajlarıyla sıkışık biçimde oturuyorlardı. Bazıları bir ellerinde bir torba, öbür ellerinde yüzlerini kapadıkları bir şapkayla uyuyorlardı.

Fırtına sıcaklığı vardı. Seyyar satıcıların tezgâhlarındaki yiyeceklerin kokusundan ötürü Mexico City'nin uzak olmadığı hissediliyordu. Frida, Lucienne'in koluna tutunmuştu, gelen geçen onlara bakıyordu.

"Lucienne, dışarı çıkıp biraz yürüsek."

"Yürüyebilecek gücün var mı?"

"Hayır ama burada da boğuluyorum."

Sokaklar karanlıktı. Tek tük titreyen ışıklar, açık bir kahvenin varlığına işaret ediyordu; sallanmakta olan birkaç berduşun gölgesini gördüler. Frida, Lucienne'e yaslanarak küçük adımlar atıyordu. Arada bir Frida'nın soluklanması için duruyorlardı.

"Sence şu kahvelerden birinde oturabilir miyiz?"

"Bence oralara girmek daha doğru olur."

"Otobüsleri sabahın dördünde kaldırmak da ne akıl kârı yani."

Otogara dönerlerken şişman bir yerli kadın yanlarına geldi ve Frida'ya, "Sen el falına baktırmalısın, tehlikesin," dedi.

Frida, Lucienne'in kolunu sıktı ve kafasını çevirdi:

"Bunu da nereden çıkardınız?"

"Bakışından anladım. Bakışlar ruhun aynasıdır."

"Gözlerim böyle güzel konuşuyorsa, el falıma baktırmamın gereği yok... Başka bir şey duymak istemiyorum, siz benim yolun sonuna da varamayacağımı söylersiniz..."

Yerli kadın, eteklerinin arasında bir şeyler aradı. Frida'nın boştaki elini yakaladı, hiç çekinmeden avcuna bir şeyler koydu.

"Bunu al. Umarım sana uğur getirir," dedi.

Küçük bir naylon içinde bir Meryem resmi, birkaç kırmızı paçavra parçası, tohum taneleri ve Frida'nın yeni yetmeliğinde, Mexico City Katedrali'nin önünden satın aldığı türden iki adak

heykelciğı vardı; biri bir bacağı, diğeri de bir yüreğı temsil ediyordu.

Meksika'nın kuzeyinde manzara çok güzeldi. Yaz yağmurlarından dolayı yemyeşil ve yabanıl dağ manzaralarıydı bunlar. Işık çok çiğdi, Frida gözlerini kırptırıyor. Gördüklerini aklında tutmaya çalışıyordu. Bu doğal biçimlerden, çarpıcı yeşillerden hiçbirini unutmama arzusundaydı, onları tablolarında kullanmak istiyordu.

“Midem bulanıyor, belki de hapı yuttum Lucienne, ama Tanrım! Memleketim ne kadar güzel.”

Nihayet, 8 Eylül'de menzile ulaştılar. Frida ayakta zor duruyordu. Kendisini bekleyen kız kardeşlerinin kollarına yığıldı ve ablası Matilde'nin evinde yattı. Ertesi sabah annesinin başucundaydı. Kadıncağızın kurtuluş umudu yoktu. Frida, anlamaktan ve diğerklerini dinlemekten aciz, tek kelimeyle umutsuzdu.

Annesi 15 Eylül'de öldü, Frida gece gündüz hıçkırıklara boğuldu. İyi kötü babasını avutarak, zaman zaman da kız kardeşleri tarafından avutularak bir ay Meksika'da kaldı. Arada bir Lucienne'le birlikte, San Angel'deki evin inşaatının ne durumda olduğunu görmeye gidiyordu. Ne Meksika'da olması, ne arkadaşlarının kendisine gösterdikleri sıcak ilgi onu teselli edebiliyordu. Buna rağmen memleketinde olmaktan mutlu olduğunu söylüyordu. Ama sınırın öbür ucunda Diego vardı...

21 Eylül'de Frida ve Lucienne, gelişlerindeki kadar yorucu bir yolculuk sonrası Detroit'e vardılar.

Frida hemen çalışmaya başladı. Diego, Detroit Institue of Arts'da son derece meşguldü; 1933 baharında, New York'taki Rockefeller Center'da bir duvar resmi yapmasına ilişkin kontratın onayı gelmişti. O da sağlık sorunları nedeniyle zayıflıyordu, bu da sinirlerini yıpratıyordu. Frida, ne pahasına olursa olsun, yapacağı en iyi şeyin çalışmak olduğunu farkındaydı.

Böylece resim yapıyor, ağlıyor, ağlıyor ve resim yapıyordu.

Bir anlamda kendi ölümü gibi yaşadığı çocuk düşürme olayını hiçe saymak istermişçesine *Doğumum* adlı tabloyu yaptı. Bedeninin üstü çarşafıla örtülü -ölüler gibi- bacakları ayırık bir kadın, başı kan lekeli yatağın üzerine çıkmış, gözleri kapalı bir çocuk -o da ölü gibi- doğuruyor. Yatak boş bir odanın ortasında, duvarda yalnızca boynundan iki kez hançerlenmiş bir Dolorosa Ana portresi asılı. Tablo, bu doğumun şiddetinin temsilindeki sadelikle şok yaratıyordu. Frida'nın dünyaya gelmesi mi, doğumu mu, yoksa ölümü müydü bu? Çoğunun doğumu mu, ölümü müydü? Yoksa yeniden doğumu muydu çocuğun?

Frida hiçbir ahlaki ya da estetik kaygıdan etkilenmeksizin, gerçek ya da simgesel, kendi evrenini çizmeye kararlıydı. Frida, çektiği acıda özgürdü.

Diego'nun çalışması dört bir yandan eleştirilirken o buna aldırmıyordu. Şeytan kendini savunuyordu, ünü de gittikçe artmaktaydı. Siyasal ya da sanatsal polemiklerin merkezi olarak kendi bildiğini okuyor ve bundan gurur duyuyordu.

1933'te New York'a geri döndüğünde, kendisini eleştirenlerle savunanlar arasında, Rockefeller Center'ın duvarında çalışmaya başladığında ateşler içinde yanıyordu.

Frida'ysa Manhattan'a kavuştuğundan dolayı mutluydu. Orada kendini daha az yabancı hissediyordu. Suda balık gibi, sanatçılardan aristokratlara gidip geliyordu. Carnegie Hall'de bir Çaykovski konserinde kâğıttan uçaklar yapıyor ve yanındaki kadının anlattığı saçmalıklara gülüyordu. Kendisiyle röportaj yapmaya gelmiş bir gazetecinin, boş zamanlarında ne yaptığı sorusuna, tereddüt etmeden, "Aşk yapıyorum efendim," yanıtını verdi.

Adam, hem sıkılmış hem de hoşuna gitmiş bir biçimde gülümsedi. Devam etti:

"Hayattaki idealiniz nedir?"

"Aşk yapmak, yıkanmak, aşk yapmak, yıkanmak, aşk yapmak, yıkanmak... Daha devam edeyim mi?"

"Hayır, teşekkür ederim, Bayan Rivera. Burada kesebiliriz."

“Tabii, her şeyin bir sonu vardır. *You don't feel shocked, do you?*”

“Yoo, hayır. Bizim mesleğimizde, malum... sanatçılar...”

“Tıpkı psikanalistler gibi hep bunu düşünürler, değil mi? Ama yine de sanatçılar, psikanalistlerden daha seksi, değil mi?”

“Şey... Bayan Rivera, Detroit hakkında bir iki şey söyler misiniz?”

“Çelikten... bir delik. Burjuvaları başka yerdekilere göre biraz daha zırlı. Normal değil mi?”

Hep birlikte çıkıyor ve çok eğleniyorduk, çılgınlıklar yapıyorduk. On Dördüncü Cadde'de, bodrum katında bir İtalyan lokantasına gidiyorduk. Bir örnek vermem gerekirse, beyaz bir masa örtüsü vardı, üzerine şeker ekiyorduk, ben bir resim yapıyor, masanın ucundaki Diego'ya iletiyordum, o da bir şeyler çiziyordu ve oyunumuz böyle sürüp gidiyordu. Bunlar öylesine, anında yapılan, gerçek kompozisyonlardı. Biraz şarap ya da başka bir şey döküyorduk, üzerine karabiber ekiyorduk... Lokantadan çıktığımızda, örtü gerçek bir manzara resmine dönüşmüş oluyordu.”

(Louise Nevelson)

New York yaşamı, Frida'nın resmi açısından pek verimli sayılmazdı. Detroit'te geçirdiği aylar ve annesinin ölümünden sonra hoşça vakit geçirmek istiyordu. Ressam dostlarını ziyaret ediyor, Greenwich Village'da gezinti yapıyor ya da sadece evinde oturup kitap okuyordu. Yine de, karmaşık bileşimiyle, oldukça gerçeküstü bir tabloya başladı. *My dress hangs there*: Amerikan tarzı binalar, bir Yunan tapınağı, kolaj biçiminde bir yığın işçi, George Washington'ın heykeli, fabrika bacaları, içinden her tür şey fişkıran bir çöp kutusu, bir telefon, bir tuvalet, bir kilise, deniz, bir gemi, özgürlük heykeli, bir duvar saati, alevler içinde bir-

* Şoke olmadınız, öyle değil mi? (ç.n.)

kaç apartman, Mae West -“ne yazık ki yalnızca ekranda gördüğüm en olağanüstü yaşam marinesi,” demişti Frida, özellikle de tablonun tam ortasında asılı, Frida’ya ait ama içi boş bir elbise. Frida’nın gördüğü biçimiyle, Amerikan dünyasının süprüntülerinden oluşan tuval, bir meydan okuma, Diego’nun pek sevdiği, Frida’nın ise içinde kendini tamamen yersiz yurtsuz hissettiği Amerikan toplumundan duyduğu tiksintiydi. Bunların içinde, yalnızca görüntüsünün -elbisesinin- yeri vardı.

Bu arada, Diego sınanıyordu. Rockefeller Center’daki duvar resmi dört bir yandan saldırıya uğramıştı. Resimdeki egemen renk kırmızıydı ve tam ortada Lenin’in yüzü görülüyordu. Nelson Rockefeller, resimde düzeltmeler yapmasını istedi. Diego, Lenin’in surati yerine Abraham Lincoln’ün suratını yapabileceği yanıtını verdi. Bu Rockefeller’ı tatmin etmedi ve olayı kaba kuvvetle çözmeyi tercih etti. Adamlar yollayarak yapılan çalışmanın üzerini örttürdü ve Rivera’dan mekânı terk etmesini istedi. Diego bu emre uydu ama ancak kendisinin savunan bir dizi imza kampanyası ve gösteri başlattıktan sonra. Bir şey değişmedi. Rockefeller ağa, siparişinin parasını ödedi ama kararından vazgeçmedi.

Nelson Rockefeller, Eisenstein’in *Que Viva Mexico* filminin galasında Frida’nın yanına yaklaştığında, Frida ona sert bir bakış fırlatıp sırtını döndü.

Birkaç ay sonra, Diego’nun duvar resmi silindi ve Chicago kontratı iptal edildi. Diego yine de, New York Worker’s School için çalıştı ve New York Troçkist Grubu için iki küçük duvar resmi yaptı.

Dönme konusunda Diego’nun sergilediği suskunluğa ve Frida’nın arzusu doğrultusunda, Barbizon Palace Oteli’nden Beşinci Cadde’yle Sekizinci Sokak’ın köşesinde bir eve taşınmış olmalarına rağmen, sonunda Mexico City’ye dönmeye karar verdiler.

1934 yılı, Mexico City’de, San Angel’daki evlerinde başladı.

Yola çıkmadan önce, kışın ayazında, tek başıma Brooklyn Köprüsü'nde dolaşmaya gittim. Feci bir rüzgâr vardı, uçmamak için eteklerimi iki elimle birden tutmak zorunda kalıyordum.

Evet, geri dönmek için çok üstelemiştim. Ama orada, köprü-nün ortasında, Manhattan'ı gördüğümde yüreğim çatlarcasına atıyordu. Burayı delice seviyordum, hele şimdi, gitmekte serbest olduğum şu anda daha da fazla seviyordum. Hava griydi, üzerimde etekleri mantomdan çıkan uzun kırmızı bir elbise vardı.

Orada öyle duruyordum, gerçekte küçücüküm ama ışığın gü-müş ve bakıra boyadığı bu downtown'ın görüntüsüyle ürperiyor ve adeta yüceliyordum. Manyetik kent gücünü bana aktarıyordu. Ağlamaya başladım. İnsanlar bana bakıyorlardı, bir zenci yanı-ma yaklaştı. "Dou you feel OK, young lady?" Evet, evet, I feel perfectly OK." Ayaklarımın altında, eski zamanlardaki gibi si-yah ve beyaz, olağanüstü bir yelkenli, yelkenlerini şişiriyordu. Ba-sımın üstünde tuhaf minik bir uçak, parıldayan bina cephelerine

* İyi misiniz hanımefendi? (ç.n.)

** Çok iyiyim. (ç.n.)

atlamak ister gibiydi. Becerebilseydim, States Island Ferry ile bir tur atardım ama vakit çok geçti, gece olmak üzereydi.

Wall Street'te in cin top oynuyordu, bu sessizlikte sokak daha da eziciydi. Yavaş yavaş yürüyordum. Bacağım ağrıyordu.

New York'ta geçirdiğimiz son günler pek de zevkli değildi. Diego'ya karşı kampanyalar başlatılmıştı, o bunlardan yararlanıyordu; ben bu rezil memleketten bıkmıştım, o ise her şeye rağmen kalmak istiyordu. Yine de güzel anlarımız oldu, dostların arzu ettikleri gibi gelip gidebilmeleri için kapımızın gece gündüz açık olduğu günler. Bir hareket vardı. Yine, örneğin Diego'nun Rockefeller Center'dan parasını alıp eşit miktarlarda zarflara bölüştürerek her biri birbirinden yolsuz Greenwich'li sanatçı dostlarımıza dağıttığı o gün... Ne şölendi! Ne mutluluk!.. Güzel Louise Nevelson'la ilişkisi olmuştu ama ben ses etmemiştim. En azından ilk kez, önüne çıkan ilk süslü kadınla gitmiyordu. Louise harikadeydi, korkunç bir kadındı, yapıtının yirminci yüzyıl sanatına damgasını vuracağından emin olduğum, çok, çok büyük bir heykeltıraştı. Bir anlamda, Diego'yu anlıyordum. Bir dehanın kaçamağını, hayır, iki dehanın kaçamağını kabullenmem gerekirdi.

Acı çekiyordum, belli etmedim. Diego hep bana geri dönüyordu.

Gidişimiz destansı bir niteliğe büründü, herkes orada, iskeledeydi. Giderken bir kurşunumuz dahi yoktu, dolayısıyla yolculuk harcamalarımız için aralarında para toplamışlardı. Yola çıktığımızdan emin olmak için birkaçı bizimle birlikte gemiye bindi. Havana'da durduk. Çok hoştu. Malecon'da yürüdük. Çok güzel kolonyal stilde evler, müthiş bir Amerikan-Kübalı karışımı hareket, etli butlu, şehvetli kadınlar, şakacı adamlar vardı; rüzgâr tuzlu, güçlü bir kokuyla doluydu, deniz yeşildi. Bir açık hava kahvesinde kocaman ıstakozlar yedik. Burasının Julio Antonio Mella'nın ülkesi olduğu aklıma geldi, Tina'nın ne durumda olduğunu düşündüm.*

* İskele, deniz kıyısındaki bir gezinti yeri. (ç.n.)

Diego'ya bakıyordum, biricik kurbağama âşıktım. Bir soluk alıyordum.

Veracruz'da karaya çıktık...

San Angel'daki eve yerleştik. Geniş olan bejli-pembeli bölüm Diego'ya aitti, daha küçük olan mavi bölüm ise benimdi. Bir binadan diğerine küçük bir köprüyle geçiyorduk. Diego geri dönmek zorunda kaldığından dolayı keyifsizdi. Kendimi fazlasıyla suçlu hissediyordum. Ama ne yapabilirdim ki?

Hareketli bir yaşamımız, iyi dostlarımız -John Dos Passos'tan Başkan Lazaro Cardenas'a kadar-, geniş bir evimiz, güzel kak-tüstlerimiz, hatta maymunlarımız olmasına rağmen Diego'yla yaşamın parıltısı sönmeye başlamıştı. Ulusal Saray'ın duvarlarını bitirmek zorundaydı, ayrıca Güzel Sanatlar Sarayı'nda, Rockefeller Center'ın duvar resmini yeniden yapması istenmişti. Ama hiçbir iş yolunda gitmiyordu. 1934 yılı boyunca sık sık hastalandım. Bir apandisit ameliyatı geçirdim, sağ ayağımı ameliyat etme kararı aldılar -sadece beş parmağım kesilecekti!- çünkü bu ayağım sürekli kuruyor ve çok acı veriyordu, ayrıca bir kürtaaj geçirdim; bu kez doktorlar, kanallarımın bir çocuğunki gibi gelişmemiş olduğu, bebeğin büyümesinin mümkün olmadığı teşhisini koydular. Diego, sırtına yüklediğim tıbbi masraflardan yakınıyordu. Sayemde "sıfırı tükettiğimizi" söylüyordu...

Üstelik Diego, sanki başka kadın kalmamış gibi küçük kardeşim Cristina'ya gitmişti. Bu, benim yarama bıçak sokmak gibi bir şeydi, çünkü Cristina bir anlamda benim parçam gibiydi ve benden daha iyi durumdaydı. Hoşgörülü ve özgürlükçü olmaya çalıştım. Hepimizin dünyaya bir kere geldiğimiz ve yaşamımızı hem nicel hem nitel olarak en iyi biçimde geçirmemizin mantıklı olduğu fikrini benimsemeye çalıştım. Yine de acı çekiyordum. Üstelik acı çekmekten dolayı suçluluk duyuyordum, çünkü özgürlükçü düşüncelere sahip olduğunu söyleyen birinin böyle bir acı çekmesi yakışıksızdı. Bir kısır döngüydü, kendimi kurtaramıyordum. Aylar geçiyor, ilişkileri hâlâ sürüyordu.

Tek başıma küçük bir daire tutmaya karar verdim. Ama bu da hiçbir şeye çözüm getirmedi. 1935 yazında, bu durumdan bıkararak yolculuğun bir kopma yaratacağını, böylece her şeyi daha iyi değerlendirebileceğimi düşünerek New York'a gittim.

New York'ta kuru bir sıcak vardı. Piyanist arkadaşım Mary Shapiro'yla birlikte Washington Square yakınında bir otelde kalıyordum. Dostlarımı görüyor, yürüyüş yapıyor, neredeyse buz gibi olan suda yüzyordum, Diego'ya mektuplar yazıyordum. Aslında bizim aşkımızla karşılaştırıldığında onların ilişkileri ne ifade ediyordu ki? Küçük yaramazlıklardı bunlar, Cristina'yla olan bile. Bir kez daha Diego'ya gereksindiğim, onun da bana gereksindiği ve bu yüzden aramızdaki hiçbir şeyi koparmamak, geri kalan şeyleri kabullenmek gerektiği kanısına vardım.

Avuçlarım barış dolu, yeni bir yaşam tarzına ve birbirimizi yitirmeme pahasına her şeye hazır olarak Mexico City'ye geri döndüm.

Diego'nun Cristina ya da diğerleriyle olan ilişkilerinden dolayı üzülmemek için elimden geleni yapıyordum. Ortak yaşamımın gizli kontratı, karşılıklı destekle birlikte bağımsızlığı da kapsıyordu.

Ama heykeltıraş Isamu Noguchi'yle birbirimize âşık olduğumuzda işler pek de kolay olmadı. Aylar boyunca, gizli randevularla zamandan, Diego'dan, yaşamımdan çalınmış bir aşkı yaşadık. Isamu bu saklambaçı pek zor kabulleniyordu. Diego'nun herkesin gözü önünde büyük bir rahatlıkla çapkınlıklarını sürdürdüğünü görüyor ve benim çekingenliğime bir anlam veremiyordu. Yine de bir yıl boyunca dans ederek ve aşk yaparak yaşadığımı söyleyebilirim. İlişkimiz, Diego'nun tabancasıyla çıkıp gelmesiyle birlikte son buldu. Isamu anladı ve vazgeçti.

O yıl da pek az çalıştım. Yine de, endişe verici bulunan Biraz Haddini Bildirme adlı tabloyu yaptım. Bu tablonun kökeninde adli bir olay vardı. Adamın biri bir kadını bıçaklayarak öldürmüş, mahkemede hâkime, "Sadece biraz haddini bildirdim," demişti. Bunda belki de kötü niyet yoktu! Tablomda katil ayakta ve

giyinikti, elinde bıçak, ortada bir yatak ve üzerinde kanlar içinde çıplak kurbanı vardı... Her yer kan içindeydi, tuvalin çevresine bile kan sıçramıştı ve resim doğal büyüklükteydi.

Bu korkunç fikir nereden mi aklıma geldi? Belki de yalnızca bir savunmaydı. Katledilmiş kadın, Diego'nun her gün öldürdüğü ben değil miydim? Yoksa öbür kadın mıydı, Diego'nun birlikte olduğu ve benim yok etmek istediğim? İçimde yoğun bir şiddet arzusu vardı, bunu reddedemem ve bu şiddeti becerebildiğim gibi kullanıyordum. On yedinci yüzyılda, kendisin tuval dışında işgal eden gerçeklikten öcünü tam olarak almasa da Judith'i Holofernes'in kafasını keserken resmeden küçük bir Artemisia Gentileschi olarak görüyordum kendimi.

LEV DAVIDOVIÇ TROÇKİ: KONUK



“Kötüyüm, gitgide daha da kötü olacağım ama yavaş yavaş yalnız kalmaya alışıyorum, bu bile bir şeydir, bir avantaj, bir zaferdir.”

(Frida Kahlo, 1937)

Evlilik yaşamının sorunları arasında Frida bir dönem, Meksika tarzı elbiselerine, takılarına, kurdelalı saçlarına sırt çevirmişti. Hatta kısa saçlı bir otoportresini bile yaptı. Sonra, kocasıyla yeniden yakınlaşmaya başlayınca, yeniden eski giyim tarzına döndü.

1936’da sağ ayağından üçüncü kez ameliyat oldu: Bazı kemiklerini aldılar. Ama ayağı besleyen damarlardaki çürüme devam ediyordu. Omurgasına gelince, sancılar bir süre yok oluyor, sonra en ummadığı anda yeniden başlıyordu. Frida acı çekiyordu ama acı bile yaşama sevincini azaltacağına daha da kızıştırıyor ve yıllar geçtikçe, hiç tartışmasız, karakterini güçlendiriyordu.

O eski densiz, küçük kızdan eser yoktu. Tamamen kendine özgü, duyarlı, derin, özgün ve çevresindekilerin deyimiyle, parlak bir kişiliğe sahip biri olup çıkmıştı. Diego’yla arasındaki bü-

yük yaş farkına karşın olgunluğu ve parlıtısıyla Diego'nun otoritesine hiç gereksinmiyordu. İnsanlar Frida'yı Diego'nun karısı olduğu için değil, kendi kişiliğinden dolayı seviyorlardı. İnsanları kucaklamaya hazır kollarla karşılıyor ve dünyasına girdikleri andan itibaren onlara sınırsız bir özveri sunuyordu.

Resim çalışmaları düzenli değildi. Kimi zaman resim, haftalar, hatta aylarca ilgi alanına girmiyordu, kimi zamansa gece gündüz kendini resme veriyordu.

Belki de aile yaşamındaki duygusal sorunlara inat, o dönemde bir tür soykütüğü tablosu yaptı: *Büyükannem, Büyükbabam, Annem, Babam ve Ben*. Bu tabloda Meksika, ailesi, evi ve döllenme öğeleri, çocuk Frida'nın avucunun içinde ya da çevresindedir. Yaklaşık on yıl sonra bir başka aile tablosu daha yapacaktır.

Bir ressam olarak Frida, Diego'ya hiçbir şey borçlu değildi, yani Diego hiçbir zaman onun hocası olmadı, asla tek bir resmini düzeltmedi, demek istiyorum (...) hatta pek çok konuda tam tersi geçerliydi, çünkü Frida'nın onun üzerinde (...) ahlaki ve sanatsal olarak (...) güçlü bir otoritesi vardı.

(Alejandro Gomes Arias)

Cristina, yavaş yavaş yeniden Frida'nın sevgili kardeşi ve en iyi dostu oldu. Birbirlerini tamamlayan suç ortağı, birbirlerine engellenemez bir bağla bağlı iki kadın, tıpkı çocukluklarındaki gibi hiç ayrılmaz oldular. Cristina'nın çocukları Isolda ve Antonio, Frida'ya ikinci anneleri gibi davranıyorlar ve ondan da aynı karşılığı görüyorlardı. San Angel'daki evde kendi evlerindeymiş gibi yaşıyor ve Frida'yı çok mutlu ediyorlardı. Frida'ya yaptıkları resimleri yolluyor, ona şefkat dolu mektuplar yazıyor, oyuncaklar ve gülücükler veriyorlardı.

San Angel'daki çifte ev çok hareketliydi: Rivera çifti ve dostları, Frida'nın kız kardeşleri, hizmetçiler, şoförler, ayrıca maymunlar, papağanlar ve köpekler hep bir aradaydı.

Bütün bunlar yüksek bir gelir düzeyi gerektiriyordu ve Rivera çifti olanaklarının kat kat üstünde yaşıyordu. Halbuki Frida bir kuruş bile kazanmıyor ve Diego'nun başına açtığı tıbbi harcamalardan ötürü suçluluk duyuyordu. Buna geçici bir çözüm buldu: Kendisine borç veren dostlar edindi. Kesin olan bir şey varsa, o da Rivera çifti için para ilişkilerinin pek basit olmadığıydı. Frida bazen, kendisi yüzüne söylemeye cesaret edemediğinden, evle, elbiselerinin temizlenmesi ya da alınacak bir ilaçla ilgili olarak para vermesi için dostları aracılığıyla Diego'ya yazılı notlar yollardı. Bu bağımlılığa çok zor katlanıyordu. Ama ne yapabilirdi? Bu sıkıntısını Diego'ya ve çevresine daha iyi davranarak, davranışı, akli ve çalışmasıyla ona layık olarak karşılamaya çalışıyordu.

Gündelik harcamalara bir de Diego'nun Kolomb-öncesi sanatına ait eşyalar satın alması ekleniyordu. Yaşamının sonunda bu koleksiyonda toplam 55.481 parça olacaktı. Tabii Frida'nın da düşkün olduğu adak, folklorik eşya, bebek koleksiyonları, giysileri ve takıları unutmamak gerekir.

Amerika'daki gibi bolluk içinde değillerdi ama yoksulluk çektikleri de söylenemezdi. Arada bir darboğazdan geçiyorlar ama pek aldırıyorlardı. Genelde birinin ya da öbürünün bu konudaki karmaşıklığına karşın gayet zengin bir biçimde hem bohem hem de devrimciydiler.

18 Temmuz 1936'da İspanya'da iç savaş patlak verdiğinde, Meksika'nın başında reformcu ve liberal Cumhurbaşkanı Lazaro Cardenas vardı; ülke için yapıcı bir siyaset izliyordu. Meksika'da bir ifade özgürlüğü havası esiyor, siyasal tartışmalar rahatlıkla sürüyordu. Bu arada Diego komünistlerin eleştirilerine maruz kalıyor, gitgide Troçkistlere yaklaşıyordu. Frida, uzaktan pek bir şey yapılamasa da, İspanya Cumhuriyeti'ni savunma yolunda mücadele veriyordu. Riveraların çevresinden Meksikalı, Amerikalı ya da Fransız pek çok kişi İspanya'ya gidiyordu. Uluslararası destek dinamik biçimde oluşmaktaydı.

Julio Antonio Mella'nın öldürölmesinden sonra Meksika'dan Almanya'ya sürölün ve oradan Sovyetler Birliği'ne geçen Tina Modotti de vakit geçirmeden Moskova'dan İspanya'ya hareket etti. Ama Frida, bozuk sağlığıyla bir iç savaşın ortasında ne yapabiliirdi ki? Tabii ki elinden pek az şey gelirdi. Çok fazla tehlike vardı. Bu nedenle, bu dava için kendi ülkesinde olabildiğince etkin olmaya çalıştı. Toplantılar düzenledi, mektuplar yazdı, acil yardım topladı, İspanya'ya yollanmak üzere giysi ve ilaç kolileri hazırladı.

Diego'ya New York'tan, Lev ve Natalya Troçki için Meksika hükümetinden siyasal sığınma hakkı alıp alamayacağını soran bir telgraf gelince politika yeniden devreye girdi. 1928'den beri zaten sürölümüş oldukları Kazakistan'da yaşarken, Stalin tarafından 1929'da Sovyetler Birliği'nden sınırđışı edilen Troçki, o zamanda beri Meksika'ya değin, Türkiye'de, Norveç'te ve Fransa'da çok güç sürgün günleri yaşamıştı.

Hasta olmasına karşın Diego bu işe dört elle sarıldı. O dönemde ülkenin öbür ucunda bulunan Cumhurbaşkanı Cardenas'ı bularak randevu istedi ve gerekli izni aldı.

9 Ocak 1937'de Troçkiler, Tampico'ya vardılar. Frida ve birkaç arkadaşı onları karşılamaya gitti. İskelede, gruptan ayrılmış, öne çıkılmış gölgesi ve yaptığı el işaretleriyle Frida, Troçkilerin ilk gördüğü şey oldu. Natalya gemiden inmek istemiyor, Stalin'in kendilerine bir saldırı düzenlemiş olmasından korkuyordu. Sonuç olarak, çevrelerinde bir güvenlik çemberi oluşturdu ve kırk sekiz saat sonra Coyoacan'a, polislerle çepeçevre sarılmış olan Mavi Ev'e vardılar.

O dönemde Mavi Ev boştu; Guillermo Kahlo, eski evinde yalnızca fotoğraf çalışmaları için bir oda ayırıp kızlarından birinin evine yerleşmişti.

Evinin birkaç gün içinde bir "blockhaus"a dönüştüğünü -so-kaklara bakan pencereler tuğlayla örölümüştü, evin çevresinde

polisler vardı, arkadaşları gece ve gündüz devriye geziyordu- görünc kızına sordu:

“*Liebe* Frida, sence bana bir açıklamada bulunmamız doğru olmaz mı?”

“Canım babacığım, yüzyılımızın en önemli adamlarından birini ağırlyoruz.”

“Hep aynı laflar,” dedi Guillermo. “Peki, kimmiş bu adam?”

“Lev Davidoviç Troçki, Lenin’in arkadaşı, Ekim Devrimi’nin esas adamı, Kızıl Ordu’nun kurucusu, kısacası üst düzey bir Rus devrimcisi...”

“Tüm bu önlemler niye peki?”

“Çünkü bu adam aynı zamanda ölüm tehlikesiyle karşı karşıya...”

“Peki, sen korkmuyor musun?”

“Eğer korkmaya başlarsam, son derece yararsız biri olur çıkmam, baba. Bu da hiç iyi olmaz.”

“Siyaset, siyaset!.. ‘Yaşam boyunca insan iradesi özgürlükten yoksundur...’”

“Ne diyorsun?”

“Hiiç... Schopenhauer. Dostun Troçki’ye siyasetin hiçbir işe yaramadığını, insana zararlı olduğunu söyleyeceğim. Evet, gidip bunu söyleyeceğim.”

Yaşamımın son derece olağandışı olduğunu reddedemem. Ama bunun nedenlerini benim kişiliğimde değil, dönemin koşullarında aramak daha doğru olur. Ama tabii, üstlendiğim görevi üstlenmiş olmak için bazı kişisel özellikler de gerekmektedir.

(Lev Troçki)

Lev ve Natalya Troçki, Coyoacan’daki eve büyük bir zevkle yerleştiler. Mekânın hoş olması bir yana, son gezginlik dönemlerinden sonra bir barınak bulmuş olmaları başlı başına bir nimet-

ti. Siyasal çalışma yavaş yavaş örgütlendi: Jean van Heijenoort sekreterdi, bir daktilo bulundu, arkadaşları şu ya da bu görevi üstlendiler. Meksikalı üst düzey bir bürokrat olan Antonio Hidalgo, Başkan Cardenas'la ilişkileri düzenliyordu. Diego ve Frida ise dikkatli ve özveriliydi.

Evin içindeki etkinlikler titizlikle örgütlenmişti. Sabahları herkesin günlük programı belirleniyordu. "Troçki ve oğluna ilişkin olarak Moskova'daki davalarda açıklanan iddianameler" ile ilgili olarak bir soruşturma komisyonu oluşturulmuştu. Yitirilecek bir dakika bile yoktu. Troçki'nin mücadele yıllarının getirdiği deneyimin bir meyvesi olarak her şey gayet etkili biçimde yapılıyordu. Hiçbir şey tesadüfe bırakılmıyordu, hele de Troçkilerin çevresindeki kişiler...

Buna rağmen Diego ve Frida özel bir statüye sahip gibiydiler. Diego her zamanki rahatlığı içinde Troçki'yle onun genelde herkesle kuramadığı türden açık ve özgür ilişkiler kurdu. Diego'nun Troçki tarafından pek iyi gözle bakılmayan bir tür anarşizmine karşın, doğal içtenliği ve cömertliği her şeyin üstesinden gelmekteydi.

Frida, güzelliği, karakteri ve akıllığıyla son derece ilgi çekici bir kadındı.

(Jean van Heijenoort)

Frida'nın elinde kullanmasını çok iyi bildiği birçok koz vardı. Lev Davidoviç güçlü, son derece akıllı bir adam, çoğunlukla zor ama tartışılmaz biçimde çekici bir kişiydi. Aynı zamanda Natalya'yla kapalı bir dünyada, belki biraz zoraki yaşamış ama yaşamın onları maruz bıraktığı mücadelelerle pekişmiş bir beraberlikle yoğrulmuş, sürekli takip altında bulunan elli sekiz yaşında bir adamdı. Hafifliklere, çapkınlıklara olanak tanımayan bir yaşamdı bu, çünkü etrafında sürekli tehlike kol geziyordu.

Lev Davidoviç ile Frida arasında kurulmaya başlayan aşk oyununun nedenini “zaaf”ta aramamak gerekir. Asıl neden yaşamın kendisinde, çıkışlarında ve gizil gücünde yatar. Troçki’nin dünyası zorlu bir dünyaydı, Frida’nın ki de; başka bir bağlamda onunla aynı konumdaydı. Birbirine rastlayan ve bir an için birbirlerine kendilerinden bir şeyler veren iki kişi. İşte, bu ilişkinin olduğu çerçeve böyle tanımlanabilir.

Troçki ve Frida’yı çevreleyen gerek siyasal gerekse psikolojik ortam düşünüldüğünde, ilişkiyi sürdürmenin hiç de kolay olmadığı görülür. Natalya Sedova büyük bir kadındı; gerek insan gerekse mücadeleci olarak Troçki’nin her zaman yoldaşı olmuştu. Frida’nın kocası ise çapkın ama feci derecede kıskanç bir devdi.

Dikkatli olmaya çalıştılar: Aralarında İngilizce konuşuyorlardı (Natalya İngilizce bilmiyordu). Okuması için kendisine verdiği kitapların içine Troçki, Frida’ya yazılmış aşk mektupları koyuyordu. Bunlar, sıradan aşkların bilinen kurnazlıklarıydı. Ve hiçbirisi Natalya’nın gözünden kaçmadı. Kadın acı çekmeye başladı; Diego’nun ise hiçbir şeyden haberi yoktu.

Mevsim bahardı. Ama her şey, siyasetin gereklerinden ötürü, ‘boğulma riskine karşın duvarlar arasında cereyan ediyordu. Troçki ile Frida arasında dönen dolaplar gitgide daha görünür hale geliyordu. İşi Cristina’nın evinde buluşmaya kadar vardırırlar. Mavi Ev’in sakinleri bu durumdan endişe duyuyorlardı: Her davranış tehlikeli olabilirdi. İlişkilerinde yaşadıkları hazza ve sıcaklığa karşın iki âşığın peşleri bırakılmıyordu. Siyasal sonuçlar ortaya çıkmadan önce durumu çözmek gerekiyordu...

Troçkiler yalnız başlarına düşünme kararı aldılar. Temmuz ayında Troçki, bir süre için kentten ayrılarak köye gitti.

Ayın 8’inde Natalya’ya, “Beni, hiç merak etmeden düşün,” diye yazıyordu. Ama öte yandan Frida’ya kendisini bırakmaması için yakaran mektuplar yolluyordu. Hatta arkadaşlarından birinin aktardığına göre Frida, “Moruktan bıktım artık,” demişti. 11 Temmuz’da Frida, Troçki’yi kırdaki gizli barınağında ziyarete

gitti. Gündemde ise, kuşkusuz, ilişkilerinin bitirilmesi vardı. Her aşkın bitiminde kimin kimi bıraktığı düşünülür ve bir türlü yanıt bulunamaz ya, bu konuda da hâlâ çeşitli dedikodular yapılmaktadır.

Troçki, Natalya'yı iki misli daha fazla sevmeye başladı ve üç hafta sonra buluştular. Frida ve Natalya, birbirlerine bazen soğuk, bazen içten davranıyorlardı. Rivera çifti Mavi Ev'e, her zamanki tavırlarıyla, sıcaklık, neşe ve destek dolu olarak Troçkilerin ziyaretine gidiyorlardı. Bir gün Lev Davidoviç'le sohbet etmeye kafasının üzerinde bir papağanla gelen Diego, hâlâ bir şey bilmiyor gibiydi.

Görünürde Frida ile Troçki'nin ilişkileri derin bir dostluk ilişkisini andırıyordu, bu da Mavi Ev sakinlerini rahatlatmıştı.

İstihbarat örgütünden sürekli korkan Troçki, Frida'dan kendisine yazdığı mektupları geri vermesini istedi. Frida söyleneni yaptı. Barışı ya da belki yeni biten aşklarını kanıtlamak için Frida, Troçki'ye 7 Kasım 1937'de bir otoportresini hediye etti.

Frida bu tabloda ayakta durmaktadır; uzun pembe eteği ve kırmızı bluzuyla gayet mağrurdur. Omuzları deve tüyü rengi bir *rebozo* ile iyice örtülüdür. Her iki yanında, resmi bir törende, bir ödül törenindeymişçesine beyaz perdeler vardır. Bir elinde küçük bir çiçek demeti vardır, diğerindeyse bir kâğıt tutmaktadır:

“Bu resmi, bütün sevgimle Lev Troçki'ye ithaf ediyorum. 7 Kasım 1937, San Angel, Mexico.”

Aynı ay içinde Diego, Dördüncü Enternasyonal'in Meksika bölümüne katıldı. Malum çılgınlıklarına, doğuştan gelen anarşizmine rağmen o dönemde Troçkistlerle omuz omuza, ciddi biçimde, militanca çalıştı.

(Bundan yaklaşık iki yıl sonra Natalya, bir deste fotoğrafın üzerindeki Frida'nın suratını öfkeyle karalamıştır.)



“Frida Kahlo de Rivera eşikteydi, o müstesnaydı. (...) Çevresinde, kendisi gibi trajik ve çarpıcı tuvalleri vardı.”

(Jacqueline Lamba,

Yeni Mektuplar, Eylül-Ekim 1975)

Yıl sonuna doğru Stalincilerin Troçkistlere saldırıları gitgide daha sıklaştı ve keskinleşti. Mavi Ev’in içinde tamamen endişe ve gerginlik dolu bir hava esiyordu. Komşu evlerden birinde kuş-kulu geliş gidişler saptandı... Diego o evi de satın almaya karar verdi. Bin kırk metrekaireydi alan...

1938’in Şubat ayında, Troçki’nin tehdit altında olduğu düşünülür ve korunması için gerekli önlemler alınırken, Mexico City’ye oğlu Liova’nın ölüm haberi geldi. (Diğer oğlu Sergey, 1935’ten beri Sovyetler Birliği’nde kayıptı.)

Troçki’ye haberi, Jean van Heijenoort’un eşliğinde Diego verdi. Troçki hemen Natalya’yla birlikte bir odaya kapandı. Suskun bir acının hâkim olduğu yaşlı günler yaşandı evde. Troçki buna rağmen oğlunun Gizli Polis tarafından öldürülmesini teşhir eden bir yazı üzerinde çalışıyordu.

Anlaşılan hiçbir ülke Troçki'nin yaşamında rahat bir soluk alma olanağını yaratamıyordu. Mavi Ev, duvarlarının içinde esen yumuşak havaya, çiçekleri ve portakal ağaçlarına karşın onu dindiremiyor, yakınlarının sıcaklığı yarasına merhem olamıyordu. Frida'nın yakın bir zaman önce bir kız arkadaşına, o yıl başına gelen en güzel şey olduğunu belirttiği bu adam, her yerde izlenmekte ve süründürülmekteydi.

Nisan ayında Meksika'ya André Breton ile karısı Jacqueline'in geldiği haberi duyuldu. Fransa Dışişleri Bakanlığı, doğal olarak gerçeküstü öğeler taşıyan bir dizi konferans vermesi için Breton'u bu ülkeye yollamıştı.

Breton çifti, daha uzun süre kalmak üzere Riveraların San Angel'daki evlerine yerleşmeden önce birkaç gün Lupe Marin'de kaldılar. Frida konuklarını coşkuyla karşıladı. Breton yeterince ünlüydü, karısı Jacqueline ise Frida gibi ressamdı.

Breton, Frida'nın resmini ilk bakışta beğendi. Ama Frida, kısa zamanda adamı küstah, sıkıcı ve sanatsal görüşleri açısından fazla kuramsal bulmaya başladı. Oysa kendisi, resminden söz etmek için hiçbir kurama başvurma niyetinde değildi. Hele resim yapmak için kuramın zerresine bile gereksinmiyordu: Tamamen özgürdü.

Aralarında İngilizce konuşuyorlardı:

“Siz bir gerçeküstücüsünüz,” dedi Breton.

“Bunu nereden çıkardınız?”

“Gerçeküstücü tanıma tıpatıp uyuyorsunuz.”

Frida, gözlerinin içine baktı.

“Ben hiçbir tanıma uymak istemediğim kanısındayım.”

“Peki Frida, o zaman izin verin de size farkına varmaksızın gerçeküstücü olduğunuzu söyleyeyim.”

Frida biraz düşündü.

“Hayır, ben gerçeküstücü değilim. Bütün bunlar, gereğinden fazla gözde büyütülmüş şeyler. Oysa ben en azından bir şeyden eminim: Kendi gerçeğimi resmediyorum.”

Breton gülümsedi. Frida, onun betimlemelerde yer alan Fransız erkeklerine benzediğini düşündü; güzel ve çekiciydi. Şimdi Freud ve bilinçdışı üzerine mi, edinilen ve doğal olan üzerine mi, yoksa rastlantılar üzerine mi tartışmaya başlayacaklardı acaba?

“Hangi ressamı seversiniz, Frida?”

“Eee... Piero della Francesca’yı bütün kalbimle severim. Rembrandt’ı, Grünewald’ı, bir de sizin Douanier Rousseau’nuz severim... Bir de bütün anonim sanatçıları, yani atalarımı severim.”

“Peki, benden önce ülkenize gelen Antonin Artaud’yu tanıdınız mı?”

“Hayır. O da benim atalarımı sevenlerden biridir. Ona rastladım, yani... daha doğrusu El Paris kafesinde otururken gördüm onu.”

“...”

“Biliyor musunuz, orası bir çılgınlar kafesidir. Her masa yanındaki masanın düşmanıdır ve birbirini tanıyan kişiler arasında bir küfür yağmurudur sürer gider... Olanaksız bir diyalogdur. Bunu zorlayan da siyasal nedenler...”

Frida gülmeye başladı.

“El Paris,” diye sözüne devam etti, “işte orası, gerçeküstücü bir kafedir... Tabii her şey terimlere ne anlam yüklediğinize bakar. Şöyle bir yer düşünün: Çepeçevre insan dolu, birbirine yapışık gibi duran masalar, laf atmalar ve kavgalardan ötürü sürekli yükselen ses tonu -ki bu dalaşmalar, dediğim gibi çoğu zaman siyasaldır-, ben, Diego’nun terimiyle, “Meksika’nın görkemini canlı temsilcisi”, jüponumun altında, kötü anlarımda moralimi yükseltmesi için getirdiğim, evde yapılmış özel kokteyli saklıyorum.. Ya Artaud? Ha, evet, kafenin sahibi kadın Artaud’yu himayesine almıştı... Artaud’nun çılgın bir tipi vardı, kamburunu çık-

nır, kahvenin en dibinde ve hep yalnız otururdu... Çevresindeyse bir sürü hokkabaz olurdu, tabii ki bu hokkabazlar bizdik...”

“Artaud büyük bir şairdir.”

“Bu sanat-siyaset karışımı dağınıklığın içine katılamayacak denli büyük bir şair. Bir yabanıl. Ne istediğini bilen... Kuşkusuz hiç kimseye gereksinim duymayan... Ömrüm boyunca o görün-tüyü unutmayacağım: El Paris kafesinin dibinde oturan çılgın görünümlü... Sanırlı adam.”

Frida, Breton’a ananas suyu ikram etti.

“O da gerçeküstücü mü?” diye sordu.

“Karmaşık bir soru.”

“Size bir şey söyleyeyim mi, André. Yaptığınız en güzel şey, o mükemmel cesetler. Amerika’da, Detroit’te ben de onlardan yapabilmek için saatlerce uğraşmışımdır. Benim elimden çıkanlar-da cinsel organlardan, ereksiyondan başka bir şey bulunmadığını söyleyerek beni eleştiriyorlardı...”

Kahkahayla güldü.

“Küçük kâğıtları açan Lucienne Bloch’un yüzü hâlâ gözümün önündedir. Nasıl da kızanıyordu!”

“Beni dinleyin, Frida. Resminizi gerçekten çok seviyorum. Paris’te sergi açmanızı sağlamamız gerekir.”

“Sonbaharda sergi açmak için, New York’taki Julien Levy Gallery’den bir çağrı aldım”.

“Güzel. Sonra da Paris’e gelin. Sizi ağırlarız.”

Frida göz ucuyla Breton’u süzdü.

“Bence sergi açmaya çok daha fazla hak kazanmış ressam-lar var... Benim pek bir değerim yok, kendi kendini yetiştirmiş biriyim. Pek fazla resim yapmadım, yaptıklarımı da zafer ya da ünlenme arzusuyla yapmadım. Daha çok kendi zevkim için ça-lıştım.”

Meyve suları bitmişti. Frida boş bardakları topladı.

“Unutmayın, düşlerimi değil, kendi gerçeğimi resmediyorum ben.”

“Çektiğiniz acı, resimlerinizde bir şiire dönüşmüş.”

“Artık hazırlanmamız gerekiyor. Küçük gezimiz için yolumuz pek uzun değil ama yine de ihtiyarı ve Natalya’yı Coyoacan’dan almak için yola çıkmalıyız. Güzel eşinize bir yün hırka almasını söyleyin, arzu ederse ona bir *rebozo* verebilirim.

Kollarında sepetleri, ceplerinde defterleri ve kalemleri, belleğinde tabancalarıyla Riveralar, Troçkiler ve Bretonlar, yanlarında Jean von Heijenoort ve birkaç dostlarıyla birlikte iki-üç arabaya doluşup Mexico City civarında piknik yapıyorlardı.

Teotihuacan piramitlerini ve tapınaklarını ziyaret ettiler, olağanüstü Popocatepetl’e çıktılar, hatta bir kez daha da ileri gidecek Toluco yakınındaki Desierto de los Leones korusunda, Taxco ve Cuernavaca’da gezdiler.

Troçki, sürgündeki kapanından biraz sıyrılmış olmaktan dolayı mutluydu. Breton, Meksika’da gördüğü her şey karşısında hayranlıktan mest oluyordu. Kimi zaman on kişiyi bulan grup, genellikle blok halinde hareket ediyor, Troçki’ye gelebilecek her tür saldırıya karşı bir duvar oluşturuyordu. Sağda solda grup fotoğrafları çekiliyordu.

Ama yalnızca ülkeyi gezmekle yetinmiyor, aynı zamanda haretli bir biçimde tartışıyorlardı. Diego ve Frida’yla Kolomb-öncesi Meksika’dan, tüm grupla da siyaset ve sanattan konuşuyorlardı. Diller birbirine karışıyordu: Fransızca, İspanyolca, İngilizce. Kısa zamanda Troçki ve Breton, bir uluslararası bağımsız devrimci sanatçılar federasyonu oluşturma fikrini ortaya attılar. Federasyonun manifestosu Breton tarafından kaleme alınacaktı. İki adamın arasında birçok anlaşmazlık konusu vardı. Troçki’ye göre her şeyin sonu siyasal etkinlikti, Breton’a göreyse siyaset sanat ve şiirin bütünsel bir parçasıydı. Breton “sanatçının yapısı”nı araştırmak istiyor, Troçki’ye bununla, ancak somut uygulamaları olabileceği düşüncesiyle ilgileniyordu. Yine de, her ikisi de tartışmalarını çok yararlı bulmaktaydılar. Bir konuyu ele

aldıklarında ikisinin de ortak kaygısı, bu konuyu sonuna değin işlemekti.

Bir gün grup, Michoacan bölgesine bir gezi yapmayı kararlaştırdı. Bölgede birkaç gün kaldılar. Diego her zamanki gibi folklorik eşyalar peşindeydi, Breton ise hayranlığını sürdürüyordu. Küçük Patzcuaro kentinin çevresindeki bazı köylerde, köylüler adak niteliğinde ya da uğur sayılan renkli seramikler yapıyorlardı. Biçimleri kimi zaman Kolomb-öncesi dönemlerdekileri andıran boyalı tahta masklar da vardı.

Üzerinde sandalların ve balık ağlarının kelebekler gibi gezindiği bir gölün ortasında yer alan küçük Janitzio Adası'na gittiler. Adaya vardıklarında, insanlar ya meraktan ya da kömür ateşinde pişmiş nefis beyaz balıklarının ikram etmek için yanlarına yaklaştılar. Janitzio Adası ve adadaki küçük köy bir serabı andırıyordu ama en ilginç olanı belki de, yılan gibi kıvrılan küçük sokakları arşınlayıp her köşeye, renkli etekleriyle dolaşan her yerli kadına, büyük bir ciddiyetle birbirlerinin bitlerini ayıklayan harikulade güzel çocuklara, duvarlarındaki yarıklarda kaktüsler bitmiş minnacık mezarlığa ilgiyle bakan grubun elemanlarıydı.

Adadan ayrılmak üzere gemiye bindiklerinde Frida, "Orada, göl kenarında çamaşır yıkayan şu kadınların güzelliğine bakın," dedi.

Diz çökmüş kadınlar söyleneni duydular ve doğrularak yabancılarla baktılar.

"Zaman acaba daha ne kadar Janitzio'daki bu yavaşlığını sürdürebilecek?"

"Adanın kutsal bir yapısı var. Dünyaya bunca yakın olmasına karşın dünyadan uzak. Topraktan çok suya ait sanki."

Frida, Breton'a baktı. Eski zaman efendilerini andıran çok güzel bir yanı vardı. Hiç tartışmasız, büyük bir çekici güce sahip bir çapkın olmalı diye düşündü. Sezgi ve duyarlılık gücüne sahipti, işte bundan dolayı şairdi. Ama Frida onda, bir de hafif üçkâğıtçılık yeteneği seziyordu; kullanmasını iyi bildiği bir oto-

riteye sahipti, gerçeküstücülerin “papa”sı olmasının nedeni de buydu. Gerçi Diego da üçkâğıtçıydı ama alaycıydı. Breton ise soylu bir kurnazlığa sahipti.

Küçük gemilerinin çevresinde balıkçı sandalları, kelebek kanadı gibi ağlarını gölün gümüşlü suyuna salarak sallanıyorlardı.

“Su... Su... İşte, yaratının ta kendisi. O çok sevdiğiniz tablom *Suyun Bana Verdiği*, bundan ibaret: Su, düş gücünün barındığı unsurları içine attığı zihinsel uzam, bu unsurlar gerçek, alışılnuş, metaforik olmuş, önemi yok, onlar benim yaşamım... Yaşamımın acımasızlığı hatta, suyun getirdiği, üzerinde yüzdürdüğü, erittiği... Dağınık onlar, onları birleştiren su, belleğim...”

Breton dikkatle dinliyordu. Sonra düşünceleri, kaleme alması gereken manifestoya kaydı. Bir türlü işe başlayamıyordu. Bir anlamda, Troçki’nin, metnine yönelteceği eleştirilerden çekiniyordu. Hani neredeydi o rahatlık, o kendiliğinden alıp başını giden kalem? Kendini engellenmiş hissediyordu. Oysa Troçki onu sıkıştırıp durmaktaydı.

“Kıyıya yaklaşıyoruz,” dedi Frida. “Patzcuaro’dan yeniden geçeceğiz. İyi olur, çünkü bir gözümüz gördü, bir gözümüz görmedi. Minicik, nefis bir kenttir.”

Patzcuaro’ya vardıklarında, Zocalo Meydanı’na bakan kolonyal bir restoranın kocaman loş salonuna yerleşti. İçerisi serindi. Gezintiden sonra sıra istirahata gelmişti.

Bu gevşeme esnasında sanat ve siyaset tartışmaları yeniden başladı. Aslında Troçkistlerle gerçeküstücüler arasında âdeta bir hendek vardı. Diego’ya gelince, o her iki ayağıyla da top sürüyordu. Birkaç ay sonra, dünyanın en doğal şeyiymiş gibi Dördüncü Enternasyonal’in Meksika Bölümü’nün sekreteri olabileceğini açıkladı. Sonra bu açıklamanın militanlara yersiz görünmesi üzerine geri dönüş yaptı ve kendini tümüyle resme vereceğini belirtti.

Troçki, sinemaya gitmek istediğini söyleyerek herkesi şaşırttı. Frida neşe içinde Jacqueline Breton’la gevezelik ediyordu. Diego, Troçki’ye bunun tehlikeli olacağını söyledi. Ama o hiç

bir şey duymak istemiyordu: Bu küçük kaçamaktan yararlanmaya hakkı olduğunu düşünüyordu.

Mexico City'ye dönüş yolunda, küçük bir kent sinemasında bir kovboy filmi oynuyordu. Diego bir kez daha Troçki'yi vazgeçirmeye çalıştı ama başaramadı.

“Yüzünüzü mendilinizle saklayın,” dedi Diego, “hiç olmazsa tanınma tehlikesi olmasın.”

“Hiçbir tehlike olamaz,” dedi Troçki. “Burada tehlike olmaz.”

“Belli olmaz ki, düşman her yerde.”

Görüş birliğine varıldı. Grup sinemaya girerken Troçki'yi çembere aldı ve salonun neredeyse boş olmasına karşın içeride Lev Davidoviç'in çevresinde bir daire oluşturdu. Film iyi değildi, ayrıca sesin kesilip filmin habire kopması da büsbütün can sıkıyordu. Ama herkesin elinin altındaki tabancalara ve yüksek gerilime karşın bu öylesine nadir bir eğlence türüydü ki, ne pahasına olursa olsun sonuna kadar yaşanması gerekiyordu. Grup kahkahalara boğulmuştu.

Kente döner dönmez herkes işinin başına geçti. Breton niha yet cesaretini topladı ve ünlü manifestoyu yazmaya girişti. Troçki yazılanı okudu, bazı görüşler ekledi. Son halinde şu satırlar yer alıyordu:

Nasıl üretici güçlerin geliştirilmesi için devrimin merkezi plana bağlı bir sosyalizm geliştirmesi zorunluysa, entellektüel yaratım için, tam tersine, ta en başından kişisel özgürlüğü temel alan anarşist bir düzen sağlanmalıdır...

Bretonlar bir süre sonra Fransa'ya geri döndüler. Frida, ekim ayında New York'ta açılacak sergisi için yoğun biçimde çalışmaya girişti.

Siyasal tartışmaları, dostları ve hatta biraz da Diego'yu unutarak tümüyle çalışmaya daldı.

Diego benim resimden başka hiçbir şey yapmamı istemezdi. Bu arzusu hoşuma gidiyordu, çünkü bana inandığının bir kanıtıydı. İlişkimiz ve onun bana olan aşkı konusunda kuşkuya kapıldığım zamanlardaysa benim dünyamın onunkine, dolayısıyla ona gereksinim duymama gerek bırakmayacak kadar güçlü olmasını istediğini düşünürdüm. Böylelikle tamamen özgür olacaktı. Her neyse, benim, yalnızca kendim, dengem ya da yaşamımı sürdürmem için tümüyle resme dört elle sarılmam, resmin içine kök salmam gerektiğini hissediyordum.

1937-1938 yılları benim açımdan sanırım bu duyguyu yansıtır ve bu anlamda bir dönemeç niteliği taşır. Kendi yolumda yürümekteyim ama aynı zamanda artık beni hiçbir şeyin bu yoldan döndüremeyeceği gerçeğini görüyor, yaşamımın bana bağlı olduğunu biliyorum.

O dönemde, tuvalimin karşısında saatlerce duracak gücüm vardı. İnanılmaz bir sabra sahiptim, üstelik de çoğunlukla küçük boyutlu resimler çiziyordum. Resmimin fotoğraflarını görenler, gerçeğiyle karşılaştıklarında çok şaşırmışlardır: Kocaman bir tablo beklerken, otuza kırk santimetre, hatta kimi zaman daha

da küçük bir resim bulurlardı karşılarında. Daha büyük boyutta çalıştığım pek enderdi.

Koca bir dünya minyatürleşmişti. Bu tür resimde iri fırça darbeleriyle çalışmak mümkün değildir, bu da çok özel bir dikkat gerektirir ve insanın eline daha fazla kramp girer. Düş gücünün dağınıklığa yol açmasını engellemek, bileğin sergilemek istediği o büyük enerjiyi doğru yönlendirmek gerekir. Örneğin Bosch gibi biri, imgesel bir cinneti, had safhada incelikli bir resim çalışmasıyla örtmektedir. Zaten başka türlüğü hem başkaları hem de kendisi için dayanılmaz olurdu. (Örnek olarak Bosch'u almamın nedeni onu çok beğenmemdir, yoksa kendi resmimi onunkiyle karşılaştırma iddiasında değilim. Sadece anlamaya çalışıyorum.)

Geriye dönüp de yapıtlarıma baktığımda önemli bir ressam olduğum kanaatine varıyorum. Hayır, sözcükler beni korkutmuyor, çünkü bu söylediklerim kendi gerçeğini içermekte. Resim, kendinden önce var olanın üzerine kurulur, bazı ressamalar orta yerde bu uzun çalışmayı kesintiye uğratırlar: Resimlerini inşa ederken kendilerini temel aldıkları için yoldan çıkar, güçlerini suratınıza fırlatır, süreklilik çizgisini koparırlar. Onların çılgın oldukları düşünülür. Van Gogh'u ele almak yeterli. Halbuki Van Gogh'un resmine baktığımızda, bu resmin büyük bir dengeyi yansıttığını görürüz. Tabii, sanatsal (plastik) dengeden söz ediyorum ama bu denge akli dengeyle ilişkilendirildiğinde hiç de önemsiz değildir. İnsan, resmini yaparken isabetli olmalı. Kişilik -tabii karşılık varsa- tablonun önünde yer alır. Eğer bir içedönüklük aktarılmışsa, bu gözle görülür, ses getirir. Her şey hemen kavranabilen dev bir yoğunluğun içinde birbirine bağlanır; büyük ressamaların dengesi çarpıcıdır.

Tıpkı sizin ona baktığınız gibi, tablonun da size bakması gerekir.

İşte ben bu alanda, elli santimetrekarelik resimler çerçevesinde daha güçlüyüm; evet, Diego'nun yirmi beş metrekarelik duvar resimlerinde olduğundan daha güçlü olduğumu söyleme cüretini gösteriyorum. Üstelik bu çok önemli bir konu: Hayatta bazı şeyle-

rin sizi sorgulaması gereklidir. İnsan kendini o şeylere göre belirler, sonra bir bakar ki ilerliyor.

Ayrıca, resim tarihinde portre çalışanların az olduğu çoğu zaman unutulur. Tabii gerçek portre ressamlarından söz ediyorum. Yani bir yüzü çizerken o yüzün ardındakileri çarpıcı bir biçimde gösterenlerden. Bu, psikolojik kavrayış gerektiren bir çalışmadır. El Greco'nun ya da Piero della Francesca'nın çizdiği yüzleri bir inceleyin: O yüzün saklamak isteyeceği hiçbir şey resimden kaçamaz. Her şey çarpıcı biçimde karşınızdadır: Varlığın en uzak noktaları bile görülür ve bu mevcudiyet sizin en derin duygularınızı etkiler. Tekrar ediyorum, sorgulama ve tablonun size bakması çok önemlidir.

Zaman zaman, sürdürdüğüm biçimiyle resmimin bir ressamından çok, bir yazarın yapıtına benzeyip benzemediğini düşünürüm. Bir tür günce, tüm bir yaşama ilişkin mektuplar. İlkiyle imgelemimi ortaya serip olgularımı ve davranışlarımı çözümledim, ikincisiyle de sevdiklerime kendime ilişkin haberler verdim ya da daha basitleştirirsek, kendimi verdim. Nitekim tablolarımı hemen hep armağan etmişimdir, çoğunlukla daha başından kime gideceği bellidir tablolarımın. Tıpkı bir mektup gibi.

Yapıtım: Asla yazılamayacak denli güzel özyaşamöykümdür.

1938 yazında, eğer belleğim beni yanıltmıyorsa, Amerikalı aktör Edward G. Robinson bir anda dört tablomu birden satın aldı. Bu benim ilk büyük satışım. Değerimin bilinmesinin verdiği keyif ile önüne geçilmez bir rahatsızlık arasında gidip geliyordum: Çalışmam, böyle ısrarla satın alınmaya değer miydi? Tabloları imha etmek istedim; bir yerlere gidip saklanmalıydım. Nitekim parasal işlemleri Diego yürüttü, ben beceremezdim. Ama öte yandan parlamak, başarı elde etmek de istiyordum.

Sonbaharda New York'a hareket ettiğimde, bu ikinci duygu baskın çıkmıştı. Julien Levy Gallery, 1-14 Ekim tarihleri arasında yapıtlarıma kucak açmıştı. Yirmi beş tablom sergilenecekti.

Son hazırlıkları yapmak ve havaya girmek için New York'a birkaç hafta önceden gittim.

Oldukça netameli sağlık durumuma karşın moralim yerindeydi. Birdenbire Diego'dan uzaklaşmış olmakla tuhaf bir özgürlük duygusuna kapılmıştım. Onun duygusal etkisinden sıyrılmak, cazibe yeteneğimi rahatlatmak, kendimi kanıtlamak istiyordum. Zincirden boşanmış izlenimi uyandırdığımı sanıyorum. Hiç rahatsızlık duymadan bir erkekten bir diğerine koşuyordum.

Serginin açıldığı akşam büsbütün heyecanlıydım. Bir kraliçe gibi giyinmiştim ve bu durum etkisini gösteriyordu. Galeride müthiş bir kalabalık vardı. Rockefellerlardan fotoğrafçı Alfred Stieglitz'e, karısı ressam Georgia O'Keeffe'ye, Meyer Schapiro'dan Dorothy Miller'a kadar herkes oradaydı. Millet tabloları görmek için sabırsızlanıyor ve resimler genelde insanları etkiliyordu. Apaçık bir başarıydı bu. Basında çok iyi eleştiriler çıktı ve fotoğraflarım yayınlandı; gazetelerden biri, sergi kataloğunun başında yer alan André Breton'un önsözünü Fransızca olduğu için eleştirmişti. Bir başka gazeteciye işi kabalık derecesinde, resimlerimin daha çok doğum uzmanlığını çağrıştırdığını söylemeye kadar vardırdı.

O gazeteci, herhalde hiç kendi derinliklerine inmemiştir, bir kadının nasıl olduğunu bilmiyordur, sanatın açık ya da gizli nasıl bir sancıyı içerdiğinden habersizdir, belki de sanatı bir dekorasyon şakasıyla karıştırmıştır.

Diego, uzakta olmasına karşın, sergimle olabildiğince ilgilen-di, sanatım üzerine en güzel şeyleri o yazdı ve yazdıklarını sanat eleştirmeni Sam A. Lewinson'a yolladı. Yazdıklarında oengin şefkatini görmemem mümkün değil:

Frida'yı size kocası olmam sıfatıyla değil, hem mayhoş hem de tatlı, çelik gibi sert ve bir kelebeğin kanadı kadar ince ve nazik, güzel bir tebessüm kadar harika ve yaşamın acılığı kadar derin ve zalim sanatının heyecanlı bir hayranı olarak tavsiye ediyorum.

Çapkınlıklarım arasında bir gözde edindim. Bu tercih giderek bir aşka dönüştü, adı Nickolas Muray'di. Onunla, ikimizin de -onun benden biraz daha fazla- Macar asıllı olduğumuzu keşfettiğimiz bir gün Mexico City'de tanışmıştım. Bir fotoğrafçı olarak ona hayrandım. Bu hayranlık ünüyle değil, görüntüleri karşısında duyduklarımdan kaynaklanmaktaydı; yapıtının yumuşaklığını, güzelliğini, insancılığını ve bir insan olarak canlılığını seviyordum. Orada, New York'ta birbirimize bağlandık.

NEW YORK - PARİS



“Ruhun içsel gereksinimiyle ilgili her şey güzeldir. İçsel olarak güzel olan her şey güzeldir.”

(Vasily Kandinsky)

Frida’nın eskiden beri tanıdığı o ünlü New York kışı başladı. Bir kez daha, ilk kişisel sergisinin karşılığıymış gibi, yaşamındaki tüm mutlulukları burnundan gelmek zorundaymış gibi, jüponları ve dantelleri arasında bir güzel gizlenmesine karşın sağ ayağındaki sancılar yeniden başladı.

O doktor senin, bu doktor benim, gayet yakından tanıdığı bir seyr-ü seferdir başladı; nihayet içlerinden biri, çektiği ülseri tedavi etmeyi başardı. Ayağında kaçınılmaz ve zorunlu olarak sürüp giden bir dolaşım yetersizliği vardı. Kaza, zaten çocuk felciyle başlamış olan sorunu büsbütün azdırmıştı.

Frida, gereksindiği avunma ve sıcaklığı, şöhretinin zirvesinde olan Amerikalı fotoğrafçı Nickolas Muray’de buldu.

Diego karısına mektup yazıyordu ama uzaktaydı. Frida nice zaman uzakta kalmasından dolayı suçluluk duygusuna kapı-

larken, Diego bu yolculuktan çalışması açısından büyük yarar sağlayacağını söyleyerek yüreğine su serpmiştir. Diego'nun ilgisi hiç kuşkusuz samimiydi, Frida buna inanıyordu ama ya birbirlerine karşı duydukları sevgi, o neredeydi? Her birinin, birbirinden uzakta kendi köşesinde yararlandığı özgürlükte mi, uzaklığa rağmen birbirlerine olan bağlılıklarında mı, yoksa her ikisinde mi?

Aralık başında, yağsünü dolayısıyla Frida, Diego'ya şu satırları yazmıştı:

Benim gece çocuğum,

Saat sabahın altısı ve hindiler ötüyor, insanca şefkatin sıcaklığı. Refakatli bir yalnızlık mı bu? Yaşamım boyunca senin mevcudiyetini unutmayacağım. Sen beni paramparçayken aldın, bir bütün haline getirdin. Bu küçük dünyada bakışlarımı nereye çevireyim? Öyle engin, öyle derin ki bu dünya! Vakit kalmadı, hiçbir şey kalmadı. Uzaklık. Kalan tek şey gerçek. Olan, değişmez bir biçimde oldu. Şimdi kökler ayrışıyor, saydam, değişmiş. Sonsuza dek meye veren ağaç. Senin meyvelerin foktan kokular saçıyor, çiçeklerin rüzgârın ve tomurcuğun neşesiyle açarak renklerini sunuyor. Diego adı, aşkın adı. Seni böylesine sevmiş, tohumunu toplamış, yaşamını sabahın altısında billurlaştırmış ağacın susuz kalmasına engel ol.

Ona yolladığı yazılarda, hiç değişmeyen bağlılığı, satır aralarında okunuyordu. Diego bitmek bilmeyen aşklarıyla Frida'yla ilişkisini tehlikeye atarken, Frida'nın aşkları onun Diego'ya duyduğu kutsal sevgiyi asla koparmıyordu. Halbuki Frida da kendini aşklarına tamamen teslim etmekteydi.

Tıpkı bir dokunuşuyla tereddütsüz açıldığı Nickolas'ya teslim olduğu gibi. Nickolas, doğal olarak Diego'nun varlığından haberdardı. Frida bunu gizlemiyordu ama kocasının varlığının hiç-

bir şeyi engellemiyor olmasından hoşlanıyordu. Hiçbir tereddüt ve çekinmeye yer vermeden, Nickolas'yla aşkın kollarına atılıyordu. Yeni erkeğiyle yaşamın tadını çıkarıyor, onun zekâsından, şehvetinden yararlanıyor, kendisine hissettirdiği güzel, özgün ve çekici kadın imgesinden hoşlanıyordu. Sahipleniciydi, Nicholas bir tek kendine ait olsun istiyordu.

Aynı durumda bir başka kadın olsa tedirginlik duyardı ama Frida son derece doğal bir şekilde -insanın elini kolunu bağlayan yanı da buydu- sevgilisinden kendisine sadık kalmasını, yine de onu aldatacaksa bunun “yataktan” öteye gitmemesini, bu durumda da arzulanan kadını “sevmekten” özellikle kaçmasını talep ediyordu.

Frida ile Nickolas, New York sokaklarında iki âşık gibi dolaşiyor, kavşaklarda durup öpüşüyor, her fırsatta kahkahalarla gülüyor, birbirleri karşısında coşkuyla doluyorlardı. Nickolas'ın iki fotoğraf çalışması arasında ve Frida'nın bacağından yakınmadığı durumlarda, günün moda müzikleriyle başları dönene kadar dans ediyorlardı.

Yıl sonunda Frida'ya Paris'ten haber geldi. Yüreği hem heyecan hem de endişeden çarparak, elinde buruşmuş bir mektup ve parmakları mürekkep lekesiyle dolu, Nickolas'ın fotoğraf stüdyosuna gitti.

“Koşa... koş geldim... Dışarda su... sulu kar yağıyor.”

Derin derin soluk alırken çantasında mendilini arıyordu.

“Yürürken aynı zamanda mektubu okuyor... dum, mürekkep bulaştı... Nick! Gerçeküstücüler beni... Paris'e bekliyorlar.”

“Başarıdan başarıya koşuyorsun, güzelim.”

“Ama Nick, aşkım, senden ayrılmak istemiyorum.”

“Ne kadar sürecek?”

“Yaklaşık bir ay,” dedi Frida, dalgın. “Bir de... biliyor musun...”

Nickolas, soran bakışlarla Frida'ya baktı. Frida ıslak çorabını çıkarmış, bacağına ovuşturuyordu.

“Benim gerçeküstücü olduğumu sanıyorlar. Halbuki değilim.”

“Yine aynı tartışmaya girmeyelim. Bu tür sıfatlar sonuçta pek önemli değil, Frida. Sen bütünlüğünü koruduktan sonra.”

“Gerçeküstücü olmak ne demek?” diye sürdürdü Frida. “Eğer eşyaları bulundukları ortamdan çıkarıp başka bir ortama yerleştirmekse, resim zaten tarihi boyunca hep bunu yaptı... Ama eğer saçmalık oyunu oynamaksa, ben yokum.”

“Tekrar ediyorum, sen yerinin nerede olduğunu biliyorsan, geri kalanı önemsiz... Kimsenin sana dokunamayacağını biliyorum.”

“Gerçeküstücülerin en önemli sorunu, kendilerini aşırı derecede ciddiye almaları. Breton’da bu gayet açık.”

“Şanslısın, insanlar seni pek az etkiliyor. Endişesiz ve özgürsün, üstelik bunu gösteriş olsun diye de yapmıyorsun.”

“Bunun nedeni, aslında hırslı olmamam. Tek hırslım resimdeki arayışım düzeyinde ama bunun toplumsal başarıyla, yani her tür görünümü kurtarma hedefiyle hiçbir ilişkisi yok.”

“Seni gerçekten etkileyen birisi oldu mu?”

Frida düşündü ve yüzüklerle dolu parmaklarıyla saymaya başladı sessizce.

“Aristokratlar, büyük sanayiciler, sanat ya da siyaset dünyasının ünlüleri... Hayır, ne Rockefeller, ne Don Passos, ne Steinbeck, ne de Reed... Bunların hiçbirisi değil. Evet, beni gerçekten etkileyen, ruhumun derinliklerine kadar işleyen, olağanüstü bulduğum biri var: Troçki!”

“Halbuki, sen doğal gücünle beni etkiliyorsun.”

“Nick, sana taptığımı, sürekli seni, gözlerini, ellerini, gülümsemi düşündüğümü nasıl söylesem. Seni bütün yüreğimle sevdiğimi ve bende senden başka -bir de özel ve değişmez yer tutan Diego var ama bunu biliyorsun- hiçbir şeyin mevcut olmadığını nasıl söylesem. İkinize karşı öyle büyük bir aşk duyuyorum ki,

bu beni aşılıyor, sizlerle çoğalıyorum... İkisi de birbirinden beter aşkla dolu iki Frida'ya dönüşüyorum.”

Sonra ağladı çünkü Paris uzak bir gezegen gibi büyüyordu gözünde; iki erkeği de orada olmayacaktı, Fransızca bilmiyordu, ayrıca orada da havanın çok soğuk olmasından korkuyordu... Ama öte yandan, eskiden beri kurduğu Avrupa düşü gerçekleşmekte ve elinden zor kurtulduğu kaza, endişe, zevk, her şey, bunun içinde birbirine karışmaktaydı.

New York'ta sergilediği yirmi beş tablodan on ikisi satılmıştı. Birkaç da sipariş almıştı. Siparişlerden biri bir otoportreydi; bunu hemen Hotel Barbizon Plaza'da gerçekleştirdi. Bir diğeri de *Vanity Fair* gazetesinden çalışan Clare Booth Luce için yapacağı, arkadaşı Dorothy Hale'in portresiydi.

Dorothy Hale'in resminin öyküsü gayet çarpıcıdır. Dorothy Hale, Amerikalı genç bir oyuncuydu, Ekim 1938'de tüm Amerikan basınına allak bullak etmişti. Bir sabah saat altıda en güzel giysilerini giydi ve New York'taki Hampshire House binasının bir penceresinden aşağı atladı. Bu olaydan çok etkilenen Frida, gazeteci Clare Booth Luce'e, oyuncunun anısına bir resim yapmak istediğinden söz etti. Clare de Frida'ya, tabloyu ölen oyuncunun annesine armağan etmek üzere kendisinin satın alacağını duyurdu. Anlaştılar. Birkaç ay sonra tablo alıcısının eline ulaştığında, bir skandal havası esti: Dorothy Hale'in portresi, Dorothy Hale'in *İntiharı*'nın resmi olmuştu.

Bu tam da Frida'ya yakışır bir durumdu: Tuvalin üzerinde intihar kararından önceki endişeyi ve olayın gerçekleşmesini billurlaştırarak oyuncunun yaşamındaki trajik yanı yansıtmıştı. Üstelik, bu hiç kuşkusuz Frida'nın tanıdığı bir fanteziydi. Ama böyle bir tablo, alıcısının zevkine pek zor uyabilirdi; hele yaralı bir anaya kızının anısı olarak asla verilemezdi.

Bu arada Frida, 1939'un Ocak ayında Fransa'ya gitti. Mexico City'den bu denli uzun süre uzak kalmasının doğru olup olma-

dığını düşünüyor ve Avrupa'daki siyasal durumdan endişe duyuyordu. Sergisi konusundaysa pek iddialı düşler kurmuyordu.

Fransa'ya varışı, elverişsiz koşullarda gerçekleşti. Frida'ya göre Breton sergiyle yeterince ilgilenmemişti, tablolar gümrükte bekletiliyordu ve henüz hiçbir galeriyle bağlantı kurulmamıştı. Frida hemen geri dönmeye yeltendi. Diego'ya telgraf çekti ama Diego en azından tabloların sağ salim geri gelebilmeleri için kalmasını öğütledi. Üstelik Paris'teki hava, Frida'nın hiç görmediği kadar griydi ve insanların evleri küçücüktü.

Bir süre Bretonların Rue Fontaine'deki evlerinde, kızlarının odasında kaldı. Gözlerine inanamıyordu: Mexico City'de de, New York'ta da insanlar daha büyük mekânlarda yaşıyorlardı! Frida gayet keyifsizdi ve "gerçeküstücü denen şu zırdeli orospu çocukları"na karşı dış bileyip duruyordu. Frida'nın gözünde hiçbir incelikleri yoktu. Onları aşırı derecede entelektüel, yararsız, kirli, çulsuz (ve tembel), hiçbir değeri olmayan teorik gevezeliklere dalan, tüm zamanlarını kahvelerde tartışarak geçiren kişiler olarak tanımlıyordu. Aralarında ne işi olduğunu düşünüp duruyor, asla onlara karışmak istemiyordu...

Frida kendini yalnız hissetmekteydi. Yağmurlu, tarihin sürekli tehdidi altındaki yağmurlu bir kentte, dost olarak çevresinde dolanan kişileri sevmediği ve dilini bilmediği bu kentte yürüyordu. Fransızca zoruna gidiyor, sokakların adını bile aklında tutmakta güçlük çekiyordu. Bununla birlikte, neredeyse kendine rağmen, kentin güzel olduğunu duyumsuyor ve hep aynı yerlerde geziyordu: Vosges Meydanı, kendisi için, Diego, babası, Nic, Troçki, Cristina ve çocukları için mumlar yaktığı Notre Dame Kilisesi'nin çevresi, Diego'nun sürekli sözünü ettiği Montparnasse sık sık gittiği yerlerdi. Montmartre'a gitmek istedi ama yolmuştu, gözü yemedi, Luxemburg bahçeleriye ona bir türlü sahip olamadığı çocukları anımsatarak içini burkuyordu.

Yine de ilgisini çeken insanlarla tanıştı: Paul Eluard, Yves Tanguy, Max Ernst, Marcel Duchamp gibi... Ernst ve Duchamp'ın

alışmalarına bayılıyordu. Duchamp’la yakınlaşarak, kendisine yaptığı yardım önerisini kabul etti. Duchamp tabloların gümrük sorununu halletti ve galeri konusuyla ilgilenmeye başladı.

Düzenlemeyle ilgili zorluklara karşın Breton’un kafasında bir düşünce vardı: Frida sergiyi tek başına amayacaktı. Sergi, “Meksika” adı altında açılacaktı, Frida’nın tablolarının yanı sıra Kolomb-öncesinden kalma heykeltcilikler, maskeler, uğurlar, folklorik eşyalar ve on dokuzuncu yüzyıla ait Meksikalı fotoğrafçı Manuel Alvarez Bravo’nun fotoğrafları da olacaktı...

Derken Frida hastalandı. Yüksek ateşli bir böbrek iltihabına tutuldu ve Neuilly’deki Amerikan Hastanesi’ne kaldırıldı. Ateşi düşüp de sancıları azaldığında, Amerikan Hastanesi’nde olmaktan büyük bir zevk duydu: Hiç olmazsa İngilizce konuşabilecekti!

Duchamp’ın Mary Reynolds adındaki Amerikalı karısı hastaneye Frida’yı ziyarette geldi.

“İyi ki geldin,” dedi heyecanla Frida. “Haberler iyi mi?”

“Korkarım pek iyi değil.”

“Bu mu ışık şehri? Dert şehri demek daha yerinde olur. Neyse, sen yine de söyle. Kendimi en kötü şeylere bile ağıştırdım.”

“Sergi için galeri bulundu. Seine Sokağı’ndaki Pierre Colle Galerisi ama Colle’n ortağı tablolarının hepsini sergilemek istemiyor, fazla çarpıcı olmalarından rkyor.”

“O zaman cehenneme kadar yolları var. Buradan çıkıyor ve derhal çantamı hazırlıyorum... Tabii, gerçeküstücülerin bokları çarpıcı bulunmuyor, değil mi?”

Mary bir an sessiz kaldı, sonra yavaş yavaş konuştu:

“Frida, siyasal durum da...”

“Her ülkede benzer siyasal durumlar var ama buradaki kadar sahte sanatçı yok, inan bana!”

“Sergi 10 Mart’ta açılacak.”

Frida saçlarını yolarmış gibi yaparak, “Ve daha şubat ayında-yız,” dedi.

“Yine de iyi bir haberim var: Buradan çıktığında seni bizim eve alacağız. Bizde kalacaksın.”

Frida onu öptü.

“Siz harikasınız, benim için tüm yaptıklarınız için ne denli teşekkür etsem azdır...”

Ayağa kalktı ve pencereden dışarı baktı.

“Her halûkarda kalmak zorundayım, Diego öyle istiyor... Üstelik Breton’a da eski Meksika tablolarını restore etmesi için 200 dolar vermiş bulundum...”

New York’a dönüp Nickolas Muray’e kavuşmak için sabırsızlanıyor, mektuplar yazıyordu:

Nick'im, seni seviyorum. Seni sevdiğimi -senin beni beklediğini-, senin de beni sevdiğini düşündükçe mutlu oluyorum...

Sevgilim, dünya güzelim, Nick'im, hayatım, çocuğum, sana tapıyorum...

Şubat sonu Duchamplar’a yerleşti. Mary kendisine fedakârlık dolu bir ilgi gösteriyor, Frida da Mary’ye minnet duyuyordu. Kendini çok iyi hissediyordu.

Sergi ticari açıdan pek başarılı geçmedi. Zaten siyasal istikrarsızlık da buna pek olanak vermiyordu; buna karşılık, gösterilen ilgi ve saygı açısından büyük bir başarıydı. Frida serginin yıldızı oldu. Yves Tanguy’dan Picasso’ya kadar pek çok ressamın hayranlığını kazandı. Resminden çok etkilenen Picasso, daha sonra Diego’ya şöyle yazacaktı:

Ne sen, ne Derain, ne de ben, Frida Kahlo gibi yüzler çizmeyi biliyoruz...

Ama başka çevreleri de etkilemişti Frida. Örneğin moda çevrelerini. Frida’nın giyim tarzının cazibesine kapılan Elsa Schiap-

relli, tüm Paris için “Madam Rivera elbisesi”ni yarattı; *Vouge*’un kapağında Frida’nın yüzüklerle dolu elinin resmi çıktı.

Ve Louvre Müzesi onun bir tablosunu satın aldı.

Öyle ya da böyle, Frida’nın hakkı teslim ediliyordu ve bunu yapanlar da pek yabana atılacak kimseler değildi... Frida bunun bilincindeydi ve her şeyi, şöhretten başı dönmeksizin, gerektiği ölçüde değerlendiriyordu.

Mart sonu Le Havre’a gitmek üzere Paris’ten ayrıldı. Kafası sakindi. Hatta kendisini New York’a götüren gemide *Dorothy Hale’in İntiharı*’nı yapmaya başladı: Tuvalin ortasında, bulut kümeleri arasında yer alan New York tarzı bir bina yükseliyordu. Atlayan kadının hareketi üç boyutta çizilmişti: Camdan atlarken başka hiçbir şey görünmüyordu. Ölen Dorothy bir kan gölünün ortasında yatıyor ve kulaklarından, burnundan, ağzından kan fışkırıyordu. Kan çerçevenin kenarına kadar sıçramıştı. Halbuki ölümünün ötesine, tablonun ötesine bakan kadın, hâlâ çok güzeldi...

Diego bir gün New York'ta, "Tanrı'ya inanmıyorum ama Picasso'ya inanıyorum," demişti. Ne kadar haklıydı. Bu ufacık adamın eşi benzeri yoktu. Louise Nevelson da kendi tarzında benzer bir şey söylemişti. "Daha beşikteyken bile bir melek gibi resim yapıyordu Picasso."

Bense çok daha sıradan bir şey söyleyeceğim, ne yapalım: Ne göz var Picasso'da! Hayatımda, onunkine benzer bir ikinci bakış görmedim. Gözleri, çevresindeki her şeyi, sizi, beni, her şeyi anında tuvalin üstünde sabitleştirir gibiydi. Korkunçtu o bakış. O bakış sayesinde, sırf o bakışa sahip olduğu için doğuştan yarı yarıya ressamdı zaten.

Gayet iyi anımsıyorum. Serginin odak noktası olmakla birlikte, açılış kokteylinde biraz geri planda duruyordum. Vassily Kandinsky beni kutluyordu; heyecandan ağlıyordu, küçük gözlükleri buğulanmıştı. Harika bir şivenin renklendirdiği derme çatma İngilizcesiyle, bir yandan da gözlerini silerek hayranlığını ifade etti bana. Rus ruhu her yerde kendini gösterir! Joan Miró pek konuşmadı ama heyecan ve sevgiyle beni kollarına alıp sımsıkı sarıldı. Max Ernst her zamanki gibi soğuktu ama samimiyetle, yoluma

devam etmemi söyledi. Picasso da kucakladı beni, cömertçe övgüde bulundu.

Çalışmamı takdir etmeleri beni derinden etkiliyordu, hele bu takdirin tanınan en ünlü ve iltifat konusunda en cimri resamlardan gelmesi mutluluğumu bir kat daha artırmıştı. Hem ressamlar hem de birbirinden farklı bir sürü önemli kişi, herkes Friduchita'yla ilgileniyordu.

Paris'ten ayrılana değin Picasso'yla sık sık görüştüm. Bana karşı çok açık davranıyordu, birisini sevmediği zaman ne denli nemrutlaşıyorsa, bana karşı da tersine, o denli açık davranıyordu. Birlikte çok hoş anlar geçirdik. Bol bol şarkı söylüyorduk: Meksika şarkılarını, İspanyol şarkıları izliyordu... Bir gün bana harika bir çift küpe hediye etti. Birine vermediysem, hâlâ bende-dir bu küpeler.

Böyle rastlantıları ya da Duchamplar ve Tanguyler gibi kişilerle tanışmamı, bir de kentin bazı yerlerini görmemin getirdiği ayrıcalığı düşündüğümde, Paris'e gitmiş olmaktan ötürü pişmanlık duymuyorum. Geriye ne kaldığını düşünecek olursak, sanatçılar, özellikle de Fransızlar çalışmaktan çok laf üretiyorlardı, bu da beni çok şaşırttı. Evet, biliyorum, o dönemlerde tarih arka odada, zehrini akıtmaya hazır bir biçimde gelişmekteydi, atmosfer ağırdı ama bütün bunlar çalışma arzusu içindeki bir sanatçıyı engellemek için pek de geçerli gerekçeler sayılmaz.

Kafelerde geçirdiğim ender akşamlardan birinde isyan ettim: Eluard, Dalı'nın resmini övüyordu, bense ona ressam sıfatını bile yakıştırmıyordum. Olsa olsa, o da zorlayarak, görüntü üreticisi denebilirdi Dalı'ye... Şu Fransızlar tuhaf insanlar. Renoir gibi bir adamı göklere çıkarıyorlar, Renoir'ın hiçbir değeri olmadığını söylemek istemiyorum ama örneğin Monet gibi birisiyle karşılaştırıldığında pek de ahım şahım biri sayılmaz. Buna karşılık, yapıtının vasat olduğu kanısıyla Derain gibi birisine gölge düşüyorlar.

Konuşmalarından fazlaca bunaldığım ve dolduğum zamanlarda, bu Fransızların en önemli yönünün, ülkelerinde barındırdıkları yabancılar olduğunu düşünüyordum!

Yabancılardan söz açılmışken, aklıma bir şey geldi... Sağdan soldan, örneğin Dördüncü Enternasyonal'e bağlı arkadaşlardan edindiğim bilgileri değerlendirdiğimde, İspanyol Cumhuriyetçilerine yapılan yardımın pek yetersiz olduğunu anladım. Diego'ya mektup yazdım ve elimden geleni yaparak yaklaşık dört yüz kadar mültecinin Meksika'ya sığınmasını sağladım. Bu pek fazla bir şey değildi, yeterli sayılmazdı ama zaman engeline karşı gücüm ancak buna yetiyordu.

Siyasal olaylar içinde beni en çok etkileyenlerden biri bu savaştır. Gaddar, iç paralayıcı bir olaydır.

Çok içiyordum, böbreklerim yüzünden hastaneye yattığım süre dışında sürekli içiyordum. Çok diyorsam, hiçbir zaman yerlerde yuvarlanmadım, hiçbir zaman da hesap tutmadım. Ama tabii bu az içtiğim anlamına gelmez. Dostoyevski'nin kahramanları türünde biri olmadığımдан, ben de herkes gibi bazı şeyleri unutmak ya da bendeki bazı şeyleri daha da belirgin kılmak için ama asla şiddetle sonuçlanmayan bir biçimde içtim. İnsanda şiddet arzusu yaratan içki kadar kötüsü yoktur; ben bunu hiç affedemem, çünkü insanın bazı şeyleri farkında olmadan yaptığı yolundaki iddialar yanlıştır. Kötü niyetten kaynaklanır. Ne kadar içilirse içilsin, biraz abartma ya da silinmelerle de olsa, her şeyin farkına varılır. Birdenbire kekelemeye başladığının, daha yüksek sesle güldüğünün, yalpalayarak yürüdüğünün farkına varır insan; başkalarının size yönelttiği bakışların da farkına varırsınız. Her şey ağırlaşır, beden de, sözler de; böylece artık içmemek gerektiğinin de farkına varılır. Ne içmelerine rağmen içmediklerini söyleyenlere, ne de sorumluluklarını sırtlanmamak için alkolün ardına saklanana inanırım.

İçki cinsel gücü artırıcı olabileceği gibi, iyi bir maske de olabilir. Ben bu anlamda içkiden hiç yararlanmadım.

Sonuçta, evet, çok içtim ama miktarını ancak yine kendimle, kendi durumlarımla karşılaştırabiliyorum. Bununla birlikte, alkol beni hiçbir zaman kökten değiştirmedi, işte bu yüzden hiçbir bahane peşinde değilim.

Paris'te konyak güzeldi.

Çok içtiğim zamanlar asla iyi resim yapmadım. Ama asla sarhoşluğu da resmetmedim.

İKİ FRIDA



“Her haliyle köküne kadar Meksikalı olduğunu gösteren Frida, büyük şaşkınlık yaratmaya devam ediyor: Resmi ve yaşamı, yaşamı ve resmi, tıpkı iki Frida gibi, çizdiği iki Frida gibi birbirine bağlı.”

(Elena Poniatovska)

Frida, New York’a, eski dostlarına, Nickolas’ya kavuşmak için sabırsızlanıyordu. Varışından yirmi dört saat önce, kamarasında valizlerini hazırlamış beklemekteydi. İçinde resim malzemeleri olan, yarı tahta, yarı deri, üzerinde adı yazılı dört köşe bir sandığı andıran resim çantası, düşme tehlikesine karşı iki valizin arasına dikkatle sıkıştırılmıştı. Birdenbire yolculuk etmekten, iki ülke arasında, iki otel arasında mekik dokumaktan bıkkınlık duydu, yaşamının bagajlar içinde dörde katlanmış olduğu kanısına vardı.

Birden bir gürültü duydu, siren acı acı çalarken güverteye çıktı. Gökyüzü neredeyse beyazdı, utangaç bir güneş vardı. Gözlerini kırptı ve göğün aydınlığından korunmak için elini gözüne siper etti. Gemi yaklaştıkça, Manhattan, Frida’ya hoş geldin

diyen suskun bir beton ve elik yığınıymışçasına hareket eder gibi görünmeye başladı. Limanın kokusu başını döndürüyordu, yanaklarından yaşlar süzüldü.

Nick onu bekliyordu.

Frida, ezilme korkusuyla insanların inmesini bekledi. Bir elinde resim çantasını tutuyor, öbür eliyle eteğini kaldırıyordu. Valizleri arkadaki hamalın arabasındaydı. Taksi hazırды.

Frida arabada Nickolas'ya sımsıkı sarıldı. Nick ise onu daha iyi görebilmek için şöyle biraz kendinden uzaklaştırdı, sonra başını salladı.

“Neden olumsuzsun, benim canım Nick'im. Bak, buradayım işte, sen de buradasın, dünyada bu andan başka hiçbir şey mevcut değil.”

Nickolas atık kaşlarıyla gülümsedi. Frida, Nickolas'ya yaslandı ve başını hafifçe yana eğerek hiç konuşmadan sokağı bakmaya başladı.

“Frida.”

Frida çenesini sallayarak, “Evet,” dedi.

“Sana bir haberim var, iyi mi kötü mü, bilemiyorum: Ben evleniyorum.”

Frida hiç kıpırdamadı. Karanlıktan başka hiçbir şey göremeyecek biçimde sımsıkı yumdu gözlerini, yüreğinkinden başka hiçbir ses işitmeyecek biçimde... Sonra gözlerini açarak doğruldu. Nickolas'nın ellerini avuçlarına aldı ve şefkatle öptü.

“Şu anda başka hiçbir şey söyleme, Nick'im. Bunu daha sonra konuşuruz... Sana dünyanın en büyük mutluluğunu dilediğimden ve ne olursa olsun seni hep seveceğimden emin ol, yeter.”

İçinde kocaman bir boşluk duygusundan başka hiçbir şey yoktu. Ne bir gözyaşı, ne bir fikir. Akı, gökyüzü gibi bembeyazdı, yüreğı artık yerinden fırlayacakmış gibi çarpmıyordu, bedeninde her şey sakindi. Belki de aşırı derecede sakindi her şey. Nick'e alelacele söylediğı sözcükler bile kendisine ait değildi sanki.

Otelin asansöründe hademenin söylediklerini duymadı. Odasına varır varmaz tuvalete koşarak kustu. Sonra yüzünü musluktan akan soğuk suyun altına tuttu, yavaş yavaş kaydığını hissetti ve yere çöktü. İşte o zaman hıçkırmaya başladı. Bu ilişkinin bitme nedeninin, kendisinin onu aşırı ileriye götürmüş olmasında mı, yoksa tersine, yeterince ileriye götürmemiş olmasında mı kaynaklandığını düşünüyordu. Kendi yaşam acıları içinde, Meksikalı damarıyla aşırı davranışları ve tutkusu yüzünden mi her şeyi bitirdiğini, yoksa bazı erkekleri kendine çeken ama aynı zamanda da ürküten kırık dökük bedeninin mi kabahatli olduğunu, yoksa Diego'nun her yerde hazır ve nazır görüntüsünün mü buna neden oluşturduğunu sorup duruyordu kendi kendine.

Ayağa kalktı, sırtı bedenini ileriye doğru itti.

Otel odasında volta atıyor ve her şeyin normal olduğunu görerek gözyaşı döküyordu; kendini tümüyle Nickolas'ya vermişti, zaten bu doğasında vardı ama ondan hiçbir şey istememiş, asıl ortak bir proje sunmamıştı. Her seferinde böyleydi, aşkından çok şey veriyor ama sonuç olarak ulaşılmaz niteliğini koruyordu.

Valizlerini açmaya başladı. Ama sonra canı bu işe devam etmek istemedi. Açık valizlerin üzerine Dorothy Hale'in henüz bitmemiş resmini koydu. Yatağının kenarına oturarak resme baktı. "Bulutların çerçeveye doğru taşması gerek," diye düşünüyordu. "Her şey insandan dışarıya taşmıyor mu, kan, gözyaşı, bulutlar, hatta yaşamın ta kendisi..." Oturduğu yerde, büyük aynada kendisini görüyordu. "Allah kahretsin. Görüntümüz hep bize geri dönüyor."

Daha sonra, ona hayatta hiçbir şeyden dolayı kızgınlık duymadığını, onun adına çok mutlu olduğunu, kendisine taptığını ve ömür boyu dostu olacağını belirtmek için Nickolas'ya telefon etme gereksinimini duydu. Ondan bazı isteklerde de bulundu: Aşklarına tanıklık eden yerleri ve bu aşkı simgeleyen resimleri, eşyaları korumasını istedi. Nickolas söz verdi ve Frida'ya dostluktan emin olmasını rica etti.

Frida hâlâ ağlıyordu ama bunlar artık acı gözyaşları değil, daha yumuşak yaşlardı. Topyekun bitimi engelledikleri için şefkat ve dostluk birer avuntu olmuştu. Tutku, kırgınlıkları unutmuş, gücünü şefkat ve dostlukla yitiriyordu. En sonunda, yüzüklerini ve saçındaki kurdeleleri bile çıkarmadan uyuyakaldı. Sonuçta, uzun süren bu yolculuk sonrası, bir yandan geri dönmeyi arzulamakla birlikte, öte yandan da Meksika’da Diego’yla çıkabilecek sorunları düşünerek New York’tan ayrılmaya çekiniyordu. Bir karar veremediğinden, Manhattan sokaklarında düşüncelerinden, Nick’in anısından ve alması gereken kararlardan kaçmaya çalışıyor, valizlerini bir türlü hazırlamıyordu. Neyse ki dostları oradaydı ve Frida’yı yalnız bırakmıyorlardı. Sonunda otelden ayrılarak bir kadın arkadaşının evine yerleşti ama kalıp kalmama konusunda hâlâ tereddütteydi. Biraz biraz çalışmaya başladı, desenler, tropikal meyveleri temsil eden natürmortlar yapıyor, *Dorothy Hale’in İntiharı*’nın son rötuşlarıyla ilgileniyordu... Ama içinde bir sıkıntı vardı, bir şeyler dönüş kararını engelliyordu, bu engel belki Nick’ten tamamen kopma fikri, belki de Meksika’da karşılaşacağı şeylere ilişkin bir önseziydi.

Bir sabah eşikten atladı.

Meksika’da durum, her açıdan çok gergindi. Diego’nun pek çok serüven yaşadığı söyleniyor, özellikle de ressam bir Macar kadınla olan ciddi ilişkisinden söz ediliyordu. Siyasal alanda da karışıklıklar yok değildi.

Troçki, Diego’yla bağlarını koparmasının ardından, taşınma hazırlığındaydı.

“Laf aramızda Diego, Troçki sana müdahale etmem için bana Paris’e mektup yazdığında zorunlu olarak seni savundum... Ama insanın adı bir kez Diego Rivera’yken, hangi akla hizmet Dördüncü Enternasyonal’in Meksika Bölümü’nün sekreteri olmaya heveslenir, işte bunu anlamıyorum.”

“Ona yeterince sadakat göstermiştim, bu görevi hak etmemiş olduğumu düşünmüyorum. Üstelik tam anlamıyla sorumsuz birisi olduğum da söylenemez.”

“Evet ama sen her şeyden önce bir ressamsın, bir siyaset adamı değil. Nitekim Dördüncü Enternasyonal’den ayrılmak istediğinde sen de aynı şeyi ifade ettin...”

“İhtiyar’ın yöntemleriyle hemfikir değildim...”

“Artık kendini tamamen resme adayacağını söyledin.”

“Bunlar da benim çelişkilerim. Ya da kafama esen şeyler, nasıl adlandırırsan adlandır...”

“İyi de, sen de kabul etmelisin ki, Troçki gibi birisi için insanın en eski dostlarına tek bir ters laftan ötürü kızması, onlarla bağlarını koparması pek de güven verici bir durum değil... He deflenen şeyler çok büyük... ve tehlikeli.”

“Siyasette de yaşamda olduğu gibi kırgınlıkların ve kopmaların önüne geçmek olanaksız.”

Frida her halukârda Diego’nun tarafını tutacağını biliyordu. Ama yine de, bir kez daha taşınmak zorunda kalan Troçki ve Natalia için endişe duyuyordu. İlişkilerinin bozulmasından ötürü, Mavi Ev’den ayrılmak için gerekeni yapacaklarını Troçki bizzat bildirmişti.

Frida bu durumda kendini rahatsız hissediyordu ama daha fazla bir şey yapması ya da söylemesi de söz konusu değildi. Üstelik, Diego’nun kendisinin Troçki’yle olan ilişkisini de duyduğu söyleniyordu. Tabii bu bir söylentiydi ama Diego’nun gerek Troçki’ye gerekse kendisine karşı gösterdiği saldırganlık, bunun doğru olabileceğinin bir kanıtıydı. Acaba bu durum, iki adamın ilişkilerinin tamamen kopmasında belirleyici mi olmuştu? Bunu ne bilmek, ne de bu konu üzerine konuşmak istiyordu Frida. Diego’nun hem kıskançlığından, hem de sürekli sadakatsizliğinden bıkmıştı.

“Öbür kadınları sevmiyorum,” diye bahane uyduruyordu Diego. “Ben yalnız küçük, güzel Frida’ma gereksiniyorum.”

“Duygularının bu incelikli yanını bilmek sorunu değiştirmiyor,” yanıtını veriyordu Frida.

Diego’nun bir süre için Meksika’da bulunan oyuncu Paulette Goddard’la ilişkisi olduğunu duymuştu. Öte yandan, Macar Irene Bohus’la olan aşkı da söz konusuydu... Frida’nın yüreği parçalanıyordu. Yaşamları hakkında köklü bir karara varmanın zamanı gelmemiş miydi? Fakat Diego’ya olan bağlılığına son veremediği de gerçektir, ona acı çektiren şey buydu. Bu acı kendisini tahmininden de fazla yaralayan ama doğal olarak Diego’ya söz edemediği, Nick’in yitimiyle daha da çoğalıyordu.

Yaz yaklaşırken bir kez daha Mavi Ev’e taşınmaya karar verdi.

Yer güzel, geniş ve aydınlıktı; duvarların içindeki mavi, yeşil, kiremit, sarı gibi renkler canlılık veriyor, patio’daki bitkiler mekânı canlandırıyor, etrafa yaşama sevinci saçıyordu. Yapılırken pek çok yerine konan camlı bölmeler sayesinde, ev göğe ve güneşe kucak açar gibiydi. Yine de Frida umutsuzluğa kapılıyordu. Ne dışarı çıkmak, ne de insan görmek istiyor, odaların içinde dört dönüp duruyordu. Pek az kişiye açıyordu dertlerini: Nickolas’ya mektup yazıyor, ondan kendisine olan desteğini ve sevgisini tekrarlayan yanıtlar alıyordu; bir de her zaman olduğu gibi yanında olan Cristina’ya açılıyordu.

Çalışmadığı zamanlarda bile saatlerce atölyesinde kalıyordu. Bu ev dünyasıysa, atölye de bu dünyanın merkeziydi. Frida herhangi bir avuntunun ancak oradan gelebileceğini biliyordu. Cristina da aynı şeyi söylüyordu:

“Her şeyden önce kendini ve işini düşünmelisin.”

“Farkında mısın, Diego beni görmeye gelmedi bile.”

“Daha iyi ya, Frida... Sonuçta evden ayrılmaya karar veren sensin.”

“Bıkmıştım... Lupe Marin, diğer kadınların Diego’yu elimden almalarına izin verdiğim için aptalın biri olduğumu söylüyor... Yırtıcı davranmakla sorunu çözebileceğimden emin deği-

lim... Haklı mıyım, değil miyim, bilmiyorum... Her şeyi biliyor ve hiçbir şey bilmiyorum...”

Frida ağlıyordu.

Hıçkırıklar arasında, gülerek, “Bu ev, bunca yarayı sığdırabilmek için çok küçük,” dedi.

Cristina gülümsedi.

“Korkunç bir şey. Kendimi hem kendim için yaşayabilecek denli güçlü ve iç zenginliğine sahip hissediyorum, hem de değil bir davranışın, en ufak bir düşüncenin bile paralayabileceği kadar dayanıksızım...”

İki kız kardeşin oturdukları salıncaklı iskemleler gıcırdıyordu. Atölyenin camlarında güneş ışınları oynaşıyordu.

“Zavallı Dorothy’yi anlıyorum. Kendini öyle parçalanmış hissediyordu ki, bu duygusunu gerçekleştirmek istedi...”

“Sen de onu resmet.”

“Evet, tabii, ben de onu resmedebilirim. Bu, kırılmış bir bütünü yeniden onarmanın düşlemsel bir yoludur... Bu bütünü kırılmış olarak resmetsem bile...”

“Şu sahip olduğun güç...”

“Yaşamımı sürdürmenin tek yolu.”

Ve bu sözleri söylerken, bir rahatlık dalgasının içine yayıldığını hissetti. Gözlerini sildi ve iskemlesini durdurdu.

“Mutfakta çocuklar için bir karpuz var, çok tatlı.”

Frida, adını *İki Frida* koyacağı büyük bir tabloyu düşlemeye başladı. Doğal büyüklükte, hatta daha büyük, sağlam bir Frida, yaralı, kan kaybeden ikinci bir Frida’nın karşısında duracaktı. Biri sevilen, diğeri sevilmeyen iki Frida.

Ama denetlemesine fırsat kalmadan yaşlar yeniden gözlerinden akmaya, gözlerini, düşlemini, düşüncelerini, arzularını bulandırmaya başladı. Diego yüzünden mi, yoksa yalnızca kendisinden ötürü mü ağladığını, bu denli çok gözyaşının nereden geldiğini, yaşların ne denli acı, yaşam, hatta belki de neşe taşı-

dığını bilemiyordu. “İnsanın kanını tükettiği gibi ben de gözyaşımı tüketiyorum... Gözyaşı, kanın negatif baskısıdır. Sonuçta aynı şeydir. Sözcüklerin, bedenın akması, sıvılaşmasıdır. Kabuk tutmayan yaraların sıvılaşmasıdır. Tabii, eğer insanın kökleri kurumuyorsa...” Sonra tekrar *Suyun Bana Verdiği* adlı tablosunu ve Breton’un tabloya ilişkin olarak söylediğı, pek ayırdına varmasa da anladığı sözleri düşündü. “Tablo (...) farkına varmadan, bir zamanlar Nadj’a’nın ağzından duyduğum cümleyi anımsatıyor: ‘Ben aynasız odada, banyonun üzerindeki düşünceyim.’”

Gecelerim, çarpan kocaman bir yürek gibi.

Saat üç buçuk.

Gecelerim aysız. Gecelerim, pencerelerden süzülen gri ışığa gözünü kırpmadan bakıyor. Gecelerim ağlıyor, yastığım nemli ve soğuk. Gecelerim uzun, upuzun ve sürekli belirsiz bir sona doğru uzuyor. Gecelerim beni senin yokluğuna itiyor. Seni arıyorum, yanımdaki dev bedenini, soluğunu, kokunu arıyorum. Gecelerim, “Boşluk,” yanıtını veriyor, gecelerim beni üşütüyor ve yalnızlıkla dolu. Bir temas noktası arıyorum: Tenini arıyorum. Neredesin? Neredesin? Dönüp duruyorum, yanağım nemli yastığa, ıslak saçlarım şakaklarıma yapışıyor. Burada olmaman mümkün değil. Kafam serseri serseri dolaşıyor, düşüncelerim gidip geliyor ve parçalanıyor, bedenim artık anlamak istemiyor. Bedenim seni istiyor. Bedenim, şu sakat külçe, senin sıcaklığında bir an için kendini unutmak istiyor, birkaç saatlik dinginliğe çağırıyor. Gecelerim paçavraya dönmüş bir yürek. Gecelerim sana bakmak, ellerimle bedeninin her kıvrımını izlemek, yüzünü bulup okşamak istediğimi biliyor. Gecelerim, senin yokluğundan dolayı soluğumu kesiyor. Gecelerim seni çağırmak istiyor ama sesleri çıkmıyor. Yine de seni

çağırmak, sana kavuşmak, bir an için sana sarılmak ve katleden zamanı unutmak istiyor gecelerim. Bedenim anlayamıyor. Tıpkı benim gibi bedenimin de sana ihtiyacı var, belki de onunla ben biriz. Bedenimin sana ihtiyacı var, çoğu zaman beni sen tedavi etmişsindir. Gecelerim, teni hissetmeyene kadar kazınıyor, sonunda duygu maddesel tözden arınarak daha güçlü, daha keskin bir hale geliyor. Gecelerim beni aşkla tutuşturuyor.

Saat dört buçuk.

Gecelerim beni tüketiyor. Senin eksikliğini fectiğimi biliyorum ve gecenin tüm karanlığı bu gerçeği saklamaya yetmiyor. Bu gercek, karanlıkta bir bıçak gibi parlıyor. Gecelerim sana uçabilmek, uykudan seni sarıp, sarmalayıp bana getirebilmek için kanatları olsun istiyor. Uykunda, yanı başında olduğumu hissedeceksin ve kolların sen uyanmadan beni saracak. Gecelerim öğüt vermiyor. Gecelerim uyanık görülen bir düş gibi seni düşünüyor. Gecelerim üzülüyor ve yolunu yitiriyor. Gecelerim yalnızlığımı, tüm yalnızlıklarımı artırıyor. Sessizliği, ancak benim içimdeki sesleri duyuyor. Gecelerim uzun, uzun, upuzun. Gecelerim günün hiç doğmasından korkuyor ama aynı zamanda günün doğmasından da ürküyor gecelerim, çünkü gün, her saatin iki saatmiş gibi uzun olduğu ve sen olmadığın için tam anlamıyla yaşanmayan yapay bir gün. Gecelerim, gündüzlerimin de gecelerime benzeyip benzemediğini düşünüyor. Böylece günden neden korktuğumu anlayabilecek gecelerim. Gecelerim beni giydirmek ve gidip erkeğimi getirmem için beni dışarı itmek istiyor. Ama gecelerim her tür deliliğin yasak olduğunu ve düzensizlik yarattığını biliyor. Gecelerim nelerin yasak olmadığını düşünüyor. Onlarla bütünleşmenin yasak olmadığını biliyor ama bir bedenin umutsuzlukla birlikte kendisiyle bütünleşmesinden sıkılıyor. Çünkü beden, hiçle birleşmek için yaratılmamıştır. Gecelerim seni tüm derinlikleriyle seviyor ve benim derinliğimin yankısını taşıyor. Gecelerim düşsel yankılarla besleniyor. Geceler bunu yapabiliyor. Bense başaramıyorum. Gecelerim beni gözlüyor. Bakışları düzgün ve her şeyin içine doğru

akıyor. Gecelerim, sevgiyle senin de içine akabilmek için burada olmamı istiyor. Gecelerim seni umut ediyor. Bedenim seni bekliyor. Gecelerim, senin omzunda dinlenmemi, senin de benim omzumda dinlenmeni istiyor. Gecelerim, senin ve benim hazzla eriştiğimizi görmek için röntgencilik yapmak istiyor, seni ve beni zevkten titrerken görmek istiyor. Gecelerim gözlerimizi görmek ve zevk dolu gözlerimize sahip olmak istiyor. Gecelerim, her sarsıntıyı elleri arasında tutmak istiyor. Gecelerim çok yumuşak davranacaktır. Gecelerim sessizce senin yokluğundan inliyor. Gecelerim uzun, uzun, upuzun. Aklını yitiriyor ama senin görüntünü benden uzaklaştıramıyor, arzumu yok edemiyor. Senin burada olmamandan dolayı ölüyor ve beni öldürüyor gecelerim. Gecelerim sürekli seni arıyor. Bedenim birkaç sokağın ya da adi bir coğrafyanın bizi ayırdığını anlayamıyor. Bedenim, gecenin ortasında senin gölgeni göremekten dolayı acıdan çıldırıyor. Bedenim uykunda sana sarılmak istiyor. Bedenim gece uyumak ve karanlıkta senin öpüşünle uyanmak istiyor. Gecelerim, bugün bundan daha güzel ve daha zalim bir düş tanımıyor. Gecelerim haykırıyor ve yelkenlerini yırtıyor, gecelerim kendi öz sessizliğine çarpıyor ama senin bedenine ulaşamıyor. Eksikliğini öylesine hissediyorum ki! Hele sözcüklerinin, hele renginin eksikliğini.

Birazdan gün doğacak.

(Uzaktaki Diego'ya mektup, Mexico City, 12 Eylül 1939; yollanmamıştır.)

BAĞLANMA



“Resim tüm yaşamımı doldurdu. Korkunç yaşamımı doldurabilecek üç çocuğumu ve bir dolu başka şeyi yitirdim. Tüm bunların yerini resim doldurdu. Çalışmaktan iyisi yok herhalde.”

(Frida Kahlo)

1939 yazı umutsuzluk içinde geçti. Diego, yaşamını San Angel'daki evde geçiriyor, Frida'yı pek ender ziyaret ediyordu. Frida, içindeki derin acıya karşın harekete geçmeye çalışıyordu. Yaşamının geri kalanı için kocasından ya da kendi deyimiyle, herhangi bir erkekten maddi yardım almak istemiyordu.

Amerikalı bir mühendis olan Sigmund Firestone ona bir portre ısmarladı, ayrıca arkadaşlarının aracılığıyla Amerika'da birkaç resmini daha satmayı başardı. Ama bunlar yeterli değildi. İçlerinde Nickolas Muray'in de bulunduğu birçok kişi, gündelik harcamaları ve ilaç masrafları için ona her ay para yollamaya karar verdiler. Dostları etrafındaydı, yani sevdikleri tarafından terk edilmemişti. Sadıktılar, ona yardım etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Ama Frida kendini dışlıyor, Diego'yla görüşen dostlarını görmek istemiyordu. Bunun nedeni kesinlikle taraf tutma duygusu değil, onların salt mevcudiyetinin bile kendisine kocasının yokluğunu anımsatmasıydı. Aslında bunun da bir yararı yoktu, zira böylesine dünyayla ilişkisini kesmiş olduğu anlarda bile Diego'nun anısı ve bu anıyla birlikte keder dalgaları ruhunu sürekli istila ediyordu.

Esas barınağı, korunağı, selamete ulaştığı yer, kapandığı ev değil, basbayağı resimdi.

İki Frida biçimlenmeye başladı. Tabloda dertli bulutlarla kaplı gri bir gökyüzünün önünde oturan ve seyirciye bakan iki Frida yer almaktadır: Tehuana bluzu ve eteğini giymiş olan birincisi, elinde, içinde Diego'nun çocukluk resmi bulunan bir madalyon tutmaktadır; eski dönemlerdeki gelinler gibi dik dantel yakalı beyaz bir elbise giymiş olan ikincisiyse bir doktor pensesiyle açık kalbinden akan kanı durdurmaya çalışmaktadır. Ama olan olmuştur, iz bırakmaktadır; pense Frida'nın bedeninden boşalan kanı durduramamaktadır, beyaz elbise leke içindedir.

Nickolas Muray bir süre için Meksika'ya geldiğinde, resim iyice ilerlemişti. Frida'nın iç yaşamından sahneleri temsil etmesi, onun resmini gayet iyi tanıyan Nickolas'ı şaşırtmamıştı ama tuvalin boyutları genç adamı çok etkiledi: Eni de boyu da bir metre yetmiş santimetreden büyüktü.

"Bu kez büyük boyutta çalıştım çünkü öyle yapmam gerekiyordu," dedi Frida.

"İnsan etkileniyor."

"Bir ressamın yaşamında mutlaka büyük boyutlu resimleri... ve büyük bir atölyeyi düşlediği anlar olur."

"Senin atölyen vardı..."

"Resmim yoktu... Bu kez içimdekileri sıkıştırıramazdım."

Nickolas tuvale uygun bir mesafeden bakıyordu. Atölyenin içindeki ışık mükemmeldi, güneş yazın ortasındaki şiddetini yitirmişti.

“Tehuana Frida üzerinde yapmaya başladığın Şu yürek...”

“Evet, o tam bir yürek, diğeriinin açık yüreğine karşı... Avuç-
larımda Diego’yu tuttuğum zamanlar ben de tamım... Öbür
Frida’nın yaşamı parçalanmış, yüreği kanıyor...”

Nickolas’ya döndü ve gülerek Şu sözleri ekledi:

“Korkunç derecede basit... Bir damarın iki yüreği birbirine ve
her ikisini de, asıl kaynağım, yaşamdaki atılımm olan Diego’nun
resmine bağlayacağını da söyleyebilirim...”

Patio’nun duvarlarından birinin ardından çekilen güneŐle bir-
likte bakıŐı kararıyordu.

“İnsanın her zaman bağlanacağı bir Şey vardır. Her Şey birbi-
rine bağlıdır, her Şey ayakta durur; biz ve benliğimiz, benliğimiz
ve eŐimiz, benliğimiz ve başkası, benliğimiz ve dünya...” (Yeni-
den gülmeye başladı). “Peki, ya siz bayım, siz ne görüyorsunuz
bu tabloda?”

“Bir Frida, iki Frida, doğal büyüklükte Frida. Fırtına ağırlığı
taşıyan ve seni kendisine çekmesine karşın gitmediğin bir gök...
Umutsuzluğun, akan kanda betimlenmiŐ; gkyzndeysen umut-
suzluğun bir bütün halinde, tehlikeli, kendi kendisiyle baş başa bı-
rakılmıŐ... Kuş gibi kaŐların göğe uçma tehlikesini göze alamıyor.”

“Böylesi daha iyi, o riski göze alsalardı tablodan da uarlardı-
dı!”

Tabloya yaklaştı.

“Elbisenin danteli üzerine biraz daha çalıŐmalıyım. Kanın
akmasıyla bir karŐıtlık oluŐturacak denli donuk ve katı olmasını
istiyorum.”

Sonra yeniden kahkaha attı.

“Sonuçta alçıdan bir korseye benzeyecek!.. Belki de asıl iste-
diğim bu!.. Esin kaynağım Diego, düŐünebiliyor musun Nick?
Kötü koca ama...”

Nickolas gülümsüyordu. Frida yaklaştı, iŐaretparmađını ağzı-
na götürdü, diğeri iŐaretparmađını da Nick’in ağzına uzattı, eğle-
nen, çocuksu bir havaya büründü.

“Sana bir şey göstereceğim,” diye fısıldadı. “Bana armağan edilen nefis bir şey, canlı bir harika.”

Ve arkadaşını dışarı çıkardı. Evin ağaçlarından birinin yanında bir yavru ceylan vardı.

“Çocukluğumdan beri hep bunu düşlerdim. Nick! Evlat edindiğim çocuklardan biri: Ceylan Granizo.”

“Kahlo ailesinde bir ceylan, maymunlar, keklikler, papağanlar, muhabbet kuşları, köpekler var... *My darling** ve küçük hayvanat bahçesi...”

“Esas hayvanat bahçesi olan yaşamın ta kendisi. Hayvanlara gelince, unutulmuş ruhlar hayvanların içine girmiş... Hey, ayrıca onlar benim çocuklarım.”

Bir süre sonra, New York’a geri dönen Nickolas’ya yazdığı mektubunda, Frida her şeyin gitgide kötüleştiğinden ve belki de Diego’yla ilişkisinden bir şeyler kurtarmanın mümkün olmayacağından söz ediyordu. Diego onu unutuyor ya da en azından, ondan kopmaya çalışıyordu. Kesin olan bir şey varsa, o da Frida’yı görmeye hiç gitmediğiydi. Madem ki kendisine hiç gereksinim duymuyordu, o zaman kopmayı kabullenmek gerektiğini düşünüyordu Frida; kendisinden başka kimseyi sevmediğini söyleyen ama kendisi dışında tüm kadınlarla ilgilenen bir adamı zorla tutmanın hiçbir anlamı yoktu.

Eylül sonunda Diego ve Frida anlaşmalı olarak boşanma davası açtılar. 1939 sonunda Kahlo-Rivera evliliği son bulmuştu. Basına, ayrılıklarının resmileşmesinin basit bir formalite olduğunu söylediler; Diego boşanmalarının duygusal ya da sanatsal gerekçelere dayanmadığını açıkladı, daha dikkatli olan Frida, boşanma nedenlerinin tamamen kişisel olduğunu ve bunları kamuoyuna açıklamayı düşünmediğini belirtti.

* Sevgilim. (ç.n.)

Tablolarım güzel yapılmıştır, hafife alınmamış, sabırla işlenmiştir. Resmim kendinde acının mesajını taşır. En azından bazı kişilerin ilgisini çektiğini sanırım.

(Frida Kahlo)

Önüne geçilmez ama aynı zamanda da dayanılmaz bir ayrılık sonucu kırılmış, iyice duyarlı hale gelmiş olan Frida o kadar kötüydü ki, sağlığının bundan etkilenmemesi düşünülemezdi. Sırtı öylesine acı veriyordu ki, omurgasının yirmi kiloluk bir alet aracılığıyla sabitleştirilmesi düşünüldü.

Her şeye karşın hırsla resim yapıyordu. 1939-1940 kışı verimli bir dönem oldu. Hem duygusal hem de fiziksel acıları içinden çıkarıp atma mücadelesiyle, tablolar birbirini izledi: *İki Frida*, *Maymunlu Otoportre*, *Kısa Saçlı Otoportre*, *Dikenli Kolyeli ve Yılanlı Otoportre*.

1940 yılının Ocak ayında, Mexico City’de, Meksika Sanat Galerisi’nde, “Uluslararası Gerçeküstücülük Sergisi” yapıldı. Bu sergiye Frida da, *İki Frida* ve *Yaralı Masa* adlı tablolarıyla katıldı. André Breton, César Moro ve Wolfgang Paalen’in düzenlediği sergide pek çok ünlü isim bir aradaydı: Alberto Giacometti, Raoul Ubac, Yves Tanguy, Man Ray, Giorgio de Chirico, Pablo Picasso, Paul Delvaux, Meret Oppenheim, Matta Echaurren, Vassily Kandinsky, Paul Klee, André Masson, Henry Moore, René Magritte, Manuel Alvarez Bravo, Hans Arp, Kurt Seligman, Humphrey Jennings, Salvador Dali, Denise Bellon, Hans Bellmer, Diego Rivera... Sergi çok iddialıydı ve burada yer alan yapıtlar, gerek kullanılan teknikler gerekse içerikleri nedeniyle eklektik bir görünümdeydi. Yine de sergi umulanı vermedi.

17 Ocak’taki açılış kokteyli, gece on birde öngörülen ve heyecanla beklenen “Gecenin Büyük Sfenks”inin kendini göstermesine karşın tamamen bir burjuva partisini andırıyordu.

Sanatçılardan oluşan gruplar, bir ellerinde kadeh, öbür ellerinde sigara, gülüşüyor ve konuşuyorlardı. Gayet renkli biçimde

giyinmiş olan ve duvarlardaki yapıtlara takılarının parlaklığını yansıtan kadınlar son derece güzeldi. Gerçeküstücülerin büyük çılgınlıklarından eser yoktu, hareket özümsemişti ve artık herkesin yaşamının bir parçası haline gelmişti.

Sağda solda gerçek konularla ilgili bazı yorumlar yapılıyorsa da genelde daha basit konuşmalara, çeşitli olaylara ilişkin dedikodulara rastlanmaktaydı.

“Gerçeküstücülük artık skandallar yaratmıyor.”

“O zaman ölmüş demektir.”

“Ölmüş denemez belki ama göbeklenen ve burjuvallaşan, kendi halinde bir adama dönüştü.”

“Gecenin Büyük Sfenksi hakkında ne düşünüyorsunuz?”

“Bunun harika bir salaklık olduğu kanısındayım.”

“Sizce Picasso’nun burada ne işi var?”

“Kendisiyle hiç ilgisi olmayan kişilerin pas tutmuş madalyalarını parlatmakla meşgul.”

Frida oturacak bir koltuk bulmuştu, *İki Frida*’nın pek uzağında değildi. Çok içmişti, gözleri parlıyordu ama bu parlamanın çakırkeyiflikten mi, yoksa endişeden mi olduğunu anlamak kolay değildi. Fiziksel olarak yıkılmış halde olmasına karşın pırl pırl görünüyordu.

“Bu sergide yine de bazı sürprizler var,” dedi birisi, “neredeyse sırf senin tablon görünüyor. Sen bizi buna alıştırmamıştın.”

“Yaşlandıkça büyüyoruz...” dedi Frida gülümseyerek. “Bu felsefi bir yaklaşımdır... Çünkü aslında yaşlandıkça kuru üzüm gibi kavruk bir hal alırsınız.”

“Sizin gibi şöhretinin doruğundaki bir prenses mi söylüyor bunu?”

“Frida, pek dışarı çıkmıyorsunuz.”

“Mexico City pek gezilecek bir kent değil... Ülkenin diğer bölgeleri çıldırtıcı bir güzelliktedir gerçi ama ben de yolculuk yapacak durumda değilim... Çok çalışıyorum, hiç ara vermeden. Benim yolculuğum da böyle işte... toprağın içine yolculuk...”

Sergi salonlarından birinde, çevresinde eski sevgililerinin, şu anki sevgililerinin ve muhtemel gelecek sevgililerinin de bulunduğu bir sürü kadınla çevrili olan Diego, şirinlik saçıyordu. Grubun içinden kafası görülürken, boşanmasıyla ilgili sorular soran bir gazeteciyi yanıtlıyordu.

“Yeniden evlenmeye niyetiniz var mı?”

“Bakın, yaşadığım sürece hep zifaf geceleri yaşamak isterim.”

“Peki ya Frida Kahlo?”

“Onu hayatta her şeyden fazla severim ama hiçbir eşyayı yerine koymadığım ve toplamadığımdan dolayı bana sinirleniyordu. Bu da benim canımı sıkıyordu çünkü o da tam tersine, her şeyi her zaman topluyor ve yerine koyuyordu...”

“Bu boşanmak için yeterli bir gerekçe mi?”

“Basit bir şey, ama yaşamı asıl oluşturan da ciddi olmayan şeylerdir. Frida için kaygılanmayın. Güzel, genç ve akıllıdır, ayrıca çağımızın en büyük ressamlarından biridir. Ne söylediğimi gayet iyi biliyorum.”

“Kendinizi gerçeküstücü bir ressam olarak görüyor musunuz?”

“Ben komünist bir adamım. Bunun altına imzamı koyarım ve yolumdan dönmem.”

Diego yan döndü ve gazeteciye oradaki kadınlardan birini çenesiyle işaret etti.

“Şu kadını görüyor musunuz,” dedi. “Ne kadar güzel. Komünist olsaydı, mükemmel olurdu.”

“Yani kendinizin mükemmel olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?”

“Hayır, yok canım... Tam değilim, tamamlanmamış gibiyim yani. Ama komünistim, bunu tekrar etmeme gerek yok.”

“Peki ya Troçkist dostlarınız?”

Diego yan ceketinin altındaki tabancasına dokundu.

“Artık onların yöntemleriyle hemfikir değilim... ve size bu konuda nutuk atmaya da hiç niyetim yok.”

Gecenin ilerlemiş bir saatinde, kendisini evine götüren arabanın içinde, iri gözyaşları Frida'nın yanaklarından yuvarlanıyor ve renkli izler bırakıyordu. Öyle çok içmişti ki, sıkıntı hissetmiyordu aslında, neden ağladığını da bilmiyordu.

Mavi Ev'in tüm ışıklarını bir bir yaktı ve atölyenin ortasına, bir başına oturdu. Şövalesi üzerinde duran, *Dikenli Kolyeli* ve *Yılanlı Otoportre* kendisine bakmaktaydı, henüz bitmemişti. Batan dikenler, hafifçe kanayan boynu ve küçük dallara asılmış ölü bir yılan. Frida kendini yalnız hissediyordu. Tuvale bakarken resme canlı bir hayvan eklemek gerektiğini düşündü, kendisine eşlik etmesi, sevgi göstermesi için canlı bir hayvan. Bir maymun ya da tüyleri simgelesel olarak içini ısıtacak bir kara kedi. Düşleri anımsatacak kelebekler, yaşamın o inanılmaz çıtkırıldımliğini simgelemek için de bir kızböceği eklemeliydi.

Biraz başı dönüyordu, bedeni ağırdı. Duvara yaslı diğer tabloları ters çevirmek için ayağa kalktı. Onları şövalenin çevresine dizdi ve oturdu. Kendisini boynu yaralı bir biçimde temsil eden bir başka otoportre vardı. Onun sağında, bir iskemlenin üzerinde *Düş* adlı tablosu duruyordu: Sütunlu yatağında yatıyordu, yatağın tavanında kendisinden daha büyük bir iskelet vardı, uzanmış, dinlenmekteydi. Sigmund Firestone için yaptığı otoportre de tamamlanmak üzereydi. Bu resimde Frida, eskiden dul İspanyol kadınlarının yaptığı gibi saçlarını bir fileyle toplamıştı ve boynunda, boncukları asma kilitleri andıran bir kolye vardı.

Frida'nın gözleri bir tablodan öbürüne kayıyordu. Ağır, tuhaf bir rahatsızlık duygusu yavaş yavaş içine yayılmaktaydı. Baktığı kendi çalışmasının ürünleriydi ama bu ürünler birdenbire korku vermeye başlamıştı. Her fırça darbesinde acısından bir parça vardı, fon oluşturan bulutlarda, orda burda, yaşam belirtisi ama aynı zamanda havasızlık demek olan gür bitkiler çizerken de var olan şey iç damarlarının dağınıklığı ve yoğunluğu. Ve ölüm, her adımda öylesine yakın, her yerde hazır ve nazırdı. Her gün

karşısına çıkan bu ölüm korkusundan sıyrılmayı öyle çok isterdi ki, ama elinde değildi.

Dünyasının, resmettiği dünyanın endişe verici olduğu kanısındaydı. “Acaba insanlar bunun farkına varıyorlar mı?” diye düşündü, yoksa kanın olduğu yerde bile yalnızca egzotik çerçeveyi mi görüyorlardı?

Tabloları yeniden duvara yasladı ve şövaleye *Düş*’ü taktı. Bu gri-beyaz bütünlük içinde gerçekten sarı bir lekenin olmasını istedi ve uyuyan bedeninin üzerindeki örtüyü boyamaya başladı. Kafasında, Amerika’dayken okuduğu Emily Dickinson’a ait bir şiirin dizeleri vardı:

*Ample make this Bed-
Made this Bed with Awe-
In it wait till Judgment break
Excellent and Fair.
Be its Mattress straight
Be its Pillow round-
Let no Sunrise’ yellow noise
Interrupt this Ground.**

Az sonra gün doğacaktı ama Frida’nın uykusu yoktu. Bunun nedeni, bol miktarda içtiği tekila olabilirdi. Resmin ve terebantinin etkisiyle ayılmaya başladığında sağ elindeki kaşıntı kendini yeniden hissettirdi. Tüm yüzüklerini çıkardı: Derisi kızarmıştı, tahrişten açık yara gibi olmuş lekeler vardı. Deri iltihabı demişlerdi ama aylardır hiçbir merhem bunları geçirmiyordu. Frida hep en kötü olasılığı düşünüyordu; elinin de tıpkı ayağı gibi yavaş yavaş canlılığını yitirmesinden ve çalışmasını engellemesinden.

* Bu yatağı geniş yap/Huşu veren bir yatak yap/İçinde Kıyamet Günü’ne kadar yatabileceğim/Harika ve rahat/Şiltesi dümdüz olsun/Yatığı yuvarlak/Güneşin hiçbir sarı gürültüsü/Buraya dokunmasın. (ç.n.)

den korkuyordu. Hayır, bu kuruntudan başka bir şey değildi, bu havaya girmemesi gerekiyordu.

Kısa bir süredir Frida bir günce tutmaktaydı. Yalnızlığını daha az hissetmesinin, Diego'ya sessizce hitap etmenin, düşüncelerini açıklığa kavuşturmanın, duygularını ifade etmenin, daha güçlü biçimde var olmanın bir yoluydu bu.

Fırçalarını temizledi, atölyenin ışıklarını söndürdü ve yavaş yavaş yatak odasına doğru ilerledi, sonra da bir lamba yaktı. Zilli Çin botlarını çıkardı, yatağının üzerine oturdu ve güncesini açarak yazmaya başladı:

Yeşil: İlk ve güzel bir ışık.

Al: Tlapalli Azteki. Kurumuş kan. En canlı ve en eski olan.

Kahverengi: Mole rengi, düşen yaprak rengi. Toprak.

Sarı: Delilik, hastalık, korku. Güneşin ve neşenin bir bölümü.

Kobalt mavisi: Elektrik ve saflık. Aşk.

Siyah: Hiçbir şey tam olarak siyah değildir. Evet, hiçbir şey.

Yaprak yeşili: Yaprak, hüznün, bilim. Tüm Almanya bu renktir.

Yeşil-sarı: Bütütün delilik ve gizem... Tüm hayaletler bu renk elbise giyerler... en azından çamaşırları bu renktir.

Koyu yeşil: Kötü haberlerin ve kötü işlerin rengi.

Lacivert: Uzaklık, mesafe. Şefkat bu renk olabilir.

Magenta: Kan mı? Kimbilir?

O anki tablolarında, fiziksel ya da kişisel acılarından öte, savaşın yaraladığı Avrupalı köklerinin de izinin olup olmadığını düşündü. Ulusal Hazırlık Okulu'ndan bu yana, hep Meksikalı kökenlerini ortaya çıkarmıştı, şimdiyse belleğinde Yahudi ve Alman kökenleri uyanmaktaydı. Sık sık savaşı düşünüyordu. İçinde bir tel titreşirken, savaşın kendisini yakından ilgilendirdiğini hissediyordu.

yor ve bunun tek nedeninin siyasal bilinci değil, daha gizli, onu can evinden yaralayan bir şey olduğunu biliyordu.

Diego'ya mektup yazıp ona bundan söz etmek, endişesini, savaşın kötü sonuçlarıyla ilgili düşlerini, nasıl kaygılandığını, babasının hiç aklından çıkmadığını, eylemde bulunmak için ne yapacağını bilemediğini, tüm bağılıklarından kuşku duyduğunu, hatta yeteneğinden bile kuşkulandığını, tablolarının dahi kendisinde huzursuzluk yarattığını, her şeyin nasıl da acı verdiğini ona anlatmak istiyordu.

Diego'ya kendisini özlediğini belirten birkaç satır karaladı, sonra bunların üzerine çizdi ve altına kendini güçlü hissettiğini yazdı. Defterin kenarına hançerlenmiş bir yürek ve ağlayan yüzünü çizdi; diğerlerinden daha büyük bir gözyaşının içine Diego'nun profilini andıran bir eskiz yaptı. Sonra sayfayı kopardı ve yırttı.

Frida yeniden karabasanlar görmeye başlamıştı. Çoğu zaman Diego'nun elinden alındığını, Avrupa'da savaşa katıldığını ve sakat kaldığını, yaşamla ölüm arasında mücadele ettiğini ve kuşatılmış bir kentte, gri suratlar arasında soğuktan öldüğünü görüyordu. Ya da birdenbire tabloları yaşamaya başlıyor ve her bir Frida yerinden çıkarak onun peşine düşüyordu, resimlerdeki bütün kanlar yere damlamaya başlıyor ve yavaş yavaş Mavi Ev'i kan seline boğuyordu. Yatağı bir tabuta dönüşüyordu. Diego, yüzünde inanılmaz bir hüznle, tek bir söz bile etmeden üzerine eğilmekteydi. Tamamen parçalanmış bedeni, gereksiz bir biçimde bir boşluğa atılıyordu. Aslında kaza sırasında yaşamını yitirmişti; yaşadığını zannettiği, ölen Frida'nın biçimsiz bir hayaletiydi. Çölde acısını haykırıyordu, kimse yoktu, güneş öldüresiye yakıyordu ve ayaklarının dibinde ceylanı, papağanları, maymunları, küçük köpekleri taşlıyordu.

Mayıs ayında, duvar ressamı David Alfaro Siquieros'un finanse ettiği ve Meksikalı Stalinci gruplar tarafından gerçekleştirilen

suikast girişimi, az kalsın Lev ve Natalya Troçki'nin yaşamına mal olacaktı. Sürekli Troçki aleyhtarı açıklamalarda bulunduğundan ötürü Diego derhal polise çağrıldı. Koşulların yardımı ve Paulette Goddard'ın sayesinde saklanmayı ve daha sonra Irene Bohus'la San Francisco'ya kaçmayı başardı.

21 Ağustos'ta basın iri manşetlerle Troçki'nin evinde, bir "yoldaş" tarafından öldürüldüğü haberini veriyordu. Frida yıkıldı. Ramon Mercader adlı katil, birkaç ay önce onun güvenini kazanmayı başarmıştı.

Yaklaşık otuz polis memuru, arama yapma bahanesiyle Mavi Ev'in altını üstüne getirdi. Frida ile Cristina karakola çağrılarak gözaltına alındılar.

Evine döndüğünde Frida öfkeden burnundan soluyordu. Troçki'yi Mexico City'ye getirmiş olmasından ötürü Diego'ya lanetler yağdırıyor, siyasal olaylarından dolayı tüm dünyaya belalar okuyor, bir katile kandiği için kendi suçlu görüyor ve eski dostunun ölümünden dolayı da derin bir hüznü duyuyordu.

"Tüm bunlar Diego'nun kabahati," dedi hıçkırıklar arasında. "Niye Troçki'yi buraya çağırdı ki!.. Tanrım, niye hiç kimse bu felaketi önleyemedi! Niye hiç kimse ihanetin farkına varamadı! Hiç kimse, Cristina, duyuyor musun? Tanrım. Kendime kızıyorum, bir bilsen, kendime nasıl kızıyorum."

Kafesteki bir aslan gibi öfke içinde, sürekli volta atıyordu.

"Ne boktan işler bunlar... İğrenç, ne kadar iğrenç. Bak işte, ihtiyar bizim, hepimizin yüzünden öldü... Kendimi asla affetmeyeceğim... Ama artık her şey anlamsız. Suçluluk duyğum, bu yaşamın gerçek dramının yanında uyduruk bir müsamereye benziyor... İşte, tarihi ayakta tutan şey: Cinayetler... Herkes bundan bıktı, yine de... Herkes birbirinden demagog..."

Frida kendini yatağına attı, yastığına toslar vurarak ağlamaya devam etti. Zaten hıçkırıklarla sarsılan bedeni tümüyle titriyordu. Cristina yanına yaklaştı ama çırpındığını görünce uzaklaştı.

"Sakinleşmelisin, Frida."

“Of, sus, lütfen, yalvarırım sus. Hepimiz birer hiçiz, ger-
çekten. Herkese kızıyorum. Çelişkilerinden dolayı Diego’ya
kızıyorum, kendime kızıyorum...” diyordu sürekli. “Böylesine
yabanıl bir yaşama nasıl dayanılır! Sürekli cinayet... Gizli polis...
Biz.”

*Otobüste küçük Siova’ya -Lev Troçki’nin torunu- rastla-
dım. Natalya’yla birlikte Coyoacan’daki mezarın anısıyla
yaşıyor. Annesi Zina Luovna Berlin’de intihar etti; babası
hapishanelerde kayboldu; 1940 Mayıs’nda Siquieros’un
Troçki’ye karşı giriştiği suikastta yaralandı; dedesinin öl-
dürüldüğünü gördü ve “bir yoldaş” olan katili tanıdı.*

(Victor Serge, 2 Mayıs 1944)

Frida’nin içinde bulunduğu ruhsal ve fiziksel durumu duyan
Diego birden kaygılandı. Ayrıca pek itiraf edemese de Frida’yı
özlüyordu. Dr. Eloesser’in kendisini Amerika’da tedavi görmesi
konusunda ikna etmesi üzerine Frida, San Francisco’ya gitti.

“Endişeyle aşk birbirine bağlı mıdır?” diye sordu Diego’ya
havaalanına indiğinde.

Diego, Frida’ya baktı ve, “Zayıflamışsın. Solgunsun, küçük
canavar!” diye karşılık verdi.

“Sana sorumu tekrarlıyorum: Endişe, aşkın önemli bir bileş-
kesi midir?”

“Ne demek istiyorsun?”

“Bana olan bağlılığın, ölüme iyice yaklaştığında doruğuna mı
çıkacak?”

“Bağlılık lafı doğru ama tek doğru olan bu. Cümlelerin geri
kalanı gereksiz. Bu ayrılık ne senin için iyi oldu, ne de benim
için.”

“Nasıl da ileri gidiyorsunuz, Bay Rivera.”

Diego, Frida’nın gerçekten alay mı ettiğini, yoksa şakanın
arkasında kötü gizlenmiş bir şefkat mi olduğunu düşünüyordu.

Frida birden ayak parmaklarının ucunda ayağa kalktı ve ona sarıldı.

“Son zamanlarda çok çalıştığını söylediler. Ayrılık meyvelerini vermiş.”

“Meyvelerimi olgunlaştırdım!.. Buna olayları kendi yararına değiştirmek diyorlar. Bu kahrolası dünyanın her şeyi zenginleştirici olsa da, her şey, her an, kimi zaman şiddetle, kimi zaman yavaşça, bizi ölüme doğru sürüklüyor. Bu tartışmanın sonu yok.”

“Sözcüklerle oynuyorsun, Frida.”

“Yaşamla oynuyorum. Yaşamın ateşiyle oynuyorum. Yolculuğum da bunun bir kanıtı. Yaşamla ölüm arasında, cambazın ipi üzerindeymişim gibi, tüm riskleri göze alıyorum.”

Diego, koluna girerek onu havaalanı binasının dışına çıkardı. Yaz bitiyordu.

“Yine üç ayımı neredeyse sürekli yatarak geçirdim. Bıktım artık, Diego,” dedi Frida durarak. “Ölmeyi tercih ederim.”

“Burada daha iyi bakılacaksın.”

“Artık hiç canım yanmasın istiyorum... Tabii seni görmem, rahatlamam için bir başlangıç...”

“Buluşmamızı kutlayacağız.”

Tanrım! Sancının kökü bende herhalde. Sancı bende büyüyor, bende haykırıyor. Beynim bu dağılmayı ne dereceye değin yönetiyor acaba? Yaşamımın sorumluluk derecesi ne? Bazen çocuk felcini hiç geçirmediğimi ya da kazanın hiç olmamış olduğunu, bedenimin kendiliğinden bozulup karanlık bir kendi kendini yıkma isteğiyle her şeyi uydurduğunu düşünüyorum.

Beden bir bütündür, öyle değil mi? Bir uyumdur. Öğelerinden biri koparılıp alınırsa -estetik cerrahi yoluyla bile olsa- bir şeyleri eksik kalacaktır. Bedenin bir bölümünün dönüştürülmesi ya da kesilmesi, uzun bir sakatlanmanın başlangıcıdır. Ardından o bedenden başka şeyler de alınacak ve sonunda hiçbir şey kalmayacaktır. Ben böyle düşünüyorum. Benim yaşamım işte bu süreci izledi.

Bazı safdiller -ya da alaycı kişiler mi bilemiyorum- hâlâ neden tablolarımda kendimi hep çok ciddi çizdiğimi sorma cüretini gösteriyorlar. Kıpırdamadan ve yanıtlamadan bakıyorum olanlara. Herhalde kendimi sürekli kahkahalar atarken resmedecek değilim. Gündelik yaşamımda kahkaha atmadığımdan değil ama kendi kendimle baş başa kaldığımda -ki resim yaptığım zamanlar tam da bu anlara karşılık gelir, başka türlü olamaz- hiç gülecek

halim yoktur. Onlara yaşamımın acıklı bir öykü olduğunu, resim yapmanın da yaşamımdan bir farkı olmadığını söyleme cüretini gösterebilir miyim acaba?

Oh Tanrım! Uzanmak nasıl bir şey? Bilemiyorum. Sırtıma yerleşen sancıyı tek isteyen omurgam değil bence, ona bağlı damarların diken diken olduğunu sanıyorum, ona destek olan kaslar düğümlenerek çalışıyor, işlerini yarım bırakmamak için kendi kendilerine sancılanıyorlar. Ensemden belime kadar bütün halinde sağır bir sancı ve korkunç bir dayanıksızlık duygusu hissediyorum. Neyin neyi ayakta tuttuğunu bilmiyorum. Her şey sıkışıp kalıyor ya da her şey birden iflas edecek gibi.

Oh, Tanrım! Uzanıp yatmak...

Yaşamım boyunca kaç korse ve benzeri ortopedik gereç kullandım? Kabaca düşündüğümde yaklaşık otuz tane sayabiliyorum. Onları süsledim; boyalarla, küçük kumaş ya da kâğıt parçaları yapıştırarak, renkli tüyler, minik ayna parçalarıyla süsledim onları.

Yine de, bu alçı parçaları ya da firkin demirlerle donanmış yaralı bedenime karşın, Breton'un terimiyle "çılğınca sevilmiş" olduğumu kabul etmeliyim.

Tlazolteotl, aşk tanrıçası benimleydi, herhalde.

Sevildim, sevildim, sevildim... Yine de yeterince değil, zira insan asla yeterince sevemez, bir ömür buna yetmez. Ben de hep sevdim. Aşkla, dostlukla. Erkekleri, kadınları.

Bir erkek, bir seferinde bana lezbiyen gibi seviştiğimi söylemişti. Kahkahayla güldüm. Ona bunun bir iltifat olup olmadığını sordum. İltifat olduğunu söyledi. Bunun üzerine ona, bir kadının tüm bedeniyle doyuma ulaştığını ve kadınlar arası aşkın en büyük ayrıcalığının bu olduğunu söyledim. Karşısındakinin bedenini, kendininkinin benzeri bir bedeni daha derinden tanımanın verdiği daha bütünsel bir haz. Bir müttefiğin tanınması. Yeni yetmeliğimde sürüklendiğim o çok yüzeysel serüvene karşın kaza geçirmemiş olsaydım, bir kadınla yeniden ilişkiye girer miydim, emin değilim.

Kaza, resim yapmaktan tutun da sevmeye biçimine kadar öyle çok şeyimi belirledi ki! Böylesine büyük bir yaşama arzusu, yaşamdan çok şey talep etmeyi de beraberinde getiriyordu. Kaybetmeme ramak kalan şeyin her adımında bilincine vararak, yaşamdan çok şey bekledim. Yarım yamalak şeylere yer yoktu; yaşam ya hep ya hiçti. Yaşama, aşka susamışlığım dinmek bilmiyordu. Hem sonra bedenim incindikçe, onu kadınlara teslim etmeye daha çok gereksinim duydum: Onlar bedenimi daha iyi anlıyorlardı. Sessiz anlaşma, dolaysız yumuşaklık. (Halbuki erkekleri tercih ederim, gerçekten, Diego New York'ta topluluk önünde Georgia O'Keeffe'yle nasıl flört ettiğini hatırlatarak tersini savunmaktan hoşlansa da!)

Kimi zaman, "Cinselliğin bulanık, bu tablolarında da okunuyor," dediler. Sanırım yüzümün daha erkeksi çizgilere sahip olduğu tablolarımı düşünüyorlar. Ya da ayrıntıları ele alıyorlar: Örneğin, şu tabloda bir salyangoz var, salyangoz hermafroditliğin simgesidir... A, evet, bir de şu küçük bıyığım var. Sözü gelmişken, itiraf edeyim: Bu, Diego'yla aramızda bir sorun olmuştur. Bir gün bıyığımı aldırma istemiştin, Diego korkunç öfkelenmişti. Diego bıyığımı sever, onun için bu bir ayrıcalık belirtisidir. On dokuzuncu yüzyılda Meksikalı burjuva kadınları bıyıklarıyla İspanyol kökenli olduklarını sergilerlermiş (çünkü malum, yerliler kösedir).

Bence insan çoğuldur: Erkekler kadınsılığın izlerini taşır, kadınlarda da bir erkek ögesi vardır. Ve her ikisi birden içlerinde çocuk ögesini taşırlar.

Resminde erotizm var mıdır? Resmim, erotizmin sınırındadır. Zaten bence erotizmin gücünü ortaya çıkaran da bu sınırdır. Erotizmin tümünün keşfiyle hem gerilim düşecek, hem de gerilimle birlikte bir bakışın, bir elin duruşunun, bir giysi kıvrımının, bir bitkinin, bir gölge ya da bir rengin içerdiği şehvet duygusu azalacaktır.

Bu parçalanmış bedenin temsilinde mazozizm, sapkınlık var mı dersanız, insanın derisine kazınmış olan böylesi bir yazgının çözümlemesini yapmayı yetkili kişilere bırakıyorum.

*Ama buna karşılık, gerçek ya da simgesel yaralarımı yargı-
lama hakkını hiç kimseye vermiyorum. Yaşamım işte o yaraların
üzerine kızgın demirle dağlanmış, zarfım saydammış. Ve bu zarf,
beni fazlasıyla ele geçirerek her an bana sahip olmuş. Alışverişin
güçlüğüne karşı ben o zarfı hep duyumsadım. Böylesine yoğun bir
yaşamı ya da o yaşamın ifadesini resimde bulan gücünü yargıla-
maya hiç kimsenin hakkı yoktur.*

Raslantı mı? Yoksa yazgı mı? Böyle bir sancının yanıtı yoktur.

HER ZAMAN DIEGO



“O, kişisel yaşamında işlerin altından kalkamayan ama toplumsal yaşamında mücadeleci olan harika bir adamdı. İnsanların önünde ayağa kalkabilir ve örneğin Rockefellerları iki dakika içinde yerle yeksan edebilirdi.”

(Louise Nevelson)

Diego uyarmıştı, göreceği kadını sevecekti. Genç ve zengin sanat koleksiyoncusu Heinz Berggruen, hastanede Frida'nın odasından içeri girdiği anda çarpıldı. Öylesine hasta ve kırgın olduğu söylenen bu kadın, müthiş güzeldi. İlk bakışta önüne geçilmez biçimde cazibesine kapıldı. Bazı tablolarını görmüştü ama Frida gerçekte tablolarındakinden çok daha güzeldi. Gerçekten canlı, neşeli, sıcaktı.

Hastane dekorunun hiç uygun olmamasına karşın Frida ile Heinz kendilerini ilk anda aşkın kucağında buldular. Heinz, Diego'ya rastlamamaya çalışarak her gün Frida'nın ziyaretine gidiyordu. Diego'ya yeniden kavuşmasına karşın Frida da Heinz'ı izledi.

Hastanede iyi beslendiği, alkollü içkilerden kesinlikle uzak durduğu, elektroterapi, kalsiyoterapi ve omuriliğinden su alınarak tedavi gördüğu bir ayın sonunda Frida, Heinz'la birlikte New York'a gitti.

Frida'nın daha önce de birkaç aşk yaşadığı ayrıcalıklı oteli Barbizon Plaza'ya yerleştiler. Tanıdğı, tanındğı ve ilgi gördüğu bir yere kavuşmanın zevki, Frida'nın kafasındaki soru işaretlerini sildi süpürdü.

Dostlarına kavuşmanın mutluluğuyla Heinz'ı akşam yemeklerine, davetlere, monden toplantılara ya da sanatçılar arasında düzenlenen daha içtenlikli şöenlere götürüyordu. Her zamanki gibi çevresinden ses getiriyor, katıldığı meclisleri şenlendiriyor, gözleri kamaştırıyordu. Heinz tümüyle Frida'nın cazibesine kapılmıştı ve Frida bundan büyük zevk alıyordu. Adam Frida'ya tutulmuştu, Frida'ysa kedi fareyle oynar gibi bir kovalamaca başlatmıştı. Frida yaşamında ilk kez aşkı hafife alıyordu; halbuki bu hiç de huyu değildi. Ama Diego beş bin kilometre uzakta da olsa oyunu bulandırıyor. Mektup yazıyor, Frida'ya yeniden evlenme teklif etmek için telefonlar yağdırıyordu.

Frida ne yapacağını bilmiyordu. Bir yandan, geçirdiğı müt-hiş bunalımlı yıldan sonra eğlenmek istiyor ve bunu biraz da yapmacık bir neşe sergileyerek gerçekleştiriyordu. Öte yandan, Diego'yla yeniden birlikte yaşama düşüncesi ona hem belli bir güven hissi veriyor, hem de yaşadıkları sorunlara yeniden dönme korkusuyla endişelendiriyordu. Talep edenin Diego olduğu bu durum karşısında onu bekletmekten de kuşkusuz bir miktar zevk alıyordu.

Heinz durumdan endişeleniyor ama Frida son kararının ne olacağını pek bilmeksizin onu sakinleştirmeye çalışıyordu. Kafasında günü gününe yaşama, güzel vakit geçirme arzusu vardı ve bunu fazlasıyla hak ettiğini düşünüyordu.

Hava soğumaya başlamıştı. Central Park'ın yollarında, rüzgâr tomarla kuru yaprağı kaldırıyor, sonra düşen yapraklar yerde met-

relerce sürükleniyordu. İnsanlar kışkıklarına sarınmaya başlamıştı ve en ufak bir güneş ışığını görür görmez, tüm yüzler neredeyse zorunlu bir biçimde aydınlanıyordu. Fondaysa, Avrupa’da süregiden savaş vardı, kimse bunu aklından çıkaramıyordu. Radyo haberleri ve gazeteler dikkatle izleniyordu. Haberler hiç iç açıcı değildi, savaş kötü başlamıştı ve gelecekte çok daha kötü şeylerin olabileceği izlenimini veriyordu. Tabii, aslında Amerika çatışma alanlarından çok uzaktı ama herkesin Atlantik’in öbür yakasında bir dostu ya da yakını vardı.

Frida, Heinz’a Greenwich Village’deki Figaro kafesinde randevu vermişti. Sokağa bakan alçak pencerenin yanında bir masaya oturmuş, bol kremalı bir kapuçino söylemişti. Akşamüstüydü, salon loştu. Duvarlardaki tablolar seçilemiyor, insanlar gölge halinde görülüyordu.

Öpüştüler.

“Herhalde asla İtalya’ya gidemeyeceğim için kapuçinoyu burada içiyorum,” dedi Frida, gülerek. “Spagetti’yi de az ileride yiyorum... Sokaklar ise mamma’larla dolu. Tek eksik, Floransa’nın yapıları ve Pompei’deki Gizemler Villası...”

“Bir de içinde gerçek bir Tosca ile Castello San Angelo.”

“Açıkçası bunun pek eksikliğini hissetmiyorum. Mexico City’deki Garibaldi Meydanı’nın *mariachi*’lerini her zaman klasik müziğe tercih ettim.”

Birkaç yudum içti ve ikinci bir kapuçino istedi.

“Heinz, sen dünyanın en harika adamısın, Diego ise bir canavar, bunu biliyorum... Ama bana bugün telefon etti: Galiba onunla yeniden evleneceğim.”

Heinz bir iki dakika düşündü ve, “Bana bütün anlattıklarından sonra böyle bir şey yapmanın çılgınlık olduğunu düşünüyorum ama aslında bu beni pek de şaşırtmıyor,” dedi.

“Gençsin ve sana göre ben çok hastalıklı birisiyim.”

“Sorun bu değil. Ben senin dengin değilim, bunu biliyorum. Ama bana öyle çok şey veriyorsun ki...”

Frida masanın üzerinden elini uzattı ama Heinz elini geri çekti.

“Dünyanın en iyi iki dostu olacağız.”

“Bunu asla yapamam, seni çok fazla seviyorum.”

“Ben de seni seviyorum...”

“Sen pek çok kişiyi seviyorsun, Frida... Ben asla senin dostun olamam, asla. Çünkü istediğim bu değil.”

“Ama olaylara böyle yaklaşmanı istemiyorum.”

“Olaylara becerebildiğim gibi yaklaşıyorum... Diego’yla ilişkini anlamıyorum. Zaten bu ilişkiden bir şey anlayabilen yalnızca ikiniz olmalısınız.”

Frida’nın gözleri yaşla olmuştu, Heinz’ın da....

“Haydi iç,” dedi Frida, “soğuyacak.”

Heinz, fincanı kaşığıyla karıştırdı ama içmedi.

“Ben sana hiçbir söz vermedim, Heinz. Ayrıca asla sadık olmayacağımı da söyledim.”

“Tuhaf, aslında öyle mantıklı, öyle canlısın ki... Seni mutsuz kılacak, tamamen çılgın bir ilişkiye neden dönüyorsun?”

“Herhalde ihtiyacım olduğu için.”

“Diego’nun çılgınlıklarına, sana çektiirdiği acılara ihtiyacın var... Sanatçı olduğu için her şeyini affedeceksin.”

“Bilmiyorum. Onu seviyorum. Birlikte olmadığımız süre boyunca çok kötüydüm, biliyorsun. Bu iki musibetten hangisi evla, onu da bilmiyorum.”

“Onun çevresindeki kadınlara da ihtiyacın var... Kıskançlığına rağmen.”

“Ya da belki kıskançlığımdan ötürü. Sevgilileri hep en iyi dostlarım olmuştur, bak bu doğru... Lupe, Irene, Paulette... ve yolumu bekleyenler! Gerçi bana acı çektiriyorlar ama sonunda yine de onları seviyorum, onlar da beni. Kıskançlığın yönünü değiştirmenin, yazgının üstesinden gelmenin bir yolu bu...”

“Diego da kıskanç.”

“Evet.”

Frida öyle bir kahkaha attı ki, bir an için kafedeki tüm sesler kesildi.

“Böylece beni kadınların kollarına itiyor. Bunu tercih ediyor, çünkü böylesi bizim için daha tehlikesiz.”

Frida gülmesini sürdürüyordu.

“Öylesine güzelsin ki,” dedi Heinz. “Hayır, seninle asla arkadaş olamam, çünkü olursam bu takasta çok şey yitirdiğim duygusuna kapılırm.”

Gitmek üzere ayağa kalktı. Garsonu çağırdı, hesabı ödedi ve Frida’ya, “Şimdi tek başına gitmem daha iyi olacak, biraz daha kolay,” dedi.

“Ama görüşeceğiz, değil mi?”

“Sanmıyorum. Büyük olasılıkla asla görüşmeyeceğiz.”

Frida, Heinz’ın gidişini seyretti. Öylesine hüznü bir durumdu ki, onu yakalamak, kollarına alıp sarılmak istedi. Ama hiçbir şey yapmadı. Yumurtalı bir marsala ısmarladı. İçkisini içerken, kendi kendine, “Diego, Diego, Diego,” diye tekrarlıyordu. Aslında bunu belki de kendi kendini ikna etmek için yapıyordu, çünkü bir yandan ona kavuşma düşüncesi içini neşeyle dolduruyor, öte yandan da yüreği burkuluyor ve içini bir korku sarıyordu...

Ertesi gün öğleden sonra kendini sorgulamakla geçirdiği bir sabahın ardından, Diego’ya o ayın, yani kasımın sonunda San Francisco’ya geleceğini bildiren bir telgraf çekmeye karar verdi. Heinz otelden bütün hesabı ödeyerek ayrılmış ama en ufak bir not bırakmamıştı. Frida böylesinin daha iyi olacağını düşündü, birtakım ek vicdan azapları belki de en iyi böyle engelleyebilirdi.

Haberi hemen Greenwich Village’li dostalarına yetiştirdi. Hiç kimse şaşırmadı. Siyasal endişelerin yoğun olduğu o dönemde bu haber, insanlar için bir hoşluk oldu.

“Peki, ne zaman evleniyorsunuz?”

“Tarih henüz saptanmadı. 8 Aralık, Diego’nun doğum günüdür, o uygun bir gün olabilir. Fena bir doğum günü hediye-

si sayılmam, ne dersiniz? Felaket bir topal, omurgası iyice hapa yutmuş, sağ eli tuhaf kızarıklıklarla dolu, çok ağlayan, çok gülen (gözünden yaş gelene dek!), yara bere içinde, erkeklere ve kadınlara âşık, hep ölmek üzere olan, hermafrodit, vasat ressam ve babamın dediği gibi, hiç de güzel olmayan biri... Annemle babam ilk evlendiğimizde ne diyorlardı, biliyor musunuz? Bu bir file bir beyaz güvercinin evliliği... Hah ha ha. Şimdi yine aynı işe girişiyoruz. Ne dersiniz, ha? Haydi, size kocası tarafından terk edilmiş, kendini içkiye vermiş bir kadının *corrida*'sını söyleyeyim:

*Si te cuentan que me vieron muy borracha
Orgullosamente diles que es por ti
Porque yo tendré el valor de no negarlo
Gritaré que por tu amor me estoy matando
Y sabran que por tus besos me perdi...**

Elinde bir sigara, şarkı söylüyordu Frida; yürekten söylediği belli oluyordu. Birden sustu.

“Evet, galiba Diego’yla bunun için yeniden evlenmek istiyorum. Birlikte hep şarkı söylerdik.”

8 Aralık’ta Frida ile Diego, kendi aralarında yeniden evlendiler. Frida, Diego’ya bazı koşullar koydu, Diego da bunları kabul etti. Bu koşullardan en önemlisi, cinsel ilişkilerinin olmamasıydı, çünkü başka kadınlarla ilişkisi olması durumunda, eğer cinsel ilişkileri sürüyorsa Frida çok acı çekiyor, dayanamıyordu. Antlaşmaları, birbirlerine karşı hoşgörüden, önemli miktarda bağımsızlık ve dostluktan oluşan yeni bir yaşam tarzı oluşturmalarını sağlayacaktı.

Mexico City’ye dönüşlerinde, birlikte Mavi Ev’e yerleştiler. Frida, özenle Diego’ya bir oda hazırladı.

* *Sana sarhoş olduğumu söylerlerse/Onlara gururla bunu senin için yaptığımı söyle/Çünkü bunu yalanlayacak gücüm olmayacaktır/Böylece aşkın uğruna kendimi öldürdüğümü/Ve öpüşlerinin beni yitirdiğini bilmiş olursun. (ç.n.)*

Ve resim, gündelik işler, dostlar, siyasal kaygılar, evdeki hayvanlar çerçevesinde yaşam yeniden başladı. Yeni evliliğin üzerine kurulduğu antlaşma gayet güzel yürüyordu. Karşılıklı destek ve saygı... Rivera çifti, çatışmaları önlemek için bu öğeleri en iyi biçimde kullanmaktaydı.

Resmi, yaşamını sürdürmesine yetecek kazancı sağlamıyorsa da, Frida'nın ünü almış yürümüştü. Mexico City'den Paris'e, Philadelphia'dan San Francisco, New York ve Londra'ya -savaş ufukta görünmeseydi 1939'da orada da sergi açmış olacaktı-kadar her yerde; resimlerini sergileyen ve hakkında övgü dolu sözler söyleyen Peggy Guggenheim gibi ünlü sanatseverler de dahil herkese kendini kabul ettirmişti. Diego'ya gelince, herkesin içinden söylediğini o yüksek sesle tekrar ediyordu: Frida kendisinden daha iyi bir ressamdı. Onu sürekli özendiriyor, tanınması için çaba gösteriyor, ilerlemesine çalışıyordu. Resim, aralarında rekabetin olmadığı bir alandı. Her biri kendi yolunda yürüyor ve ötekine koşulsuz bir hayranlık duyuyordu.

Frida, Diego'yla ortak yaşamı ve acı çeken bedeni izin verdiği ölçüde çalışıyordu. Aslında yalnız kaldığı, çok daha endişeli olduğu, buna karşılık evle hiç ilgilenmediği dönemde daha fazla resim yapmıştı. Diego'nun, Frida'nın deyişiyle, "enerjisiyle saatleri ve takvimleri duman etmesi"ne karşın, Frida günde ancak birkaç saat çalışıyordu. Ama çalışmasını hep aynı titizlikle sürdürüyordu; en küçük renk hafife alınmıyor, bir maymunun tüyleri bile tek tek dikkatle boyanıyordu. Tuvalin aylarca resim tahtasının üzerinde kalması hiç önemli değildi: Onun resmi saate karşı bir koşu değildi ve bunu sonuna değin savunuyordu.

1942'de Mexico City'de biraz özel bir okul açıldı. Malzemenin devletçe sağlandığı, özgürlükçü bir halk pedagojisinin uygulandığı bu sanat okulunun adı, bulunduğu sokakla aynıydı: Esmeralda. Okul açılır açılmaz büyük ün kazandı.

Ders veren ressam ve heykeltıraşlar arasında Diego ve Frida da vardı. Hoca olmaktan çok sanatçı oldukları için dersleri de kişiliklerinin damgasını taşıyacaktı.

Bu iddialı girişim için aslında mekân yetersizdi. Ders bazen okul dışında yapılıyor, bu durum okulun politikasına da uyuyordu. Frida sağlığı dolayısıyla çok kısa bir zaman sonra dersleri evinde vermeye başladı. Her ay öğrenci grubunun geleceği gün, Mavi Ev’de bir bayram havası esiyordu. Sabahtan itibaren Frida yemek ve soğuk içecekler hazırlıyor, ev içinde oradan oraya koşuşturuyor, öğrencilerinin zevkle çalışması için elinden geleni yapıyordu.

O birkaç saat boyunca herkes evin içinde serbestçe dolaşıyordu. Frida, gördüklerini resmetmeleri, yapmacıktan kaçınmaları için gençleri özendiriyordu. Basit eleştirilerden kaçınıyordu, çünkü basit birkaç teknik bilgi dışında resim yapmayı öğrenmenin kuralı olmadığını, tek kuralın, kişinin duyarlılığını olanaklarının sonuna değin kullanması olduğunu düşünüyordu. Karşıdakilerin tek tek kişiliklerini anlamaya çalışıyor ve onlarda hissettiği potansiyeli uyarıyordu.

Frida, şaşırmamaları için insanları yöntemleri konusunda uyarmıştı: O profesör değil, ressamdı ve bir ressam olarak öğrencilerine aktarmak istediği de kendi deneyimleriydi. Öğrenciler müthiş mutluydu: Göğüslerini gere gere sanat dünyasına giriyor, onu gözlemliyor, etkileniyor ve tüm bunları güzel, sıcak, sevgi dolu, kendilerine özen gösteren, düşlerdeki gibi bir hocayla birlikte yapıyorlardı.

Bugünün Meksika’sındaki sanatçı kuşağının en çarpıcı öğelerinden olan ardıllar yetiştirdi. Onlara sürekli, çalışmalarında kişiliklerini korumaları ve geliştirmelerini, aynı zamanda fikirlerinde toplumsal ve siyasal bir açıklık oluşturmalarını söylerdi.

(Diego Rivera)

“Bugün, 19 Haziran 1943, saat 11.00’de, büyük *pulqueira** La Rosita’nın dekoratif resimlerinin açılışı yapılacaktır.”

Konfetiler, müzik ve çatapatlar arasında Coyoacan sakinlerine dağıtılan broşürde bu satırlar yer alıyordu. Frida’nın öğrencileri “Frido”lar, Mavi Ev’in birkaç adım ilerisinde ilk duvar resimlerini gerçekleştirmişlerdi. Bu halk sanatı girişiminin arkası gelecek, *pulquiera*’lardan sonra -buraları süsleme geleneği o dönemde yitmeye yüz tutmuştu- ressam grupları belediye çamaşırhanelerini de duvar resimleriyle süsleyeceklerdi.

Gün boyu, Frida’nın mahallesinde bayram vardı. La Rosita ile evi arasında, mahalle sakinleriyle sanat ve siyaset dünyasının en ünlü isimlerinin bir arada bulunduğu bir yürüyüş yapıldı. *Pulque* su gibi akıyor, Frida’nın Garibaldi Meydanı’ndan bulup getirdiği bir *mariachis* grubu, herkesin eşliğinde dans ettiği ünlü parçaları seslendiriyordu.

Frida mutluydu. Öğrencilerinden biri, Guillermo Monroy, o gün için bestelediği bir *corrida* söyledi.

*Rosita’yı resimlemek için
Çok emek verdik
İnsanlar, pulqueira sanatını
Çoktan unutmuşlar
Dona Frida de Rivera,
Sevgili öğretmenimiz
Bize, Gelin yavrularım
Size yaşamı göstereceğim, dedi.
Coyoacan’lı dostlar
neşelenmek istiyorsanız
La Rosita’yı seveceksiniz
Bakın nasıl da güzel!*

...

* *Pulque* içilen yer. (ç.n.)

*Sarhoş olmak, şaşı bakmak
ya da çift görmek istemiyorum
yalnızca keyiflenmek istiyorum.
Çünkü yoksulun zevki budur!*

Herkes alkışladı ve nakaratlar koro halinde söylendi. Frida dansa davet edildi. Coyoacan'ın alçak evlerinin ardında gün batıyordu.

“Dans edemem,” dedi.

Birkaç dakika sonra Mavi Ev'e girip ortadan kayboldu. Oda-sına girerken, “Bu lanet olası korseden bıktım,” diyordu, “bana ne, acırsa acısın, artık buna tahammülüm kalmadı...”

Bir arkadaşının yardımıyla korseyi çıkardı ve dolabın dibine tıktı.

“Ben de dans edeceğim. Hakkım değil mi yani?”

Sonra komşuları, arkadaşları, öğrencileriyle gözünü kırpmadan dans etti.

Bir köşede oturan bir adama, “Bana bir şiir söylesene, çok sevinirim,” dedi.

Biraz utangaç olan adam ayağa kalktı ve, “Olur ama Fransızca söyleyeceğim,” dedi.

“Tabii, nasıl istersen...”

*Mon avion en flammes mon château inondé de vin du Rhin
mon ghetto d'iris noirs mon oreille de cristal
mon rocher dévalant la falaise pour écraser le garde champêtre
mon escargot d'opale mon moustique d'air
mon édredon de paradisiers ma chevelure d'écume noire
mon tombeau éclaté ma pluie de sauterelles rouges
mon île volante mon raisin de turquoise...**

* Uçağım yanıyor, şatom Ren şaraplarının seli altında/kara gözbebeklerinden oluşan gettom, kristal kulağım/köy korucusunu ezmek için yardan inen kayam/opal salyangozum, havadan sivrisineğim/cennet kuşlarından

“Yüksek sesle okunan şiirleri pek sevmem... Üstelik hepsi ezberimde değil...”

“Meksika’da her şey serbesttir!”

“Fransız dostumuz, *mariachi* sözcüğünün nereden geldiğini biliyor mu?”

“Hayır,” dedi adam.

“Fransızcadan geliyor. *Mariage*’dan.* Bunlar, eskiden düğünlerde çalan müzisyenlermiş.

Müzik yeniden başlamıştı. Diego adama yaklaştı ve onu *zapateado*” oynamaya davet etti.

“Bak dostum, ben *zapateado* oynamasını bilmem.”

“İyi ya işte, öğrenmek için mükemmel bir fırsat.”

“Hayır, yapamam.”

“Hayır mı?”

Diego tabancasını çıkardı, kahkahalar daha da arttı.

“Hayır mı?”

Adam kafasını sallayarak, gülümseyerek ayağa kalktı. Diego adamın omzuna vurdu ve dans başladı. Fransızın gözleri Diego’nun ayaklarına dikili, takip etmeye çalışıyordu.

“Kim bu?”

“Benjamin Péret, Fransız şairi, Esmeralda’da hoca.”

yorganım, kara köpükten saçlarım/çatlayan mezarım, kırmızı çekirgeden yağmurum/benim uçak adam, turkuvaz üzümüm... (ç.n.)

* Düğün. (ç.n.)

** Ritmi ayaklarla noktalanan bir tür dans. (ç.n.)

Kan. Evet, bol bol kan.

Kan-yaşam.

Kan-kadın.

Kan-acı.

Kan-tutku.

Kan-yürek.

Péret, "Kan damarları, kadınların en eski takılarının su damlalarıdır," diye yazmış.

Toprağın, güneşin, evrenin varlıklarını sürdürmeleri için kan isteyen Tanrı'ya, Chac'a hibe edilen, Azteklerdeki kurban-kan.

Resmimde kan var, ölüm var, yaralı bir kadın olarak ben varım. Evet.

İmzam, neredeyse hep kan kırmızısı. Kırmızı kurdeleler, saçlarımda kan damarları gibi başcıklar var. Evet.

Evet, bunların tümü var. İyi de, insanların asıl korktuğu nedir? Midesi bulanmadan, baygınlık geçirmeden bakılamayacak olan şeyden korkuyorlar. Yaşamımızın parçası olan ama utançla saklamak istediğimiz, dehşete düştüğümüz, tabu olan şeyden... Ama böylesine saklamak istediğimiz, bizzat kendi yaşamımızın

temsildir: Damarlarımızda akan ve suyun bitkiye can vermesi gibi bize yaşam veren kan; saklamak istediğimiz belki de aslında yaşamın antitezi olmayan ölümdür, çünkü ölümden yeni bir yaşam doğar, toprağın yaşamı, biz ona karıştırız, onunla, kökleriyle, özsuyla, demiriyle, kireciyle, kum taneleri, taşları, ölü yaprakların maddesiyle, katmanlara inen yağmurla dolarız. Ve saçlarımızda köklenerek başımızın üzerinde çiçekler açar. Yaşam oradadır, tek eksik olan bizim bilincimizdir. Hatta bunu bile bilmiyoruz, nasıl olduğunu bilemiyoruz.

Ne kadar çok kan var! Ne kadar çok kan diye şaşırıyor insanlar. Onları, tablolarımı gördüklerinde bir tiksinti ifadesiyle sırtlarını dönenleri, laflarını yutanları ya da tersine, o lafları bir balgam, bir silah, bir kurtuluş gibi fırlatanları görür gibiyim.

İşin tuhafı, savaşlarda akıtılan kan, o adaletsizlik ırmakları, insanlık utancının kırmızısı, işte bu kan insanları tiksindirmiyor, kaçırtmıyor. İnsan "aşıldığını" düşünüyor. Ama bir cenin, açık bir yürek resmi (halbuki onlar bizim bir parçamız, burada söz konusu olan kendi varlığımız, bilinçdışı temsilimizden, saklı gerçeğimizden gelen bir şey bu, kaçmak istediğimiz bir anı), işte bundan korkuyoruz, insani zaaflarımız, bedensel bir tutarlılık karşısındaki yetersizliğimiz gözlerimizin önünde seriliyor...

Çünkü biz kendimizin idealleştirilmiş, sürekli idealleştirilmiş bir görüntüsünü bulmak istiyoruz. Çünkü her birimiz bir Tanrı olmayı arzuluyoruz. Ama Tanrı değiliz, işte! Bal gibi, et ve kan karışımıyız. Tüm berelerin üzerine yazıldığı bir bedenimiz var ama biz yalnızca manevi yaralara ilgi gösteriyoruz çünkü onlar incelenabilir, düşlenebilir ama ele gelmez. Çıplak gözle görülemeyeni yüceltiyoruz. Hepimiz tanrılaşmak, bilmediğimiz bir konumda, ölümsüzlük içinde var olmak istiyoruz.

Rembrandt Anatomi Dersi'ni yaptığında bizi gerçekte olduğumuz şeye indirgedi, buna tahammül edemedik. Böyle bir doğruluk bakışları yaraladı.

Ben ise bir insanoğlu olan Frida Kahlo'nun, yaşamdaki olgular sayesinde bedeninin tam varlığının bilincine erdiğini söy-

*lüyorum. Bir kadın olan Frida Kahlo'nun bedenini açtığını ve o bedende hissettiklerini dile getirdiğini söylüyorum. O bedende hissettikleri öyle şiddetliydi ki, eğer onları kavrayıp, tanımlayıp, sonra da düzene sokmasaydı, asla anlayamadığı ve üzerinde oynayamadığı şeyler ve acılarla çıldırabilirdi. Bence insanın acısını gömmesi, içten içe o acı tarafından, bulanık ve anlamsız yollar-
dan geçerek kemirilmesi demektir. İnsanın ifade edemediği şeyin gücü patlayıcı, hasar verici, kendi kendini yıkıcı bir güçtür. İfade etmek, kurtulmanın başlangıcıdır.*

DIEGO’NUN GÖZÜYLE FRIDA



“Sanat tarihinde ilk kez bir kadın, tam bir içtenlikle, yalınlığı ve sakinliği içinde acımasız denebilecek bir içtenlikle, yalnızca kadını ilgilendiren genel ve özel olguları dile getirmiştir. Çok yumuşak ve zalim olarak da nitelenebilecek içtenliği, bazı şeylerin kesin ve tartışmasız biçimde tanıklığını yapmasını sağlamıştır; bunun için kendi doğumunu, meme emmesini, ailesi içinde büyümesini ve her türden korkunç acılarını, kesin olgularla duyguları genelleştirip, onları kozmogonik ifadesine ulaştığı durumlarda bile, her zaman yapmış olduğu gibi gerçekçi kalarak, derine inerek resmetmiştir. (...)”

“Frida Kahlo, gerçekte normalin çok üzerinde bir yaşama gücüne ve acıya karşı dayanıklılığına sahip, harika bir varlıktır. Bu güce ek olarak, ki bu da çok doğaldır, üstün bir duyarlılığı, inanılmaz bir inceliği vardır. Bu sinirli bünyeye uyum gösteren gözlerinin bebekleri olağanüstüdür. Gözbebeğinin mikrofotografı kabarcıkların eksik olduğunu gösterir ki, bunun sonucu olarak Frida’nın gözleri tıpkı bir mikroskop lamı gibi işler. Bizlerden çok daha uzağı, çok daha küçük şeyleri görür, bu da onun başka-

larının düşünce, niyet ve duygularına yaklaşma gücünü pekiştirir. Gözleri bir mikroskop gücüne sahip olduğu gibi, beyni de gözlediği varlığın duyumsal-entelektüel yaratımının saydamlığını etkileyecek X ışınlı bir alet gibi güçlüdür. (...)”

“Resmi, bizim nitelik ve niceliğimizin bir eşdeğeri olmaktan öte, yoğunluğu ve derinliğindeki içerikle, duvar resimlerimizin büyük yüzeylerine yayılmasa da, Frida Kahlo Meksikalı ressamların en büyüğüdür. (...) Çağımızın en iyi ve en büyük plastik belgelerinden ve gerçek insani belgelerinden biridir. Geleceğin dünyası için sahip olduğu değeri ölçmek mümkün değildir.”

“Böylesine bir içerik, kendisini içereni etkilememiş olamaz, tıpkı içerenin, içeriğin özelliklerinden etkilenmemesinin mümkün olamayacağı gibi. İşte bu nedenle, Frida Kahlo olağanüstü güzel bir kadındır, genelgeçer bir güzellik değildir onunki, tıpkı ürettiği yapıt gibi müstesna ve karakterlidir. (...)”



“Frida hastanedeydi. (...) Olağanüstüydü, öleceğini biliyordu sanırım ama görünürde bundan rahatsızlık duymuyordu; nazik ve neşeliydi, gülüyor, sululuklar yapıyordu. Kısa zaman sonra öldü.”

(Louise Nevelson)

Diego, bir elinde rengi atmış bir resim kâğıdı, diğerinde bir baltayla, burnundan soluyarak çıkıp geldiğinde, Frida atölyesinde resim yapıyordu.

“Frida, köpeğini kolla. Çünkü yakalarsam, geberteceğim.”

“Hey, sakın ol,” dedi Frida gülerek (öfkeli anlarında Diego’yu hep gülünç bulmuştur).

“Suluboya resimlerimin üzerine işlemiş.”

Frida kendini tutamadan kahkahayla gülmeye başladı. Kendini tutmak için eliyle ağzını kapadı. Ama gülme krizine tutulmuş, tir tir titriyor, gözlerinden yaşlar boşalıyordu.

Küçük köpek hızla odaya girdi, Diego’yu gördü, başını öne eğip hemen Frida’nın ayaklarının dibine gitti. Frida hâlâ sağ elinde tuttuğu fırçayı yerine koydu ve küçük hayvanı kucağına aldı.

“Bay Xolotl...” diye söze başladı.

Diego ıslak resmini ve baltayı bir yere bıraktıktan sonra, oldukça sakinleşmiş biçimde küçük köpeği ellerine alıp başının üzerine havaya kaldırdı.

“Bay Xolotl,” dedi. “Siz gördüğüm en iyi sanat eleştirmenisiniz...”

“... ve büyük ustanın yapıtının üzerine etme cüretini gösteriyorsunuz,” diye atıldı Frida hemen. “Evet, her yapıtın zaafı vardır ve Bay Xolotl bu işi bilen biridir.”

Ve yeniden gülmeye başladı. Öyle yüksek sesle gülüyordu ki, küçük köpek korktu ve Diego’nun elinden kaçtı. Öyle çok gülüyordu ki, sırtındaki gerilmeler yeniden başladı. Yüzünü buruşturdu, dik durmaya çalıştı, yeniden oturdu.

Yılların geçmesiyle birlikte Frida’nın sağlığı bozuluyordu. Alçıdan ya da deriden korselerden sonra 1944’te ilk kez çelik bir korse giymişti. Sırtının dik durduğunu biliyordu ama acıları dinmiyordu. Gözle görülür biçimde zayıflamaktaydı. Bu nedenle bazen zorunlu beslenme dönemleri geçiriyor, hatta kimi zaman kan nakli gerekiyordu.

1945’te ilk kez, sağ ayağı için tabanı doldurulmuş ortopedik bir ayakkabı yapıldı ve yeniden alçı bir korse verildi. Korse o kadar sıkıydı ki, Frida tahammül edemedi: Yalnızca sırtında değil, ensesinde, başında, gövdesinde de feci sancılara neden oluyordu. Korsenin çıkarılması gerekiyordu. Röntgenler, omurilikten su almalar, çeşitli iğneler, ağrı kesiciler ve sinir ilaçları artık Frida’nın alıştığı şeylerdi.

1946’da doktorlar, bir omurga kemiği ameliyatının şart olduğu kanaatine vardılar. Çeşitli araştırmalardan sonra, bunun New York’ta Hospital for Special Surgery’de yapılması kararlaştırıldı.

Mayıs ayında Frida, Cristina’yla birlikte New York’a gitti. Ameliyat hazırandaydı. Dört omurganın kalça kemiğinden alı-

nan bir parça ve on beş santimetrelilik bir metalle birbirine tutturulması söz konusuydu.

Ameliyattan az sonra kadim dostu Alejandro'ya şöyle yazıyordu:

Büyük ameliyat oldu. Üç hafta boyunca kemikleri kes-tiler. Bu doktor öylesine harika ve bedenim öylesine yaşam dolu ki, bugün beni iki dakikalığına ayaklarımın üzerine kaldırdılar, ben bile inanmadım. İlk iki hafta acı ve göz-yaşı doluydu. Böyle bir acıyı düşmanıma bile dilemem – öyle şiddetli ve kalıcı acılar ki, ama bu hafta ıglıklarım azaldı ve pastiller sayesinde iyi kötü idare ettim. Sırtımda şöyle (mektupta bir resim bulunuyor) kocaman bir yara izi var.

Nekahat dönemini New York'ta geçirdi. Resim yapması yasağı ama bu yasağı henüz hastanedeyken bozmuştu.

Sonbaharda Meksika'ya döndüğünde vücuduna elik bir korset taktılar. Bu korseyi yaklaşık sekiz ay taşıdı. Geçici bir iyileşme sonrası sırt ağrıları feci şekilde yeniden başladı, ancak yüksek dozda morfin ağrıların dindirebiliyordu, Frida ise morfine uyum göstermiyordu. Hatta Meksikalı doktorlar, Amerika'daki ameliyat sırasında omurga kemiklerinin kaynamasında bir hata olup olmadığını düşünmeye başladılar. Bir yıl sonra benzer bir ameliyat sırasında önceki ameliyatla ilgili kaygıların doğru olduğu ortaya çıktı.

Frida, gitgide kötüleşen durumundan kurtulma ümidini yitirmeye başlıyordu. Doktorlar vaatlerde bulunuyor, korseler birbirini izliyor, sağ bacadaki felç daha beter duruma geliyor, bir süre için düzelen sağ elindeki deri hastalığı yeniden başlıyor, morali ilaçların ya da alkolün geçici yardımına karşın umutsuzluk sınırlarını zorluyordu. Resim tüm bu acıların tek kurtuluşu olarak yeniden ortaya çıkıyor ve Frida her gün saatler boyunca resim yapıyordu.

1950'li yıllara değin birbirinden güzel ve hüznü tablolara birbirini izledi.

Örneğin, ölüm imgesinin Frida'nın alnına kazındığı *Ölümü Düşünürken* adlı otoportresi; asla yeterince yanında olmayan, hep uzakta bulunan ama düşüncesi artık bir takıntı haline gelen Diego'nun resminin kendi alnına çizildiği, inanılmaz bir resim inceliğine sahip *Aklımdaki Diego'yla Otoportre* gibi.

1944'te *Kırık Omurga*'yı yapar. Bu resimde Frida, belden yukarısı çıplak, saçları açık, ağlamaktadır; üzerinde korsesi vardır, bedeni açılmakta, etinin kırmızılığı içinde Yunan stili paramparça bir sütun görünmektedir ve bedenın görünen her yerine, ağrı noktalarını simgeleyen çiviler çakılıdır.

1944, aynı zamanda *Çifte Portre*'yi (Diego ve Frida) yaptığı yıldır. Bu, on beş yıllık beraberliklerini kutlayan, minyatür bir tablodur, her birinin yüzünün yarısı birleştirilerek tek bir yüz, bir kökyüreğın içine yerleştirilmiştir. Yine, *Açık Yaşamı Görünce Korkan Nişanlı Kız* da aynı döneme aittir; bu, Frida gibi kalplerini gösteren yarılmış tropikal meyvelerden oluşan bir natürmortur.

1945'te ise tüyler ürpertici bir tablo ortaya çıktı. *Umutsuz* adlı bu tabloda, yatakta yatan ve ağlayan Frida, her şeyi kusuyordu: Bir süt domuzu, bir balık, bir kurukafa; âdeta yaşamı kusuyordu.

New York'taki ameliyattan az önce *Yaralı Geyik*'i yaptı, sırtına ve yüreğine giden oklarla yaralanmış bir geyik bedeniyle Frida'nın otoportresiydi bu; oklar Frida'nın ezeli ve ebedi olarak taşıdığı gerçek ve simgesel yaralara işaret ediyordu.

Arkadaşları Lina ve Arcady Boitler için yaptığı resmi, onlara şu dizelerle birlikte verdi:

*Sizden uzak olacağım
Gün ve gecelerde
Yanınızda olmak için
Portremini bırakıyorum*

*Hüzün, tüm resimlerime
Yansımıştır
Ama benim durumum bu
Çözümüm yok*

*Buna karşılık
Arcady ve Lina'nın beni
Olduğum gibi sevdiklerini düşününce
Yüreğim neşe doluyor*

*Sevginiz ve
Engin yumuşaklığınızın
Karşılığında şefkatle
Yaptığım bu tabloyu kabul buyurun.*

Ameliyattan az sonra, *Umut Ağacı* ortaya çıktı. Sedyede yatan bir Frida, sırtında açılan yaraları gösterir, bir elinde bir korse, diğerinde ise “Aman umut ağacı, sağlam ol” yazan küçük bir sancak tutan, kırmızılar giymiş, ciddi ve çok güzel bir diğer Frida, birincinin önüne oturmuştur. Güneş, ameliyatlı Frida'yı aydınlatmaktadır, diğer Frida'nın üzerinde gece vardır: Her ikisinin de ayaklarının dibinde dar bir vadi uzanmaktadır.

Cristina uzunca bir zamandır tek laf etmeden ablasının odasında oturmaktadır.

“Neden susuyorsun?” diye sorar Frida.

“Odanın hazinelerle dolu bir mağaraya benzediğini düşünüyordum. Ne çok eşya, ne çok oyuncak var, ne büyük fetişizm.”

“Benim dünyam bu... Anılarım, muskalarım, renklerim, Meksika, benim bugünüm. Bundan başka hiçbir şeyim yok ki.”

“Tüm bu ilaçları, şişeleri, şırıngaları kaldırabiliriz.”

“Onlar da benim dünyam, Cristi. Her an onlara gereksiniyorum.”

“Sana gazete getirdim. Diego’yla senin boşanacağınızı ve Diego’nun ünlü oyuncumuz Maria Felix’le evleneceğini yazıyor.”

“Kadınların peşinden koşmasını engelleyemem.”

“İyi de, her seferinde sanki ilk kez oluyormuş gibi ağlıyorsun.”

“Elimde değil, acı çekiyorum.”

“Gazete senin Maria Felix’e bir hediye vermek istediğini, bunun da Diego olduğunu yazıyor.”

“Umutsuzluk işte. İnsan hem cömert hem de esprili olmalı... Tek üzüntüm bir çocuğumun olmaması... Bizim aile ne tuhaf, bak. Dört kızıdan bir tek senin çocuğun oldu.”

“Bir şeye ihtiyacın var mı? Dışarı çıkacağım.”

“Resim yapmak istiyorum.”

Odadan çıkmadan önce Cristina duvarlardan birinin tepesine baktı, kırmızıyla şu sözler yazılıydı:

“Irene Bohus’ün evi. Maria Felix, Frida Kahlo ve Diego Rivera’nın odası, Elena (Vazquez Gomez) ve Teresita’nın (Proenza) odası, Coyoacan 1953, Machilla Armida’nın evi.”

Sonra geri döndü, Frida’yı öptü ve gülümseyerek dışarı çıktı.

Frida güncesini açtı. Sayfalarını karıştırırken içini bir kaygı bürüdü. Tüm acıları, estetik filtreden geçmeden, tablolarındakinden çok daha sert biçimde bu defterde kayıtlıydı: Cümle parçacıkları ya da uzun yazılar, şiirler, arada felçli ya da kesilmiş bacağına gösteren resimler, kazayı yaşatan ya da Frida’nın kendi deyimiyle, bedeninin yavaş yavaş çürümesini resmeden çizgiler. Bir de Diego’ya yönelik tüm çağrı ve yakarmalar ve ona duyduğu aşk, hepsi o defterdeydi.

O defteri atmak istiyordu: İçerdiği o yaşam parçalarını, özellikle de tüm yaraları saklamak sağlıklı mıydı?

Kazadan sonra ölmekten öylesine korkmuştu ki... Sonra tüm gücüyle umutlanmış ve mücadele etmişti. Şimdi kırkıncı yaşını bir yük gibi taşıyordu sırtında, sevmeye bile istek duymuyordu, hiçbir umudu yoktu.

Doktorlar kendisine sık sık, fiziksel acılarının bir bölümünü psikosomatik hale getirdiğini söylemişlerdi. Gerek çocuk felcinin gerekse kazanın bıraktığı izler açıktı ama bunlar Frida'da normalin üzerinde yansıyordu. Anlamaya çalışıyordu Frida. Neyi büyütmişti? Neden? Pek belirgin biçimde olmasa da durumunun başkalarına karşı duygusal bir baskı olabileceğini duyumsuyordu. Başlangıçta bunu nasıl panik halinde yaşamış, hatta sonunda bunun yakasını kurtaramayacağı bir yazgı olduğuna kendisini inandırmıştı. O ağrılar, o sürekli endişe, tuhaf bir biçimde kendini hep canlı hissetmesini sağlamıştı. Ölümle burun buruna geldikten sonra hiçbir şey duyumsamamak, ölmek gibi bir şey olurdu.

Başlayan süreç 1950'ye kadar yavaş yavaş ilerledi. Çarpıcı bir kopma olmadan ama iyileşme de olmaksızın, aynı sağlık ve moral bozukluğunu yaşadı.

Görünürdeki neşe, derin hüznün ve bunların yanı sıra şeylerin anlamını arayıp boşluğunu doldurmak için resim... İşte, yüzyılın ikinci yarısının arifesinde Frida'nın yaşamı bunlardan ibaretti.

GERÇEK TANIKLARIN HAYALİ DİYALOĞU



“Böyle hareketli döneme, öyle hareketli kişiler yakışırdı...”

“Orozco, Siqueiros, Rivera, yıllarını birbirleriyle çatışmak için miting yapmakla geçirdiler.”

“Tatsız oldukları söylenemez ama biraz palyaçovariydiler.”

“Prensler gibi yaşıyorlardı ama beş paraları yoktu.”

“Çok şatafatlıydılar.”

“Komünist düşüncelerine dört elle sarıldıklarından gerçek Meksika’dan tamamen ayrı düşünüyorlardı.”

“Hatta faşist düşüncelere yaklaşıyorlardı.”

“Bu biraz abartılı oldu.”

“Yerli’ye, doğala bel bağladıkları için haklı olduklarını düşünüyorlardı.”

“Birdenbire ortaçağa özlemin ortaya çıktığı Victoria Dönemi’nde olduğu gibi.”

“‘Meksika pembesi’, ‘Meksika mavisi’ icat ediyorlardı.”

“Örneğin Frida, III. Napoléon döneminin kahramanlarına benziyordu.”

“Çok güzeldi. Onu gayet güzel boyanmış olarak yatağında yatarken anımsıyorum. Yerli gibi olmak istemişti, pek hoş bir görüntüydü! Tabii Zapotek ya da Mister köylerinden gelen gerçek bir yerliye hiç de benzemiyordu.”

“O kadar rüküş olmak zorunda değildi.”

“Konuşma tarzı son derece coşkuluuydu. Yani kızılderili karakterinin tam tersi.”

“Gerçekte, ‘kentli ve melez’ anlamında tam da Meksikalıydı.”

“Evet, Meksikalı.”

“Diego’yla tuhaf bir çift oluşturunuyorlardı. Aralarında olup bitenleri Tanrı bilir. Yaşam kuralları, dışarıdan bakıldığında tümüyle anlaşılmaız görünüyordu.”

“Diego, Frida’nın gözünde çok önemliydi.”

“Halbuki, tıpkı Diego gibi Frida da aslında kimseyi sevmemi herhalde.”

“Diego yalnızca manevi bir korunmaydı, maddi bir korunma değil. Parayı sağa sola savururdu.”

“İnsani açıdan sevimli değildi.”

“Frida’ya yardımcı olmazdı. Aylar boyunca ortadan yok olduğı olurdu.”

“Yolunun üstünde rastladığı tüm kadınlara el atardı.”

“Amerikalı kadınlar peşini bırakmazdı.”

“Yaşlı bir ataerkildi.”

“Ve her zaman silahlı dolaşırdı.”

“Buna karşın Frida çok sevimliydi.”

“Evet.”

“Gerçekten harika bir insandı.”

“Herkes tarafından sevilirdi ve insanlarla çok ilgilenirdi.”

“Mahalle sakinleri sorunları olduğunda onun ziyaretine giderlerdi.”

“Gezmeye çıktığında, nesi var nesi yok, hepsini dilencilere verirdi.”

“Evet, doğru.”

“Ve hep başkalarıyla konuşmaya zaman ayırırdı.”

“Hem de herkese zaman ayırırdı, prenseslere de dilencilere de. Çok insan bir kadındı.”

“En umutsuz anında bile insana moral verme gücüne sahipti.”

“Entelektüel açıdan da Diego’dan daha namusluydu.”

“Üstelik ondan daha yetenekliydi.”

“Kesinlikle.”

“Aslında Diego da yetenekliydi. Hem de çılgınca yetenekliydi ama sürekli sanatçı rolünü oynardı. Ve bu yüzden kaybederdi.”

“Frida’nın çok daha kişisel bir resim yaklaşımı vardı.”

“Şiir yazar gibiydi.”

“Çok acı veren bir narsisizm yaşıyordu herhalde.”

“Parçalanmıştı.”

“Tarifi olanaksız.”

“Tüm yaşamı baştan sona ıstıraptı. Ama aynı zamanda gerçek bir yaşamdı.”

“Çektiği acıyla yaşama arzusu daha da şiddetli bir hal almıştı. Böylece başkalarına göre çok daha dolu dolu yaşadı.”

“Varlığı tartışılmazdı.”

“Evet, üstelik bunun çevresiyle hiçbir ilgisi yoktu.”

“Yine de kötü bir çevresi vardı.”

“Bir kraliçe gibi etrafından koca bir maiyet eksik olmazdı. Ama bunlar, yaşamlarında hiçbir şey yapmayan, asalak, ikinci sınıf insanlardı. Gerçekten düzgün olan insanlar çalışırlardı ve pek boş zamanları olmazdı.”

“Gerçekte çevresi ona pek yardımcı olmazdı.”

“Her dakika telefon başındaydı... Sevgi doluydu.”

“Her halukârda çok sevilirdi.”

“Aslında ikisi de çok sevilirdi.”

“Korkunç bir çiftti. Benzerini bulmak kolay olmasa gerek.”

“Korkunç deyimi yetersiz kalır.”

“Aralarında kimbilir ne fırtınalar kopardı.”

“Yaa, evet.”

Düşler. Tuhaf düşler. İnsanı dört elle sarıldığı yaşamdan saptıran, olanaksızı yaratan düşler. Bazı günler, bu tuhaf düşler benden çıkıyor, sonra geri geliyor, derime yapışıyorlar. Alkol, morfin ve geçen zaman arasında, binlerce somut düşünce arasında, belleğimin derinlerde kalmış parçaları olarak, sizi kabulleniyorum, benim derin mi derin birer parçamsınız.

Dün geceyi de siz süslediniz.

Ölmüş babam, elini omzuma koyuyor ve kocaman bir gülümsemeyle, "Ben kalp krizinden ölmedim. Siz öyle sandınız. Anneni ziyarete gittim. Anlıyor musunuz? Onca yalnızlıktan sonra..." di-yordu. Ben de ona, yokluğun gerçekten uzun olduğunu söylüyor ve öylesine derin iç çekiyordum ki, sanki koca bir ağırlık bedenimden çıkıp gidiyordu. Fırçamı aldı, kanarya sarısına batırdı ve bir tuval üzerinde beceriksiz çizgilerle hesap yaptı: "1954-1941= 13 yıl." Sayılara bakıyor, hiçbir şey anlamıyordum. Gülüyordum ama bu gülme değildi aslında, korkuydu: Hiçbir şey anlamıyordum. Sayılar bana hiçbir şey ifade etmiyordu, saçma görünüyordu. Ama korkuyordum. Ne anlama geliyordu o sayılar, hiçbir anlam veremiyordum? Sonra dedi ki: "Seni görmek istedim. Durumun kötü.

Çok yalnızsın.” Saçlarının, anımsadığım gibi beyazlaşmamış olduğunu görüyordum. Gençti. Sonra benimle Almanca konuştu. Sözcükler anlaşılmazdı, sonra kalın bir sesle, çok yavaş şu melodiyi söylemeye başladı:

*Der Tod, das ist kühle Nacht,
das Leben is der schwüle Tag.
Es dunkelt schon, mich schläfert,
der Tag hat mich müd gemacht.
Über mein Bett erhebt sich ein Baum,
Drin singt die junge Nachtigall;
sie singt von lauter Liebe, von lauter Liebe,
Ich höres, ich höres, sogar im Traum...**

Çocuk gibi yüzümü ellerimin arasına alıp ağlıyordum.

Onu gözyaşlarının arasından görüyordum. Gözleri tamamen birer gözyaşına dönüştü; misket gibi kalın, yuvarlak ve saydam. Başını salladı: “Size göre kalp krizi idi, bana göreyse kafama esmişti.” Hiçbir şeyi kavrayamıyordum. Ne demek istiyordu? “Galiba yakında seni de yanıma alacağım. Yakında. Benim olduğum yerde rahatımız yerinde. Her şeyi oluruna bırakıyoruz. Seni de yanıma alacağım. Yakında. Gece üzerine çullanıyor, küçük kızım. Kocaman kanatlarıyla bir gece. Bilgi edineceğim.”

Bu tuhaf sözleri kullandı: “Bilgi edineceğim.”

Babam 1941 baharında öldü. Kız kardeşlerim haber verdi. Anıydı, kabul edilir gibi değildi. Onu öyle çok seviyordum ki... Bana neler öğretmişti: İnsanlık acısını, fiziksel acıyı, gözlemi, okumayı, namusu.

Çok acıydı. Bundan hiç söz edemedim.

* Ölüm serin gecedir/yaşam bunalıcı gün/Hava kararıyor, uyku basıyor beni /gün beni yordu/Yatağımın üzerinde bir ağaç yükseliyor/içinde genç bir bülbül şakıyor/Sevginin şarkısını bağırıyor, sevginin şarkısını/duyuyorum, duyuyorum, hatta rüyamda bile... (ç.n.)

İnce ve güçlüydü, valsleri, sarası, Schopenhauer, onun zamanının Almanyası'yla, Nazileri ve yaralarıyla, şimdiki farklı Almanya'yla, onu hep içimde taşıyacağım. Gazeteleri sessizce okurdu. Onları yorumlayamazdı. Öylesine etkileniyordu ki... Belki de bundan dolayı öldü, çıldırmış olan o farklı Almanya'dan dolayı.

Babam ve suluboya resimleri, söylencesel hüznü, eski deri baskılarıyla fotoğraf makineleri, fotoğraf arşivleri, hazineleri, şivesi, dominoları, Alman baskısı sararmış nota kâğıtları. Tedavülden kalkmış Baden Baden'i. Babam bana öylesine inanmıştı ki... Benim ileri atılmamı sağlayan o çok değerli şeyi o verdi bana: Güvenini verdi.

Baba, Peder Bey. Bay Wilhelm Kahlo. Sana ihanet etmedim. Elimden geleni yaptım. Yaptığım resmin, yanımda. Onu yapmak için uzun süre bekledim. Ama şimdi burada işte.

Seni seviyor, seni düşünüyorum.

Bir başka düş daha gördüm. Tablolarımın içindeydim. Bir tanesinin sedef çerçevesinin kenarı, boyalı bölümü yok etmeye başlıyordu, ben de içindeydim, küçücüküm, yok oluyordum. Bu kadar küçük boyda bir resim yaptığımdan dolayı pişmandım ama artık çok geçti. Bir başka tuvalde suratım sarılı-morlu, güzel, çekici bir çiçeğin ortasındaydı. Birden açık taçyaprakları üzerime kapanmaya başlıyor, beni boğuyordu. Ama tablonun içinde olduğum için dilsizdim, haykıramıyordum. Renkli damlacıklar gözlerimden süzülüyordu. Böylece tablo yavaş yavaş tüm renklerini yitirdi. Kendi kendime, "Kendi tuzacağına düştü," diyordum.

Sigmund Freud'un kitaplarını okudum, hatta Musa üzerine yazdığı kitapla ilgili olarak bir tablo yaptım. Ama düşlerimi yorumlayamıyorum. Yalnızca bu düşlerde ne duyumsadığımı biliyorum. Hayatım beni terk ediyor.

Belki, yakında.

Evet, doğru. "Yakında," diyordu babam. "Bilgi edineceğim."

*Çabuk bilgi edin, canım babam, gece üzerime iniyor.
Çabuk bilgi edin ki, kendimi mavi ötesine kapıp koyuvereyim.
Sana elimi uzatacağım.
Gece üzerime iniyor.*

UÇURUMUN KENARINDA



“Uykuya dalmazdan önce, bedenimde, hafif kollarımın ucundaki yumruklarımın ağırlığını hissettim.”

(Franz Kafka)

Güzel, hayvansı bir yüzü, her şeyi söyleyen gözleri vardı. Bir kadın için biraz daha güçlü kolları ve bu kolların ucunda şaşırtıcı elleri vardı: Kaslı, biraz ağır, tuvallerinde çizdiği porselen gibi pürüzsüz ellerle hiç ilgisi olmayan amele elleriydi bunlar. Bedenin alt kısmı üstüne göre daha zayıftı. Sırtı yaralar ve korselerin bıraktığı izlerle doluydu. Sağ bacağı gitgide daha hissizleşmişti. Ayağının ucu siyahtı. Kan dolaşımı bozukluğu mu? Flebit mi? Kangren başlangıcı mı? Doktorların çözümü köktendi. Kesilecekti.

Ama biraz daha beklemek gerekiyordu. Çünkü omurgasının durumu daha da vahimdi.

1950 yılında Frida'nın durumu çok kötüydü.

“Bir yıl boyunca hasta kaldım. 1950-1951 yılında omurgamdan yedi ameliyat geçirdim.”

(Frida Kahlo)

İngiliz Hastanesi’ne yatırıldı ve kısa zaman sonra ameliyat oldu: Yine omurga kemiklerinin yanlış kaynaması söz konusuydu.

Ama müdahale sonrası sırtta açılan yer, korsenin altında iltihaplandı. İlk apse tedavi edilse de yara bir türlü kapanmıyor ve iltihap sürekli nüksediyordu. İltihabın daha derin olma olasılığı da vardı. Yeniden ameliyat ettiler. Yara yine kapanmıyordu... Ayrıca Frida’nın bağışıklık sistemi iyice yıpranmıştı. Çoğunlukla zorla besleniyor, arada kan nakli yapılıyor ve vitaminlere gark oluyordu.

Sonuçlar yine de olumsuzdu.

Aylar geçiyordu. Frida’nın hastanedeki odası kitaplar, eşyalar, fotoğraflar, resimler ve resim malzemeleriyle dolmaya başladı.

Diego bazı akşamlar karısının yanında kalabilmek için hastanede bir oda tutmaya karar verdi. Gerçekten kritik anlar dışında, Frida’nın hastanede bu kadar uzun süre kalması belki de pek gerekli değildi. Ama bunun Diego’nun işine geldiği söylenebilirdi. Gündelik yaşamında daha fazla hareket özgürlüğü sağlayan, kolay bir çözümdü bu. Hele bir de hasta ve hareketsiz kalan Frida’nın Diego’ya yönelik kuşkularını ve kıskançlığını daha da artırdığı düşünülürse.

Frida’nın odası boşalmak bilmiyordu. Kız kardeşlerinden birinin getirdiği leziz yemekler zevkle yeniyor, kahkahalar atılıyor, bazen birazcık itiş kakış bile oluyordu. Kahlo kardeşler, arkadaşları, Frida’ya karşı özel bir ilgi gösteren -ve bunun karşılığını fazlasıyla alan- hastane personeli sürekli hastanın yanındaydı ama hastaya göre yine de aylar birer yüzyıl gibi ağır geçiyordu. Bu zorunlu dinlenmenin getirdiği edilgenlik durumuna zor katlanıyor, sabırsızlanıyordu. Sonuçta, gerçek destek, gerçek refakat resimdi onun için, sonunda doktorlar ona da izin verdiler. Frida

kendini o an yanı yarıya kurtulmuş saydı. Hastane yatağında olmasına rağmen.

Bir yıl sonunda onca ameliyattan güçsüz düşmüş bir biçimde evine döndüğünde, biraz zoraki bir iyimserlikle şöyle yazıyordu:

Doktor Farill beni kurtardı. Bana yeniden yaşama sevinci verdi. Hâlâ tekerlekli iskemledeyim ve yakın zamanda yürüyüp yürüyemeyeceğimi bilmiyorum. Son derece rahatsız olmasına karşın sırtımı daha da iyi hissetmemi sağlayan alçıdan bir korse taşıyorum. Ağrım, sızım yok. Yalnız büyük bir yorgunluk hissediyorum... Ve doğal olarak zaman zaman umutsuzluk duyuyorum. Hiçbir sözcüğün betimleyemeyeceği bir umutsuzluk bu. Her şeye rağmen yaşamak istiyorum. Doktor Farill'e hediye edeceğim tabloya başladım. Ona olan bütün sevgimle üzerinde çalışıyorum.

(Frida Kahlo)

Söylediği ya da yazdığı sözcüklere, sergilediği neşeye karşın Frida gerçekte bunları hissetmiyordu. Kısa dönemde mahkûm olduğunu hissediyor, yılların aleyhine çalıştığını anlıyordu. Çektiği acılardan dolayı yaşama, bazen de diğer insanlara kıızıyordu. İlişkilerinde önceleri hiç yapmadığı biçimde saldırganlaşmıştı.

Bir hemşire sürekli kendisiyle ilgileniyordu. Cristina her gün onu görmeye geliyordu. Frida yakınıyordu:

“Sakarlaştım. Her şeyi deviriyorum. Her yanıma boya lekeleleriyle dolu, sanki resim yapmasını hiç bilmiyormuşum gibi.”

“Sinirleniyorsun da ondan.”

“Ama böyle öfkemin burnumda olması normal değil.”

“Dinlenmeye ihtiyacın var.”

“Dünya kadar dinlensem de, çevreme göre yine dinlenmeye ihtiyacım var.”

“Hayatta böyle dönemler olur Frida, bazen insanın hep dinlenmeye ihtiyacı olur.”

“Dayanamıyorum... Hiçbir şeye dayanamıyorum. Çocuklara bile. Ah, Cristina, canım hiçbir şey istemiyor.”

“Her şeyin bir zamanı vardır. Formda olmanın bile.”

“Doğru... Ölmenin de bir zamanı var.”

“Frida, lütfen...”

“Ve hiçbir zaman çok iyi olmanın zamanı yok. Yucatan’daki Maya tapınaklarını, Floransa’daki harika şeyleri görmeye de zaman yok. Bedenim hep yolumu kesti benim.”

“Böyle konuşmaya hakkın yok.”

“Sevmeye bile zaman yok artık. Sevecek beden kalmadı ki!”

Tekerlekli iskemlesinde Frida, Doktor Farill’e vaat ettiği portreyi yaptı: Bazı tablolarındaki renk cümbüşünden farklı olarak, gayet sade bir tuvaldi bu. Şövalenin üzerinde Doktor Farill’in portresi, önünde de Frida, tekerlekli iskemlesine oturmuş, bir elinde yürek biçiminde bir palet, diğer elinde ise kanayan birçok fırça. *Doktor Farill’le Otoportre*, derin ve onmaz bir yalnızlık duygusunu yansıtır.

Biten tabloya baktığında, “Hâlâ atan ve yaşamın kızıla boyadığı bu kocaman yürekle, bu tek siyah-beyaz görüntünün nasıl da beni anlattığını bilmiyorlar,” diye düşünüyordu.

Birçok kez onu baygın buldular. “Ölmenin de bir zamanı var”dı, Frida o zamana doğru gidiyordu. Acılardan, sancılardan, Diego’dan, yaşamın kendisinden kaçmak için ona doğru ilerliyordu. Çok içiyordu, konyak, brendi, tekila, *Kahlúa** ya da hepsi birden! Kendini nasıl yıprattığını biliyordu ama umutsuzluğu öyle yoğundu ki, çarkı durdurmak istemiyordu. Sert alkollerin karışımına bir de hapları, elinin altındaki tüm ilaçları ekliyordu. Bu davranışı hiç de masum değildi. Böyle sürdürmektense bitirmek istiyordu.

İntihar girişimleri onu iyice halsiz düşürmüştü, tek bir söz edecek takati yoktu, yuttuğu ilaçlar bedenini ağırlaştırmıştı. Ama

* Kahveli likör. (ç.n.)

ölümcül doz neydi, onu bilmiyordu. Bir kez canlı canlı yanıyor-
du. Ama yaşamaya devam etti. Yaşıyordu. Yaşama hâlâ inanmaya
çalıştığı anlar pırl pırlıdı, tutkusunu onca kez ifade etmiş o Frida
yeniden geri geliyordu.

*İstediğim gibi olmak istiyorum -fılgınlık perdesinin
ardında. Bütün gün çiçeklerle ilgileneceğim; acıyı, aşkı ve
şefkati resmedeceğim, başkalarının aptallıklarına yürekten
güleceğim, herkes benim için, "Zavallı, fıldırdı," diyecek
(özellikle de kendime güleceğim). Öyle bir dünya kuraca-
ğım ki, ben yaşadığım sürece, bütün dünyalarla uyum için-
de olacak. Yaşayacağım gün, saat ya da dakika, hem bana
hem de herkese ait olacak. (...)*

*Devrin, biçimle rengin uyumu ve her şey bir yasaya bağ-
lı olarak hareket etmekte. Bu yasa, yaşam. Kimse kimseden
ayrılmaz. Kimse kendisi için mücadele etmez. Her şey her
şeydir ve tektir. Endişe ve acı, haz ve ölüm, bunların tümü
var olmak için bir süreçten başka bir şey değil. Devrimci
mücadele, bu süreç içinde akla açılan bir kapı.*

*Aşk, çocuk. Bilim. Yaşarken karşı koyma istemi, sağlıklı
neşe. Sonsuz minnettarlık. Ellerdeki gözler ve bakışlardaki
dokunma. Meyvenin temizliği ve yumuşaklığı. İnsan yapı-
sının temeli olan koca omurga kemiği. Göreceğiz, öğrene-
ceğiz. Hep yeni bir şeyler vardır. Ve bunlar, hâlâ yaşayan
eski şeylerle bağıntılıdır. Yanımdaysa Diego, benim binlerce
yıllık aşkım.*

(Frida Kahlo)

Hep Diego. Kansının acı çekmesine dayanamadığından orta-
dan yok olan Diego. Artık yaşamak istemediği bu ağır can çekiş-
meye son vermek için, gücü olsa, onu kendi elleriyle öldürebile-
ceğini de söyleyen Diego'ydü.

Ve Frida birdenbire bir kahkaha atarak haykırıyordu.

“Kırk beş yaş. Hiçbir şey değil canım. Önümde koca bir ömür var. Tüm merhametimizden dolayı sizlere minnettarım. Hayır, ağlamayın. Günün birinde sizi şaşırtacağım. Beyazlamış örgülü saçlarıyla küçük bir nine olacağım, tüm korseleri ve bu lanet olası tekerlekli iskemleyi fırlatıp atmış olacağım, sadece bambudan küçük bir bastonum olacak ve sizinle ilgilenmek zorunda kalacağım çünkü siz benden daha kötü durumda olacaksınız, Tanrım.”

Gözleri büyüyor ama yüzü tamamen çöküntüde olduğunu haykırıyordu. Kaşları asla bir kırlangıç gibi kanatlanamayacaktı, insan onlara baktığında, boynunun çevresinde resmetmiş olduğu, ayrıca kâğıt üzerine de karakalemle çizdiği ölü kuş akla geliyordu; evet, o kuş kaşlarının arasında ölmüştü.

Geçen gün evime genç bir kadın geldi. Eski bir öğrencim tarafından gönderilmişti. Gayet sade giyimliydi, uzun kumral saçlarını arkaya atmıştı, yüzünde sonsuz bir yumuşaklık, bir dinginlik vardı. Gözleri babamınkilere benziyordu, kocaman ve saydamdı.

Alaycı bir biçimde, yüzünün gizemli bir arayışı mı yansıttığını sordum. Gülümsedi ve bana hafif bir sesle, “Adım Carmen,” dedi.

“Carmen Meryemi mi, yoksa Çingene Carmen mi?”

Yanıt vermedi. Kahkahayla güldüm.

“Melek yüzler, bazen büyüçülük eğilimlerini saklayabilir. Bazen de genç şeytan yüzlerinin ardında melek yürekli kişiler vardır.”

“Mutlaka.”

“Evet?”

“İçgüdülerini güçlü birisiniz, Bayan Kahlo, siz bunu benden iyi bilirsiniz.”

“Peki, o zaman küçük bir şeytan mısınız, yoksa küçük bir kâhin mi?”

“Ben yıldızlarla ilgilenmiyorum... Eğer buradan hareketle bende karabüyü ya da ilahi eğilimler görecekseniz... Bu sizin yorumunuz olur.”

Sözünü sakınmıyordu. Biraz şaşırmışım. Yine güldüm.

“Bunlar boş laflar.”

“Neden? Neden yıldızların ardına saklanamıyorsunuz?”

“Yaşamımın böyle göstergelere ihtiyacı yok. Tanrı’ya şükür, bir Marksistim.”

“Yıldızlar gösterge değildir. Kesinlikle değildir. Yalnızca mi-henk taşlarıdır. Marksistsiniz ama kaçmadınız, hatta kökenlere dönüşün savunuculuğunu yaptınız. Çelişkiler üzerine bir söylev çekecek değilim, yaşam kendi karşıtlıklarıyla doludur.”

“Nereye varmak istiyorsunuz?”

“Hiçbir yere, Bayan Kahlo. Sizi dogmalara hapsetmek istemiyorum. Yalnızca çorbaya bir tutam tuz getiriyorum, herkesin yaptığı gibi. İzin verirsiniz...”

Odanın bir ucuna bıraktığı eşyalarını almaya gitti. Sonra yeniden oturdu ve bir evrak çantasından bir dizi kâğıt çıkardı.

Düş gördüğümü sanıyordum. Çünkü bir düştən çıkıp gelmiş gibiydi. Tuhaf, zaman dışı, nereden geldiği bilinmeyen, gelişlerini görmeden karşımızda bulunduğumuz kahramanlardan biriydi. Ama ben de başkaları üzerinde aynı izlenimi bırakıyor olabilirim.

“Sizin yıldız haritanızı yaptım. Bu belki sizi güldürecek, avuttacak ya da tepkisiz bırakacak. Pek önemi yok. Bugüne kadar hakkınızda hiçbir şey bilmediğimi itiraf ederim. Benim çevrem sizinkinden çok farklı, üstelik sanatçı da değilim. Bunu, benden isteyen G.’ye duyduğum dostluktan dolayı yaptım. Şart olarak, bana doğum günü ve saatiniz dışında hakkınızda hiçbir şey söylemeyecekti. Bu çalışmayı size getirmemin doğru bir hareket olacağını düşündüm, ayrıca bu benim de hoşuma gidiyordu. Açık olmaya çalıştım. Çalışmamla ilgili veri ve sonuçları yazıya döktüm. Yaptığımın ne denli geçerli olduğunu bilebilecek tek kişi sizsiniz. Bilmenizi istediğim tek şeyse, bu yaptığımın her tür iddia ve gösterişten uzak olduğudur. Daha fazla kalmayayım, bu sayfaları okumak ve orada görmek istediğinizi bulmak için bana ihtiyacınız yok. İzninizle.”

“Bu hikâyeniz, şu lanet olası bacağımlı keseceklerini, artık tahammülüm kalmadığından belki de öleceğimi söylüyor mu?”

“Hayır. Ben kendi yöntemlerimle bir kişilik yaklaşımlı yaptım. Kehanet uygulaması değil.”

“Bir şey içmez misiniz?” diye sordum.

“Hayır, teşekkür ederim. Sizinle tanışmış olduğum için sevindim... Size hayranım, çok acı çekmişsiniz ve harikulade bir güce sahipsiniz. Sizin gibi insanlara her zaman rastlanmıyor.”

Geldiği gibi parmaklarının ucunda yürüyerek gitti. Hiçbir kanat sesi duyulmadı, dolayısıyla melek değildi. Ama şeytan da değildi, belki de bir hayaletti.

İşte, bana verdikleri.

6 Temmuz 1907, saat 8.30’da Meksika’nın Mexico City kentinde doğmuş, kadın.

Yengeç burcu, yükselen burcu Aslan (güneş Yengeç burcundayken, birinci ev Aslan burcunda).

Birinci Ev: Gezegenler, göğün üst katında: Psişik dünyaya dönük, pek maddi olmayan, aşk dışında maddi sorunlarla ilgilenmeyen bir kişi. Tutku.

V. ev: Anlaşma noktası. Oğlak, Mars ve Uranüs bir arada. Oğlak tarafından gelecek aşk ilişkisinde cazibe, tutku ama aynı zamanda da mesafe olması mümkün.

Ay X Ev’de Boğa’da: Çoğunluk tarafından tanınan bir insan. Belli bir sosyal statüye ulaşmış bir kadın (feminist).

Pluton, XI. Ev’de İkizler’de: Çok insan tanıyan, pek çok dostu olan ve onlarla ya her şeyi ya da hiçbir şeyi yaşamayan (tam, bütünsel bir kişi) kişi.

Neptün ve Güneş, bir arada XI. Ev’de Yengeç’te: Önsezisi çok güçlü. Tüm önsezi güçleri, tek bir kişiye değil, insanlara yöneltilmiş.

IV. Ev Akrep’te: Enerji içselleştirme güçlerinin tümünü annesine borçlu. Yaratma gücü -Ay ve Venüs X. Ev’de mesleğinde babasının rolünü dile getiriyor.

Satürn ve Balık VIII. Ev'de: Kısıtlı, en azından sınırlandırılmış bir cinsel yaşam.

V. Ev'in sahibi VIII. Ev'de (Satürn): Kapsayıcı (posse-sif) karakter, kıskançlık.

Kaçma eğilimi; yüceltme etkisi (bu kişi, fiziksel olarak yaşamadığını tutkularında yaşar).

Merkür ve Aslan XII. Ev'de: Yazmakta zorluk çeken ama örneğin hastanede kalmışsa mektuplar yazmış olabilen bir kişi. Omurgada ya da kalbinde, sinirsel sorunları var.

Jüpiter XI. Ev'de Yengeç'te: Bu kişinin dostları, toplumsal açıdan kendisine yardım etmişlerdir.

IX Ev'in sahibi Oğlak'ta: Pek fazla yolculuk yapmamış. Yaptıklarını da aklına estiği gibi yapmıştır.

VII. Ev'in sahibi V. Ev'de: Eğer evli değilse, bu kişi Uranüs-Güneş-Neptün karşıtlığından dolayı, geç dönemde bir evlilik yapacaktır.

II. Ev'in sahibi XII. Ev'de: Parasal açıdan oldukça yoksul olmasına karşın çok müsrif.

Düşünmek için yalnız kalmaya gereksinme.

V. Ev'in sahibi VII. Ev'de: Başından şiddetli bir şey geçmiş (kaza, yaralanma, kopma?) ve kemiklerini etkilemiş (basen, omurga? - tabii yukarıda dediğim gibi etkilenen yürek değil de kendisiyse).

Çocuk sahibi olmakta büyük güçlük çekiyor.

IV. Ev'in sahipleri arasında var olan bağıntıdan dolayı aynı kişi (ki, bunun şiddetli bir olaydan ötürü olduğunu tekrarlıyorum), çocuk sahibi olmahtaki olanaksızlıktan dolayı sosyal olarak çok tanınır. Çalışması, yaratıcılığı sağlık sorunlarından sonra ortaya çıkmıştır (karnına, kalçasına ilişkin sorunlar).

Altıncı Pluton Jüpiter (X ve XI. Ev'ler): Toplumsal ve ahlaki kuralları kabullenme zorluğu. İsyan.

Yaşamına ilişkin gelişme spiralinde önemli anlar:

16 yaşında güçlü bir aşk hikâyesi.

18 ve 19 yaşlar arasında zor bir dönem (II Ev'in ikinci bölümü Akrep'te). Hemen ardından evlenmesi mümkün. 27-28 yaşları arası gerçek yaşamı başlıyor. 31 yaşında: Güçlü biçimde kendisinin bilincine varıyor. 34 yaşında ünlenebilir başlıyor. 47-48 yaşlarında ağır bir bunalım.

Renkleri: Sarı, turuncu, mavi, koyu kırmızı, siyah. Çarpıcı renkler.

Bu kişinin derin kişiliği hakkında şunları söyleyebilirim: İki belirleyici özelliği, insani sıcaklığı ve çalışmasının kalitesi. Bir sistemin merkezi olarak Ben'in güçlü olması. Üç çok önemli öge var, bunlar sırasıyla:

“Ölüm.”

“Seks.”

“Aşk.”

Çok çalışan (ya da çalışmış olan) ve çalışması içsel, bilinçdışı güçleri tarafından yönlendirilen bir kişi. Gücünü kullanan bir kişi.

BİRAZ DAHA BEKLEYECEĞİM



“Ama bence, Aztek sanatını en tuhaf biçimde belirleyen, Ölüm’ün temsilidir. Bu, Etrüsk vazolarının çocuksu ve soğuk ölümü değil, yüce bir ölümdür. Meksikalı Kızılderililerin hâlâ Akrobat diye tanımladıkları ölümdür.”

(Paul Morand)

Frida Kahlo’nun retrospektif sergisi bir “saygı gösterisi”ydi. Fotoğrafçı Lola Alvarez Bravo’nun güzel galerisinde Amberes Sokağı 12 numarada açılan serginin kokteyli 13 Nisan 1953’te yapıldı.

Davetiyelerdeki metni Frida yazmıştı:

*Dosdoğru yüreğimden gelen
Dostluk ve sevgi
Seni nafile sergime davet ediyorum.*

*Akşam sekizde -sonuçta her zaman saat bellidir-
Lola Alvarez Bravo’nun galerisinde
bekliyorum.*

*Yer, Amberes Sokağı 12 numarada.
Kapılar sokağa açılıyor,
Böylece yolunu yitirmezsin
Çünkü tarifim burada sona eriyor.*

*Kültürlüsün.
Bilgin değerli
Tek istediğim bana samimi ve açık
Fikrini söylemen.*

*Bu resimleri
Kendi ellerimle yaptım
Duvarlarda,
Kardeşlerimin
Hoşuna gitmek için bekliyorlar.*

*Evet, sevgili dostum,
Frida Kahlo de Rivera, sana
Ruhunun derinliklerinde yer alan böylesi gerçek
Bir dostlukla
Teşekkür eder.*

Herkes sanatçıyı bekliyordu. Sergiye gelebilecek miydi? Sağlığına ilişkin haberler endişe vericiydi. Sergi kalabalıktı. İnsanlar üst üsteydi, itiş kakış vardı. Herkes gayet ateşliydi, bazıları kaldırımında bir arabanın gelmesini bekliyorlardı. Neredeyse ölmek üzere olan Frida'nın görüntüsü, resimlerinden daha fazla ilgi uyandırmaktaydı.

Frida'nın son günlerinin yaklaşmakta olduğunu hisseden Lola Alvarez Bravo, henüz vakit varken ona bu sergiyi armağan etmek istemişti. Galeride ağır bir hava esiyordu. Mavi Ev'e telefonlar ediliyordu. Dünyanın dört bucağından galeriye telefonlar yağıyordu. Frida'nın evinde yatalak bir durumda olduğu, yürüyemediği ya da yolda olduğu yönünde söylentiler dolaşıp duruyordu.

Birden, hiç beklenmediği bir anda, bir ambulansın imdat düğü gelişini müjdeledi. Gelmesi durumunda hazır olması için, ta sabahtan, Frida'nın odasında duran ve üzerinde her yanından çeşitli eşyalar sarkan sütunlu yatağı getirilmişti.

Frida'yı ambulandan sedyeyle indirdiler ve insanlardan yol açmaları için ricalarda bulunarak yatağına taşıdılar.

Tuhaf bir andı. Gayet güzel giyinmiş ve saçları yapılı Frida yatağına uzanmıştı. Çizgileri gergindi, en basit hareketin dayanılmaz bir çaba gerektirdiği hissediliyordu. Gözleri bakmıyor, âdeta insanlara tüm güçleri, tüm yoğunluklarıyla asılıyorlardı; o gözler ki, ölmekte olan bu bedenin tek hareketli öğeleriydi. Kendiliğinden oluşan bir kortej içerisinde birbirine yapışan insanlar, onu kutlamak, özendirmek, öpmek için sırayla yatağının önünden geçiyorlardı.

“Atlatacaksın.”

“İyileşeceksin.”

“Emin ol ki iyileşeceksin.”

“İyileşmek mi?” dedi Frida. Ama ben hasta değilim ki. Kırk döküğüm. Aynı şey değil, anlıyor musunuz?”

Gülümsemiyordu, gözleri imdat çağrısıydı.

Birkaç kez galerinin arkasına götürüldü. Çok acı çekiyordu, iğne yapılması gerekiyordu. İnsanlar dini bir törendeymişçesine, pek yüksek sesle konuşma cüretinde bulunmaksızın bekliyorlardı.

“Cenazesindeymişiz gibi,” diye fısıldadı birisi.

“Bence de bu bir cenaze görüntüsü.”

“Dayanılır gibi değil, ben gidiyorum.”

“Şu an, burada bile ölebilir ve insanlar bunu oyunun bir parçasıymış gibi normal karşılarlar.”

“Belki de insanlar bunu bekliyorlar... Acının cazibesi... Ölümün çekiciliği.”

“Frida'nın gerçekten bu işkenceye ihtiyacı var mıydı diye düşünüyorum.”

“Evet, doğru, işkence gören birinin sergilenmesi gibi.”

İçerisi sıcaktı. Çok kalabalık vardı.

Frida, selam veren bir dostuna soruyordu:

“Natürmortları beğendin mi? Söyle bakayım, yeterince çalışıyor musun?”

Konuşmak için büyük gayret gösteriyordu, sözcüklerin diline yapıştığı ve çıkmakta zorlandığı izlenimi veriyordu.

Arkadaşı yatağın kenarına ilişti. Bir şey söyleyemiyordu.

“Frida...”

Frida elini Juan’ın koluna koydu.

“Bildğim tek şey varsa o da resim yapmak istediğim. Araliksız, hep resim yapmak.”

Arkadaşının kolunu bütün gücüyle sıkıyor, tırnaklarını batırıyordu ama farkında bile değildi. Gözleri parlıyordu, insanların yatağın kalabalıktan sarsılan kenarlarına asıldığını hissediyor ama arkadaşını tutmaya devam ediyordu. Tırnakları bu kola sarılıyor, umutsuzluğunun, şefkatinin izlerini bırakıyordu.

Ama bunun farkında değildi.

Kendisine bir iğne daha yapması için hemşire çağrılmasını rica etti. Galeriden ayrılmak istedi. Tükenmişti.

Yeniden sedyeye koydular, tüm ışıklarını yakarak Coyoacan’a doğru ilerleyen ambulansın içinde kayboldu.

Tıka basa aldığı ilaçlarla, kısa zaman sonra, kendisinininki galeride kaldığından başka bir yatakta uyuyakaldı.

Bahar hiçbir yenilik getirmeksizin geldi geçti. Diego’nun yeni bir sevgilisi vardı, Frida ondan söz edilmesini istemiyordu. Diego’nun serüvenleri artık hiç de eğlenceli gelmiyordu. Resim yapmak için kendini zorluyordu ama eli titriyor, çizgileri belirsiz, kaba bir hal alıyordu. Ağrılardan tükenmişti ve kalan yaşamını alkol ve ilaçlarla yıpratıyordu. Verilen öğütleri hiç dinlemiyor, artık mücadele etmek istemiyordu.

Yaz başında doktorlar tehlikeyi işaret ettiler. Sırtından yapılan ameliyatlar hiçbir sonuç vermemişti, bacağı gitgide daha kötü

bir hal alıyordu: Zaten bu bacak, bacadan başka her şeye benziyordu; incecik, biçimsiz, buruşuk derili, yalnızca üç parmağı olan, morarmış bir şeydi. Kan dolaşımı yoktu, bacak neredeyse tamamen ölmüştü. Bu kez karar kesindi: Kesilecekti.

“Asla, hayır, asla!” diye haykırdı Frida. “Buna tahammül edemem.”

“Böyle olması gerekiyor, Frida,” dedi Doktor Farill. “Yapılacak başka bir şey yok.”

“Hiçbir şey mi?”

“Hiçbir şey. Bir organ bu durumda bırakılamaz. Yoksa bütün bedeni çürütür.”

“Zaten artık beden de yok ki.”

Frida ciddiye, çevresinde herkes susuyordu.

“Peki, o zaman yapabildiğinizi yapın... Ama beni yalnız bırakın... Haydi, hoş. Herkes dışarı.”

Hemşire tetikte, Frida’yı izliyordu.

Frida yatağından ağılıyordu. Sonra hıçkırıklarla kesilen, belli belirsiz bir sesle, eliyle yastığın üzerinde tempo tutarak şarkı söylemeye başladı.

*Por una mujer ladina
Perdi la tranquilidad...*

Diego içeri girdi ve yatağa yaklaştı. Frida kafasıyla “hayır” işareti yaptı, Diego geri gitti, komodinin yanındaki bir tabureye oturdu. Frida gözlerini sessizce ona dikti ve şarkısına devam etti:

*Por una mujer ladina
Perdi la tranquilidad
Ella me clavo una espina
Que no me puedo arrancar..**

* Korkunç bir kadın yüzünden/Rahatım kaçtı/Bana öyle bir diken batırdı ki/Çıkaramıyorum... (ç.n.)

Sesi titriyordu ama kendini toplamaya çalışıyordu. Gözlerini Diego'dan ayırmaksızın, yeniden sustu. Diego öylesine bitkindi ki! Saçları dağınık, giysileri buruşuktu; sırtını kamburlaştırmış, ellerini dizlerinin üzerinde kenetlemişti. Bu kez, artık sonun geldiğini bile bile ne diyebilirdi ki? Frida'nın böyle bir ameliyatın altından kalkamayacağını biliyordu.

Birdenbire meydan okurcasına haykırdı Frida:

“Peki, kessinler bakalım şu bacağı! Sonuçta bana ne bu baktan? Zaten beni zehirlemekten başka ne yaptı ki bu lanet olası bacak. Daha iyi ya işte, böylece kurtulmuş olurum. Nihayet...”

Diego hâlâ bir şey söylemiyordu.

“Duyuyor musun, Diego. Nihayet diyorum, nihayet, nihayet! Nihayet! Niye daha önce düşünmediler ki? Hiç işte. Bu baktan fayda gelmeyeceğini anlamaları gerekirdi. Ancak ağrı gelirdi bu baktan. Evet ya, ağrı. Beni asla adam gibi yürütmesini bilemedi ama ağrıya gelince...”

Gözlerini kapadı, derin derin soludu. Bir eliyle çarşafı sıkıyordu. Bu kez, sanki sırf kendisi duyacakmış gibi iyice kısık bir sesle konuştu:

“‘Frida, tahta bacak.’ Nihayet tahta bacağım olacak işte. Çocuklar hep doğruyu söyler... Ve her şeyi bilirler. ‘Frida, tahta bacak.’”

Frida, bacağının kesildiği son ameliyatından bir ay önce kırk altı yaşını doldurdu. O gün etrafındakilere şakalar yapmaya çalışıyordu ama saldırgandı. Sonuçta, dışavurduğu neşe değildi, umutsuzluğu acı bir neşeyle dile geliyordu. Geceleri Mavi Ev, onun hıçkırıkları ve haykırışlarıyla inliyordu. Diego artık tahammül edemiyor, San Angel'da barınıyordu. Az konuşuyor, yorum yapmak istemiyordu. Kendini güçsüz, Frida'ya yararlı olacak hiçbir şey yapamayacak durumda hissediyordu. Birdenbire ihtiyarladı.

O sabah hava çok sıcaktı ama vantilatörler İngiliz Hastanesi’ni serinletiyordu.

Frida sakindi.

Ameliyat salonuna girmeden az önce, “Ne güzel işte, kurtulacağım. Benim için üzülmeğin,” dedi.

Uzun bir anesteziydi.

Yavaş yavaş kendine geldi. Etrafına baktı. Başucunda bekleyen akrabaları, dostları vardı. Gözlerini yumdu.

Bir an sonra, solur gibi, “Gidin... hepiniz gidin,” dedi.

Frida konuşmuyordu. Hastane odası boş ve aydınlıktı. Hiçbir şey yoktu. Dünyanın sonu gelmiş gibiydi. Frida hiçbir şey bilmek istemiyordu. Onun için her şey bitmekteydi.

Hemşire nefesini denetliyordu: Her şey yolundaydı. Frida susuyordu. Ya da sadece “evet” veya “hayır” biçiminde tepki veriyordu. Hiçbir şeyle ilgilenmiyordu, ayılmak istemiyormuş gibiydi.

“İstemiyorum,” diye mırıldandı.

Hemşire yaklaştı.

“Pardon, bir şey mi dediniz?”

“Yok bir şey.”

Günler geçiyordu. Frida durgun, hareketsiz ve suskundu.

Bazen ağzından kaçırmışçasına birkaç laf ediyordu.

“Sessizlik.”

“Efendim?”

“Bu oda... ben... ıssızlık... Neden yürümek için ayaklarımla olsun ki, uçmak için kanatlarım var...”

Yaşam zevkine benzer bir şeylere kavuşması için epeyce zaman gerekti. Mavi Ev’e geri döndükten sonra günler boyu sessiz ve hareketsiz kalmıştı ve hiç durmaksızın ağlıyordu. Sonra yavaş yavaş başkalarıyla konuşmaya, isteklerini, dileklerini ifade etmeye, fikir yürütmeye başladı. Ama buna rağmen güzel, espri dolu, şık, canlı, pırl pırl Frida uzaklarda kalmıştı. Tüm varlığında endişe, korku, parçalanma taşıyordu.

Yine de yaşama tutunmaya çalışıyordu.

Ameliyatından birkaç ay sonra, ünlü tahta bacağı gerçek oldu. Başlangıçta, Frida böylesi bir protez fikrine hiç yanaşmadı. Sonra yavaş yavaş razı oldu. Yeniden biraz yürüyebilecekti.

Altı ay önce bacağımı kestiler. Bu aylar benim için işkenceyle dolu yüzyıllar gibiydi, zaman zaman aklımı yiti-riyordum. Hâlâ intihar etme arzusunu taşıyorum. Ama beni Diego engelliyor, çünkü zannedersenem gösteriş açısı-ndan bana ihtiyacı olabilir. Böyle dedi ve ona inanıyorum. Ama yaşamım boyunca böyle acı çekmedim. Biraz daha bekleyeceğim...

(Frida Kahlo, 11 Şubat 1954)

Ama çalışmıyor ve bu durum acısını daha da artırıyor. Zaman zaman birileri onu arabayla gezdiriyordu; bunun dışın-da, gün ışığının duvarlarda gezinmesini ya da yağmurun cama vurmasını seyrederek odasında kapalı kalıyordu. Ziyaretlere zor tahammül ediyordu, iştahı yoktu ve besbelli ki hiçbir beklenti içinde değildi.

Yeniden yaz geldi.

“Çocukluğumuzdaki yaz fırtınalarını anımsıyor musun?” dedi Cristina.

“Anımsıyorum... Güzeldi.”

“Dinle Frida, bak... Gökgürültüsü.”

“Bana yardım et, *paito*’ya çıkalım. Yağmur ağırlarımı, tüm acı-larımı emsin!”

“Bu halinle olmaz.”

“Tahta bacaklı total majesteleri estek köstek yürüyebilir ca-nım.”

“Evet ama zatürreen henüz geçmedi. Dikkatli olmalısın.”

Frida yüzünü avuçlarına gömdü.

“O zaman, bütün pencereleri aç!”

Cristina bütün pencereleri açtı. Keskin bir ıslak toprak ve taş kokusu odayı doldurdu.

“Ne fark eder... Söylesene... Cigerlerimi de yitirsem ne fark eder? Aşkı kaybettim, bir bacağıma, omurga kemiklerimi, neredeyse tümüyle yaşamı kaybettim.”

Bir an düşünceye daldı. Yağmur arada bir odaya giriyordu.

“Yağmurun beni bir nehre, nehrin de bir boğaza götürmesini... oradan da engine açılmayı istedim. Yeterince gezemedim, Cristina.”

“Daha vaktin var.”

“Belki var, belki de yok... Yeterince dans da edemedim. Yeterince sevemedim, resim yapamadım! Oh Tanrım!”

“Frida, ağlama.”

“Haklısın, ağladıkça boğuluyorum.”

Ama 2 Temmuz’da, komünistlerin düzenlediği bir gösteriye katılmak istediğinde, kimse onu engelleyemedi. Yağmur yağıyordu. Diego tekerlekli iskemlesini sürüyordu. Frida’dan tek kalan, kendisinin hüznü, tükenmiş bir hayaletiydi. Talana uğramış bir yüzün ortasında dev gibi iki kara gözden ibaretti.

Yaptığı, zatürreesi açısından akılcı bir şey değildi ama aldır-mıyordu. Neden korkabilirdi ki? Ölümünden mi? Artık ondan da korkmuyordu. Yalnızca, uzakta yer alan bir sinyal gibi Diego vardı, yitirmek istemediği ve neredeyse yirmi beş yılı bulan evlilikleri boyunca onun için her şey olan Diego:

Başlangıç-Diego

Yapıcı-Diego

Çocuğum-Diego

Ressam-Diego

Babam-Diego

Oğlum-Diego

Sevgilim-Diego

Kocam-Diego

Dostum-Diego

Anam-Diego

Ben-Diego

Evren-Diego

Hayatımda ilk kez, bumburuşuk olmasına aldırmadan başıma bir eşarp taktım.

Bu gri günün yağmurunun çizgilerine karıştığı, acıyla buruşmuş yüzümü hissedebiliyordum. Hiç makyaj yapmadım. Neden yapacaktım ki? Şıklık taslayacak halim mi var! Ayrıca, ne yaparsam yapayım, durumum konusunda kimseyi kandıramazdım. Üstelik içimden hiçbir şey gelmiyordu, acı çekmek bile.

Diego tekerlekli iskemlemi sürüyordu.

Sakatlığım ve acılarımdan daha önemli davalar olduğuna bir kez daha inanmak istedim. Acılarımdan yanlarında hiçbir şey ifade etmediği, solda sıfır kaldığı, büyük, soylu davalar. Zaten yakından bakıldığında, böylesi bir föküntü içinde bedenimin hiçbir anlamı yok.

Bireysel olanı, daha evrensel davaların görkemine adanmak gerek. Bundan kuşku duymak, insanlığa karşı işlenmiş bir suç olurdu. Öyle zannediyorum.

Gösteri sırasında çekilen resmime bakıyorum.

Neye benziyorum? Yürüyen bir umutsuzluk. Yüzüm hüzünden başka hiçbir şey ifade etmiyor.

Tabloda gölgelerden başka bir şey yok.

Dramatis personae.

Bu resmi yırtacağım. Hayır, mecalim yok.

SON SÖZ



Hiç mecali yoktu.

Kırk yedinci yaş günü, tükenmekte olan yaşamında eksilen bir günden başka hiçbir anlam taşımadı. Frida bunun bilincindeydi.

Hiç mecali yoktu. Hiç ama hiç mecali yoktu.

“Akciğer ambolisi.” 13 Temmuz 1954’te sabaha karşı Frida’yı yatağında cansız bulan doktorların son teşhisleri buydu.

Son tablosu... İştah açıcı, kesilmiş, kırmızı karpuzlar: *Yaşasın Yaşam* adında bir natürmort.

Son sözleri, güncesine yazdığı şu cümleydi:

“Çıkış yolunun güzel olacağını ve asla geri dönmeyeceğimi umarım.”

Tekrar ediyor, haykırıyor, seni çağırıyorum: İhtiyar Mictlante-cuhtli, Tanrı, kurtarın beni.

Evet, çok içiyorum. Kafamın ve düşüncelerimin biraz dalgalanması için böyle yapıyorum. Bedenimin geri kalanı, olabilecek her tür ilaca teslim.

Bana sürekli bu tür karışımların tehlikeli olduğu söyleniyor. Bir başka söyledikleri de, üstelik bunu en didaktik biçimde yapıyorlar, kafamla bedenimin bir bütün olduğu. Bunu deneyimlerimin zorlamasıyla gayet iyi biliyorum. Ama aynı zamanda inat ediyorum işte: Bir ikilemin varlığına inanma cüretini gösteriyorum. Eğer kafam bedenimle aynı durumda olsaydı çoktandır bir yatakta uzanır vaziyette olmazdım ya da ancak bir deliymişim gibi beni yatağa bağlamak gerekirdi.

Israrla söylüyorum, büyük bir talih eseri, kafam diğer organlarımın yavaş yavaş ama bütünsel parçalanmasından kurtardı paçasını. Başka türlü olsaydı çoktan yerlere yuvarlanırdı. Oysa hep mükemmel bir biçimde omuzlarımın üzerinde durdu. Ne söylediğimi biliyorum. Gorgo'ların Medusası'yla hiçbir ilgim yok. Kafam asla yılanların istilasına uğramadı. Bazen uğursuz birkaç kuş içinde dolaşmıştır, hepsi bu.

Günbegün çürüyen bir bedenin, insanın varlığı açısından ne denli yıkıcı bir şey olduğunu pek az kişi bilir. Kesin olan bir şey varsa, o da çevremde hiç kimsenin bunu anlayabilecek durumda olmadığıdır.

Bugün hayata dört elle sarılabiliyorsam, bunun tek nedeni düşüncelerimin beni yaşama bağlamasıdır. Yalnızca fiziksel acıya -yani, ne yazık ki, her tür analizin elinden kurtulabilecek acıya-uygunum, geri kalanı bu yolu izlemiyor.

Öyleyse, hal buyken, bir bardağın, bir hapın ya da bunların karışımının fazla kaçması ne ifade eder ki? Bardağı taşıran son damla mı olur? O zaman en azından kuşku yaratmış olurum: Bu durumda ölürsem, hareketimin iradem dahilinde mi, haricinde mi olduğunu bilecek kişiye meydan okumuş olurum.

Son bir gize sahip olmaya hakkım var.

İyi geceler, güneş, ay, yeryüzü, Diego ve aşk. Buenas noches Frida!

POST SCRIPTUM



Frida Kahlo, ölümüyle resmi bir cenaze törenine hak kazandı. Açık tabutun çevresinde, sanat dünyasının ünlülerine, üst düzey siyaset adamlarına, büyük burjuvazinin temsilcilerine, sayısız dost ve akrabasına rastlamak mümkündü. Cumhurbaşkanı Lázaro Cárdenas da bizzat cenazeye gelmişti.

Ceset süslenmiş, saçları kurdelelerle güzelleştirilmişti. Çapraz duran ellerinde yüzükler ve üzerinde güzel kumaşlar vardı. Son kez, yine şıktı Frida. Diego bir ara tabutun üzerine orak çekiçli Meksika Komünist Partisi bayrağını koydu. Bu büyük bir skandal yarattı ve dedikodular aldı yürüdü. Daha sonra törenin yapıldığı Bellas Artes Palacio Nacional'ın Müdürü Andres Iduarte, bu olaya izin verdiği için görevinden alındı.

Frida'nın bedeni, Dolores'teki sivil krematoryumda yakıldı.

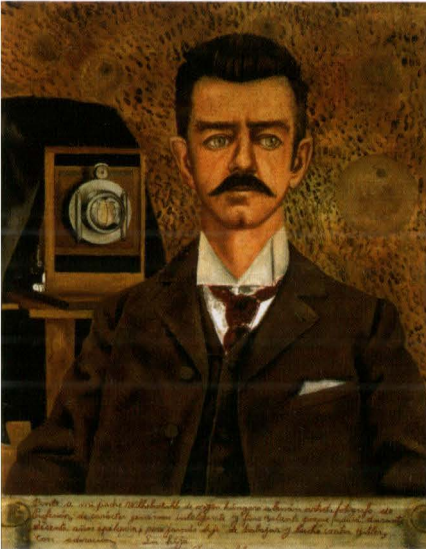
Diego cebinden bir not defteriyle bir kalem çıkardı ve orada başı eğik, ağlayarak, bu son anları, alevler arasında giden Frida'yı kâğıda geçirdi.



Otoportre (1923)



*Frida Kahlo, babasının çektiği resim
(1926)*



*Babamın Portresi
(1951)*



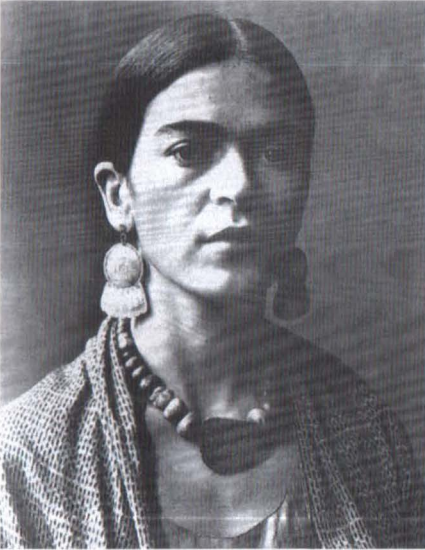
*Erkek elbisesi içinde Frida,
ailesinin diğer fertleriyle (1926)*



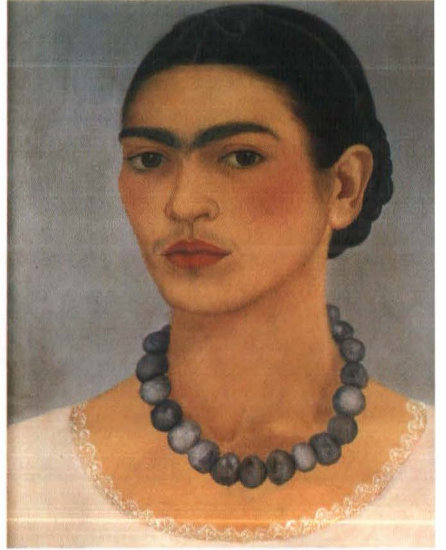
Kadife Elbiseli Otoportre (1926)



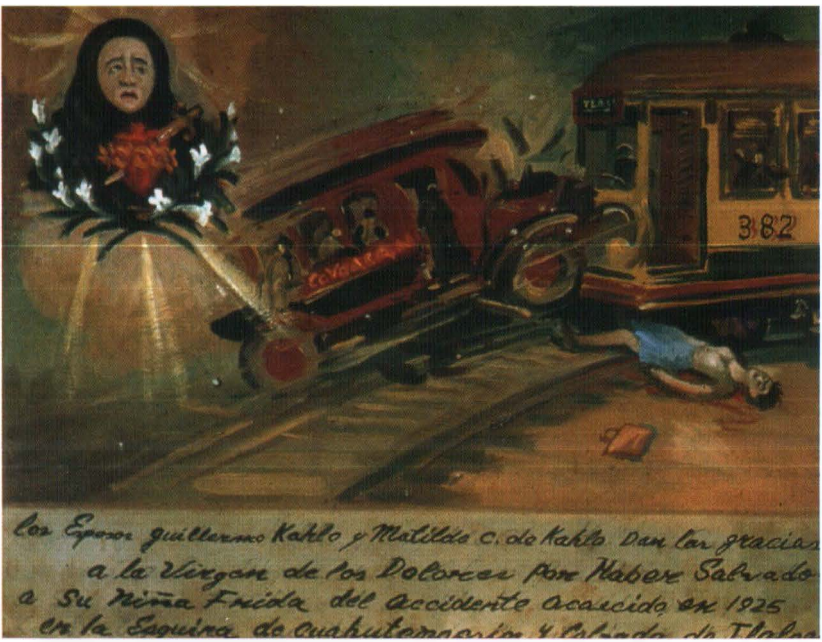
Frida Kahlo (1954)



*Frida Kahlo, Imogen Cunningham'ın
çektiği resim (1931)*



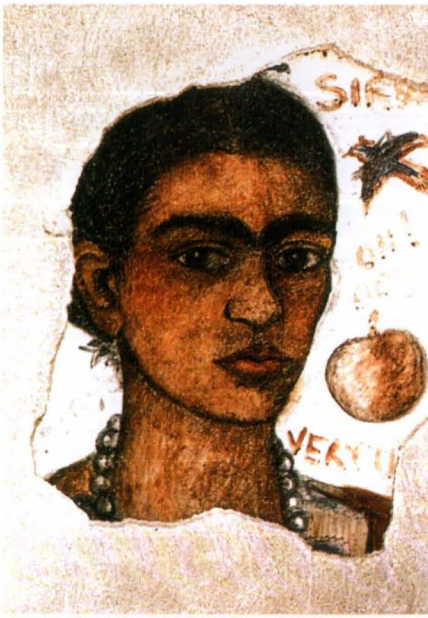
*Gerdanlıklı Otoportre
(1933)*



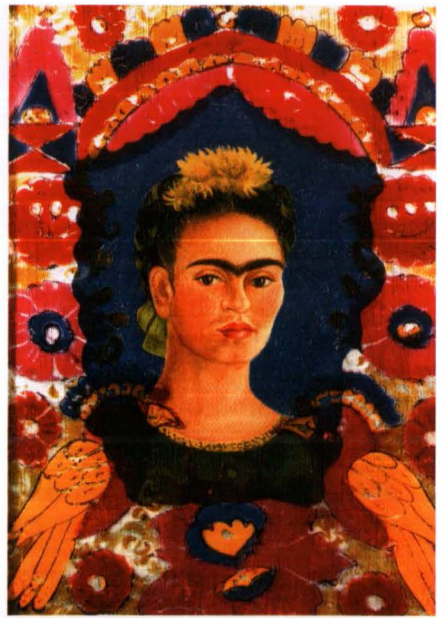
Kaza (1943)



Frida ile Diego, Mexico City'de 1 Mayıs gösterisinde (1929)



“Çok Çirkin” Otoportre (1933)



“Çerçeve” Otoportre (1938)



Frida Kablo'nun yatağı



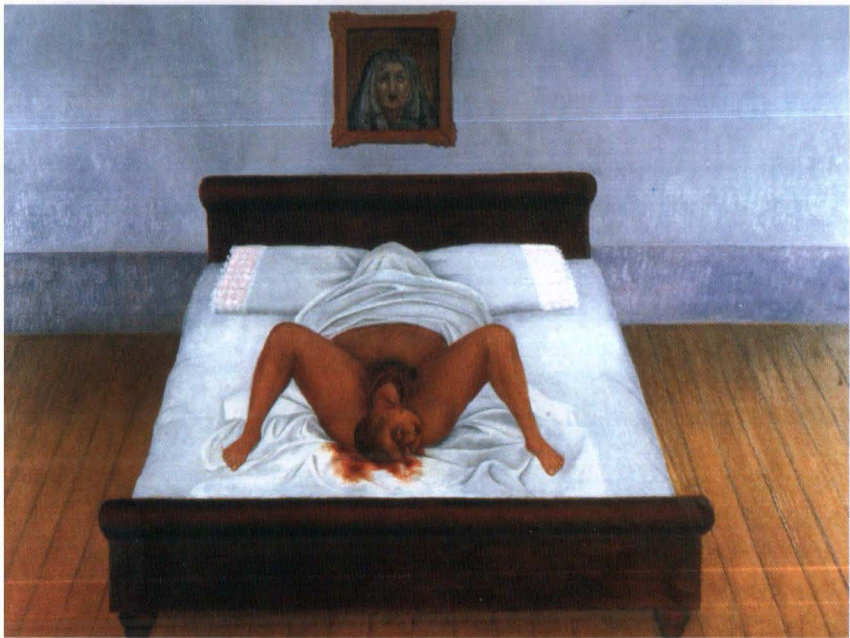
Meksika ile ABD Sınırındaki Otoportre (1923)



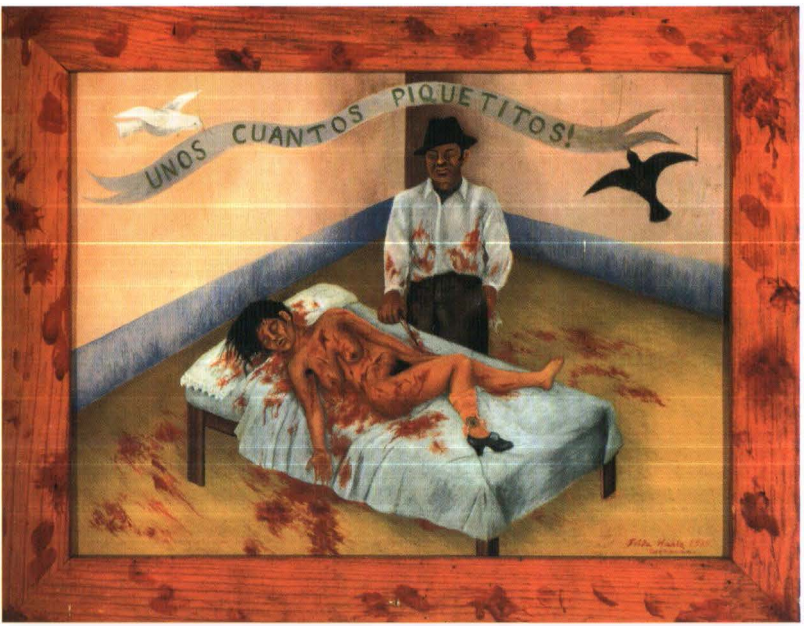
Elbisem Orada Asılı ya da New York (1933)



Henry Ford Hastanesi ya da Uçan Yatak (1932)



Doğumum ya da Doğum (1932)



Birkaç Küçük Delik (1935)



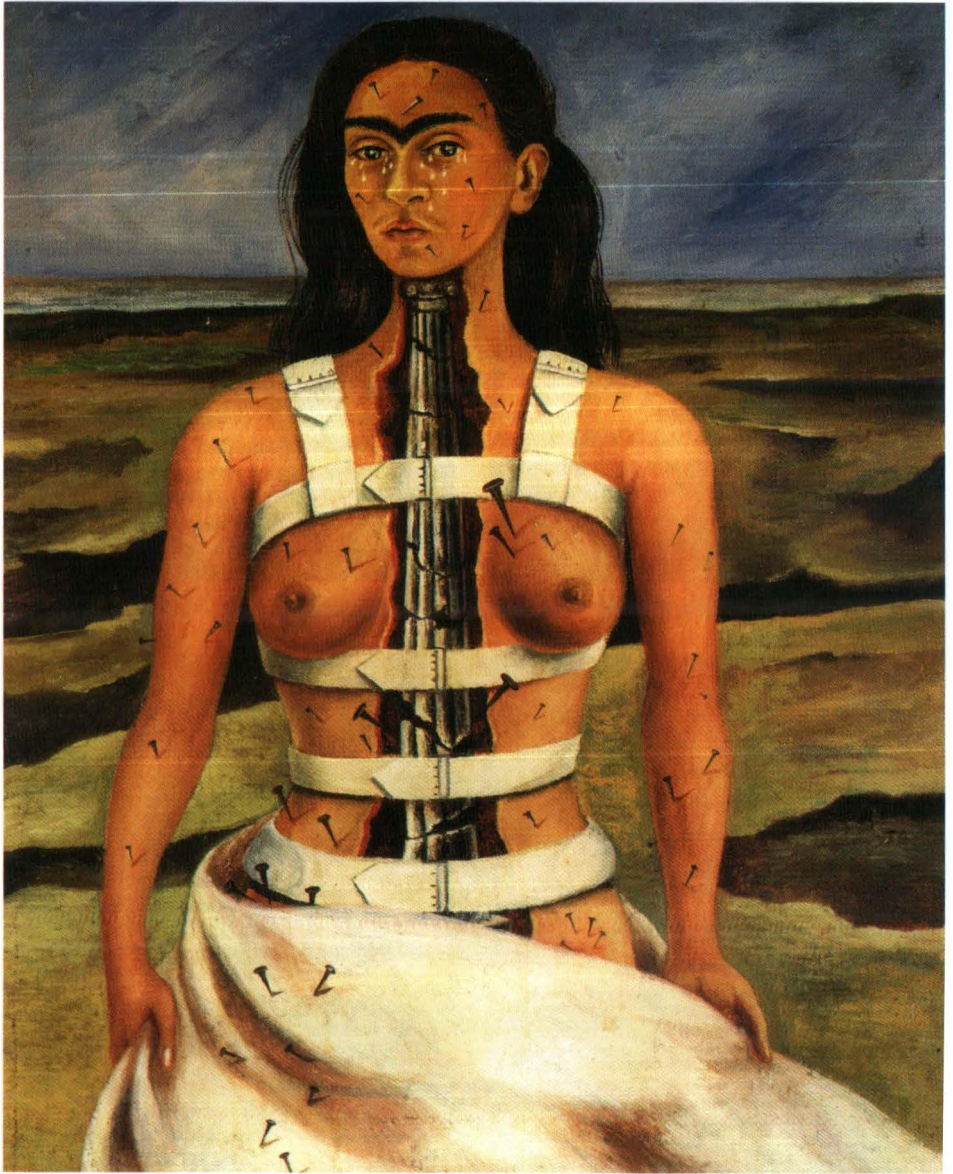
*Leon Troçki'ye Adanmış Otoportre
ya da Perdeler Arasında (1937)*



*Frida Kahlo ile Helena Rubinstein
(1940)*



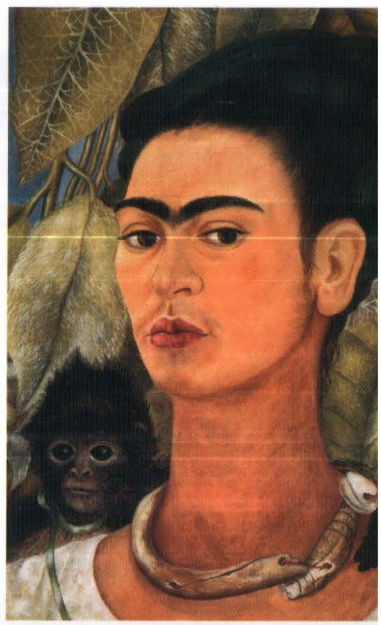
Dorothy Hale'ın intiharı (1938-1939)



Kırık Sütun (1944)



Bellek ya da Kalp (1937)



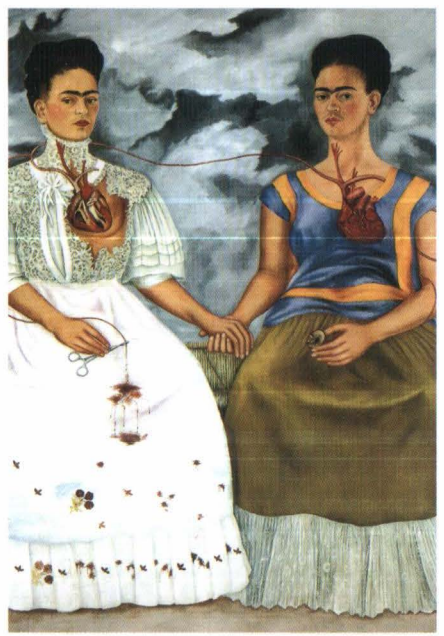
Maymunlu Otoportre (1938)



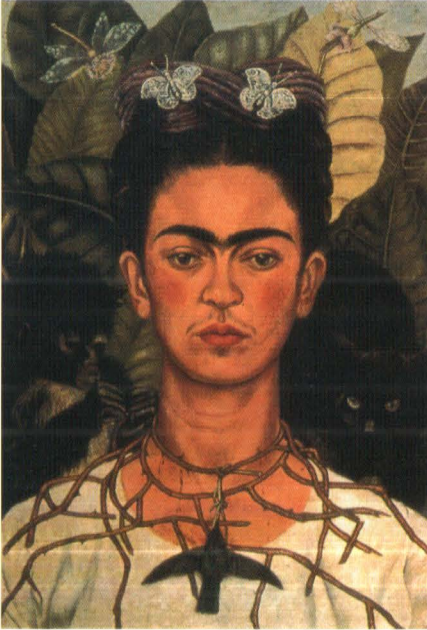
Umutsuz (1945)



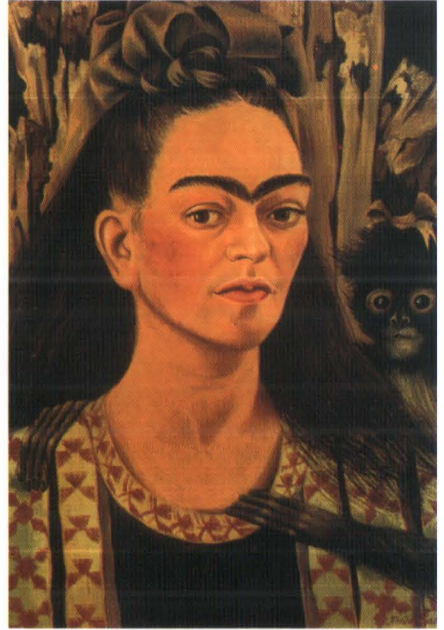
Suda Gördüklerim (1938)



İki Frida (1939)



Dikenli Çalıdan Gerdanlıklı Otoportre (1940)



Küçük Maymunlu Otoportre (1945)



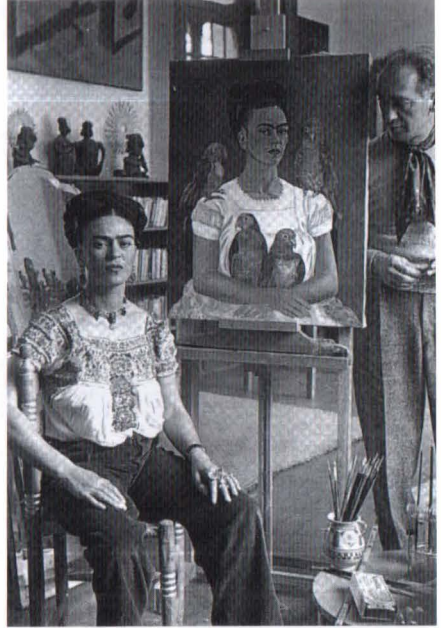
Kırılmış Saçlı Otoportre (1940)



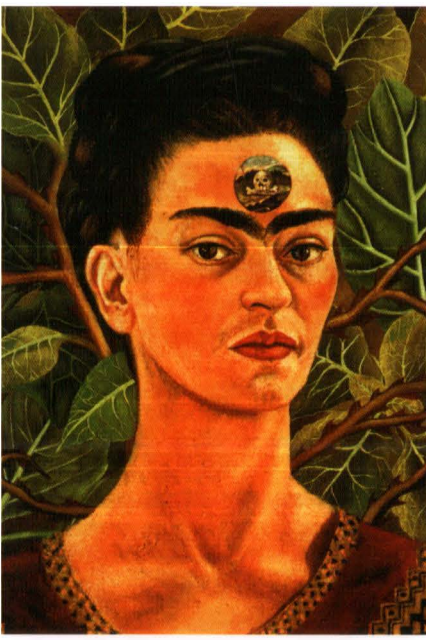
Dr. Eloesser'e Adanmış Otoportre (1940)



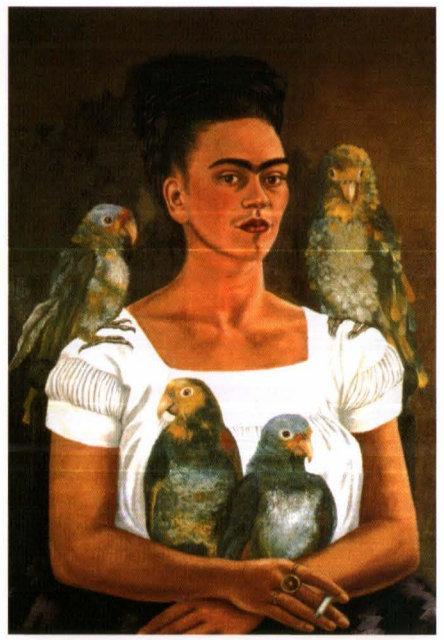
Aşığı Nickolas Muray'ın çektiği resim (1938)



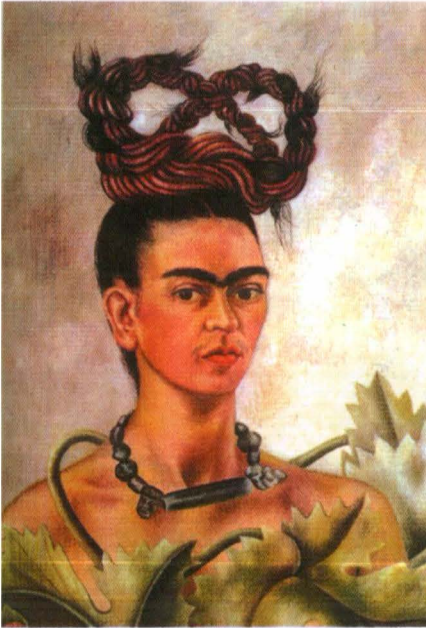
Frida aşığı Nickolas (1939)



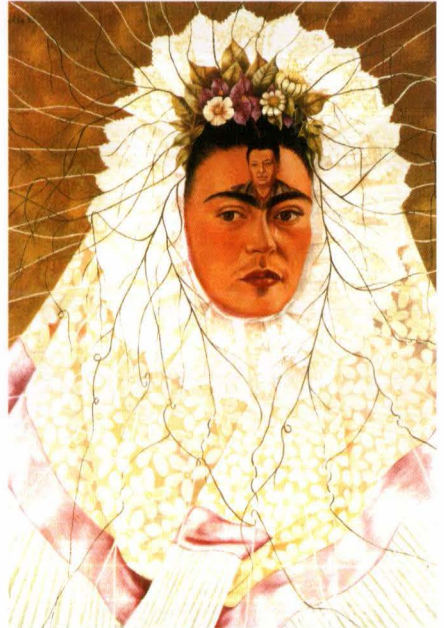
Ölümü Düşünmek (1943)



Ben ve Papağanlarım (1941)



Saç Örgülü Otoportre (1941)



Düşüncelerimde Diego (1943)



Umut Ağacı, Sıkı Dur (1946)



Frida Kahlo bahçesinde (1950)



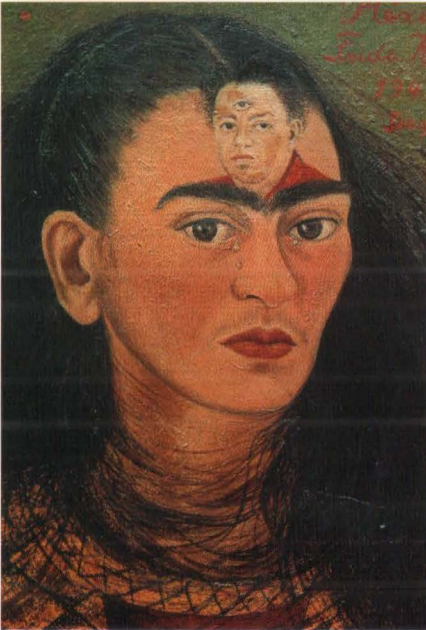
Yaralı Geyik ya da Ben Zavallı Bir Küçük Geyiğim (1946)



*Frida Kahlo, CIA karşıtı bir gösteride
(1954)*



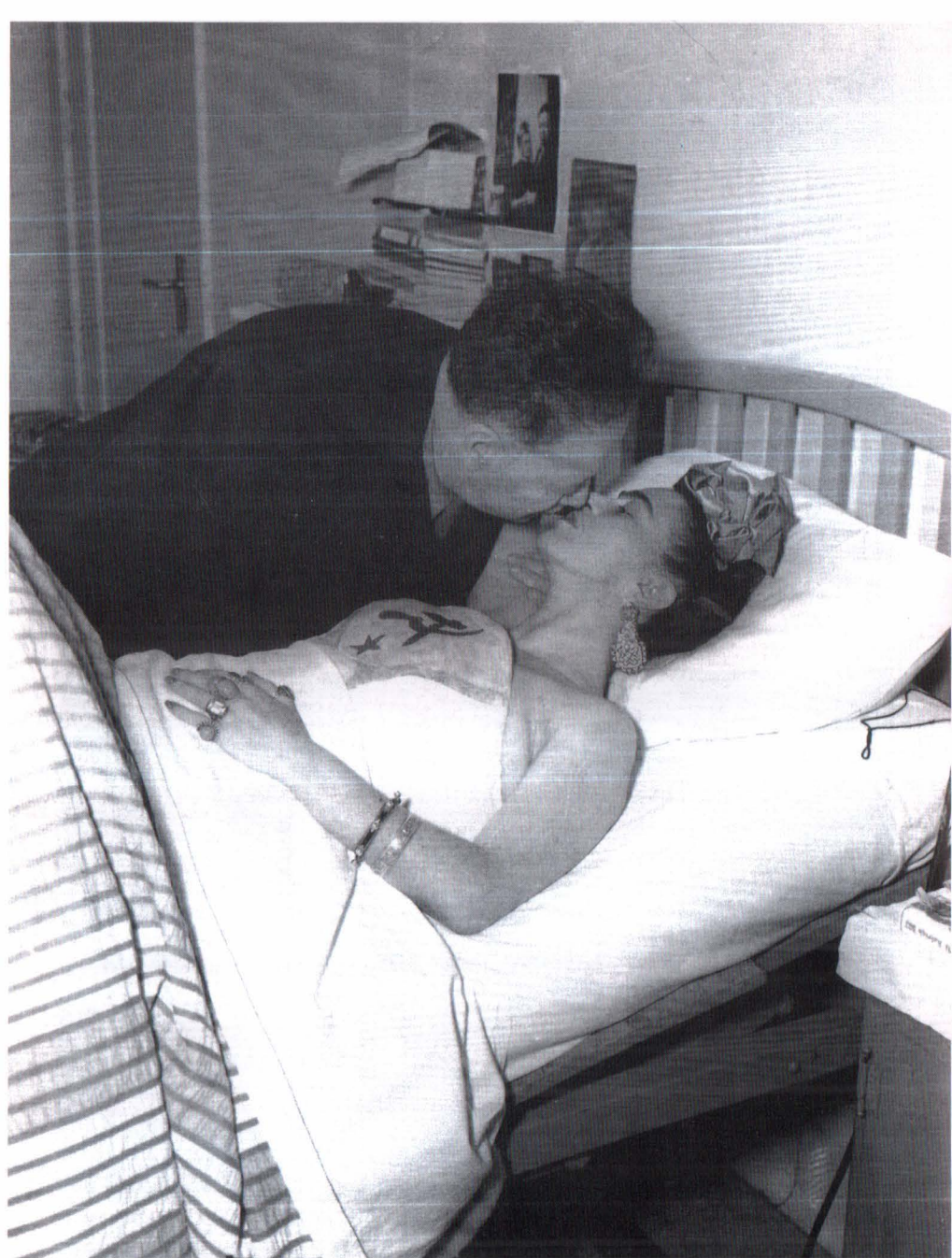
*Marksizm Hastayı Sağlığına
Kavuşturacak (1954)*



Diego ve Ben (1949)



Frida ve Diego (1954)



Frida ile Diego, Mexico City'de hastanede (1950)

Frida Kahlo

AŞK VE ACI



RAUDA JAMIS

20. yüzyılın popüler ikonlarından ressam, devrimci ve feminist Frida Kahlo'nun eserleri sürrealist olarak tanınılsa da kendisi bu tanımı, "Ben sürrealist bir ressam değilim. Asla hayallerini resimlemedim. Yalnızca kendi gerçeğini resimledim" diyerek reddetti. Sanat tarihinde ilk kez bir kadın, yalnızlığı ve sakinliği acımasız denebilecek bir içtenlik ve "rahatsız edicilik"le dile getirdi.

Tablolarının birçoğunda kendi yüzünden yola çıkan Frida'nın yaşamöyküsü bize, Carol Hanisch'in kült olmuş "kişisel olan politiktir" mottosunun ne demek olduğunu anlatır. Çünkü o ruhunu kattığı Meksika devrimini doğum günü ilan eden bir marjinal, hiç doğmamış oğluna isim koyup onunla düşlerinde konuşan bir hayalperest, aldatılan kadın imajına da topluma direndiği gibi direnen bir savaşçı, tekerlekli sandalyeye mahkûm olduğunda bile ne sanatından ne de hayatından vazgeçmiş, tersine onları daha da yüceltmış kutsal bir mücadelec ve Diego Rivera ile yaşadığı aşkı, "senin sevmediklerini de sevdim ben" diyen taraftır.

Durmaksızın ötekileştirilen hayatında kaderine razı olmayı değil, efsane olmayı seçen Frida, ölümü de yaşamı gibi başında çiçeklerle ve her zamanki güzelliğiyle karşılamıştır.

"Bir ressam olarak Frida, Diego'ya hiçbir şey borçlu değildi, yani Diego hiçbir zaman onun hocası olmadı, asla bir resmini düzeltmedi demek istiyorum. Hatta pek çok konuda tersi geçerliydi, çünkü Frida'nın onun üzerinde ahılsal ve sanatsal olarak güçlü bir otoritesi vardı."

Alejandro Gomez

EVEREST

www.everest yayinlari.com

f/everest yayinlari

everest kitap



9 789752 890237